

C
971

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

15.

SICILIMENTA EX TOTO IVRE CI- VILI COLLECTA:

*QVIBVS LEGES CONFLIGENTES
conciliantur: palantes in ordinem coguntur,
difficiliores vel specierum adiectione, vel alia-
rum affinium collatione, enodantur, postremo
exemplis & sententiis ex classicis Autoribus
petitis pleraque illustrantur, &c.*

AVCTORE N. à SALIS.

De Cay.

M. Cacci.

HANOVIAE,

Typis Wecheliani apud heredes Ioannis Aubrii.

M. DC. XIV.

Cum S. Cas. Maest. Prinil.

13.5 A 13

13.5 A 13

3

ELENCHVS OMNIVM TITVLO- RVM, LEGVM, GLOSSARVM, CC.

ac §§. qui in hoc opusculo aut explicantur,
aut ab aliis dissentientes
conciliantur.

Ex Lib. I. Digest.

- L** *Lex est 1. de legib.*
L. In orbe Romano 17. de stat. hom.
L. Cum nepos 6. de adopt. & emancip.
L. Sed etiam 14. eod.
L. Barbarius 3. de offic. prat.
L. Solet 6. §. non vero. de offic. proc.

Ex lib. II.

- L. Prator 17. de iurisdic. om. iud.*
L. Si conuenerit 18. eod.
L. Si quis iniquum 3. quod quisq. iur.
L. In ius vocare 2. de in ius voc.
L. Quod si seruum 3. Ne quis eum qui in ius voc.
est.
L. Si fideiussor 7. qui satisfac. cog.
L. Sed alio 2. si ex noxal. caus.
L. Idem in duobus 26. de pact.

E L E N C H V S

L. Annus 34. eod.

L. Pacto conuento 15. de transact.

L. Qui fidem 16. eod.

Ex Lib. III.

L. 1. §. item SCto. de postul.

L. quos prohibet 7. eod.

L. Qui autem 3. de his qui not. inf.

L. Genero 8. eod.

L. Ait prator. 3. §. pupillus. de neg. gest.

L. Pomponius 10. §. ult. eod.

Ex Lib. IIII.

L. Isti quidem 8. de eo quod met. caus.

L. Hoc edito. 1 §. non fuit. de dol. mal.

L. Quod si deferente me. 22. eod.

L. 23. eod.

L. Denique 3. §. scio. de minor.

L. Ait Prator. 7. §. sed et si. eod.

L. Verum 12. §. ex facto. eod.

L. In causa 14. eod.

§. In summa eiusd. L.

L. Cum minor. 29. eod.

L. Minor. 33. §. ult. eod.

L. Etiam ei 46. eod.

L. Ab hostibus 15. §. ult. ex quib. caus. maior.

L. Denique 19. eod.

Ex Lib. V.

L. Consensisse. 2. de ind.

L. Si sc 1. eod.

L. Non

L. Non potest. 23. eod.

L. Si Index 32. eod.

L. Si instituta 27. de inoff. test.

L. Si is qui 31. §. diuersum. eod.

L. Hereditas 53. de petit. hered.

Ex Lib. VI.

L. Marcellus 3. §. ult. de rei vind.

L. Eius rei 46. eod.

L. Eum qui 8. §. ult. de Publ. in rem act.

L. Cum sponsus 14. §. in vectigalib. eod.

Ex Lib. VII.

L. Ususfructus 4. de usufr. & quemad.

L. Si seruo 32. §. si dios. eod.

L. Qui usumfr. 43. eod.

L. Idem Neratius 4. de usufr. accr.

L. Idem est 7. eod.

L. Si quis Titio 8. eod.

L. Si ager 23. quib. mod. usufr. am.

L. Si fundo 1. Si usufr. pet.

Ex Lib. VIII.

L. Seruitutes 4. §. ult. de seru.

L. Si seruitus 22. de seru. urb.

L. Et si forte 6 §. si ades. si seru. vind.

L. Si quis diuturno 10. eod.

Ex Lib. IX.

L. Itaque si seruum 4. Ad Leg. Aquil.

E L E N C H V S

- L. Idem iuris 8. eod.*
- L. Si seruus 27. §. si olivam. eod.*
- L. Si seruus 27. §. & si puerum. eod.*
- L. Si quis fumo 10. eod.*
- L. Si vulneratus. §. quod si quis absurde. eod.*

Ex Lib. X.

- L. Hæredes 26. §. an ea stipulatio. fam. ercis.*
- L. Ex parte 30. §. seruo. eod.*
- L. Qui erat 50. eod.*
- L. Communi diuid. 7. §. neque colonus. Com. diuid.*

Ex Lib. XI.

- L. Confessionibus 13. §. cisi eum. de interrog. act.*

Ex Lib. XII.

- L. Mutuum 2. §. mutui datio. de reb. cred.*
- L. Rogasti 11. eod.*
- L. Si filius fam. 14. eod.*
- L. Si ego 18. eod.*
- L. Vinum 22. eod.*
- L. Pecuniam 36. eod.*
- L. Præsidis 34. eod.*
- L. Lecta 40. eod.*
- L. Eius qui 41. eod.*
- L. Si duo 13. §. ult. de iure iur.*
- L. Infurandum 34. §. ult. eod.*
- L. Dedi 3. §. vit. de condict. cau. dat.*
- L. Dedi ult. eod.*

L. Si

- L. Si pœna* 19. §. *quamuis. de condiēt. indeb.*
L. Si in area 33. *eod.*
L. Julianus 60. §. *ubi autem quis. eod.*
Gloss. Proficiscitur. ead. l. 60.
Gloss. Putant. ead. l. 60.

Ex Lib. XIII.

- L. Si seruus. §. bone. de condiēt. fur.*
L. Parui refert 17. *eod.*
Titul. de Condiēt. trit.
L. Id quod 19. *de const. pec.*
L. 1. §. impubes. Commod.
L. Sed mihi 3. §. *heres. eod.*
L. Si ut certo 5. §. *vsq; adeo. eod.*
L. Vnde queritur 7. *eod.*
L. Si is qui 13. *eod.*
L. Eleganter 24. §. *qui reprobos. de pig. act.*

Ex Lib. XIIII.

- L. Si quis* 17. §. *eius contractus. de instit. act.*
L. Sed Julianus 9. §. *sed & si filiusfam. ad SC.*
Maced.
§. Non solum eiusd. L. 9.
Gloss. Ignorauit. eiusd. L. 9.

Ex Lib. XV.

- L. Quam Tiberonis* 7. §. *sunt quidam, de pecul.*
L. Non statim 8. *eod.*
L. si creditor 38. §. *nihil interest. eod.*
L. Si fundum 12. *De in rem vers.*

Gloss. Condemnari in l. quidam 16. cod.

L. 1. Quod iussu.

L. Dominum 3. cod.

Ex Lib. XVI.

L. Quamuis 8. §. interdum ad SC. Vell.

L. Si mulier 23. cod.

L. ult. §. si mulier pro eo. cod.

L. 1. §. quae depositis. Depos.

§. Non tantum praeeritus eiusd. L.

Ex Lib. XVII.

*Gloss. Consequar. in L. si mandauero. §. interdum.
Mand.*

L. Si quis alicui. in pr. cod.

L. seruum Titii 49. in pr. cod.

Ex Lib. XVIII.

L. Sed Celsus 6. in pr. de contr. empt.

L. In venditionibus 9. cod.

L. Quid tamen 14. cod.

L. Si in emptione 34. in pr. cod.

L. Pacta 72. in pr. cod.

L. Si quis vina 4. de per. & com. rei vend.

L. Serui emptor 16. cod.

Ex Lib. XIX.

*L. Iulianus 14. §. item qui furem. de act. empt. &
vend.*

L. Locare 47. loc. & cond.

L. 1. De rer. permut.

L. Na-

CONTENTORVM.

*L. Naturalis §. §. quod sitale factum de prescript.
verb.*

Ex Lib. XX.

L. Interdum §. qui pot. in pig.

L. Soluitur §. §. 1. quib. mod. pig.

L. Voluntate 10. in pr. eod.

Ex Lib. XXI.

L. 1. §. si intelligitur. De adilit. edict.

L. Ex mille 64. De euict.

Ex Lib. XXII.

L. 1. De usur.

§. Socius eiusd. L.

L. 3. eod.

§. Nonnunquam euenit eiusd. L. 3.

§. Cum Pollidius eiusd. L. 3.

L. Liberalitatis 16. eod.

L. Cum quidam 17. §. in tacito: eod.

§. ult. eiusd. L. 17.

L. Quis cit 25. §. ult. eod.

L. Mora 32 §. sed si duo rei. eod.

L. 1. §. quanquam. De testib.

L. Produci 23. eod.

L. ult. eod.

L. iniquissimum §. de iur. & fact. ig.

L. Error facti 8. eod.

Ex Lib. XXIII.

L. Si qua mihi 12. De rit. nupt.

L. Sciendum 20. eod.

E L E N C H V S

- L. Si patre* 22. *cod.*
- L. Sciendum* 32. *cod.*
- L. Profecticia* 5. *De iur. dot.*
- L. Adoptivum* 6. *cod.*
- L. Si res aestimata* 13. §. *si mulier. cod.*
- L. Si extraneus* 34. *cod.*
- L. Res quæ* 55. *cod.*
- L. Cum post* 70. §. *gener à socero. cod.*
- L. 1. De fund. dot.*
- L. Si fundum.* §. *plane. cod.*

Ex Lib. XXIII.

- L. Hac ratio* 3. §. *Videamus. De donat. int. vir. & vxor.*
- L. Si sponsus* 5. §. *si donationis. cod.*
- L. Quod autem* 8. §. *si vxor. cod.*
- L. Si cum seruum* 10. §. *si pecunia. cod.*
- L. Papinianus* 24. *cod.*
- L. Cum hic status* 33. *cod.*
- §. *Quod ait oratio eiusd. L.*
- §. *Penult. eiusd. L.*
- §. *Vlt. eiusd. L.*
- L. 2. §. in repudiis. de diuor. & rep.*
- L. Etiam filios* 19. §. *licet. sol. matr.*
- L. Si cum dote* 23. §. *si maritus. cod.*
- L. Gaius* 46. *cod.*

Ex Lib. XXVI.

- L. Ius dandi* 3. *De tut. & cur.*
- L. Si plures* 3. §. & *si pecunia. De administr. tut.*
- L. Quidam* 6. *cod.*

L. Cum

C O N T E N T O R V M.

- L. Cum curatore 27. eod.*
L. Si sine 33. §. Modestinus. eod.
L. Qui plures 42. eod.
L. Lucius 47. §. Sempronii. eod.
L. Apud Arifionem 62. eod.
L. 1. De autor. tut.
L. Si ad pnp:illum 11. eod.

E x L i b. X X V I I.

- L. Excusatur 2. §. remittit. De excus. tut.*
L. Tria 5. Eod.
L. Spadonem 17. §. qui accipit. Eod.
L. Titius 48. Eod.
L. ult. eod.
L. 1. §. si pupillis. De tut. & rat. distr.
§. Quod enim Marcellus. eiusd. L.
L. Actione 2. eod.
L. Si cum adhuc 16. eod.
L. Defensor 22. eod.
L. 1. §. in pr. De contr. tut. act.
§. Praterca eiusd. L. 1.
L. A Tutela 4. eod.
L. 1. De eo qui protut.
§. Si quis quasitutor. eiusd. L. 1.
L. Si id inquit 2. Quod fals. tut. aut.
L. Huius actionis 9. eod.
L. Cum ostendimus 4. §. ult. De fideiuss. tut.
L. Si fideiussores 7. Eod.
L. 1. §. Divus Hadrianus. De mag. con.
L. Non similiter 4. Eod.
L. Quod ad heredem 6. Eod.
L. In mag. stratus 7. Eod.

E L E N C H V S

L. Sed si pecunia 3. §. Nec ususfructus. De reb. eor.
qui sub tut.

L. Si furioso 16. De Curat. fur.

Ex Lib. XXVIII.

L. Qui testamento 20. §. & veteres. De te-
stam.

L. Singulos 30. Eod.

L. Si quis postumos 9. §. si filium. De liber. &
post.

L. in suis 11. eod.

L. Si postumus 14. §. si quis ita. eod.

L. Gallus 29. §. forsitan. eod.

§. Nunc de lege eius. L.

§. Et bene verba eiusd. L.

§. Videndum est. eius. L.

L. 1. De iniust. rupt.

L. Si quis filio §. sine autem. eod.

L. Nam si miles 7. eod.

L. Certum 8. §. filia eod.

L. Si bina 11. eod.

L. Postumus 12. eod.

L. si ita facta 14. eod.

L. Qui uxorem. eod.

L. Cum in secundo 16. §. multum. eod.

L. Siego 19. eod.

L. Suus 4. De hered. instit.

L. Si in aequalibus 12. eod.

L. Item 17. §. ult. eod.

L. Si quis 23. §. 1. eod.

L. Qui solvendo 42. eod.

L. Ser-

C O N T E N T O R V M.

- L. *Servum* 50. §. 1. eod.
 L. *Servus* 52. eod.
 L. *In tempus* 62. eod.
 L. *Si ita* 66. eod.
 L. *Sub conditione* 73. eod.
 L. *Qui non militabat.* eod.
 L. *Iam dubitari* 86. eod.
 L. *Si filius* 12. *De vulg. & pup.*
 L. *Si pater* 26. eod.
 L. *Si pater captus* 29. eod.
 L. *Ex duobus* 34. eod.
 L. *Qui plures* 38. §. & si. eod.
 Gloss. *confirmantur.* in ead. L. 38.
 L. *Ex pupillari* 44. eod.
 L. *Si ita haeres* 3. *De condit. instit.*
 L. *Si quis sub conditione* 7. eod.
 L. *Si quis in testamento* 11. eod.
 L. *Ei qui* 13. eod.
 L. *Filius* 15. eod.
 L. *Mulier* 20. §. pen. eod.
 L. *Quidam in suo* 27. in fin. eod.
 L. *Aut Prator* 7. *De iur. delib.*

Ex Lib. XXIX.

- L. *Similes.* *De milit. testam.*
 L. *Tractabatur* 15. eod.
 Gloss. *Subueniendum* in ead. L.
 L. *Si certarum* 18. §. si eodem. eod.
 L. *Querebatur* 20. eod.
 L. *Titius* 26. eod.
 L. *Si filius fam.* 34. eod.
 L. *Si duobus* 38. eod.

L. Lucius 41. eod.

L. Quod dicitur 39. eod.

L. Miles ita 42. §. exheredito. e. d.

Ex Tit. De acquir. hæredit.

L. Qui in aliena 6. §. sed & si non.

§. Si is qui. eiusd. L.

L. Si quis filiumfam §. si filius.

L. §. qui putat 15.

L. Pro hærede 20. §. si quid.

L. Si quis 21. §. sciendum.

L. Si quis mihi 25. §. iussu.

§. Sed si mandavit eius. L.

L. Cum quidam 30.

§. Quod dicitur eiusd. L.

§. Suum heredem eiusd. L.

L. Si quis hæres 35.

§. Si exclusus eiusd. L.

L. Quasitum 40.

L. Si pupillus 42.

L. Qui patri 59.

L. Si minor 61.

L. Servus duorum 63.

L. Si quis hæres 71.

L. Qui putat 73. §. qui bona.

L. Si ex parte 75. in fin.

L. Si solus hæres 79. §. item si servus.

L. Si servus 81.

L. Pantonius 85.

L. Qui superstitis 94.

L. Recusari 95.

L. Clodius 96.

L. Ta-

CONTENTORVM.

- L. Tabularum* 2. §. 1. quemad. test. aper.
- L. Si quis pecuniam* 4. Si quis omis. cau.
- L. Quia autem* 6. §. hoc edictum. eod.
- L. Quidam Titium* 7. eod.
- L. De libertatibus* 12. in fin. eod.
- L. In cognitione* 13. De Sen. Syll.
- L. 1. Si quis aliq. test. prob.*
- L. Si ei* 2. §. 1. De iur. Codicill.
- L. Diui* 6. §. licet. eod.
- L. Conficiuntur* 8. §. si post. eod.
- L. Quigrani* 11. eod.
- L. Quidam* 14. eod.
- L. Is qui* 19. eod.

Ex Lib. XXX.

- L. Si ex toto* 8. §. si ita scriptum sit. De leg. 1.
- L. Cum filiofam.* 11.
- L. Si duobus* 16. §. heres.
- §. Si Titio. eiusd. L.* 16.
- L. Et quidem* 18.
- L. Si grege* 22.
- L. Si pluribus* 33.
- L. Plane* 34. §. si coniunctim.
- §. Si duobus. eiusd. L.*
- L. Si alienum* 35.
- L. Titia* 36.
- L. Legatarius* 38. §. si legatum.
- L. Cetera* 43. §. tractari.
- L. Senatus* 45.
- §. ult. eiusd. L.*

L. Seruum 46.

§. *Si quis rem. eiusd. L.*

§. *Si pocula eiusd. L.*

L. Cum res 49. §. itaque.

L. Si cui 55. §. si a filio.

L. Quid ergo 56. §. si habes.

§. *Sed si mortuum eiusd. L. 56.*

L. Si ita 68. §. si domus.

L. E: si a quo 69.

L. Si domus 74.

L. Licet imperator 77.

L. Si sic 78. §. si mibi.

L. Si pecunia 80.

L. Si fundum 83. §. si seruo:

§. *Si paterfam. eiusd. L:*

L. Illiusmodi 86. §. ades:

§. *Si Titio. eiusd. L.*

L. 87.

L. Si tibi 88. §. si testamento:

§. *Cum seruus eiusd. l.*

L. Quasitum 93. §. presenti:

§. *Necessario. eiusd. L:*

L. Si fundum 94.

L. Si Titio 95. §. sicut.

L. Plane 97. §. si cui.

L. Si seruus 111. §. Stichum:

§. *Si seruus alienus eiusd. L:*

L. Fluiusfam. 117. §. secundum vulgarem.

§. *Divus Severus. eiusd. L.*

§. *ult. eiusd. L.*

L. Le-

CONTENTORVM.

L. Legatum 119.

L. Cinitatibus 125. §. Lucius Titius.

§. ult. eiusd. l.

Ex Lib. XXXI.

L. heredi 130. De leg. 1.

L. Si Titio 7. De leg. 2.

L. si quis seruum 8. §. si inter.

§. ult. eiusd. l. cum l. 9.

L. qui duos 13. §. si is.

L. si quis Titio 17. §. si heres.

L. Et Proculo 20.

L. cum quidam 24.

L. Celsus 29. in pr.

L. ead. in fin.

L. Titia 35. §. Lucia.

L. Quod seruus 39.

L. Menio 42.

L. Si pluribus 45. §. si ita legatum.

L. Si ita 47.

L. Mortuo 50.

L. Si Titius 52.

L. Si cui fundus 56.

L. Si mihi 57.

§. Si eo herede eiusd. l.

L. Si Titio 63. §. 1.

L. Peculium 67. §. quadriga.

L. Imperator 72.

§. Si centum. eiusd. l.

L. Miles 77.

§. Pro parte. eiusd. l.

L. Cum filius 78. §. heres meus.

E L E N C H V S

L. Cumpater 79. §. qui dotale.

§. Cumpater eiusd. l.

§. A filia. eiusd. l.

§. Curatoris. eiusd. l.

§. Ab instituto. eiusd. l.

§. Libertis. eiusd. l.

§. Vicos. eiusd. l.

L. Si quis testamento 83.

L. Debitor 84.

L. Titia 89. §. Scia.

§. Imperator. eiusd. l.

§. Lucius. eiusd. l.

L. Codicillis 91.

L. Testator. 92. §. Seio.

Ex Lib. XXXII.

L. 1. §. sed si filiusfam.

§. Sciendum. eiusd. l.

§. Illud. eiusd. l.

L. Si tibi 10.

L. Fideicommissa 11. §. sic fideicommissum.

§. Si rem suam. eiusd. l.

L. Non dubium. 14.

L. Etiam ea. 17.

L. Is qui 26.

L. Qui concubinam 29. §. 1.

§. Cum in testamento. eiusd. l.

L. Cum quis 35. 8. Sciam.

§. Pater. eiusd. l.

L. Post emancipationem 38.

L. Vxorem 39. §. 1.

§. Item quasitum. eiusd. l.

L. Item

CONTENTORVM.

- L. Item legato 47. §. item interest.*
- §. Si uxori. eiusd. l.*
- L. Textoribus 59.*
- L. Legatis seruis 63. §. si ex officio.*
- L. Non aliter 67.*
- L. Coniunctim 78.*
- L. Reconiuncti 87.*
- §. Praefertur igitur & seq. eiusd. l.*
- L. Si Titius 94.*

Ex Lib. XXXIII.

- L. Liberto 21. De an. leg. §. filium.*
- §. Lucius Titius. eiusd. l.*
- L. Si pare 4. De usu & usufr. leg.*
- L. Duos 14. eod.*
- L. Damnas 15. eod.*
- §. Qui duos. eiusd. l.*
- L. Qui plures 18. eod.*
- L. Si alii 19. eod.*
- L. Titio 21. eod.*
- L. Uxori 24. eod.*
- L. Sempronius 26. §. ult. eod.*
- L. Cui usufr. 30. eod.*
- L. Is qui 31. eod.*
- L. Generali 32. §. heredis. eod.*
- L. Uxori 35. eod.*
- L. Stichus. eod.*
- L. 1. §. adeo autem. De dot. praes.*
- L. 2. §. idem querit. eod.*
- L. Cum quis 37. §. mulier. eod.*
- L. Si Pamphilo 10. De opt. leg.*
- L. Si optio 13. eod.*

E L E N C H V S

- L. Fundum* 3. §. *minor*. De fund. instru.
- L. Pradia* 27. §. *affini suo*. eod.
- L. Si peculium* 6. §. *vicario*. De pecul. leg.
- §. *Sicut autem*. eiusd. l.
- L. Deniq* 8. §. *his consequenter*. eod.
- L. Aliter* 13. eod.
- L. 1.* De pen. leg.
- L. Nam quod* 4. eod.
- L. Labeo* 7. §. *sed de his*. De supel. leg.

Ex Lib. XXXIV.

- L. Libertis* 4. §. *Lucius*. De alim. & cib. leg.
- L. Pecunia* 8. eod.
- L. Is cui* 11. eod.
- L. Mela* 14. eod.
- L. Seia* 6. De aur. & arg. leg.
- L. In argento* 23. eod.
- L. Vestis* 25. §. *muliebria*. eod.
- L. Inter* 35. eod.
- L. Non solum* 8. §. *liberatio*. De lib. leg.
- L. Si quis* 10. eod.
- L. Legavi* 26. eod.
- L. ult.* §. *ult.* eod.
- L. 3.* §. *si duobus*. De adim. leg.
- §. *ult.* eiusd. l.
- L. Cum servus* 15. eod.
- L. Ex parte* 22. eod.
- L. Si servus* 27. eod.
- L. Quidam* 6. De reb. dub.
- L. Virum* 8. eod.
- L. Si inter* 9. eod.
- L. Qui duos* 10. eod.

C O N T E N T O R U M.

- §. Si maritus. eiusd. l.
- L. Si fuerit 11. eod.
- L. Si is qui 14. §. cum ita. eod.
- §. Vtrum. eiusd. l.
- L. Si quis 15. eod.
- L. Quod de pariter 17. eod.
- L. Idem 18. eod.
- L. Sed & in illo 19. eod.
- L. ult. De reg. Caton.
- L. Si in metallum 3. De his qua pro non scrip.
- L. ult. eod.
- L. Post legatum 5. De his quib. ut indig.
- §. Prohibendi eiusd. l. 5.
- L. Si inimicitia 9. eod.
- L. Cum quidam 12. eod.
- L. Heredi 15. eod.

Ex Lib. XXXV. Digest. Tit. de
Condit. & Demonstr.

- L. 3.
- L. Conditionibus 5.
- L. Multum interest 21.
- L. In testamento 27.
- L. Si annos 48.
- L. Sub diuersis 50.
- L. Nonnunquam 51.
- L. Cui fundus 55.
- L. Quasitum 56.
- L. Titio 70. §. Titio.
- L. Cum tale 71. §. rescriptum est.
- §. Menio. eiusd. l.
- L. Mulieri 73.

L. Eas causas 79.

L. Iulianus 85.

L. Si cui 91.

L. Pater 100. §. socrus.

L. Aliquando 106.

Ex Tit. ad Legem Falcid.

L. 1.

§. Si usufr. eiusd. l.

§. Id quod. eiusd. l.

L. In ratione 11. §. quod vulgo.

§. Si filio. eiusd. l.

L. Pater 14.

L. Quod de bonis 15. §. 1.

§. Non idcirco. eiusd. l.

§. Fructus. eiusd. l.

L. Filiusfam. 18.

L. Si a seruo 20.

L. Neseñnius 22.

L. Maritum 25. §. a liberto.

L. 30. In ratione. §. tamen si.

L. Sed si non 36. §. si incertum.

L. In lege 45.

L. Cum emptor 48.

L. Cum quo 56. §. ult.

L. 57.

L. Si fundus 65.

L. Potest heres 71.

L. Titia 85.

L. Si heres 89.

L. In quartam 90.

*L. Hac autem. §. si duo. Si cui plus quam per
l. Falcid.*

L. Videa.

CONTENTORVM.

L. Videamus 5. eod.

Ex Lib. XXXVI. Digest. Tit.
ad SC. Trebell.

L. 1. §. quanquam ad Trebell.

L. Marcellus 3. §. quod autem.

L. Sedesfi ante 10.

L. Apud 11. §. utrum.

L. Sed cum 12.

L. Ille à quo 13.

L. Cogi poterit 16. §. sed si serua.

§. Si ego heres. eiusd. l.

L. Ex facto 17. §. si quis autem.

L. In fideicommissariam 18.

L. Mulier. 22. §. non est dubitandum.

§. Cum proponeretur. eiusd. l.

L. Quidam ita 25. §. si quis filium.

L. Ita tamen 27. §. si seruum.

§. Quotiens. eiusd. l.

L. Si legatus 30. §. si quis bona.

L. Balista 32.

L. Scribit 33.

L. Postulante 48.

L. Non est cogendus 53.

L. Si patroni 55. §. qui fideicommissam.

L. Heredes 57. §. cum ita.

L. Deducta 58. §. numis acceptis.

§. Quod ex hereditate. eiusd. l.

L. Debitor 59.

L. Patronus 60.

L. Paulus 61.

L. Facta 63.

E L E N C H V S

- L. Si patre 22. eod.*
- L. Sciendum 32. eod.*
- L. Profecticia 5. De iur. dot.*
- L. Adoptivum 6. eod.*
- L. Si res aestimata 13. §. si mulier. eod.*
- L. Si extraneus 34. eod.*
- L. Res qua 55. eod.*
- L. Cum post 70. §. gener à socero. eod.*
- L. 1. De fund. dot,*
- L. Si fundum. §. plane. eod.*

Ex Lib. XXIII.

- L. Hac ratio 3. §. Videamus. De donat. int. vir. & uxor.*
- L. Si sponsus 5. §. si donationis. eod.*
- L. Quod autem 8. §. si uxor, eod.*
- L. Si cum seruum 10. §. si pecunia. eod.*
- L. Papinianus 24. eod.*
- L. Cum hic status 33. eod.*
- §. Quod ait oratio eiusd. L.*
- §. Penult. eiusd. L.*
- §. Vlt. eiusd. L.*
- L. 2. §. in repudiis. de diuor. & rep.*
- L. Etiam filios 19. §. licet. sol. matr.*
- L. Si cum dote 23. §. si maritus. eod.*
- L. Gaius 46. eod.*

Ex Lib. XXVI.

- L. Ius dandi 3. De tut. & cur.*
- L. Si plures 3. §. & si pecunia. De administr. tut.*
- L. Quidam 6. eod.*

L. Cum

C O N T E N T O R V M.

- L. Cum curatore 27. eod.*
L. Si sine 33. §. Modestinus. eod.
L. Qui plures 42. eod.
L. Lucius 47. §. Sempronii. eod.
L. Apud Aristonem 62. eod.
L. 1. De autor. tut.
L. Si ad pupillum 11. eod.

Ex Lib. XXVII.

- L. Excusatur 2. §. rem. tit. De excus. tut.*
L. Tria 5. Eod.
L. Spadonem 17. §. qui accipit. Eod.
L. Titius 48. Eod.
L. ult. eod.
L. 1. §. si pupillis. De tut. & rat. distr.
§. Quod enim Marcellus. eiusd. L.
L. Actione 2. eod.
L. Si cum adhuc 16. eod.
L. Defensor 22. eod.
L. 1. §. in pr. De contr. tut. act.
§. Præterea eiusd. L. 1.
L. A Tutela 4. eod.
L. 1. De eo qui protut.
§. Si quis quasitutor eiusd. L. 1.
L. Si id inquit 2. Quod fals. tut. aut.
L. Huius actionis 9. eod.
L. Cum ostendimus 4. §. ult. De fideiuss. tut.
L. Si fideiussores 7. Eod.
L. 1. §. Divus Hadrianus. De mag. con.
L. Non similiter 4. Eod.
L. Quod ad heredem 6. Eod.
L. In mag. stratus 7. Eod.

E L E N C H V S

L. Sed si pecunia 3. §. Nec ususfructus. De reb. cor.
qui sub tut.

L. Si furioso 16. De Curat. fur.

Ex Lib. XXVIII.

L. Qui testamento 20. §. & veteres. De to-
stam.

L. Singulos 30. Eod.

L. Si quis postumos 9. §. si filium. De liber. &
post.

L. in suis 11. eod.

L. Si postumus 14. §. si quis ita. eod.

L. Gallus 29. §. forsitan. eod.

§. Nunc de lege eius. L.

§. Et bene verba eiusd. L.

§. Videndum est. eius. L.

L. 1. De iniust. rupt.

L. Si quis filio §. siue autem. eod.

L. Nam si miles 7. eod.

L. Certum 8. §. filia eod.

L. Si bina 11. eod.

L. Postumus 12. eod.

L. si ita facta 14. eod.

L. Qui uxorem. eod.

L. Cum in secundo 16. §. multum. eod.

L. Siego 19. eod.

L. Suus 4. De hered. instit.

L. Si inaequalibus 12. eod.

L. Item 17. §. ult. eod.

L. Si quis 23. §. 1. eod.

L. Qui solvendo 42. eod.

L. Ser-

- L. *Servum* 50. §. 1. eod.
- L. *Servus* 52. eod.
- L. *In tempus* 62. eod.
- L. *Si ita* 66. eod.
- L. *Sub conditione* 73. eod.
- L. *Qui non militabat.* eod.
- L. *Iam dubitari* 86. eod.
- L. *Si filius* 12. De vulg. & pup.
- L. *Si pater* 26. eod.
- L. *Si pater captus* 29. eod.
- L. *Ex duobus* 34. eod.
- L. *Qui plures* 38. §. & si. eod.
- Gloss. *confirmantur.* in ead. L. 38.
- L. *Ex pupillari* 44. eod.
- L. *Si in a haeres* 3. De condit. instit.
- L. *Si quis sub conditione* 7. eod.
- L. *Si quis in testamento* 11. eod.
- L. *Ei qui* 13. eod.
- L. *Filius* 15. eod.
- L. *Mulier* 20. §. pen. eod.
- L. *Quidam in suo* 27. in fin. eod.
- L. *Aut Praetor* 7. De iur. delib.

Ex Lib. XXIX.

- L. *Similes.* De milit. testam.
- L. *Tractabatur* 15. eod.
- Gloss. *Subueniendum* in ead. L.
- L. *Si certarum* 18. §. si eodem. eod.
- L. *Quarebatur* 20. eod.
- L. *Titius* 26. Eod.
- L. *Si filius fam.* 34. eod.
- L. *Si duobus* 38. eod.

L. Lucius 41. eod.

L. Quod dicitur 39. eod.

L. Miles ita 42. §. exheredato. eod.

Ex Tit. De acquir. hæredit.

L. Qui in aliena 6. §. sed & si non.

§. Si is qui. eiusd. L.

L. Si quis filiumfam §. si filius.

L. §. qui putat 15.

L. Pro herede 20. §. si quid.

L. Si quis 21. §. sciendum.

L. Si quis mihi 25. §. iussu.

§. Sed si mandavit eius. L.

L. Cum quidam 30.

§. Quod dicitur eiusd. L.

§. Suum heredem eiusd. L.

L. Si quis heres 35.

§. Si exclusus eiusd. L.

L. Quæsitum 40.

L. Si pupillus 42.

L. Qui patri 59.

L. Si minor 61.

L. Servus duorum 63.

L. Si quis heres 71.

L. Qui putat 73. §. qui bona.

L. Si ex parte 75. in fin.

L. Si solus heres 79. §. item si servus.

L. Si servus 81.

L. Pantonius 85.

L. Qui superstitis 94.

L. Recusari 95.

L. Clodius 96.

L. Ta-

CONTENTORVM.

- L. Tabularum 2. §. 1. quemad. test. aper.*
- L. Si quis pecuniam 4. Si quis omis. cau.*
- L. Quia autem 6. §. hoc editum. eod.*
- L. Quidam Titium 7. eod.*
- L. De libertatibus 12. in fin. eod.*
- L. In cognitione 13. De Sen. Syll.*
- L. 1. Si quis aliq. test. prob.*
- L. Sici 2. §. 1. De iur. Codicill.*
- L. Dini 6. §. licet. eod.*
- L. Conficiuntur 8. §. si post. eod.*
- L. Qui grani 11. eod.*
- L. Quidam 14. eod.*
- L. Is qui 19. eod.*

Ex Lib. XXX.

- L. Si ex toto 8. §. si ita scriptum sit. De leg. 1.*
- L. Cum filiofam. 11.*
- L. Si duobus 16. §. haeres.*
- §. Si Titio. eiusd. L. 16.*
- L. Et quidem 18.*
- L. Si grege 22.*
- L. Si pluribus 33.*
- L. Plane 34. §. si coniunctim.*
- §. Si duobus. eiusd. L.*
- L. Si alienum 35.*
- L. Titia 36.*
- L. Legatarius 38. §. si legatum.*
- L. Cetera 43. §. tractari.*
- L. Senatus 45.*
- L. ult. eiusd. L.*

E L E N C H V S

L. Seruum 46.

§. Si quis rem. eiusd. L.

§. Si pocula eiusd. L.

L. Cum res 49. §. itaque.

L. Si cui 55. §. si a filio.

L. Quid ergo 56. §. si haeres.

§. Sed si mortuum eiusd. L. 56.

L. Si ita 68. §. si domus.

L. Et si a quo 69.

L. Si domus 74.

L. Licet imperator 77.

L. Si sic 78. §. si mihi.

L. Si pecunia 80.

L. Si fundum 83. §. si seruus.

§. Si paterfam. eiusd. L.

L. Huiusmodi 86. §. ades.

§. Si Titio. eiusd. L.

L. 87.

L. Si tibi 88. §. si testamento.

§. Cum seruus eiusd. L.

L. Quasitum 93. §. presenti.

§. Necessario. eiusd. L.

L. Si fundum 94.

L. Si Titio 95. §. sicut.

L. Plane 97. §. si cui.

L. Si seruus 111. §. Stichum.

§. Si seruus alienus eiusd. L.

L. Filiusfam. 117. §. secundum vulgarem.

§. Dinus Seuerus. eiusd. L.

§. ult. eiusd. L.

L. Le-

C O N T E N T O R U M.

L. Legatum 119.

L. Cinitatibus 125. §. *Lucius Titius*.

§. ult. eiusd. l.

Ex Lib. XXXI.

L. heredi 130. *De leg. 1.*

L. Si Titio 7. *De leg. 2.*

L. si quis servum 8. §. *si inter*.

§. ult. eiusd. l. cum l. 9.

L. qui duos 13. §. *si is*.

L. si quis Titio 17. §. *si heres*.

L. Et Proculo 20.

L. cum quidam 24.

L. Celsus 29. *in pr.*

L. ead. in fin.

L. Titia 35. §. *Lucia*.

L. Quod servus 39.

L. Menio 42.

L. Si pluribus 45. §. *si ita legatum*.

L. Si ita 47.

L. Mortuo 50.

L. Si Titius 52.

L. Si cui fundus 56.

L. Si mihi 57.

L. Si eo herede eiusd. l.

L. Si Titio 63. §. 1.

L. Peculium 67. §. *quadriga*.

L. Imperator 72.

L. Si centum. eiusd. l.

L. Miles 77.

L. Pro parte. eiusd. l.

L. Cum filius 78. §. *heres meus*.

EL ENCHVS

L. Cum pater 79. §. qui dotale.

§. Cum pater. eiusd. l.

§. A filia. eiusd. l.

§. Curatoris. eiusd. l.

§. Ab instituto. eiusd. l.

§. Libertis. eiusd. l.

§. Vicos. eiusd. l.

L. Si quis testamento 83.

L. Debitor 84.

L. Titia 89. §. Seia.

§. Imperator. eiusd. l.

§. Lucius. eiusd. l.

L. Codicillis 91.

L. Testator. 92. §. Seio.

Ex Lib. XXXII.

L. 1. §. sed si filiusfam.

§. Sciendum. eiusd. l.

§. Illud. eiusd. l.

L. Si tibi 10.

L. Fideicommissa 11. §. sic fideicommissum.

§. Si rem suam. eiusd. l.

L. Non dubium. 14.

L. Etiam ea. 17.

L. Is qui 26.

L. Qui concubinam 29. §. 1.

§. Cum in testamento. eiusd. l.

L. Cum quis 35. 8. Seiam.

§. Pater. eiusd. l.

L. Post emancipationem 38.

L. Vxorem 39. §. 1.

§. Item quasitum. eiusd. l.

L. Item

CONTENTORVM.

Item legato 47. §. item interest.
 i uxori. eiusd. l.
 Textoribus 59.
 legatis seruis 63. §. si ex officio.
 Non aliter 67.
 Coniunctim 78.
 Reconiuncti 87.
 refertur igitur & seq. eiusd. l.
 i Titius 94.

Ex Lib. XXXIII.

liberto 21. De an. leg. §. filium.
 uicinus Titius. eiusd. l.
 i pure 4. De usu & usufr. leg.
 Duos 14. eod.
 damnas 15. eod.
 ui duos. eiusd. l.
 ui plures 18. eod.
 i alii 19. eod.
 titio 21. eod.
 xori 24. eod.
 mpronius 26. §. ult. eod.
 ui usufr. 30. eod.
 qui 31. eod.
 nerali 32. §. heredis. eod.
 xori 35. eod.
 icho. eod.
 §. adeo autem. De dot. pral.
 §. idem querit. eod.
 m quis 3. §. mulier. eod.
 Pamphilo 10. De opt. leg.
 optio 13. eod.

E L E N C H V S

- L. Fundum* 3. §. *minor. De fund. instru.*
- L. Pradia* 27. §. *affini suo. eod.*
- L. Si peculium* 6. §. *vicario. De pecul. leg.*
- §. *Sicut autem. eiusd. l.*
- L. Deniq;* 8. §. *his consequenter. eod.*
- L. Aliter* 13. *eod.*
- L. 1. De pen. leg.*
- L. Nam quod* 4. *eod.*
- L. Labeo* 7. §. *sed de his. De supel. leg.*

Ex Lib. XXXIV.

- L. Libertis* 4. §. *Lucius. De alim. & cib. leg.*
- L. Pecunia* 8. *eod.*
- L. Is cui* 11. *eod.*
- L. Mela* 14. *eod.*
- L. Seia* 6. *De aur. & arg. leg.*
- L. In argento* 23. *eod.*
- L. Vestis* 25. §. *muliebria. eod.*
- L. Inter* 35. *eod.*
- L. Non solum* 8. §. *liberatio. De lib. leg.*
- L. Si quis* 10. *eod.*
- L. Legani* 26. *eod.*
- L. ult. §. ult. eod.*
- L. 3. §. si duobus. De adim. leg.*
- §. *ult. eiusd. l.*
- L. Cum servus* 15. *eod.*
- L. Ex parte* 22. *eod.*
- L. Si servus* 27. *eod.*
- L. Quidam* 6. *De reb. dub.*
- L. Vtrum* 8. *eod.*
- L. Si inter* 9. *eod.*
- L. Qui duos* 10. *eod.*

C O N T E N T O R V M.

maritus. eiusd. l.
i fuerit 11. eod.
is qui 14. §. cum ita. eod.
rum. eiusd. l.
quis 15. eod.
quod de pariter 17. eod.
dem 18. eod.
ed & in illo 19. eod.
lt. De reg. Caton.
in metallum 3. De his qua pro non scrip.
t. eod.
ost legatum 5. De his quib. ut indig.
prohibendi eiusd. l. 5.
inimicitia 9. eod.
um quidam 12. eod.
eredi 15. eod.
x Lib. XXXV. Digest. Tit. de
Condit. & Demonstr.
conditionibus 5.
Multum interest 21.
testamento 27.
annos 48.
eb diversis 50.
nonnunquam 51.
i fundus 55.
uacuum 56.
tio 70. §. Titio.
mentale 71. §. rescriptum est.
enio. eiusd. l.
mulieri 73.

E L E N C H V S

L. Eas causas 79.

L. Iulianus 85.

L. Si cui 91.

L. Pater 100. §. socrus.

L. Aliquando 106.

Ex Tit. ad Legem Falcid.

L. 1.

§. Si usufr. eiusd. l.

§. Id quod. eiusd. l.

L. In ratione 11. §. quod vulgo.

§. Si filio. eiusd. l.

L. Pater 14.

L. Quod de bonis 15. §. 1.

§. Non idcirco. eiusd. l.

§. Fructus. eiusd. l.

L. Filiusfam. 18.

L. Si à seruo 20.

L. Nefennius 22.

L. Maritum 25. §. à liberto.

L. 30. In ratione. §. tamen si.

L. Sed si non 36. §. si incertum.

L. In lege 45.

L. Cum emptor 48.

L. Cum quo 56. §. ult.

L. 57.

L. Si fundus 65.

L. Potest heres 71.

L. Titia 85.

L. Si heres 89.

L. In quartam 90.

*L. Hec autem. §. si duo. Si cui plus quam per
l. Falcid.*

L. Videa.

C O N T E N T O R V M.

Videamus 5. eod.

Ex Lib. XXXVI. Digest. Tit.
ad SC. Trebell.

. §. quanquam ad Trebell.

Marcellus 3. §. quod autem.

Sed et si ante 10.

Apud 11. §. utrum.

Sed cum 12.

Ille à quo 13.

Togi poterit 16. §. sed si serua.

i ego heres. eiusd. l.

Ex facto 17. §. si quis autem.

In fideicommissariam 18.

Mulier. 22. §. non est dubitandum.

um proponeretur. eiusd. l.

Quidam ita 25. §. si quis filium.

ta tamen 27. §. si seruum.

Inotiens. eiusd. l.

i legatus 30. §. si quis bona.

Balista 32.

scribit 33.

Postulante 48.

Non est cogendus 53.

i patroni 55. §. qui fideicommissam.

Heredes 57. §. cum ita.

Deducta 58. §. numis acceptis.

Mod ex hereditate. eiusd. l.

Debitor 59.

Patronus 60.

Paulus 61.

Fausta 63.

E L E N C H O V S

- §. Si quis maiorem. eiusd. l.
- L. Quarta 66. §. si damnum.
- L. Si heres 73.
- L. Qui filium 74.
- L. Matrem 80.
- L. Nec semel 12. Quand. dies leg.
- L. Cum legato 17. eod.
- L. Si penum 24. eod.
- L. Cum illud 25. §. heres. eod.
- L. Postquam 5. Vt leg. seu fid. nom. cau.
- §. Imperator eiusd. l.

Ex Lib. XXXVII.

- L. Servus 7. De bon. poss.
- L. Tutor 8. eod.
- L. 1. De bon. poss. infan fur.
- L. 1. De bon. contratab.
- L. Non tantum 3. §. si emancipatus filius uxore. eod.
- L. Si emancipatus 6. eod.
- L. Non putavit 8. §. in adoptionem. eod.
- L. Si duobus 12. §. si prius. eod.
- L. Cum emancipatus 13. §. si pater ex duob. eod.
- L. Filium 20. §. sed cum. eod.
- L. Filium 5. §. si legata fuerint. De leg. prest.
- §. Is autem eiusd. l. §.
- L. Bonorum 22. eod.
- L. 1. §. si ex dodrante. De collat. bon.
- L. Cum emancipati 2. §. id quoq. eod.
- §. Si tres. eiusd. l. 2.
- §. Si duo. eiusd. l. 2.
- L. 3. eod.

L. Si

- . Si nepotes 7. cod.
- . 1. §. si sit nepos. De collat. dot.
- . In adoptionem 2. cod.
- . Filius 5. cod.
- . Pater. 8. cod.
- . Si ventris 8. De vent. in possess. mitr.
- . 1. §. sed et si patruus. De coniung. cum emanc.
- . Nunc videamus. eiusd. l.
- . Si sit filius. eiusd. l.
- . Si quis 6. cod.
- . 1. §. idem ait. De Carb. edict.
- . Scriptus heres 12. cod.
- . 1. §. si linum. De bon. possess. secun. tab.
- . Qui ex liberis 11. §. testamento. cod.
- . 1. §. si parens. Si a par. quis man. fuer.
- . Dini fratres 17. De iur. patr.
- . Ingratus 20. cod.
- . Tutius 3. De obseq. à lib. &c.
- . Heres 8. cod.
- . Liberto 9. cod.
- . Nullum 10. cod.

Ex Lib. XXXVIII. Digest. Tit. de
operis libertorum.

- L. Ut iurisiurandi 7. §. iurare.
- L. Si quis operas 5.
- L. Si quando 8.
- L. Opera 9.
- L. Libertus 15.
- L. Cum Patronus 22.
- L. 24.

E L E N C H V S

- L. Si duorum 28.*
- L. Si operarum 29.*
- L. Imponi 33.*
- L. Qui libertinus. §. nihil.*
- L. Sicut patronus 48.*
- L. Etiam si ius. §. si capitis.*
- L. Si filius familias.*
- L. Nihil interest 50.*
- §. Si patronus. eiusd. l.*
- L. 1. §. hac actio. Si quid in fr. patr.*
- L. Si repudiauerit. §. hac autem. Vnde legit.*
- L. 1. §. si quis proximior. Vnd. cogn.*
- L. Octavi 9. eod.*
- L. 1. §. tutor pupilli. De success. edict.*
- §. Qui semel. eiusd. l.*
- L. Bona 2. De vet. mil. success.*
- L. 1. De suis & legit.*
- §. Post suos. eiusd. l.*
- L. Intestato 3. §. si quis libertam. eod.*
- L. Capitis 11. eod.*
- L. 1. §. qui operas. ad Senat. Tertyll.*
- §. Si nemo eiusd. l. 1.*
- L. Siue ingenua 2. §. si vero. apud. eod.*
- §. Si bonorum possessione accepta. eiusd. l.*
- §. ult. eiusd. l.*

Ex Lib. XXXIX. Digest. Tit. De operis noui nunciat.

- L. 1.*
- §. Potest autem. eiusd. l.*
- §. ult. eiusd. l.*

L. Non

C O N T E N T O R V M.

- L. Non solum 8. §. morte.*
- L. Qui viam 14.*
- L. Prætor ait 20.*
- L. Prætor ait 7. §. si controuersia. De dam, infect.*
- §. De eo opere. eiusd. l.*
- L. Hoc amplius 9.*
- §. ult. eiusd. l.*
- L. Qui bona 13. §. sine corporis.*
- §. Si quis quia sibi. eiusd. l.*
- §. Si quis opus nou. eiusd. l.*
- §. Si alieno in fine. eiusd. l.*
- L. Si finita 15. §. Iulianus.*
- §. Si de vectigalibus. eiusd. l.*
- L. Damni 18. §. si is qui vnus.*
- §. Emptor. eiusd. l.*
- §. Non solum. eiusd. l.*
- L. Si proprietarius 22.*
- L. In stipulatione 23.*
- L. Fluminum 24.*
- §. idem Seruius. eiusd. l.*
- L. Trebatius 25.*
- L. in hanc. 28.*
- L. Damni 43.*
- L. Cum postulassem 44. §. damni infecti.*
- L. 1. §. Neracius. De aq. plu. arc.*
- §. Sicut autem. eiusd. l.*
- L. Apud Trebatium 3. §. si vicinus. eod.*
- L. Si tertius 6. §. aquæ pluuiæ. eod.*
- §. Celsus. eiusd. l.*
- L. Atticus ait 14. eod.*
- L. Si in publico 18. eod.*

- L. 1. §. Dixerit. De publ. & vect.*
L. Hoc edicto 5. eod.
L. Si multi 6. eod.
L. Frandati 8. eod.
L. Locatio 9. §. earum rerum. eod.
L. Caesar. 15. eod.
L. Interdum 16. §. serui. eod.
§. Dini quoque. eiusd. l.
L. Si cum 2. §. si pecuniam. De Donat.
L. In edibus 9. §. ex rebus. eod.
§. Donari. eiusd. l.
L. Post contractum 15. eod.
L. Hoc iure 19. eod.
§. Labeo eiusd. l.
L. Donationes 32. eod.
L. Quid 34. §. ea lege. eod.
L. 1. De mort. cau. donat.
L. Si aliquis 7. eod.
L. In mortis 22. eod.
L. Si filiofam. 23. eod.
L. Mortis causa 31. eod.
L. Senatus 35. §. 1. eod.
L. Si is. 39. eod.
L. Seia 42. eod.

Ex Lib. XL. Digest.

- L. Servus. 3. De manumiss.*
L. Servus 13. eod.
L. si pater 4. De manum. vind.
§. Quoties eiusd. l.
L. si quis ita 2. De manum. test.
L. Si ita 13. §. idem queri. eod.

L. Si

C O N T E N T O R V M.

- L. Si ita* 16. *cod.*
L. Servius 35. *cod.*
L. Julianus 40. §. 1. *cod.*
L. Qui habebat 54. *cod.*
L. Scio 61. *cod.*
L. Decem 6. *De fideicom. libert.*
L. Rogo 21. §. *idem.* *cod.*
L. si legatario 22. *cod.*
L. Generaliter 24. §. *si homini.* *cod.*
 §. *Quis ergo.* *eiusd. l.*
L. Cum quasi 30. §. *sed et si suus.* *cod.*
L. Alieno 31 §. 1. *cod.*
L. Thais ancilla 41. §. *intra.* *cod.*
L. Antoninus 42. *cod.*
L. si servus 50. *cod.*
L. Qui statuliberi 2. *De statulib.*
L. Statuliberos 3. §. *si quis servum.* *cod.*
 §. *si ita sit.* *eiusd. l. 3.*
L. si statulibera 6. *cod.*
L. Statuliberum 9. §. *illud tractandum.* *cod.*
L. si peculium 20. §. *quadam.* *cod.*
 §. *ult. eiusd. l. 20.*
L. Statuliberi 29. *cod.*
L. Statuliberorum 33. *cod.*
L. Stichum 39. §. *ult.* *cod.*
L. 1. Qui sine manu miss.
L. 1. Qui & à quib. man.
L. In fraudem 10. *cod.*
L. In fraudem 11. *cod.*
L. Competit 19. *cod.*
L. Heres 28. *cod.*
L. 1. De Nat. rest.

E L E N C H V S

L. Liberis, 7. §. si duo. De liberali, cau.

§. Si quis minor, eiusd. l.

L. Si pariter 9. eod.

L. Virg, 21. eod.

L. Si cui 25. eod.

L. Qui de libertate 29. eod.

L. Qui scient 33. eod.

L. 1. Si libert. ingen.

L. quoties 6. eod.

L. Collusionem 2. De collus. deteg.

Ex Lib. XLI. Digest. Tit. de ac- quir. rer. dom.

L. Adeo 7. §. insula.

§. Cum in suo, eiusd. l.

§. Illud recte quaritur, eiusd. l.

§. Ex diverso, eiusd. l.

L. Quae ratione 9. §. item si quis.

L. Si procurator 13.

L. Liber homo 19.

L. Qui bona 23.

L. Supra 28.

L. Si procurator 35.

L. Martius 38.

L. Homo liber 54.

L. In laqueum 55.

L. Res quae ex 59.

L. Si is qui 63. §. quod si servus.

L. ult. §. ult.

Ex Tit. De acquir. possess.

L. 1. §. sed fructuosus.

§. Item

C O N T E N T O R V M.

§. Item acquirimus. eiusd. l.

§. Neratius. eiusd. l.

L. 3. §. genera.

L. Quemadmodum 8.

L. Naturaliter 12. §. 1.

L. Pomponius 13. §. cum quis.

§. Si is qui precario. eiusd. l.

L. Cum heredes 23. §. 1.

L. Non videtur 22.

L. Si id quod 25.

L. Quamvis 32. §. infans.

L. Si me 34.

L. Peregre 44. §. ult.

Ex Tit. De usufructibus.

L. 4. §. Labeo quoque.

§. Idem Labeo. eiusd. l.

§. Si antequam. eiusd. l.

§. Lana. eiusd. l.

L. Usufructum 9.

L. Pignori 13. §. si mandavero.

L. Si is qui 15.

L. Ei à quo 21.

L. Eum qui 23.

L. Celsus 27.

L. Nunquam 31.

L. Non solum 33. §. si dominus.

L. Furtum 37.

L. Iusto 44. §. filiusfam.

§. ult. eiusd. l.

L. Si existimans 3. Pro soluto.

L. Pro emptore 2. §. si à furioso. Pro emptor.

L. 2. §. filium quoque. Pro herede.

L. 1. Pro donato.

§. si pater. eiusd. l.

L. Pro legato ult. Pro legat.

L. Est species 2. Pro suo.

L. Si ancillam. 4. §. si pater. eod.

Ex Lib. XLII. Digest.

L. Ex contractu 44. De rei iud.

L. Sape 63. eod.

L. Fulcinius 7. §. si in diem. Quib. ex cau. in poss.

L. Hereditarium as 7. De bon. aut. iud. poss.

L. Si ventri 8. §. eorum. De prin. cred.

L. Paterfam. 12. eod.

L. Debitor 3. De Separat.

L. Si creditores 5. eod.

L. Quoties 6. eod.

L. Si fraudator 25. Qua in frau. cred.

Ex Lib. XLIII. Digest.

L. Primam. §. quod ait Prator. quor. legator.

L. Locum 3. §. condemnatio. De tab. exh.

L. 1. §. item fluminum. De flum. & ne quid & c.

§. Ripa. eiusd. l. 1.

L. Vn. §. sunt autem. ne quid in flum. publ.

L. 1. §. hoc interdictum. De vi & vi arm.

§. Deincitur. eiusd. l. 1.

§. Quod autem ait Prator. eiusd. l. 1.

L. Idem est 3. eod.

§. si quis autem. eiusd. l.

L. 1. §. interdictum. Vi possidet.

L. si duo 3. §. non videor. eod.

L. Si

C O N T E N T O R V M.

- .. Si alius 7. §. est & alia. Quod vi aut clamo.
- .. Est & alia. eiusd. L. in fin.
- .. Notanimus. eiusd. L. 7.
- .. Si quis acervum. eiusd. L. 7.
- .. Is qui in puteum 11. §. Aristo. eod.
- .. Vim facit 19. §. item si prohibui. eod.
- .. Un. De remiss.
- .. Item Julianus. eiusd. L.
- .. In rebus 4. De precar.
- .. Et habet 15. §. penult. eod.
- .. In Saluiano 2. De Salu. interd.

Ex Lib. XLIV. Digest.

- .. Exceptiones 7. De except.
- .. Generaliter 12. eod.
- .. Si quis cum 7. De except. rei ind.
- .. Et an ead. 14. §. actiones. eod.
- .. Si cum testamento 21. §. si fundum. eod.
- .. Si is qui 25. §. 1. eod.
- .. Egitecum 26. eod.
- .. Ex sextante 30. eod.
- .. Cum heres 11. De divers. temp. præs.
- .. Apud Celsum 4. §. Labeo ait. De except. dol.
- .. Apud Iulianum. eiusd. L. 4.
- .. Illud non explicat Julianus. eiusd. L.
- .. Fideiussor 15. eod.

Ex Tit. De act. & obligat.

- .. Sub hac 7.
- .. Cum quis 21.

L. Traiectitia 22. §. de illo.

L. Non solum 30.

L. Qui cum seruum 33.

L. Is cui sub conditione 41.

L. Quod quis 49.

Ex Lib. XLV. Digest. Tit. de
Verb. obligat.

L. Stipulationum 2. §. Ex his igitur.

L. Eadem 4. §. Cato.

L. Stipulationum 5. §. si sortem.

L. Is cui bonis 6.

L. Hoc iure 10.

L. Si id 22.

L. Multum 34.

L. Stipulatio ista 38. §. sed si quis promittat.

§. Hi qui sunt eiusd. L.

§. Inter eiusd. L.

L. Eum qui 41 §. quoties.

L. Qui hoc anno 42.

L. Quodcunque 45. §. si quis ita stipulatus.

L. Cum filius fam. 49.

L. In stipulationibus 54 §. operarum.

L. Eum qui ita 56. §. te & Titium.

§. Si hominem eiusd. L.

L. Illa stipulatio 67.

L. Stipulationes 72. §. plane si.

L. Vbi autem 75. §. illud.

L. Si filius fam. 78.

L. Inter stipulantem 83. §. si cram.

L. Cum stipulati 90.

L. Si

- L. Si seruus 91.
- L. Existimo 98. §. ult.
- L. Quicquid 99. §. ult.
- L. Si fundum 114.
- L. Ita stipulatus 115.
- Decem 116.
- Qui Roma 122. §. Flamin.
- Enim qui 138.

Ex Tit. De duobus reis stipul.

- Cum duo 2.
- Duos reos 6. §. duos rei.
- Reos 11.
- Si id quod 15.
- Sine 17.
- Ult.

Ex Tit. De stipulat. Seru.

- §. communis seruus.
- Sed si sibi 11.
- Si seruus 18. §. si seruus Titii.
- Si alienus 19.
- Ususfr. 26.
- Seruus 27.
- Si ex re 28. §. illud quasi sum.
- Si cum 32.
- Si seruus 38.

Ex Lib. XLVI. Digest. Tit. De Fideiussor.

- Si pignus 6.

E L E N C H V S

L. Si stipulatus 16. §. *si duobus.*

L. Servus in scio 20.

L. Heres 22.

§. *Servus, eiusd. L.*

§. *Quod si, eiusd. L.*

L. Marcellus 26.

L. Si Stichum 39.

L. Si Titius 49.

L. Si ex testamento 50. §. *ult.*

L. Inter eos 52.

§. *Fideiussor, eiusd. L.*

L. Si quis 57.

L. Si a reo 71. §. *si reo.*

L. Vranus 72.

Ex Tit. De Nouationib.

L. Si ususfr. 4.

L. Cum enim 7.

L. Si Stichum 8. §. *legata.*

L. Si pupillus 9. §. *i.*

L. Quoties 14.

L. Si rem aliquam 31.

Ex titul. De Solution.

L. In iis 5. §. *si duos.*

§. *Imperator, eiusd. L.*

L. Si stipulatus 11.

L. Quod si 14. §. *pupillum.*

L. Sub

- ..Sub conditione 16.
- ..Si quis seruo 18.
- ..Fugitiuus 19.
- ..Cum Stichus 29.
- ..Qui sibi 33. §. qui Stichum.
- ..Qui hominem 34. §. si nullo.
- ..Quidam. eiusd. L.
- ..Si pater 36.
- ..Quoties 37.
- ..Cum quis 38.
- ..De peculio. eiusd. L.
- ..Si quis pro reo. eiusd. L.
- ..Ult. eiusd. L.
- ..Quamvis 45.
- ..Si quis aliam 46.
- ..Qui soluit 55.
- ..Dispensatorem 62.
- ..Si quis duos 67.
- ..Qui decem 72. §. qui hominem.
- ..ult. eiusd. L.
- ..Modestinus 76.
- ..Stichum 95. §. 1.
- ..Aditro. eiusd. L.
- ..Creditor 102.
- ..Stichum 95. §. usumfr.
- ..Ult.
- ..An inutilis 8. De acceptil.
- ..Et per iusiurandum 13. §. si quis usumfr. eod.
- ..Si legatorum. eiusd. L.
- ..Si is qui 15 eod.
- 1. §. stipulatio. De prat. stip.
- 2. §. incertam. eod.

E L E N C H V S

§ Sed & si unus. eiusd. L.

L. Paulus notat 8. eod.

L. Ult. Eod.

L. Non quasi 4. §. hanc stipulationem. Rem pup.
&c.

L. Si quis 3. §. ult. Ind. solu.

L. Iam tamen 5. §. si tamen plures, eod.

L. Si servus 11. eod.

L. Cum querebatur 13. §. ult.

L. Nouissima 19. §. ult. eod.

L. 2. Rem rat. hab.

L. 3. eod.

L. Procurator 8. eod.

§. 1. eiusd. L.

L. Quo enim 12. §. Iulianus. eod.

L. Si procurator 18. eod.

L. Si sine 22. §. quod si procurator. eod.

§. Cum autem eiusd. L.

§. Qui patris, eiusd. L.

L. Ult. §. procurator. eod.

Ex Lib. XLVII. Digest. Tit.

De Furt.

L. Cuius interfuit 10.

L. Itaq, 12. §. 1.

L. Eum qui 14.

§. Item si iumenta, eiusd. L.

L. Creditoris 15.

L. Servi 17.

L. Si quid 22. §. qui lancem.

L. Sed

- L. Sed si 28.
 L. Qui seruo 36.
 L. Falsus 44. §. 1.
 L. Inter omnes 47. §. recte.
 L. Si dominium 48.
 L. Qui vas 49. §. si ancilla.
 L. In furti actione 51. §. recte tamen.
 L. Si quis 54.
 L. Qui iniuria 55. §. qui alienis.
 L. Si creta 59.
 L. Si seruus 63. §. locatus.
 L. At Titio 66.
 L. Si is qui 68. §. 1.
 L. Inficiando 69. §. quod furti.
 L. Furtiuam 76.
 L. Rem 80.
 L. Si vendidero 82.
 L. Fullo 84. §. frugibus.
 L. Si cuius interest 87.
 L. Vlt.
 L. 1. & 2. De tign. iniunct.
 L. 1. §. non autem, Si quis testam. lib.
 §. Habet itaque, eiusd. L.
 L. Vn §. serui. Furt. ad. naut.
 L. Si plures 6. Arbor. furt. cas.
 L. 2. §. hoc edicto. vi bon. rapt.
 L. Pedius 4. De incend. ruin. naufr. &c.
 L. Si cum seruo, 4. De iniur.
 L. Lex Cornelia 1. §. si tamen. eod.
 L. Item apud 15. §. interdum. eod.
 L. 1. De extraord. crim.
 L. 2. De sepul. viol.

L. Prator ait 3. §. si ad plures. eod.

L. 1. Derecept.

L. 2. Eod.

L. 2. De crim. expil. hered.

Ex Lib. XLVIII. Digest.

L. 2. §. pupillis. De accus. & in script.

L. 15. In eum. eod.

L. 1. De custod. & exhibit. reor.

L. Si confessus 5. eod.

L. 2. §. lenocinii. Ad L. Iul. de adult.

L. Et si amicis 9. eod.

L. Miles. 11. eod.

§. Quarebatur. eiusd. L.

L. Si uxor 13. §. sed & in ea uxore. eod.

L. Denunciasse 17. eod.

§. Queritur. eiusd. L.

L. Patri 20. eod.

L. Quod ait lex. §. 1. eod.

L. Si adulterium 38. §. 1. eod.

L. Qui casu 5. §. 1. ad L. Iul. de vi publ.

L. 1. §. 1. Ad L. Corn. de sicar. & ven.

L. Furem 9. eod.

L. Diuus 14. eod.

L. Senatus 5. Ad L. Corn. de fals.

L. Filius 14. §. sequens. eod.

L. Diuus Claudius 15. §. item senatus. eod.

L. Impuberem 22. §. si ei filio. eod.

§. Sed et si ei seruo. eiusd. L. 22.

L. Lege Iulia 4. Ad L. Iul. pecul.

L. Vn. Ad L. Iul. de ambit.

L. 1. §.

CONTENTORVM.

- L. 1. §. accusationem. Ad Senat. Turp.*
§. Item si dicatur, eiusd. L.
§. Incidit, eiusd. L.
L. Mulier 4. eod.
L. Si quis repetere 7. §. 1. eod.
L. In senatusconsultum 15. §. eos. eod.
§. Idem in accusatione, eiusd. L.
L. 1 §. Antoninus. De quast.
§. Si quis ultro, eiusd. L.
L. Si quis 5. eod.
L. Quastionis 7. eod.
L. Diuus 9. eod.
L. De minore 10. §. potest. eod.
L. Statuliber 14. eod.
L. Ex libero 15. §. eum qui. eod.
L. Quastionis 21. eod.
L. Aut damnum 8. §. 1. De pœn.
L. Quædam 14. eod.
L. Aut facta 16. §. locus. eod.
§. Nonnunquam, eiusd. L. 16.
L. Si pœna 29. eod.
L. In metallum 22. eod.
L. Si diutino 25. eod.
L. Capitalium 28. §. solent. eod.
§. In exilibus, eiusd. L.
L. Seruus 34. eod.
L. Imperator 43. eod.
L. Diuus ult. De bon. damn.
L. Un. §. fraudis. De port. qualib. dam. con.
L. Eum qui 3. De interd. Et. & releg.
L. Exilium 5. eod.
L. Relegatorum 7. §. interdicere. eod.

Ex Lib. XLIX. Digest.

L. 1. De appellat.

L. Cum in una 17. eod.

L. Negotiorum 24. eod.

L. 1. Quan. appellan. sit.

§. Sed ei si praeses, eiusd. L.

L. Illud 3. eod.

L. Un. De libell. dimiss.

L. 1. §. Item cum ex edicto. Quae sent. sine ap. resc.

L. Vn. Apud eum a quo appell.

L. Un. Si pend. appell. mors.

L. 2. §. item Diui fratres. De iur. fisc.

L. Non intelligitur 3. eod.

§. Quando autem, eiusd. L.

§. Si in locis, eiusd. L.

L. Fiscus 6. eod.

L. Edicto 13. eod.

§. Extat, eiusd. L.

§. Eos qui, eiusd. L.

L. Cum quidam 26. eod.

L. Sed si accepto 32. eod.

L. Valerius 50. eod.

L. Postliminii 5. De capt. & postlim. ren.

L. Non ut à patre 8. eod.

L. Quod si filius 11. eod.

L. In bello 12. §. facti autem causa. eod.

§. Si quis servum, eiusd. L.

§. Si pignori, eiusd. L.

§. Si natum ex Pamphila. eiusd. L.

L. Si postliminio 29. eod.

L. 2. De remitt.

L. De-

- L. Desertorem* 3. §. *in bello.* eod.
 §. *Vlt. eiusd.* L.
L. Qui cum uno 4. §. *ad tempus.* eod.
 §. *Reus,* eiusd. L.
 §. *Non omnis,* eiusd. L.
 §. *Qui post,* eiusd. L.
L. Non omnes 5. eod.
L. A Barbaria eiusd. L.
L. Omne delictum 6. §. *per vinum.* eod.
L. Proditores 7. eod.
L. Qui status 8. eod.
L. Qui commeatus 14. eod.
L. Si mulier 3. *De castr. pec.*
L. Proponebatur 9. eod.
L. Diuus 13. eod.
L. Pater 17. eod.
L. Hereditate 19. §. *pater.* eod.
L. Vlt. in fin. De priu. veter.

Ex Lib. L. Digest.

- L. 1. § sed nunc. Ad Municip.*
L. Imperator 11. eod.
L. Libertus 17. §. *nominati.* eod.
L. Lucius 21. §. *idem respondi.* eod.
L. Roma 33. eod.
L. Scire 35. eod.
L. Vlt. in pr. eod.
L. 2. §. in quoque. De decur. & eor. fil.
 §. *Vlt. eiusd.* L.
L. Spurii 6. §. *ult.* eod.
L. Herennius 10. eod.

- L. De decurione 14. eod.
 Titul. De albo scribendo.
 L. Rescripto 6. De mun. & hon.
 L. Ut gradatim 11. eod.
 L. Munerum 18. §. praterea. eod.
 L. In honoribus 8. §. philosophis. De vacat. & ex-
 cus. mun.
 L. His oneribus 10. §. angariarum. eod.
 L. Maiores 3. De iur. immun.
 L. Sciendum 4. §. 1. De legation.
 L. Paulus 8. eod.
 L. Eundem 16. eod.
 L. Si quis 17. eod.
 L. 2. §. ius reipubl. De administr. rer. ad ciuit.
 pert.
 L. Legatam 5. eod.
 L. Ambitiosa 4. De decret. ab ord. fac.
 L. Municipali 6. eod.
 L. Si legatum 5. De oper. publ.
 L. 1. §. 1. De pollicitat.
 L. Si quis 2. §. si decimam. eod.
 L. Expollicitatione 9. eod.
 L. 1. §. Medicos. De var. & extraord. cogn.
 §. Proinde, eiusd. L.
 L. 2. De proxenet.
 L. Aetatem 3. De censib.

Ex Titul. De verbor. & rer.
signif.

- L. Munus 18.
 L. Rele 25.

L. Sape

- L. Sape 53.
- L. Impensa 79.
- L. Mouentium 93.
- L. Lege 130.
- L. Aliud 131.
- L. Quare 135.
- L. Maiore 156.
- L. Peruenisse 171.
- L. Faciendi 175.
- L. Pecunia 178.
- L. Urbana 198.
- L. Fugitiuus 225.
- L. Malum 240. §. structuram.

Ex Titul. De reg. Iur.

- L. Quatenus 25.
- L. Plus 26.
- L. Nuptias 31.
- L. Quod a quoquam 47.
- L. Marcellus 67.
- L. Donari 83.
- L. Nihil interest 113.
- L. Is damnum 130.
- L. Cum is 126.
- L. Qui potest 135.
- L. Cum principalis 139.
- L. Nemo 169. §. 1.
- L. Omnis hereditas 181.

EX CODICIS

IUSTINIANEI

Lib. I.

- L** *Vn. §. quibus specialiter. De nou. C. fa.*
L. Vn. §. ad istum. De Inst. Cod. confir.
Li. De sum. Trinit.
L. Inter 4. eod.
L. Nemo 3. De sacros. eccles.
L. Sanctimus 17. eod.
L. Si quis non dicam 5. De episc. & cler.
L. Presbyteros 6. eod.
Auth. Sed nō uo iure. ad l. si quis 10. eod.
L. Nec honore 7. eod.
L. Eum qui 19. eod.
L. Quoniam 23. eod.
L. Sacrosancta 32. eod.
L. Generaliter 40. eod.
L. Raptores 41. §. ult.
L. Mima 5. De Episc. aud.
L. Si qui 8. eod.
L. Manichæos 4. §. 1. De her. & Manich.
L. Quicunq. 8. §. nemo. eod.
L. 1. de Apost.
L. 2. eod.
L. Hi qui 3. eod.
L. Vn. Nem. licere.
L. Iudeos 10. De Iud. & Cælis.
L. Nullus 13. eod.

- L. Vt profanos 4. De Pagan.*
L. 1. De iis qui ad Eccles.
L. Si seruus 3. eod.
L. Qui religiosa 2. De iis qui in eccl. man.
L. Non dubium 5. De legib.
L. Quod fauore 6. eod.
L. Si imperialis 11. §. cum igitur. eod.
L. 1. Sed neque. De vet. iur. enucl.
L. 2. §. contrarium. eod.
§. Mirabile, eiusd. L.
L. Si post 4. De iur. & fact. ign.
L. Cum quis 10. eod.
L. Quamuis 11. eod.
L. Ne passim, ult. eod.
L. Temporales 2. quand. lib. Prin.
L. Si quando 2. De stat. & imag.
L. 4. Eod.
L. 1. De off. praf. prat. Afr.
L. 1. De off. praf. urb.
L. Cum propicia 5. De offic. magnil.
L. 1. De off. q.
L. 1. De off. mag. off.
L. Tres tantummodo 2. De off. prat.
L. 1. De off. diuers. ind.
L. Sciant 3. eod.
L. Un. De annon. & capitat.
¶. Defensores. De defens. ciuit.

Ex Lib. II. Cod.

- L. Edita 3. De edend.*
L. Postquam 4. De pact.
L. Creditori 5. eod.

- L. Debitori 7. eod.
 L. Si pascenda 8. eod.
 L. Ex conuentione 11. eod.
 L. Cum proponas 21. eod.
 L. 22. Pactum eod.
 L. Si quis 29. eod.
 L. Cum mota 6. De transact.
 L. De fideicommisso 11. eod.
 L. Transigere 18. eod.
 L. Sine apud 28. eod.
 L. Sub pretextu 29. eod.
 L. Si profundo 33. eod.
 L. Si maior 36. eod.
 L. Transactio 38. eod.
 L. Si ex falsis 42. eod.
 L. Vn. De error. calcul.
 L. Si quis. De postul.
 L. 1. De aduoc. diuers. iudicior.
 L. Fori 4. eod.
 L. Nemini 11. eod.
 L. Aduocatos 2. De aduoc. diuers. iudicior.
 L. Restituenda 6. eod.
 L. Et si 3. Ex quib. caus. inf.
 L. Si furti 8. eod.
 L. Decreto 15. eod.
 L. Pustibus 16. eod.
 L. Vn. De iis qui pot. ent. &c.
 L. 1. Vt nem. priuat. &c.
 L. 2. eod.
 L. Optimum 8. De dol. mal.
 L. Si curatorem 3. De in integ. rest. min.
 L. Si minorem 4. eod.

L. De

- L. De tutela 7. eod.
- L. 1. De fideiuss. Min.
- L. 1. Si ad. remiud.
- L. 1. Si aduers. delict.
- L. 2. In quib. ca. rest. necess. non sit.
- L. 1. Si minor se maiorem &c.
- L. 1. De restitut. milit.
- L. Si ab hostibus §. Quib. ex ca. maior.
- L. 1. De formul. & impetrat.

Ex Lib. III. Cod.

- L. A iudice §. De iudic.
- L. Nulli 10. eod.
- L. Rem non nouam 12. eod.
- L. Cum specialis 16. eod.
- L. 1. De ped. iudic.
- L. 1. De dilat.
- L. Quadraginta 6. De fer.
- L. Omnes 7. eod.
- L. 1. ubi de crim.
- L. Un. ubi de poss.
- L. 1. Vbi ca. stat.
- L. Vniuersi 9. Vbi ca. fisc.
- L. 1. quan. lic. unicuiq. sine iud.
- L. Si pater §. De inoff. testam.
- L. Si maritus 22. eod.
- L. Liberi 28. eod.
- L. Omnimodo 30. §. imputari. eod.
- L. Si quis filium 34. eod.
- L. Si quando 35. §. illud. eod.
- L. Et generaliter. eiusd. l.

E L E N C H V S

- L. Si pater 2. De inoff. dot.*
- L. Si totas 5. eod.*
- L. Si liqueat 8. eod.*
- L. Vn. De inoff. dot.*
- L. De heredit. 5. De petit. hered.*
- L. Cum hereditatis 12. eod.*
- §. ult. eiusd. l.*
- L. Si fundum 17. Derei vind.*
- L. 1. De vsufr. & habit.*
- L. Si domina 10. eod.*
- L. Si aquam 2. De seruitut.*
- L. 1. Fam. ercisc.*
- L. Filia 18. eod.*
- L. Seruum communem 22. eod.*
- L. Filius 24. eod.*
- L. 1. De consort. eiusd. lit.*
- L. 2. eod.*
- L. Militis 5. De relig. & sumpt. fun.*
- L. Aleorum 15. eod.*

Ex Lib. IV. Cod.

- L. 2. De reb. cred.*
- L. Cum etiam 5. eod.*
- L. In actione 10. eod.*
- L. Si quis 11. §. 1. eod.*
- L. Generaliter 12. §. sin autem is. eod.*
- L. Cum quis 13. eod.*
- L. Si non singuli 5. si cert. pet.*
- L. Si in rem 12. eod.*
- L. Mutua 14. eod.*
- L. Quisquis 16. eod.*

L. Ea

C O N T E N T O R Y M.

- .. *Ea qua* 4. *De condict. indeb.*
- .. 2. *De condict. ob caus. dat.*
- .. *Si liber.* 9. *cod.*
- .. *Pecuniam* 10. *cod.*
- .. 2. *De action. & obligat.*
- .. *Si quidem* 8. *cod.*
- .. 1. *Ne fil. pro patr.*
- .. *Instrumenta* 5. *De probat.*
- .. *Sine possidetis* 16. *cod.*
- .. *Iurisiurandi* 8. *De testib.*
- .. *Si quis* 13. *cod.*
- .. *Testium.* 14. *cod.*
- .. *Emancipatione* 11. *De fid. instr.*
- .. *Comparationes* 19. *cod.*
- .. *Cum quidam* 20. *cod.*
- .. *Pactum* 3. *De pignor. act.*
- .. *Pignoris* 10. *cod.*
- L. 1. *Quodcum eo qui in al. pot.*
- L. *Ei qui seruo* 7. §. *alioqui.* *cod.*
- L. *Domino* 13. *cod.*
- L. *Si duo* 3. *Per quas person. &c.*
- L. 1. *Ad Maced.*
- L. 1. *Ad Velleian.*
- L. *Senatusconsultum* 4. *cod.*
- L. *Fœnebris* 13. *cod.*
- L. *Simuliter* 22. *cod.*
- L. *Antiqua* 23. *cod.*
- L. *Frustra* 6. *De noz num pec.*
- L. *In contractibus* 14. §. *ideog.* *cod.*
- L. *ult. De compensat.*
- L. *Super* 9. *De usur.*

E L E N C H V S

- L. Vſura 10. eod.*
- L. Ex pradiis 11. eod.*
- L. Oleo 23. eod.*
- L. De vſuris 27. §. vlt. eod.*
- L. vlt. eod.*
- L. vlt. De naut. fœn.*
- L. Cum hereditas 9. Depoſ.*
- L. 1. Mand.*
- L. Si pro ea 10. eod.*
- L. In re 21. eod.*
- L. Per diuerſas 22. eod.*
- L. vn. Si ſeruus extero &c.*
- L. Dudum 14. De contrah. empt.*
- L. 1. D. her. vel aët. vend.*
- L. 1. Quæ res vendi &c.*
- L. Venditor 11. De reſc. vendit.*
- L. Cum inter 4. De per. & com.*
- L. Venditrici 3. De reb. al. non al.*
- L. Cum te 6. De pact. int. empt.*
- L. 1. Si mancip. ita fuer. al. ut man.*
- L. Si is 4. eod.*
- L. Ea quidem 5. eod.*
- L. Vſurpationem 9. De veſtig.*
- L. Non ſolum 2. De commerc.*
- L. Mercatores 4. eod.*
- L. Certi iuris §. locat. & conduct.*
- L. Si quis 25. eod.*

Ex Lib. V. Cod.

- L. 3. Arrhis. De ſponſal.*
- L. Mulier 5. eod.*

L. Vn.

Vn. Si rector prouinc.

1. De donat. ante nupt.

Si à sponso 16. eod.

Si constante 19. §. iura etiam. eod.

1. De nupt.

12. eod.

Si vicinis 9. eod.

Vidua 18. eod.

A caligato 21. eod.

Si quis 26. eod.

Si furiosi 25. eod.

Sancimus 27. eod.

Qui contra 4. De incest. & inue. nupt.

Licet 8. eod.

1. De interdict. matr.

1. De secund. nupt.

Cum aliis. 4. eod.

Hac edictali 6. eod.

Omnibus. eiusd. l.

Si quis 8. §. illud. eod.

1. De dot. promiss.

Si pater 7. eod.

1. De iur. dot.

Nulla 4. eod.

Dotis 9. eod.

Pro oneribus 20. eod.

Cum quidam. 31. §. praterea. eod.

Un. §. 1. De rei ux. act.

Hereditas 5. De pact. conuent.

Si ex voluntate 7. De donat. int. vir.

Ex verbis 14. eod.

ELENCHVS

- L. Res uxoris 24. eod.
- L. Consensu 8. de repud.
- §. Si qua. eiusd. l.
- L. Si circumscripta 6. Solut. matr.
- L. vn. Si dos const. matr.
- L. Legem 7. §. 1. De natur. lib.
- L. Mater 4. De testam. tut.
- L. Naturalibus 4. De confir. tut.
- L. Nemo 5. De leg. tut.
- L. Militia 4. Qui dare tut.
- L. Creditorem 8. eod.
- L. Matres 2. Quando mulier &c.
- L. Aduersus 7. De administr. tut.
- L. Pro officio 20. eod.
- L. Si rem 3. Quan. ex fact. tut.
- L. Per tutorem 5. eod.
- L. Si diuifum 2. Si ex plur. tut.
- L. vn. Ne tutor vel cur. &c.
- L. 1. De in lit. dan. tut.
- L. 1. Si mater &c.
- L. Obtutorem 3. eod.
- L. Certum 1. Si tut. vel cur. non gess.
- L. Amplissimi 4. De excusat. tut.
- L. Tutores 18. eod.
- L. Cum furiosus 7. De curat. fur.
- L. Non est 2. De prad. minor.
- L. 1. Si quis ignorans &c.
- L. Si quando 3. Si maior factus.
- L. 1. De magistr. conuen.

Ex Lib. VI. Cod.

- L. 1. De seru. fugit.

L. Ci-

- L. Civile est. De furt.*
- L. Manumissionis 2. De oper. libers.*
- L. 1. De bon libert.*
- L. Libertos 6. De obseq. patr. prast.*
- L. 1. De libert. & eor. lib.*
- L. Aureorum 2. De iur. aur. annul.*
- L. 1. Quando admitti ad bon. poss.*
- L. Postumo 2. De bon. poss. centr. tab.*
- L. Qui se patris. Vnde lib.*
- L. 1. De success. edict.*
- L. 1. De collat.*
- L. Filie 4. eod.*
- L. Si emancipati 9. eod.*
- L. Si donatione 13. eod.*
- L. Vt liberis 17. eod.*
- L. Illud 20. eod.*
- §. Adhac, eiusd. l.*
- L. In testamento. §. 1. De testam. mil.*
- L. Eunuchis 5. Qui test. fac. pos.*
- L. Discretis 10. eod.*
- L. Si in nomine 4. De testam.*
- L. Consulta 23. eod.*
- L. Iubemus 29. §. quod si non fuerit. eo.*
- L. 1. De hered. instit.*
- L. Extraneum 9. eod.*
- L. Si testamentum 8. De instit. & substit.*
- L. Precibus 8. De impub. & al. substit.*
- L. Si quis 11. eod.*
- L. 1. De liber. prater.*
- L. Si infanti 18. De iur. delib.*
- L. Cum in antiquioribus 19. eod.*

E L E N C H V S

- L. Scimus 22. eod.*
- L. Edicto 3. De edict. d. Adr.*
- L. 1. Si quis aliq: test.*
- L. 1. De iis quib. ut indign.*
- L. Polla 2. eod.*
- L. Non oportet 5. eod.*
- L. Cum Syllanianum 11. eod.*
- L. Non est dubium 5. De legat.*
- L. Ab administratione 8. eod.*
- L. Cum responso 12. eod.*
- L. In annalibus 22. eod.*
- L. Legem Juliam 3. §. sed quia. De indict. vid.*
- L. Post mortem 12. De fideicommiss.*
- L. Eam 14. eod.*
- L. Cum virum 16. §. sane. eod.*
- L. Ex repudiatione 26. eod.*
- L. Ex testamento 29. eod.*
- L. Quidam 31. eod.*
- L. Questionem 32. eod.*
- L. Si non 3. De fal. cau. adiect.*
- L. Etiam 3. Adl. Falcid.*
- L. Si quis 18. eod.*
- L. Cum certum 19. eod.*
- L. Vn. De cad. toll.*
- §. 1. eiusd. l.*
- §. in primo eiusd. l.*
- §. in his itaq. eiusd. l.*
- §. Et ideo si onus fuerit, eiusd. l.*
- §. Quæ autem. eiusd. l.*
- §. Tantum etenim. eiusd. l.*
- L. Ex his verbis 5. Quan. dies leg.*

L. Si

CONTENTORVM.

- L. Si quis 7. §. sin autem. Ad SC. Tertyll.*
L. Patruo 7. De legit. her.
L. Meminimus 15. §. cum igitur.
L. Sancimus 11. Com. de success.
L. Quicquid 2. De bon. mater.
L. Si vina 3. eod.
§. In nepotibus. eiusd. l.
L. Quod scitis 3. De bon. qua lib.
L. Cum oportet 6. §. non autem eod.
§. Sin autem res. eiusd. l.
L. Cum non 8. §. ubi autem puerilis. eo.
L. 1. De hered. decur.

Ex Lib. VII. Cod.

- L. Si voluntate 4. De fideicom. libert.*
L. Fideicommissaria 10. eod.
L. Un. §. cum igitur, De lat. liber. toll.
L. Si pater 6. De iis qui à non dom.
L. 1. Qui non poss. ad libert.
L. Si auiam 3. De ingen. man.
L. Ad recognoscendos 10. eod.
L. 1. De assert. toll.
L. Nihil 2. De usucap. pro hered.
L. Un. de usucap. transfor.
L. Donatarum 3. De acquir. poss.
L. Licet 4. eod.
L. 1. De prescript. long. temp.
L. Diutina 4. eod.
L. Non est 3. Quib. non obicitur &c.
L. Omnes 2. De quadr. prescript.
L. Sicut 3. De prescript. trig. vel quadr. an.

L. Cum notissimi 7. eod.

§. Illud. eiusd. l.

§. Imo & illud. eiusd. l.

L. Si quis 8. §. sed hac. eod.

*L. Ut perfectius 2. §. sin autem abfuerit. De an-
nal. except.*

L. vn. De sent. praefect. prat.

L. Hac lege 2. De sent. ex peric. recit.

L. 1. De sent. qua sine cert. quan.

L. 3. Si à non competen. & c.

L. Si causam 2. De execut. rei iud.

L. Sancimus 3. §. ult. De usur. rei iud.

L. 1. Derelat.

L. 1. De appellat.

L. 2. eod.

L. Cines 11. eod.

L. Praecipimus 32. eod.

L. Iubemus 34. eod.

L. Veteranis 9. Quan. prouoc. non est neces.

L. Obseruare 2. Quorum appellat. non recip.

L. Cum proponas 9. De bon. autor. iud.

L. Ignoti 5. De reuoc. iis qui in fraud.

Ex Lib. VIII. Cod.

L. 1. De interdict.

L. 1. Quor. bonor.

L. vn. Quor. legat.

L. 1. De aedific. priuat.

L. 6. eod.

L. Maior. 23. De pignor. & hypoth.

L. Quamuis 3. In quib. caus. pig. tac. contr.

L. Cum

- L. Cum res 5. Si aliena res pig.*
L. Spem 5. Quæ res pign. oblig.
L. Si quis 9. eod.
L. 10. Qui pot.
L. Affiduis 12. eod.
§. Cum enim. eiusd. l.
L. 1. De prator. pignor.
L. Cum pignoris 2. De partu pig.
L. 1. De remiss. pign.
L. Si hypothecas 8. eod.
L. Soluta 11. §. ult. eod.
L. Intelligere 2. De luit. pig.
L. 1. De iur. dom. impetr.
L. Aduersus 3. De except. seu præscrip.
L. Si pactum 6. eod.
L. Nuda 5. De contr. & commit. stip.
L. 2. De inut. stip.
L. Cum quidam 5. De dñob. reis.
L. Iure nostro 5. De fideiuss.
L. Sancimus 26. §. sin autem. eod.
L. Generaliter 28. eod.
L. Si delegatio 3. De nouat.
L. Quoniam 2. De enict.
L. Congruentius 4. De par. potest.
L. Nec filium 9. eod.
L. In adoptionem 7. De adopt.
L. Nec nos 4. De postlim. reuers.
L. 1. De infant. exposit.
L. 2. eod.
L. Consuetudinis 2. Quæ sit long. con-
uet.

E L E N C H V S

- L. 1. De donat.*
- L. Cum de bonis 11. eod.*
- L. Si quis 26. eod.*
- L. Illam 33. eod.*
- L. Sancimus 34. §. ult. eod.*
- L. ult. eod.*
- L. 3. De donat. que sub modo.*
- L. His solis 7. §. actionem. De renoc. don.*
- L. 1. De donat. mort. cau.*
- L. 1. De infirm. pœn. cœlib.*
- L. 2. eod.*

Ex Lib. IX. Cod.

- L. Factum 12. De accus. & inscript.*
- L. Accusationis 17. eod.*
- L. 1. De custod. reor.*
- L. Vn. Si quis fmp.*
- L. Propter violatam 7. Adl. Jul. de adult.*
- L. Castitati 9. eod.*
- L. Abolitionem 16. eod.*
- L. Quamuis 30. eodem.*
- L. In adulteris 32. eod.*
- L. Vn. De emendat. ser.*
- L. Eum qui 5. ad l. Corn. de Sicar.*
- L. 1. De malefic. & Mathem.*
- L. Eorum 4. eod.*
- L. Ipse 7. Adl. Corn. de fals.*
- L. Si docueris 9. eod.*
- L. 1. De iis qui sibi adscrib.*
- L. 1. De fals. mon.*
- L. 1. Adl. Jul. repetund.*

L. Vn.

CONTENTORVM.

L. Vn. §. quo in genere. Quan. civil. act.

L. Res obligatas 3. Vi bon. rapt.

L. Si non 3. De iniur.

L. Atrocem 4. eod.

L. Si qui latrones 2. De iis qui latr.

L. 1. De quest.

L. Hoc quod 13. eod.

L. 1. De abolit.

L. Mater 2. De poen.

L. Qui calumniatores 5. eod.

L. Si operis 14. eod.

L. Si quis 17. eod.

L. Si vindicari 20. eod.

L. Sancimus 22. eod.

L. Deportati 2. De bon. proscript.

L. Si quis 9. De bon. proscript.

L. Tutor 4. De sent. pass.

L. Frustra 8. eod.

L. In quaestione 13. eod.

Ex Lib. X. Cod.

L. Defensionis 7. De iur. fisc.

L. Quoniam in fine 3. De conuent. fisc. debis.

L. Quacumq; 5. De fid. instrum.

L. 2. De his qui ex publ. rat.

L. 1. De petit. bon. sublat.

L. Vn. De thesaur.

L. Vn. De superexact.

L. 1. De condit. in publ. arcis.

L. Vacuatis 19. De decur. & fil. eor.

E L E N C H U S

- L. *Quidam* 26. eod.
- L. *Curialibus* 66. eod.
- L. *Meminimus* 2. *Quand. & quib. quart.*
- L. *vn. §. Si vero vel focer. De impon. lucr. da-*
script.
- L. 1. *De incol. & ubi quis dom.*
- L. 1. *Quemadmod. civil. mun.*
- L. 1. *De quib. mun. vel prestat.*
- L. 1. *Qui morbo se excus.*
- L. *Reddatur* 8. *De Profess. & Med.*
- L. 4. *De tabular. scrib. & c.*

Ex Lib. XI. Cod.

- L. 1. *De vestib. holober.*
- L. *vn. De stud. liberali. & c.*
- L. 2. *Quo quisq. ord.*
- L. *vn. De g. adiatorib.*
- L. *vn. De venat. fer.*
- L. 2. *De fund. patrim. & c.*
- L. *Pradia* 5. *De locatio. prad.*
- L. 1. *De prini. dom. August.*

Ex Lib. XII. Cod.

- L. 3. *De silentiar. & decur. eor.*
- L. *Iubemus* 14. *De palatin. sacr. largit.*
- L. *His quidem* 5. *Qui mil. poss. & c.*
- L. *vn. Negotiat. ne mil.*
- L. *Cum saepe* 17. *De erogat. mil. an.*
- L. 1. *De metat. & Epidimet.*

EX AUTHENTI- CORVM COLLATIO- NE PRIMA.

- §. Si vero expressim. De r. & Falcid.
§. Sancimus ergo sacrasse. antes regul. &c. De
Monachis.
§. Hac igitur. eod.
§. Si vero non Metropolitā. Quom. op. Episc.
§. Volumus autem. eod.

Ex Authent. Collat. II.

- §. Cogitatio igitur. Vt Judic. sine quoquo suffrag.
§. Hac autem omnia.
Tit. Ut Eccles. Rom. cent. an. &c.
§. Si vero hac nostra lex. De incest. & nephar.
nupt.

Ex Authent. Collat. III.

- §. Quasdam vero earum. De lenonib.
§. ult. De mand. princ.
§. Si vero ultra. De triente & semisse.
§. Consideremus. eod.
§. Quod autem ab aliquib. eod.

Ex Authent. Collat. IV.

E L E N C H V S

- §. Si vero filios. Ne nupt.
- §. Optime. eod.
- §. Ex rerum vero consequentia. eod.
- §. Si vero solum usumfr. eod.
- §. Sed & si quis inter. eod.
- §. Vnde sancimus. eod.
- §. Illud quoq₃ super hoc. eod.
- §. ult. eod.
- §. Si vero indignus. De tabell.

Ex Authent. Collat. V.

- §. Si quis enim respexerit. Vt praeponat nomen
Imp.
- Tit. Scenicas sine periculo &c.
- §. Illud quoq₃. Vt Clerici qui recedunt. &c.
- §. Omnibus enim. Vt in priuatis domib.
- §. Illud quoq₃. Vt nullus fabricet Oratorii domos
&c.
- Tit. Vt ab illustribus &c.

Ex Authent. Collat. VI.

- §. Liceat igitur. Quib. mod. nat. eff. leg.
- §. Nouimus etenim. Eod.
- §. Quantum vero. eod.
- §. Quoniam autem videmus. Ut hi qui obligatas
&c.
- §. Hoc similiter quidem. Ut liberti de cetero &c.
- Tit. Apud quos oporteat causas dicere monachos
&c.

§. Ve-

CONTENTORVM.

§. *Vetus igitur. De iudicib. & ut nullatenus &c.*

§. *Illud palam est, Ut Clerici apud proprios Episcop.*

Tit. De deposito &c.

Ex Auth. collat. VII.

§. *Si quis autem legitimos. Quib. mod. natur. eff. sui.*

Tit. De administratorib.

§. *Si vero forsitan, De executorib. & de his qui conueniuntur &c.*

Ex Auth. Collat. VIII.

§. *Nos omnia igitur, De testam. imperfect.*

** Titul. de privileg. dot. hered. mul. non prest.*

§. *Excludendas. De litig. &c.*

Tit. Ut lic. matr. & anie &c.

§. *Quia vero plurimas, eod.*

§. *Si vir de adulterio, eod.*

§. *His quoque etiam illud, eod.*

Ex Auth. Collat. IX.

§. *Huiusmodi vero privilegium, De hered. ab intest. ven. &c.*

§. *Quacunque vero, De alienat. & emphyt. &c.*

E L E N C H V S

- §. Sanctissimas vero ecclesias, eod.
- §. Si autem ut contingit, Ut litigant,
iur. &c.
- Tit. De Ecclesiast. tit.
- §. Deo autem amabiles. De sanctiss.
episc.
- §. Sed neque clericum. eod.

EX CONSVETV- DINIB. FEVDO-

R V M.

- §. Hoc autem notandum, De his qui feud. dare
poss.
- §. Laici. Qui success. feud. dar. ten.
- §. Si vero fuerit. Si de inuest. feu. contron.
fuer.
- §. Mutus episc. vel abb. vel dom. pleb. &c.
- §. I. De success. feud.
- Cap. 11. De pign. dat. feu. quid iuris sit.
- Cap. 13. De alienat. feud.
- §. Sed dixerim, eod.
- §. Si capitanei, De feud. March.
- Cap. 15. An maritus succedat vx. in benef.
- §. Si quis miles cap. 19. Const. feud. dn. Lothar.
&c.
- Cap. 20. De benef. fratr. & qualiter &c.

Cap.

CONTENTORVM.

- Cap. 21. De feud. sin. culp. non amitt.
 Cap. 25. Quibus mod. feud. const. pot.
 Cap. 27. De feud. dat. in vic. l. commiss.
 §. Sciendum. De feud. cognit.
 §. Si autem inuestitura. Quid sit inuest.
 §. Præterea. eod.
 Tit. De inuest. de re al. fact.
 §. E contrario. eod.
 §. Donare autem. Qualiter olim pot. feud. al.
 Fin. Tit. De vasall. decrep. atat.
 Fin. Tit. De controuers. feud. ap. Par. ter.
 Fin. Tit. De vasal. mil. qui arma bel. depos.
 §. Imprimis. In quib. caus. feud. amitt.
 §. Si quis per 30. annos. Si de feud. defunct. cont. sit
 int. dom. & ag. vas.
 §. Adoptiuus, eod.
 §. Si quis decesserit, eod.
 §. Domino committente, eod.
 §. Quicumq; iudici, De pac. ten. & eius violat.
 §. Si miles aduersus militem. eod.
 §. Si quis quinque solidos, eod.
 §. Contra omnes, Tit. hic finitur lex &c.
 Tit. si vasall. feu. priu. cui defer.
 §. Similiter, De lege Conradi.
 §. Vlt. De capitulis Conradi.
 Tit. De controu. int. Dom. & empt. feu.
 Tit. An agnat. vel fil. def. pos. ret. feud. repud. her.
 §. Defuncto posteriore & seq. De prohib. feud.
 alien. per Lothar.
 §. Receptatoribus. De pac. ten. int. subd. & iur.
 firm. &c.
 §. Item sacramenta, eod.

ELENCHVS CONT.

§. Si vero contigerit, De allod.

§. Habito ergo concilio. De prohib. feud. alien. per
Fed.

§. Item sciendum, De not. feud.

Tit. De statut. & consuetud. contr. lib. eccl.

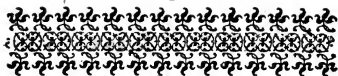
Tit. Quomodo in lesa maiest. crim. proced.

Tit. Liber De pace Constantia composita
Etc.

§. Sententia quoque quade iure, De pac. Con-
stant.

§. In Christi nomine, eod.

IN

IN LIBRVM PRI- MVM DIGESTO- RVM.

DL. i. de legibus ibi: *vel ignorantia.*]

Punit ergo lex delicta non solum dolo contracta, sed & ignorantia; ut si quis terminum avulserit per ignorantiam, verberibus cæditur l. 2. de term. mot.

Ad l. 17. de statu hom. ibi: *In orbe Rom.*]

Hinc eleganter Claudianus Poëta ait: *urbem fecisti, quæ prius urbis erant.* Et Sidon: Apoll. ad hanc ipsam constitutionem alludens affirmat Romæ hodie solos Barbaros exulare. Est enim communis patria nostra ait Modestinus l. 33. ff. ad Municip. Hinc Paulus Apostolus licet Iudeus esset Tharso natus Ciliciæ ut ipsemet refert Act. 22. v. 3. tamen cum Hierosolymis iuberetur flagellis cædi & torqueri duplicem obiicit iniuriam: *Si hominem Romanum & indemnatum licet vobis flagellare?* Quo audito centurio accessit ad tribunum & nunciauit dicens: *quid æstus est, hic enim homo civis Romanus est, &c.*

Ibid. v. 25. Idem allegat Actor. 16. v. 37.

Ad l. 6. de adopt. & emancip. Ibi:
Consensus filii exigitur.]

Merito ne scilicet ei inuito suus heres agnoscatur §. sed si quis Inst. eod. Sic in prædio in diem addicto utriusque consensus emptoris scilicet & venditoris requiritur in aque cessione ne dominus ignorans iniuriam accipiat l. 9. ff. de aq. pl. arc.

Ad l. 14. de adopt. & emanc. Ibi:
Per emancipationem.]

Scilicet filii adoptiui, non nepotis ut perperam Iohannes interpretatur quia nepos ex filio adoptiuo natus adoptiui locum obtinet ait l. 26. infra eod. ac proinde patre suo emancipato, ipse quoque desinit esse in potestate aui adoptiui, quippe cum adoptiuus nepos factus sit ex patris sui adoptione qua cessante seu soluta soluitur consequenter & illa.

Ad l. 3. de off. Prætoris. Ibi: *Et verum puto nihil eorum reprobari:*]

Sic nec testamentum infirmatur cui testis adfuit seruus, qui tamen omnium consensu liber existimabatur §. 7. Inst. de testam. ord. Sic & libertas data ab eo qui postea ipse seruus pronuntiatus est competit l. 19. ff. qui & à quib. manumissi. Sic & per tutorem gesta qui postea seruus apparuit, rata sunt, ead. ratione publica scilicet utilitate suadente benigniorem sententia. l. 12. ff. de admin. tut.

Ad

EX DIGESTIS.

3

Ad l. 6. solet §. Non vero. de off. Pro-
conf. Ibi : *Nam valde inhumanum est à
nemine accipere.*]

Mediocritas omnium virtutum est sedes,
vnde quicquid vel supra vel infra hanc est, vi-
tium est. Ita Senec. Epist. 3. Tam absurdum est
nulli quam omnibus credere. Et lib. 1. de clem.
c. 2. Tam omnibus ignoscere crudelitas est,
quam nulli. Et quod sequitur: *Passim*: Id est,
ab omnibus, ut sit sensus: Nec omnia, nec ab o-
mnibus accipere fas esse, nec rursus omnia, aut
ab omnibus oblata respuere, vt solent quidam
incorruptorum Iudicum famam aucupantes.

IN LIBRVM SECVNDVM
Digestorum.

Ad l. 17. Prætor. de Iurisd. om. Iud.
Ibi: *Maxime cum iustam causam:*]

Ratio elegans redditur in l. ult. C. de assess.
dom. & Can. Iud. *Ne (inquit) affectionis
sua vel aduocationis memor, incorrupti Iudicis
non possit nomen præferre.*

Ad l. 18. si conuenerit. de Iurisd. om.
Iud.]

Non pugnat l. penult. C. de pactis,
quia consentiunt hic in eum Iudicem qui i-
pso iure nullam iurisdictionem in ipsos habet

Ibid. v. 25. Idem allegat Actor. 16. v. 37.

Ad l. 6. de adopt. & emancip. Ibi:
Consensus filii exigitur.]

Merito ne scilicet ei inuito suus heres agnascatur §. sed si quis Inst. eod. Sic in prædio in diem addicto vtriusque consensus emptoris scilicet & venditoris requiritur in aque cessione ne dominus ignorans iniuriam accipiat l. 9. ff. de aq. pl. arc.

Ad l. 14. de adopt. & emanc. Ibi:
Per emancipationem.]

Scilicet filii adoptiui, non nepotis vt perperam Iohannes interpretatur quia nepos ex filio adoptiuo natus adoptiui locum obtinet ait l. 26. infra eod. ac proinde patre suo emancipato, ipse quoque desinit esse in potestate aui adoptiui, quippe cum adoptiuus nepos factus sit ex patris sui adoptione qua cessante seu soluta soluitur consequenter & illa.

Ad l. 3. de off. Prætoris. Ibi: *Et verum puto nihil eorum reprobari:*]

Sic nec testamentum infirmatur cui testis adfuit seruus, qui tamen omnium consensu liber existimabatur §. 7. Inst. de testam. ord. Sic & libertas data ab eo qui postea ipse seruus pronuntiatus est competit l. 19. ff. qui & à quib. manumissi. Sic & per tutorem gesta qui postea seruus apparuit, rata sunt, ead. ratione publica scilicet vtilitate suadente benigniorem sententiam. l. 12. ff. de admin. tut.

EX DIGESTIS.

3

Ad l. 6. solet §. Non vero. de off. Pro-
conf. Ibi : *Nam valde inhumanum est à
nemine accipere.*]

Mediocritas omnium virtutum est sedes,
vnde quicquid vel supra vel infra hanc est, vi-
tium est. Ita Senec. Epist. 3. Tam absurdum est
nulli quam omnibus credere. Et lib. 1. de clem.
c. 2. Tam omnibus ignoscere crudelitas est,
quam nulli. Et quod sequitur: *Passim*: Id est,
ab omnibus, ut sit sensus: Nec omnia, nec ab om-
nibus accipere fas esse, nec rursus omnia, aut
ab omnibus oblata respuere, vt solent quidam
incorruptorum Iudicum famam aucupantes.

IN LIBRVM SECVNDVM
Digestorum.

Ad l. 17. Prætor. de Iurisd. om. Iud.
Ibi: *Maxime cum iustam causam*:]

Ratio elegans redditur in l. ult. C. de assess.
dom. & Can. Iud. *Ne (inquit) affectionis
sue vel aduocationis memor, incorrupti Iudicis
non possit nomen præferre.*

Ad l. 18. si conuenerit. de Iurisd. om.
Iud.]

Non pugnat l. penult. C. de pactis,
quia consentiunt hic in eum Iudicem qui i-
pso iure nullam iurisdictionem in ipsos habet

nisi consentientes. Itaque si alteruter re integra mutet voluntatem, iurisdictio eius desinit. At in l. pen. renunciat tantum priuilegio suo, atque adeo redit ad ius commune. unde merito vrgetur ad obsequium conuentionis. Denique agitur ibi coram ordinario qui ipso iure Iudex suus est, licet elidat iurisdictionem eius exceptione, quæ hac renunciatione remouetur.

Ad l. 3. quod quisque iuris]

Exemplum elegans nobis suppeditat Eutropii Imperatori Arcadio familiaris facinus: Is enim eidem Imperatori autor fuit legis ferendæ qua iubebantur confugientes in Ecclesiam violenter extrahi. Postea idem scelerum conuictus ut pœnæ se subtraheret ad Ecclesiam confugit. At frustra, nam extractus à templo in se primus legem expertus est cuius ferendæ autor fuerat, illoque cæso eadem lex simul abrogata est. Sigon. lib. 10. de Imp. Occid.

Ad l. 2. de in ius voc. ibi: *Nec pontificem dum sacra facit.*]

Pontifices Sacerdotum omnium erant supremi ac maximi, præerant omnibus sacris ac ceremoniis. Hinc Liuius de Numa Pompilio loquens: *omnia publica*, inquit, *priuataq; sacra Pontificis scitis subiecit, nec cælestes modo ceremonias sed iusta quoq; funebria placandosque manes, &c.*

Ad l. 3. Ne quis eum qui in ius voc. est. Ibi: *Pœna huius edicti cessabis.*]

Ideo

deo cessat pœna huius edicti quia in eum
 tum competit qui in ius vocatum eximit,
 autem si vocatur in ius, sed in iudicium qui
 edaneum Iudicem vocatur. Solebant enim
 gistratus olim vel ipsi cognoscere extra ordi-
 nē, vel Iudices dare qui cognoscerent, & hi
 qui in Iure nostro Arbitri, speciales Iudices,
 anei Iudices, delegati Iudices dicuntur. Ita
 distinguit hic vtrum ad Prætorem, an ad
 eum datum: In ius, an ad iudicium vocatus,
 nptus sit vt illo casu edicti pœna obtineat,
 non item. Eadem ratione infamia notatus
 ulare non potest apud Prætorem & in Iure,
 e postea Senatusconsultum factum est quo
 n apud pedaneum Iudicem postulare veri-
 st: Verba enim edicti hunc casum non con-
 bant, quippe cum ita essent concepta: *In*
apud me non postulent. l. 1. §. Item Senatus-
 ulto & §. ait prætor qui lege, & l. 7. de po-

Ad l. si fideiussor, qui satisd. cog. Ibi: *in*
usurum eum privilegio.]

eadem ratione mulier si pro eo pro quo in-
 essit iudicium accipere velit, cauere debet,
 ptione se non usuram & sic ad Iudicem ire.
 §. ult. ad Velleianum. Non tamen recte in-
 ferunt quidam licere mulieri pro libidine
 quandocunque renunciare Velleiano.

Ad l. 2. si ex noxali causa &c. Ibi: *in*
eiuss esse ceperit.]

Diligenter notanda sunt hæc verba: *In bonis eius esse ceperit.* Id est, dominum bonitarium, ut loquitur Theophilus, nactus sit. Et hoc est quod ait l. 15. §. Iulianus de dam. infect. *Ex secundo decreto dominus à pratore constituatur.* Vnde hinc patet responsio ad questionem veterum; vtrum missus ex secundo decreto fiat statim dominus? Respondetur enim fieri dominum bonitarium vt Theoph. vel rem in bonis eius esse incipere vt hic, vel à Prætorè dominum constitui, non item ex iure Quiritium nisi secuta vfucapione.

Ad l. idem in duobus 26. de pactis.]

Confligere cum hac lege videtur l. 34. §. vlt. de solut. vbi ait: si vnus ex reis promittendi pepigerit ne à se peteretur quamuis soluerit nihilominus alter obligatus remanebit, vnde infertur pactum alteri non prodesse. Sed dicendum alterum manere obligatum sicut & hunc ciuiliternempe: Nam cum illa solutio pariat condictiōnem, non potest etiam parere liberationem.

Ad l. Auus 34. de pactis.]

Licet consulere vni heredum exceptione, tem stipulatione faciendi vt in l. 137. §. vlt. Ac non item in stipulatione dandi vnus persona recte comprehenditur, vt ead. l. 137. §. vlt. de verb. oblig. dicitur. Næc denique ita stipulari licet *Te & Titium heredem tuum daturum spondes:* Nam si plures sint heredes in partes virtutes ex hac stipulatione conueniuntur l. 36. §. Te & Titium. de verb. oblig. Ergo, ne ab uno heredum

petat-

petatur, licet pacisci: ut ab vno tantum heredum petatur, non licet. Vnum exonerare licet, onerare non licet. Ratio mihi hæc videtur, quia, qui ob vno non peti paciscitur, exceptionem ei parit, non autem liberationem plenam contra mentem legis 12. Tabularum, qua onera ex æquo diuiduntur, manet enim ipso iure obligatus, licet coheres eius tantum exigi possit. At qui ab vno peti paciscitur eum solum obligare vult, contra legem duodecim Tabularum. vnde nil agit. Potest etiam non improbabiler dici idem utrobique ius esse, sed facta diuersa. hic enim de filio, ibi de extraneo species proponitur. Denique faciliores sumus in liberando, quam in obligando.

Ad l. 15. pacto conuento de transact.]

Ratio huius legis promi potest ex l. 25. de reg. iuris: *quatenus cuiusq; interest in facto non in iure consistit.*

Ad l. qui fidem 16. de transact.]

Eandem materiam tractant hæc l. 16. & 17. huius tit. & l. 40. C. eod. quarum trium legum species hæc est: Fundum Scianum possidebas, eum cum vindicare cœpissẽm transegimus ac conuenimus ut fundum retineres decem mihi repensis, & si amplius peterem ut accepta redderem, & insuper certam pœnam rato manente pacto. Si rursus peto, integrum tibi est vel præscriptis verbis repetero data & pœnam & nihilominus exceptio-

ne uti, vel si mauelis: ad pristinam me admitte-
re actionem & pœnam ante eius cognitionem
consequi & data repetere. Atque hoc sibi vult
ead. l. 40. ibi: *ante cognitionem causa si maluerit
aduersarius &c.* Idem moribus nostris hodie ob-
seruatur in pœna compromissi si ea neglecta ad
Iudicium prouocetur.

*IN LIBRVM TERTIVM
Digestorum.*

Ad l. 1. §. item SCto. de postul.]

HOC SCtum necessarium fuit ideo quia
verba edicti ita erant concepta: *Apud me
& in Iure.* ut §. ait prætor & l. 7. inf. cod. quæ ad
iudicia & Iudices datos non pertinent. Itaque
ante hoc SCtum licuit calumniae damnatis po-
stulare in iudicio, id est, apud Iudices pedaneos
siue delegatos. Eadem ratione quæritur, an qui
in iudicium vocatum vi exemit, inciderit in edi-
ctum Ne quis in ius &c. & respondetur non
incidisse. l. 3. supra, ne quis in ius voc.

Ad l. quos prohibet 7. de postul.]

Merito aduersarii patientia hoc casu nil
prodest: quippe cum non eius favore edi-
ctum emanauerit, sed tum delinquentis o-
dio, tum prætoris seu ipsius magistratus habenda
rationis causa suæque dignitatis tuendæ, &
decoris sui causa ut supra l. 1. in pr. indignum
quip-

quippe est quacunq̃ labe aspersum magistratus subire aspectum.

Ad l. 3. qui autem. de his qui not.]

Qui operas suas locauit vt prodiret artis ludicræ causâ, neque prodiit, non notatur vt hic: At qui operas suas locauit vt cum bestiis pugnaret notatur, licet non pugnauerit. l. 1. §. item SCro. f. tit. prox. Sic lege Aquilia plures deiicientes trabem singuli in solidum tenentur. Idem in actione furti, iniuriarũ, rapinæ. At si plures socii vectigalis illicite quid exegerint, partes singuli præstant, si omnes soluendo sint. Cuius redditur ratio quia inter criminis reos, & fraudis participes multum interesse constitutum est. quasi dicat grauius coercentur qui crimen quam qui dolum tantum admittunt. l. 6. de publ. & vect.

Ad leg. genero 8. de his qui not. Ibi: *Ipso die sumere eam lugubria & deponere.*]

Eodem sensu accipiendum puto §. vlt. l. 195. de verb. signif. *Mulier autem familia sua caput & finis est:* Nam & hic recte dicitur idem dies initium esse & finis luctus. Eadẽq; ratione qui sub conditione quid promittit & ante eius euentum acceptilatione liberat, ea eueniente simul obligatur & liberatur.

Ad l. 3. §. pupillus de nog. gest. Ibi: *Agen-*

do autem compensationem eius quod gesserit patitur.]

Sic coniux eatenus tantum reddit donata quatenus locupletior est facta, si tamen vtrunque donatum sit & is qui locupletior non est factus repetat ab altero locupletiore facto, compensationem patitur eius quod accepit licet consumpserit. leg. cum hic status §. quod ait in fine. de don inter vir. & vx. Eadem plane ratione responsum est pupillum qui mutuum accepit non nisi quatenus locupletior est factus conueniri posse: At si creditor ei heres existat, aditio pro solutione ei cedit vt in solidum creditum suum ex ea hæreditate retineat. l. 95. §. aditio inf. de solut. Facit eleganter l. 25. §. hæres inf. quando dies leg. Ex quibus omnibus euincitur pupillum contrahentem sine tutore obligari etiam ciuilitè quatenus locupletior est: naturaliter autem in solidum, si modo actum rei intelligat & sensum ac consensum habeat. Contra leges quæ id negant intelligendæ sunt de infante aut infanti proximo, argumento l. 2. de fideiuss. vbi pupillus comparatur seruo & vterque naturaliter teneri dicitur depositi & commodati: ac fideiussorem recte dari & efficaciter conueniri si quid dolo aut culpa alterutrius factum fuerit. vnde sequitur pupillum naturaliter obligari licet locupletior factus non sit.

Ad l. Pomponius 10. §. vlt. de neg. gest.

Ibi:

Ibi. Erit igitur & post ratihabitionem neg. gest. actio.]

Verissima est procul dubio hæc opinio, licet n. ratam habeam rem gestā, non tamen habeo ratam ipsam gestionem seu ipsius gestoris gerendi modum siue peccata ab eo in eadem gestione admissa. Adhæc ratihabitione fit potius ut mihi nascatur actio quā ut vel nata tollatur, vel nasci impediatur. Denique probatur id ipsum argumento minoris qui contractum non iure initum à tutore suo, improbare potest, vel si malit ratum habere residui precii (si forte minoris vendidit rem pupilli) petitionem habebit contra ipsum tutorem, nec ratihabitione ipsum excludit ab ea petitione. l. 6. C. arb. tut.

*IN LIBRVM QVARTVM
Digestorum.*

Ad l. isti quidem 8. de eo quod met. ca. Ibi: *cum pro affectu parentes magis in liberis terreantur.]*

ID confirmat exemplum Polycarpi cuiusdam qui subiectus quæstionibus ac tormentis adigi non potuit ut coniurationem proderet, unde Iudices filium eius accersunt eo que præ-

sente tormentis eisdem subiiciunt, quo viso, pater exclamat: parcite filio, fatebor quod res est. Rogatus quare filii potius tormentis quam suis victus esset? respondit se tum primum dolorem sensisse quæstionis. Nec solum hominibus sed & brutis eiusmodi affectus in prolem à natura insitus est, ut Ælianus multis exemplis probat Leonis, Delphini, Scarabei & aliarum ferarum. Hinc quoque factum ut in crimine læsæ maiestatis paterno, filii quoque nonnullis pœnis subiiciantur. quod quamvis citra culpam eorum fiat, non tamen sine causa id receptum est nepe ut quos patriæ amor non potest liberorum saltem charitas in officio contineat. Sic recte l. 7. C. de cur. fur: *quis talis affectus extraneus inueniatur ut vincat paternum?*

Ad l. 1. §. non fuit. de dolo malo. Ibi: *quoniam veteres etiam bonum dolum dicebant.*]

Ut venenum aliud malum aliud bonum l. 236. de verb. sig. Ita & dolus alius malus alius bonus: Boni doli exemplum affert Archidiaconus: Episcopus quidam (inquit) confiretur Papæ se per Simoniā obtinuisse Episcopatum, Papæ veniam pollicetur si Cardinalibus quoque facinus indicaret. quod cum præstitisset atque adeo Simonia per testes iam probaretur, Papa ipsum episcopatu abdicauit. Eodem pertinet magistratuum reos examinantium mos quo impu-

impunitatis spe proposita veritatem confitentibus, voluntariam confessionem ab incautis eliciunt ac postea pœnas ingerunt. Talis censendus est & ille dolus quo hostes falluntur dummodo fides data non violetur: virtus enim an dolus quis in hoste requirat. Eodem referri potest d. Athanasii responsum quo persequentes se Arianos elusit eorumque furorem euasit. Nam cum eum fugientem assecuti essent & ab ignoto sciscitanti vbi esset Athanasius? respondit Non procul hinc est. vnde præcedere eum rati, reliquerunt eum post se, vt autor est Nicephorus.

Ad l. quod si deferente me. 22. de dolo malo. in pr.]

Labeo idem existimabat hoc casu quod in alio l. 24. eod. sed male, cum longe differant iniurandum delatum & ultro neum: Hoc enim Prætor non tuetur, vnde mirum non est si nulla eius habita ratione reuocatur legatum hoc modo extortum infra l. 24. Iustinianus tamen eiusdem Labeonis sententiam probauit in iis quæ ex testamento veniunt (Nec puto extra eum casum trahendam eandem constitutionem) l. ult. C. de reb. cred. ex iur. Id quod ipsemet innuit dum ait: *apud antiquos quærebatur: &c.*

Ad l. 23. ibi: *nam sufficit periurii pœna.* Eod.]

Pœna, id est, admissi periurii conscientia eiusque comes mentis cruciatus & inquietudo. Hanc eleganter describit Iuuenalis Satyra 13. his verbis : *Cur tamen hostem evasisse putes quos diri conscia facti Mens habet attonitos & surdo verberare cadit. Occiditum quatiente animo tortore flagellum. Pœna autem vehemens ac multo saevior illa Nocte dieq₃ suum gestare in pectore testem.* &c.

Ad l 3. §. scio. de minoribus ibi: *Initio inspecto.*]

Et quia ex necessitate hoc fecisse videtur. Sic qui iudicium dictavit heredi nihilominus separationem impetrare potest bonorum hæreditariorum eadem ratione quia ex necessitate hoc fecisse videtur.

Ad leg. ait Prætor 7. §. sed et si. de minoribus ibi: *dicendum est ei subueniri.*]

Collige hinc puberi recte pecuniam debitam solui etiam remota curatoris autoritate; propter metum tamen restitutionis non potest compelli ad solutionem sine curatore. Secus in impubere cui non recte soluitur. si tamen pecunia salva sit iterum petenti doli exceptio nocet. Sic & iusiurandum minor deferre potest, non item impubes l. 9. ff. de iureiur. Denique
pubes

pubes recte restituit & soluit etiam remota curatoris autoritate l. 1. §. fuit. ad Trebell. Impubes non item.

Ad l. verum 12. §. ex facto. de minoribus ibi: *Vt in consiliarii Menandri persona est indultum.*]

Puto hæc verba esse Triboniani in l. 8. C. de ad. diu. Iud. ubi patronis fisci legem statuit, excepta persona Menandri, quæ lex est Iustini Imperatoris.

Ad l. In causæ 14. de minoribus in pr.]

Hæc ipsa est species & mens l. Marcellus 26. ff. de fideiuss. Nempe fideiussori non prodesse restitutionem eius pro quo interuenit, quia ea restitutione aduersus vtrumque consulit aduersus creditorem videlicet & ipsum fideiussorem. Vnde non est absolute necessarium petere restitutionem aduersus vtrumque, licet tutius sit id facere. Merito ergo queritur quis eorum in damno morabitur vt sequenti §. Et dicitur ipsum fideiussorem; seu potius Iudicis arbitrio & cognitioni relinquitur, qui diligenti adhibita causæ circumstantiarum indagine statuet vter damnum præstare debeat.

Ad §. In summa. eiusd. l. 14. Ibi: *facilius.*]

Recte *facilius*: nam iste similis est illi qui furi consilium dat, fideiussor autem ei qui opem fert.

Vnde sicut ille grauius delinquit ita & huic difficilius succurritur.

Ad leg. cum minor 29. de minoribus.]

Species huius legis hæc est: Tutor actione tutelæ conuentus liberatus est, ipse postea contrario tutelæ iudicio egit & succubuit: Minor postea restitutus est aduersus priorem sententiam. An & tutori redintegrare licebit posteriorem actionem? Et responderetur non licere.

Ad leg. minor 33. §. ult. de minoribus.]

Frustra obiicitur l. 7. C. eod. quia ibi priuatim inter se pacti sunt, hic Iudicis sententia maior pronunciatus est vnde hic necessitas rei iudicatæ merito excusatur, ibi nimia credulitas tutoris qui falso ætatem sibi probatam credidit, impunis esse non permittitur. Denique res iudicata pro veritate accipitur, non item priuata pactio, vnde ille quodammodo ius publicum secutus iuuatur, non hic qui de se tantum queri potest.

Ad l. etiam ei 46. de minoribus.]

Ratio dubitandi est quia hoc damnum contigit antequam nasceretur: proinde ipse læsus non intelligitur atque adeo restitui non debet

non

non magis quam si viuo adhuc testatore impleta esset vsucapio. Ratio decidendi est, quia cum de commodo eius agitur habetur pro iam nato, vnde quasi iam natus damnum senserit, restituitur.

Ad l. ab hostibus §. vlt. ex quibus cau. maiores. Ibi: *sedita demum.*]

Hæc verba eundem sensum habent quem l. si fundum inf. de fund dot. ibi: *Plane si paucissimi dies ad perficiendam longi temporis possessionem, superfuerint, nihil erit quod imputabitur marito &c.* Itaque hæ duæ leges se mutuo explicant.

Ad l. deniq; 19. Ex quib. cau. maiores. Ibi: *causa vero facti non continetur postliminio.*]

Ratio petenda est ex l. 12. §. facti inf. de cap. & postlim. quia causæ facti nulla constitutione infectæ fieri possunt. Siue vt l. 1. §. si vir. de acq. poss. quoniam res facti infirmari iure ciuili non potest.

IN LIBRVM QVINTVM
Digestorum.

Ad l. 2. in pr. de iudiciis ibi: *Aut si cum restitisset quis &c.*]

VEL si ambo in eum consenserint, verū antequā adiretur, id est re adhuc integra, vo-

luntas alterutrius mutata sit. l. 18. f. de iurisd. om. iud. Nā cū iurisdictionem huic pratori det consensus partium, eo cessante, cessat quoque iurisdictione quæ sita.

Ad l. 1. de iudiciis Ibi: *Cuiusvis Iudicis.*]

Id est siue maioris, siue minoris qui tribunali non præest: Erant enim magistratus maiores qui tribunali præerant & pro tribunali ius dicebant, ut prætores; erant & alii minores qui non pro Tribunali ius dicebant, sed in subselliis confidebant ut tribuni, quæstores & alii teste Pædiano apud Ciceronem in Verrem.

Ad l. non potest 23. de iudiciis.]

Exemplum elegans suppeditat l. 14. in fine de aqua pl. arc. vbi iudicio aquæ pluviæ arcendæ accepto postea opus factum est; non venit in id iudicium, sed nouo agendum est; *nisi*, inquit, *illud quod antecessit, tolli sine hoc non possit*, nam tum etiam quod post litis contestationem factum est, venit nec alia interpellatione opus est.

Ad l. si iudex 32. de iudiciis. ibi: *ita tamen ut legitima tempora non excedant.*]

Rectissime monet Accursius hæc verba à Triboniano adiecta, cui ipsius Iustiniani auctoritate id licuit. l. vn. §. quibus C. de nouo Cod. fac. Nam hoc iurē eadem tempora repetita intel-

intelligebantur in persona substituti quæ præstituta erāt defuncto: At nouo iure quo lis ciuili triennio clauditur, si intra hoc tēpus decedat pedaneus iudex, siquidem ante biennium, successori superest reliquum tempus: si post biennium ita vt non integer annus ei reliquus fiat, supplebitur quod anno deest. Atq; sic hæc lex corrigitur per l. properandum. §. sin autem vtraq; C. cod.

Ad l. si instituta 27. de inoff. test. Ibi: nec fides ab herede transactioni præstatur.]

Non obstat l. 6. C. de transact. quæ cōtra sentire videtur: quia hæc in eadem persona illa in herede qui hoc iure non poterat querelam inofficiosi exercere, nisi præparatam; At vt præparata intelligatur non sufficit moram esse nisi in ea perseveretur. l. 15. §. 1. f. eod. Quare cum ibi mater litem superstes deseruerit, sequitur filios eam restaurare non posse, quasi non præparatam; quod dum non aduertunt quidam nodum in scirpo quærunt & ita explicant vt implicare se potius videantur, Cum hac lege concordat l. 21. supra in pr. eod. quæ idipsum respondet.

Ad l. si is qui 31. §. diuersum. de inoff. testam.]

Eadem ratione si is, cui res aliqua legata est heredi alienanti quasi testis adsit, petitione

legati excluditur. At si alienationi seu diuisioni totius hereditatis testis adfit legati petitionem non amittit. l. 25. §. Lucia Titia, & l. codicillis de leg. 2. l. si fideiussor de pignor. quæ ex hac sunt conciliandæ.

Ad l. hereditas 53. de petit. her. Ibi: *vel pontificali.*]

Pontifices enim præerant ut alibi diximus sacris omnibus, & ceremoniis & sacerdotibus, & iustis funebribus ut constat ex Cic. pro domo sua & libro 2. de legibus. Et ex Lilio libro 1. Feciales autem de bello consulebantur; apud Romanos enim nefas erat, bellum mouere nisi prius consulti Feciales id iustum pronunciaissent. Vnde quidam felicitatem & numerum victoriarum à Romanis partarum huic instituto & religioni adscribere non dubitarunt,

IN LIBRVM SEXTVM

Digestorum.

Ad l. Marcellus. 3. §. ult. de rei vind. Ibi: *pro rata ponderis &c.*]

SI diduci & separari possunt, ut quia diuersi generis sunt, ut plumbum cum argento conflatum, vnusquisque pro rata ponderis quod in massa habuit non vendicat, sed hic plumbum
tan-

tantum, ille argentum tantum l. 5. §. sed si plumbum eod. Si vero diduci & separari non possunt corpus siue massa communicatur quia reuera in ea massa pars est huius, alia illius, unde quilibet pro parte vindicat, nec petit separari ut postea vindicet solidam partem: Non tamen idem hic dicendum quod in mulso dictum est, ut scilicet totum fiat miscientis, quia utraq; materia licet confusa sit, tamen manet. Proinde si massa ex utriusque argento constata contineat duas libras tui, vnam mei, vterque communi diuidendo agere poterimus tu pro besse ego pro triente: quælibet enim vel minima particula tua est & mea atque adeo communis nempe pro besse tua pro triente mea: At si massæ tertia pars sit plumbum, cæteræ duæ argentum non recte dicetur eius massæ tertia pars esse mea, cæteræ tuæ, sed argentum totum meum, plumbum totum tuum quia nihil communicatur.

Ad l. eius rei 46. de rei vend.]

Optima & acutissima ratio. Ideo dominium statim pertinet ad possessorem quia lite æstimateda videtur transgisse cum eo ut tanti emptæ habeat, atq; adeo voluntate domini statim incipit possidere pro emptore. Res enim quæ apud me est, eo ipso quod patitur dominus apud me esse ex causa emptionis vel transactionis, mea efficitur quasi tradita l. 9. §. interdum. de acquir. rer. dom.

At l. cum qui 8. §. ult. de Publ. in rem

B 3

act. Ibi: *experiri publiciana non poterit.*]

Necquicquam Glossa supplet: *si modo fuerit mala fidei, tempore emptionis vel traditionis.* Tum enim ne quidē secuta traditione id posset. Vult ergo Marcellus Publicianam intentari non posse ante traditionem licet & bona fides & titulus intercedant. Nec mirum cum publiciana imitetur rei vindicationem & vtraque in rem sit, ex iure scilicet in re quæsito per possessionem quam necessatio præcedit traditio.

Ad l. cum sponsus 14. §. in vectigalibus. de publ. in rem. Ibi: *quæ vſucapi non possunt.*]

Non possunt, quia licet vſucapio communis sit alienatio rerum Mancipi & nec Mancipi; hoc tamen verum est in rebus tantum mobilibus non in rebus soli, quia eæ demum res soli vſucapi possunt quæ Mancipi sunt, cuiusmodi non sunt prædia urbana vel rustica prouincialia, quia tributaria sunt siue stipendiaria siue vt hic loquitur, vectigalia vt patet ex l. vn. C. de vſucap. transſer. Ibi: *Satis inutile est vſucapionem in Italici quidem soli rebus admittere, in prouincialibus autem excludere.* Hodie ex eadem lege, omnibus locis ac rebus similis omnimodo est ordo vt ibi in fine loquitur. Facit ad hunc locum l. 9. de diuers. temp. præscr. vbi dicitur rescriptis Antonini cauere vt in rebus soli locus sit præscriptioni diutinae possessionis, soli, scilicet prouin-

unicipialis, non Italici: id enim frustra cauere-
tur.

IN LIBRVM SEPTIMVM

Digestorum.

Ad l. 4. de vsufr. & quemad.]

VSUSFRUCTVS in multis casibus pars
dominii est, id est censetur seu fingitur esse.
Nam si reuera esset pars, non posset vllō casu
non esse pars. Vnde non pugnat l. 25. de verb.
fig. vbi negatur esse pars dominii. Id enim verif-
simum est, tamen hoc non obstat quominus in
quibusdam casibus ius sequatur dominii maxi-
me ex mente Iuliani, qui hoc eousq; produce-
bat, vt & noui operis nunciationem fructuario
concederet l. 2. de noui op. & l. 1. de remiss.
Quineriam seruitutum quæ prædio fructuario
competebant vindicationem eidem largieba-
tur, quod tamen Labeoni, Marcello & aliis non
placuit l. 1. si vsufr. pet.

Ad l. si seruo 32. §. si duos de vsufr. &
quemad Ibi: *partem ei duntaxat queri, par-*
tem domino.]

Obiicit Accursius l. 23. de acq. rez. dom. & l.
19. de stipul. ser. Probatur vulgo eiusdem Ac-
cursii solutio, is rationē facere vt pars tantū ei

quærat; pars ipsi domino, verum dominus conditione sine causa restituet eidem ex cuius re stipulatus est seruus, atq; adeo quoad effectum, totum ei quæretur. Verum sagacius in-
tuenti sic distinguendum est: Aut seruus bona fide à duobus possessus vel duorum fructuarius sibi stipulatur, vel impersonaliter, & hoc casu locum habet quod hic dicitur vt partem domino acquirat, quia ex quibus causis & quatenus bonæ fidei possessori vel fructuario non quærit, ex iis domino quærit siue sibi siue simpliciter stipuletur. Aut nominatim ipsis possessoribus vel fructuariis stipulatur, & tum locum habet l. 19. de stipul. ser. vt totum quærat ei ex cuius re stipulatur. Et ratio euidens est quia hoc casu domino nihil acquiri potest cum aliorum nomina expressa sint: Nam etsi extraneo stipularetur nihil ageret quia nec domino nec ipsi extraneo quæreret; non illi cessante voluntate; nec huic refragante iuris autoritate.

Ad l. qui vsumfr. 43. de vsumfr. & quemad. & c. ibi: *deberi existimauit.*]

Idem in seruo legato & postea manumisso ac rursus in seruitutem redacto, respondit Celsus in l. si chorus §. ult. de leg. 3.

Ad l. idem Neratius 4. in prin. de vsumfr. accresc.]

Solidum habent simul re & verbis coniuncti, non item verbis tantum, vel re tantum. Ratio est quia testator ex quo eos re & verbis con-

coniunxit, vnius loco eos habuit ac proinde tantum feret alteruter, altero deficiente, quantum ambo, si simul concurrant. Eademq; ratione conciliandæ sunt leges quarum alix dicunt, si duobus Titius legatum sit & postea ademptum uni, nec appareat cui, neutri deberi legatum, alix contra, vtrique deberi respondent: Illæ enim locuntur cum cōiunctim eis legatum fuit, nam cum vnius loco habeantur, sufficit vel vni tantum adimi, vt sic vtrique ademptum intelligatur. Hæ vero locuntur vbi diuifim eis legatum fuit, tum enim vnius loco non habentur sed vtriusque causa separata est. vnde si uni tantum adimatur nec appareat cui, incertitudo facit vt vterque admittatur; satius quippe est alterum citra voluntatem legantis capere quam contra voluntatem eiusdem excludi, cum benigniorem partem in dubiis sequi oporteat.

Ad l. idem est 7. de vsufr. accref. Ibi:
ad me interim pertinere.]

Hinc patet duobus heredibus institutis vno pure altero sub conditione, interim illum ex asse heredem esse, conditione vero existente partem communicare coheredi. Ex hoc responso interpretandus est idem Vlpianus in l. plane 34. de leg. 1. cum ait: *interim igitur partem habebis is cui in suo testamento legauit &c.* Partem scilicet quam sperat alter ex substitutione pupillari. Atque sic reiecta opinione Iohannis probanda est Azonis ibidem.

Ad l. si quis Titio 8. de usufr. accresc.]

Titio & heredibus scilicet coniunctim; nam si disiunctim, locum haberet l. plane 34. §. si duobus de leg. 1. Licet melius intelligatur de heredibus Titii, quo casu siue coniunctim siue disiunctim legetur, locum habet quod hic dicitur.

Ad l. si ager 23. quib. mod. usufr. am. Ibi: amittitur.]

Non pugnat l. 7. §. insula. de rer. diuis. quia nec ibi dicit interim quamdiu inundatio durat, dominum permanere, sed ita: cum aqua recesserit apparere eius esse, cuius antea fuerat &c. unde potius consonat cum hac.

Ad l. 1. in prin. si usufr. per.]

Potest fructuarius vindicare seruitutem sibi debitam, non solum aduersus dominum sed etiam aduersus quemcunque possessorem ut dicitur inf. l. 5. eod. Ipse vero dominus prædii fructuarii hac intentione uti non potest ut ibidem sequitur. Contra fructuarius non potest vindicare seruitutem prædio fructuario debitam ut hic refert Vlpianus ex sententia Labeonis, Nerui & Marcelli, qui Iulianum hac de causa perstringit eo quod existimarit etiam prædio fructuario debitas seruitutes fructuarium utiliter vindicare posse atque adeo & opus nouum nunciare ut constat ex l. 1. de remiss. quod tamen displicuit etiam Vlpiano l. 1. §. ult. de noui op. nun.

nun. Nec pugnat l. vn. de remiss. quia ibi Vlpianus refert Iuliani opinionem eamque improbat, quia si vera esset, sequeretur fructuarium posse etiam nouum opus nunciare, cum nunciatio ei detur qui dominium vel seruitutem prædio scilicet debitam vindicare potest. Quod haud obscure innuit iis verbis: *Secundum quod*, id est secundum quam Iuliani sententiam.

IN LIBRVM OCTAVVM

Digestorum.

Ad l. seruitutes 4. §. vlt. de seruit.]

EADEM ratione structura loci alicuius ex tabulis facta, licet æstate tollatur & hyeme reponatur ædium tamen est nec ad rem pertinet quod interim tollatur, quoniam perpetuo vsui parata est. l. 242. in fine de verb. sig.

Ad l. si seruitus 22. in prin. de seruit. vrb.]

Eadem ratione respondit Liuius fœdere inter populum Romanum & Carthaginensem ita ne sibi mutuo socii sue alterutrius bellum inferrent, non licuisse Carthaginensibus bellum inferre, Saguntinis postea in populi Romani societatem adscitis quia eis quoque satis cautum erat sociis vtriusque Reipublicæ receptis & fœderi insertis.

Ad l. etsi forte. 6. §. si ædes. si seruitus vind. Ibi: *sed non idem respondendum inquit.*]

Quare non idem? Quia superiori casu fauor vertitur qui ampliandus est interpretatione, hic odium quod restringendum. Ita pactum de non petendo vnus ex creditoribus, cæteris non obest: at uni ex reis factum etiam cæteris prodest. Illa maior & impeditior difficultas, quomodo cum omnis seruitus, præter vsumfr. indiuidua sit, vt innumeris legibus respondetur; hæc diuidatur in hac specie? Sed omisſis quæ vulgo afferuntur parergis dicendum est, leges illas & regulam intelligendam de seruitutibus ordinariis, cuiusmodi non est hæc sed plane anomala, vnde in lib 53. Basilicorum nominatim excipitur & vsufructui æquatur. Ratio autem quare hoc ius in hac seruitute receptum sit hæc est; quia cum contra naturam seruitutis ad refectiorem teneantur domini ædium cui imposita est; æquum visum est vt sicut contra naturam onerantur in eo ita & contra eiusdem naturam releuentur in alio scilicet in diuisione actionis.

Ad l. si quis diuturno 10. in prin. si seruit. vind. Ibi: *Sed utilem habet actionem.*]

Vtilem habet actionem non directam quia seruitutes sine prædiis usucapi non possunt verante lege Scribonia; at cum prædiis poterant, longa tamen possessione præscribebantur seruitutes, vt & prædia prouincialia, quæ tamen vsucapi non poterant vt patet ex l. 14. §. ex vegetalibus. de Publ. in rem act. quippe cum essent res nec mancipi atque adeo Iure Quiritium
non

non querebantur: eo siquidem iure, usufructio-
ne res nobis quærentur.

IN LIBRUM NONVM
Digestorum.

Ad l. itaque si seruum 4. Ad l. Aquil.]

L Ex duodecim tabularum sumpta videtur è iu-
re diuino Exodi c. ubi ita cauetur: *Si perfodi-
ens inuentus fuerit fur, & percussus mortuus fue-
rit, non est illi homicidium: si autem oriatur sol
super eum, reus erit, &c.* Quæ ita d. Augustinus
interpretatur: *Intelligitur ergo non pertinere ad
eum homicidium si fur nocturnus occidatur: si au-
tem diurnus fuerit, ad homicidium pertinere, &c.*

Ad l. idem iuris 8. ad l. Aquil. Ibi:
idem dicetur et si propter infirmitatem.]

Eadem ratione si regulæ ex ædibus meis ven-
to disiectæ in tuas deciderint, stipulatio damni
infecti ita demum committitur si infirmitate æ-
dificii id factum est, sed si tanta fuerit venti vio-
lencia ut etiam firmissima quæque ædificia facile
conuelli possent, secus est l. 43. in prin. de dam.
infect.

Ad l. si seruus 27. § si oliuam. ad le-
gem Aquil.]

Non tamen tenebitur interdicto quod vi aut
clam quia nullum opus in solo facit: at qui arbo-
res succidit, utique tenebitur; terræ enim &c

quodammodo solo ipsi corrumpendo manus
infert l. 7. §. notauimus. quod vi aut clam.

Ad l. si seruus 27. §. et si puerum. Ad l.
Aquil. Ibi: *preciosiore fecerit.*]

Fit enim preciosior vt patet ex l. 3. C. com. de
leg. Seruus quippe minor decem annis, æsti-
matur tantū decem solidis, si maior, triginta: At
si eunuchus sit minor decem annis triginta æ-
stimatur, maior vsque ad quinquaginta.

Ad l. si quis fumo. § 0. ad l. Aquil. Ibi:
& siue peruenit ignis &c.]

Hoc tamen casu vt maxime cesset actio le-
gis Aquiliæ æquissimum tamen est, Vicinos qui
destruxerunt vrgeri ad collationem, vt commu-
ne fiat detrimentum eorum qui propter amif-
sas res aliorum consecuti sunt vt suas ædes saluas
haberent. Secus vbi ante extinctus est, quia non
ex consilio sed ex euentu collatio pendet. l. 2. ad
leg. Rhod.

Ad l. ita vulneratus §. quod si quis ab-
surde. Ad l. Aquil. Ibi: *Multa autem in iure
civili &c.*]

Vnum exemplum hic subiicit Iulianus, aliud
occurrit in l. § 9. ad Trebel. vbi creditor heres
institutus à debitore & iussus restituere heredi-
tatem cum pignus à debitore accepisset, reten-
tionem habet si possideat & si non possideat, pi-
gnoris petitio ei competit; atque adeo propter
pignus, id est, propter pignoris persecutionem
naturalis obligatio remanet: Quod sane secun-
dum

dum strictam disputandi rationem defendi nō potest, quippe cum additione hereditaris sublata sit omnis obligatio. Nec alia eius nodi solutio quaerenda est. Aliud exemplum perelegans sup-
peditat l. 46. sol. matr.

IN LIBRVM DECIMVM

Digestorum.

Ad l. heredes 26. §. an ea stipulatio:
fam. ercisc. Ibi: *cautiones interponi debent.*]

C A V T I O N E S interponuntur cū nihil ad-
huc præstitum est tempore iudicii fam. er-
cisc. at si iam aliquis heredum solidum præstite-
rit habet petitionem à coherede iudicio fam.
ercisc. l. 2. §. ex his. de verb. oblig.

Ad l. ex parte 40. §. seruo. fam. ercisc.
Ibi: *respondeo non quidem debita fuisse.*]

Id est secundum vulgare iuris formam peti
non posse ut loquitur Marcellus in l. 116. §. se-
cundum de leg. 1. sed extra ordinem iubetur ob-
temperari defuncti voluntati ut rescripserunt
Seuerus & Antoninus ut mirum non sit repeti
non posse ut subiicit.

Ad l. qui erat 50. fam. ercisc. Ibi: *stipu-
latio committetur.*]

Intellige stricto iure, exceptio enim datur ex
æquitate & sic loquitur l. 1. ut leg. vel fideicom.

Ad l. communi diuid. 7. §. neq; colo-

nus. Com. diuid. Ibi: *quamuis naturaliter possideant.*]

Id est corporaliter teneant, ut loquitur l. 1. C. com. de usucap.

IN LIBRVM VNDECIMVM

Digestorum.

Ad l. confessionibus §. et si eum. de interrog. act. Ibi: *Si ætas eius pateretur.*]

Eadem ratione ut pro tutore quis gerat, eam personam esse oportet cuius ætas recipiat tutorem. l. 1. §. si quis. de eo qui pro tut. Sic vt Senatusconsultum Libonianum locum habeat, oportet testamentum aliquod esse vel non iure factum. l. si quis 6. ad l. Corn. de falsis.

IN LIBRVM DVODECIMVM

Digestorum.

Ad l. mutuum 2. §. mutui datio. de reb. cred. Ibi: *quia in genere suo functionem recipiunt.*]

Eodem fere sensu Alexander vitur hac voce in l. 5. C. de her. & act. vend. *Eo iure uti debet emptor, inquit, hereditatis quo is cuius persona fungitur.* Sic Ulpianus tit. de dotibus: *Dos quæ semel functa est, amplius fungi non potest nisi aliud matrimonium sit.*

Ad

Ad l. rogasti II. in pr. de reb. cred.]

Confligere videtur hæc lex cum l. qui negotia 33. Mandati, & Africanus cum Vlpiano committi. Sed ut pugna levis est, ita & conciliatio facilis. Africanus enim in d. l. qui negotia strictam disputandi rationem sequitur secundum quam certum est, pecuniam mutuam non fieri, duabus rationibus, prima quia cum pecunia ex lance vendita, redacta, nunquam fuerit mea, non poterit fieri mutua, id est, ex mea tua: secundo quia eadem pecunia redacta statim fit tua ex quo definit esse emptoris eamque debere mihi incipis ex causa mandati cum vendendam lancem tibi mandauerim quod patet, nam si eam non vendidisses sed culpa tua amisisses an non mandati actione eam mihi præstares? Proinde cum ea pecunia mihi debeatur ex causa mandati, non poterit nudo pacto transire in causam mutui: contractus quippe non nuda conuentione sed vel solutione vel nouatione tolluntur. Verum Vlpianus non subtilitatem iuris sed æquitatem utilitatemque sequitur secundum quam recte defenditur mutuum contrahi. Nec tamen absolute asserit mutuum contrahi sed suam opinionem affert eamque probat: *puto*, inquit, & l. singularia 15. inf. cod. *recipiendum est*. Quasi dicat etsi subtili iure mutuum illud defendi non possit, tamen cum alia singularia in pecunia credita, usus probauerit & utilitas suaferit, idem profecto producendum erit ad hunc casum, quippe cum eadem plane sit ratio. Etenim si à debitore meo iussero te accipere pe-

cuniam, credita fit ipso quoque Africano teste & tamen non fit ex mea tua, nisi fingamus quod necesse est breui manu à debitore mihi solutam, & à me tibi postea creditam. Atqui eadem est ratio in una quæ in pluribus personis, quasi pecuniam ex lãce redactam mihi solueris ex causa mandati & ego tibi denuo eam crediderim. Ergo idem ius utrobique statuendum. Quare ut rem in pauca contrahamus Africani sententia vera est iure communi & ex subtili disputandi ratione, Vlpiani vero iure singulari humanior est & utilior nec minus vera.

Ad l. si filiusfam. 14. de reb. cred.]

Huic legi obiicitur l. 9. ad SC. Maced. quæ cum hac ex diametro pugnare videtur, proinde eas conciliare nituntur Interpretes distrahuntur in diuersas & aduersas sententias. Quibus omissis distinguenda sunt æra lupinis ac dicendum diuersas esse harum duarum legum species ac quæstiones: lex 9. ad Maced. ait ex omni euentu patri competere repetitionem per conditionem scilicet sine causa: At in l. si filiusfam. agitur de conditione mutui; quarit enim Vlpianus, An si filius creditori suo pecuniana soluerit, ea consumpta, conditio mutui nascatur. Ratio dubitandi est quia ex generali regula consumptio reconciliat mutuum & parit conditionem mutui. Et sæpe extra id quod agimus actio nascitur, ut in promutuo patet, unde idem videtur dicendum in præsentī specie consumptione secuta. Verum contra responder

Mar-

Marcellus non dari condictiōem scilicet mutui, cuius ratio eūdens est quia non est in eam causam data (quo casu locum habet illa regula) id est, non est eo animo data, ut ex mutuo obligatio contraheretur, sed potius soluta eo animo ut iam contracta mutui obligatio distraheretur. Atque adeo non negat repeti posse condictiōem sine causa, sed negat mutuum conualescere ex consumptione. Hanc esse genuinam huius legis mentem ratio urget & series verborum: Ratio quia nisi quæstio esset de mutui condictiōe, inepte inserta esset huic titulo cum potius ad titulum de condictiōe sine causa pertineret. Series verborum quia alias textus ille vix explicari posset: *quoniam, inquit, toties condictio (scilicet mutui) datur quoties ex causa numerati sunt ex qua actio nasci potuisset si dominium ad accipientem transisset, in proposito autem non ita esse &c.* quod verissimum est: si enim pecunia dantis fuisset eamque consulto vel per errorem soluisset utique non mutuum nasceretur, sed plena liberatio sequeretur. Vbi ergo translatio domini præfens, non parit mutuum seu mutui condictiōem, ibi nec alienæ pecuniæ secuta consumptio eandem parit, alias fictio iuris veritatem rei superaret.

Ad l. si ego 18. de reb. cred.]

Huic legi obiiicitur l. cū in corpus 36. de acq. rer. dom. Dicendū est in eo cōuenire Iuliano & Vlpiano ut nec mutuū sit, nec donatio. verum

an error causæ impediatur dominii translationem in eo Vlpianus proculdubio à Iuliano dissidet. Ita tamen ut titubanter tantum inficietur quod Iulianus mordicus tuetur. Nec dissimulat se ab eodem dissentire dum ait: *et puto* ubi legendum videtur: *ego puto*: quasi dicat: admittit quidem Iulianus errorem causæ impedire contractum, at non item dominii translationem, ego vero utramque impediri puto. Quod dissidium ægre conciliari posse existimo.

Ad l. vinum 22. de reb. cred.]

Cum hac configere videtur l. penult. de condict. Trit. verum non colliduntur: Illa enim sicut & l. ult. de cond. Tritic. agit de tempore quo inchoatur æstimatio: hæc penultima de eo quo terminatur: Illa à quo tempore, hæc usque ad quod porrigatur ac producat. Et siquidem mora non præcessit unum tantum tempus ait l. vinum in strictis iudiciis spectatur: si præcessit æstimatio incipit à die moræ & crescit usque ad diem rei iudicatæ vel mortis si antea desinat esse in rebus humanis ait d. l. penult.

Ad l. pecuniam 36. de reb. cred.]

Non pugnat l. 56. §. ult. de verb. oblig. quia illa 56. loquitur de duobus promissoribus, hæc 36. de duobus stipulatoribus: Illo casu non interest secundi promissoris à primo peti, at hoc casu interest secundi stipulatoris interim à primo non peti, quia conditio eius fit deterior spe futuræ obligationis ipsi prærepta.

Ad l. præsidis 34. de reb. cred. Ibi:
præsidis prouincie officiales.]

Hi sunt qui cohortales dicuntur, & cohortali conditioni obnoxii de quibus proprius est titulus C. ubi quis de cur. vel cohort. &c. His equestrium mansionum cura incumberebat & sine liberis mortui eiusdem fortunæ consortibus & collegis bona sua relinquebant, & filii eorū conditionem sequebantur. l. 12. C. de cohort. Eorum autem fortunam miseram & abiectam, nec non onerosam fuisse argumento est Auth. de Monachis ubi is qui monasticam vitam deseruit quam professus erat, hanc apostasie suæ pendit pœnam (quæ utinam & hodie obtineret) ut bona eius monasterii fiant, & ipse cohortali iugo subdatur seu ut loquitur ibidem Imper. *inter officiales clarissimi prouincie Iudicis statuatur & hunc habebit mutationis fructum ut qui sacrum ministerium despexerit tribunalis terreni obseruet seruitium.*

Ad l. lecta 40. in prin. de reb. cred.]

Collige hinc contracto negotio subiici stipulationem olim moris fuisse atq; hoc est quod ait Pomponius in l. 5. de verb. oblig. & pendente ex negotio contracto.

Ad l. eius qui 41. §. quas vero. de reb. cred.]

Recte pro ea parte qua dominus est, dominium transtulisse dicitur. Nec pugnant leges

quas hic obiicit Accursius cum alia sit earum materia & in aliis casibus loquantur. Indubitari iuris est cum quis rem suam quam alienam putabat, alii vendit, aut legat, transferri dominium §. si quis rem suam Inst. de leg. Ratio petenda est ex l. 4. §. quoties. de manumiss. vind. ubi qui servum suum manumittit quamvis existimet eum alienum esse, liber erit, *quia, inquit, nihilominus verum est volente domino servum manumissum.* Ergo & hic pro parte dominii alienatæ intelliguntur pecuniæ quia volente domino alienatæ sunt, voluit enim alienare licet ex alterius personâ id fieri putarit.

Ad l. si duo §. ult. de iureiur.]

Solebant enim veteres titulum affigere in loco supplicii seu inscriptionem qua supplicii causa populo innotesceret, & malia simili flagitio patrando reuocarentur. Hinc Tranquillus: *Cantibus enim obiecit cum hoc titulo: Impie locutus Parmulanus.* Eadem imposita fuit (aut certe imponenda si Iudæis Pilatus morem gessisset) inscriptio Cruci saluatoris nostri. Interdum ipsius Rei fronti id ipsum superponebatur elogium: Interdum per præconem edicebatur & proclamabatur, cuius exemplum extat in l. 16. C. de his qui not. infam. *fustibus casum cui per præconem dictum est iuxta præconem.* Hinc Spartianus in Severo: *Hunc sub elogio præconis cecidit fustibus.* Vide quæ notaui ad l. 17. C. de præconis.

Adl.

Ad l. iusiurandum 34. §. ult. de iureiur. Ibi: *si soluat absoluit.*]

Omnia enim iudicia olim erant absolutoria ait Imperator §. superest. Inst. de perp. & temp. act. & l. 73. de procur. & l. §. de public. & vectig. ubi ait: *Si ante iudicium restituat actio evanescit; si post nihilominus poena durat, sed tamen absolvendus est etiam qui post acceptum iudicium restituere paratus est.*

Ad l. dedi 3. §. ult. de condict. cau. dat. Ibi: *potest eum vetare dare.*]

Et sapienter faciet heres, ait Labeo, si impedierit eum ne pecuniam soluat vel operas præstet Vnde collige calliditatem non semper improbari l. 56. de condit. & demonstr.

Ad l. dedi ult. de condict. cau. dat. Ibi: *repetere possum.*]

Obiicitur vulgo l. naturalis §. sed si Stichum. de præscr. verb. Respondeo hanc legem loqui cum Stichus erat alienus, quo casu licet post traditionem decesserit (ac multo magis si ante) quia res secuta non est id est non est factus accipientis, adhuc tenetur tradens. At in l. contraria Stichus erat eius qui paciscebatur nec per eum stabat quominus traderet unde exemplo emptionis & venditionis eius periculo est qui accipere moratur nec alter præstare debet nisi culpam.

Adl. si pœnæ 19. §. quamvis. de con-
dict. indeb.]

Distingue modum soluendi & animum sol-
uentis. Nam si, cum se debere putaret quod Ti-
tius debebat, soluit procul dubio repetit cum
solutio hæc Titio non pariat liberationem ac per
consequens ipsi soluenti pariet conditionem:
solutio quippe semper operatur alterutrum,
nunquã uero utrũq; simul. Si a. pariat liberatio-
nẽ Titio tum cessat repetitio & sic intelligenda
est l. repetitio 44. infra cod. Quæ proinde cum
hac non pugnat tametsi Interpretibus nõ mo-
dicum faceſſat negotium. Exemplo patebit
quod dicimus. Titius debebat tibi decem quæ
ego tibi solui, me ea tibi debere ratus. hæc solu-
tio utique Titio non prodest manet quippe ni-
hilominus obligatus cum nec soluerit nec ius-
serit soluere nec eius nomine ego soluero. pro-
inde repetere potero, quæ est species huius l. 19.
At si retento eodem casu, eadem decem tibi sol-
uero quæ Titius reuera tibi debebat; ego vero
falso me totidem debere eidem Titio putabam
cessabit repetitio, quia & tu debitum tibi rece-
pisti, & ego debitum dedi. licet enim ego nihil
tibi debuerim, tamen eius nomine & vice solui
qui reuera debuit ac proinde eum liberaui. unde
non repetere sed aduersus eum agere oportebit
cuius negotium gessi soluendo. Nec error in-
tercedit hoc casu inter me & te, sed inter me &
Titium debitorẽ tuum. Videor enim per erro-
rem Titio soluisse breui manu hæc decem. Ti-
tius

rius vero eadem tibi ac proinde cum ipse liberatus sit & tu debitum acceperis, non tibi sed ipsi Titio ea cōdicere potero. Facit l. 66. de solut. & l. si quis delegauerit. de nouat. Videt. §. C. de petit. her.

Ad l. si in area. 33. de condi&. indeb.]

Obstare videtur l. 40. §. penult. eod. & l. si heres 21. ad Trebell. quibus duab. legibus non solum retentio possidenti sed & incerti conditio non possidenti competere probatur. quod à Iuliano hic negatur. Respondeo verba illa: *quia nihil accipientis faceret* tollere antinomiam. Et enim aut in solo alieno sumptus facit aut in suo: Si in alieno sola exceptione doli eos consequi potest aduersus dominum vindicantem. & sic loquitur hæc lex 33. & l. 2. C. de seruit. & aqua. Si vero in suo ædificauit ac cum retentionem haberet totum alteri tradidit hoc casu incerti conditione repetere potest quod deducendum quasi plus debito dederit & sic locuntur leges contrariæ. Ratio differentię patet quia priori casu nihil facit accipientis sed suam rem dominus habere incipit, posteriori secus est. reuera enim heres partem ædium tradens fidei- cōmissario aut falcidiam legatariis totum facit accipientis quod tradit.

Ad l. Iulianus 60. §. vbi autem quis. de condi&. indeb.

Colligo ex hac lege, referre vtrum idem, qui primo pure stipulatus est, postea sub conditione stipuletur, an alius: primo casu si pendente conditione soluat promissor, cessat indebiti cōdictio, secundo vero casu, locum habet, quia incertum est cui debebitur. Differunt & in alio vt argumento huius legis patet. Priori casu mora ante secundam stipulationem contracta purgatur & postea pendente conditione contrahi impeditur, quasi puræ & præsentis obligationi tacite renunciarit. Posteriori casu iam contracta purgatur sed sequens non arcetur, & sic loquitur l. 56. §. vlt. de verb. oblig.

Ad eandem l. 60. eundemq; §. de con. indeb. Ibi: *Sed hoc dissimile est.*]

Scilicet quod dicitur supra in §. vbi autem & §. idemq;: Nam hoc casu verissimū est conditionem habere locum: at id falsum est, quia eundem debiturum certum est, vnde nec peti nec repeti potest.

Ad glossam: *proficiscitur. d. l. 60. Ibi: Vel refert secundum Iohannem.*]

Hoc vult Iohannes distinguendum esse in illa particula. S I V E vtrum disiunctim an disiunctiue (vt locuntur Philosophi) accipiat: illo casu vnam tantum esse stipulationem siue legata, hoc duas siue duo.

Ad

Ad glossam: *putant. d. l. 60. Ibi: sed male secundum quosdam.*]

Verissime sentiunt qui hanc opinionem secuntur & paulo post: *Tu dicas secundum Azonem & Iohannem quod bene dicunt:* Imo male & falso dicunt Azō Iohannes & Accursius, quia cum utroque casu certum sit debitum &c. consequenter utroq; casu cessabit repetitio. Rursum ad illa verba quæ ibidem secuntur: *At in altero ubi pure promissit.* Nihil est, nam hoc perinde est ac si quod pure debeo, in diem promittam, quo casu nemo sanæ mentis si ante diē soluero, repetere me posse dicet. Denique quod sequitur: *Item, quia incertum est &c.* hoc quoque falsum est cum necesse sit ut conditio aut existat aut deficiat, sed si existit, agitur ex noua obligatione, si deficiat, ex veteri agetur atq; adeo semper agitur & exceptio est tantum temporalis.

IN LIBRVM XIII.

Digestorum.

Ad leg. si seruus §. boue. de condict. furt. Ibi: *contra si corium condixerit.*]

E ADEM ratione deducto veteris parietis precio si quid amplius sit, æstimari

debet: & si quid ex veteri in nouum coniectum sit ait l. 38. §. ult. dam. infect. Hæc omnia apprimè congruunt cum lege diuina qua ita cauetur Exodi 21. *Si bos alienus cornupeta fuerit, ab heri & nudius tertius, & non custodierit eum, dominus suus reddet bonem pro bone & cadauer integrum recipiet.*

Ad l. parui refert. 17. de condi& furt.]

Non pugnat l. qui decem 72. de solut. quia hæc de stipulatione pura loquitur, illa de conditionali. In hac non oblatione, sed nouatione & veluti delegatione quadam liberatur statim, vnde præsentia necessaria non est: In illa non delegatione, cum ante conditionis euentum seruus perierit, sed quasi oblatione, Atqui non potest intelligi oblatus nisi præsens fuerit.

Ad titulum de condi& trit.]

Hanc actionem Bartholus dictam ait à Tritio quodam qui erat ex ordine fratrum Minorum qui omnia contingere præter pecuniam numeratam possunt; Non secus *quam* hac actione omnia peti possunt excepta pecunia.

Ad l. id quod 79. de const. pec. Ibi: *utilem actionem dandam esse.*]

Vtilem actionem scilicet priorem seu principalem quæ non suspenditur per conditionem posterioris.

Ad

Ad l. 1. §. impuberes. Commodat.]

Frustra obiicitur hic l. 1. C. si aduers. del. & alia quæ ex dolo teneri pupillum asserunt. Nam illud hic non negatur, sed illud tantum queritur, An commodati actio aduersus impuberem competat? Aut si ab initio non nascatur an saltem ex dolo postea superueniente renascatur exemplo serui qui post manumissionem contrectat? Et respondet neutro casu impuberem ea teneri, sed non negat quin aliis remediis competentibus dolo eius coercendus sit; nec enim malorum mores infirmitas animi excusat ut ibidem dicitur.

Ad l. sed mihi 3. §. heres. Commod.]

Recte in solidum condemnatur, cum huic actioni, boni viri arbitrium insit. Idemq; in cæteris bonæ fidei iudiciis dicendum. Ratio peti potest elegantissima ex l. 1. §. non tantum. deposit. quia non tantum præteritus dolo in iudicia bonæ fidei venit, sed etiam sequens id est post litē contestatam. Atqui dolo non caret qui rem totam commodatam depositamue tenens, eam non reddit.

Ad l. si ut certo 5. §. usque adeo. Commod.]

Pullus tamen commodatus non est licet eadem actione petatur. Sic deposito Stichō vel equo licet is vestitus aut hic capistratus sit ve-

stis tamen aut capistrum deposita non sunt l. 1.
 §. quæ depositis. depos. Sic seruo vestito lega-
 to, eo mortuo quodcumque, vestis non de-
 beretur, secus quam si servus cum peculio, quia
 tum si viuo testatore decesserit servus extin-
 guitur etiam peculium; sed si post mortem, an-
 te aditionem perierit, peculii petitio non eua-
 nescit l. tunc 12. de pec. leg.

Ad l. unde queritur. 7. Com. Ibi:
quod videtur habere rationem.]

Verbum *videtur* ostendit hac de re olim du-
 bitatum fuisse ut sic mirum non sit Paulum
 contra respondisse in l. 33. de act. & oblig. licet
 potius videatur hanc confirmare si legamus ibi
 ut vulgata editio habet eaque à quibusdam de-
 fenditur nempe sic: *Sed verius est remanere.*
 sed postea negatio interpungenda est in fine sicut
quia simple accedit & simple subducto locum ha-
bet.

Ad l. si is qui 13. Com. Ibi: *Idi-*
psum præstabit ei, qui experiundum de-
dit.]

Accursii obiectio locum non habet in hac
 specie, cum expresse dicatur experiundi gratia
 iumentum datum; verum is qui accepit non
 ipse expertus est, sed alii experiundum de-
 dit mercede pacta, & hanc restituere cogi-
 tur.

Ad l. eleganter 24. §. qui reprobos. de
 pig. act.]

Qui

Qui malos numos soluit non liberatur: at qui malum nomen soluit liberatur. Ratio est quia qui nomen vendit quale quale sit vendere intelligitur vnde deberi præstat, non etiam soluendo esse debitorem. At qui numos malos soluit ideo non liberatur quia malos quasi bonos soluit cum semper bonos soluere præsumatur. Est & alia ratio quia reprobi numi non sunt numi nisi abusive & analogice quomodo hominem pictum mortuumue dicimus, item falsum tutorem, falsum creditorem. vnde quasi nihil aut certe aliud pro alio soluens non liberatur ab inuito inscioue creditore. At malum nomen reuera est nomen, quinimo fit bonum delegatione vt alicubi dicitur. Hoc responso obuiam itur Accursii obiectioni in l. 19. de fit. de iuss.

IN LIBRVM XIV.

Digestorum.

Ad l. si quis 17. §. eius contractus. de instit. act.]

OBIICIT Accursius l. eius qui. si cert. pet. Respondeo aliam esse vtriusq; rationem quia ibi contigit mutatio ex persona domini & ipse serui: hic vero domini tantum, vnde non est mirum hic durare mandatum ibi vero expirare; tum quia seruus manumissus non tenetur de antequo itis,

tunc quia non libero sed seruo taberna mandata fuit siue negotiatio, vnde eo libero facto, nouus homo intelligitur esse non idem qui antea, ac proinde definit institor esse.

Ad l. sed Iulianus 9. §. sed etsi filiusfam. ad SC. Maced. Ibi: *patris tamen res non tenebitur.*]

Eadem ratione licet dominus iusserit pecuniam credi seruo hactenus tamen tenetur quatenus iussit, vnde si prædia dominica in eam causam obligauit seruus pignoris causa non subsistit. l. 3. quod iussu. Vnde expresse l. 8. C. mand. dicitur si dominus iusserit seruo suo pecuniam credi ita demum mandati actione teneri & pignus constitui rerum à seruo nexarum, si iusserit credi, & in hanc rem æque ipso præcipiente pignora sint obligata.

Ad eandem l. 9. §. non solum. ad Maced.]

Non pugnat l. 19. de nouat. vbi dicitur, exceptionem Macedoniani quæ obstat deleganti non ob stare ei cui filiusfam. delegatus est, quia hic nulla alia actio orta est ob mutuum contra SC. Macedonianum factum, nisi hæc ex stipulatione, vnde merito exceptione eliditur. exceptione enim SCti illa tantum actio excluditur quæ propter mutuum nata est. At si filiusfam. delegetur extinguatur illa actio quæ elidi poterat, & noua nascitur eaque efficax quia
in hac

in hac secunda obligatione nihil factum est contra Senatusconsultum ut ibidem ait Paulus.

Ad glossam. *Ignoravit.* in ead. l. 9. Ibi: *Idem si sciuit.*]

Falsum est. nec l. 3. §. cui. de pecul. obstat quia loquitur de actione de in rem verso quæ non competit siue sciatur, siue ignoret pater: At Macedoniani exceptio ita demum obstat si patre inscio siue ut loquitur hæc ipsa l. si sine patris voluntate mutuum accipiat filiusfam. Vnde si sciuit totus contractus videbitur à patre comprobatus, ut infra sequitur l. 11. §. sed etsi non. & l. 14. eod.

IN LIBRVM XV.

Digestorum.

Ad l. quam Tiberonis 7. §. sunt quidam. de peculio.]

Non debet hic esse nouus §. sed iungenda sunt hæc cum præcedentibus: Sunt enim verba Marcelli exemplum afferentis, ubi seruus peculium potest habere apud alterum dominorum, apud alterum non: ut puta si unus sit furiosus vel impubes: Nam apud hunc desinit habere peculium ex quorundam sententia, qui hac ratione nituntur, quia peculium haberi non potest nisi concedente domino, id est, nisi perdurante in eadem voluntate, exemplo precarii

Sed Marcellus contra putat, quia ut seruus retineat peculium non opus est domino concedente seu persistente in eadem voluntate, sed sufficit non adimi. Id est, tam diu retinet seruus peculium quamdiu mutata voluntate dominus non auferat: Eadem ratione furore accedente possessio non amittitur quia licet voluntas non continuetur nec tamen in contrariam mutatur, quod sufficit. At in libera administratione peculii secus est. Itaque mortuo domino licet seruus retineat peculium cum nulla succedat adimenti voluntas amittit tamen liberam eius administrationem cessante voluntate. Precarium autem non durat tamdiu, quamdiu non adimitur aut re ipsa reuocatur, sed quamdiu concedens vult, voluntate positiva, ut locuntur philosophi, unde furore eius qui precarium concessit, soluitur quia desinit velle l. 2. & 6. de precario.

Ad l. non statim 8. de pecul.]

Eadem ratione possessio animo & corpore quaeritur non etiam alterutro: At solo animo amittitur. Sic qui aliquid vouet, non rem quae vouetur obligat sed personam vouentis, nec fit sacra nec ante in bonis eius esse desinit quam separata fuerit l. 2. de pollicit.

Ad l. si creditor. 38. §. nihil interest. de pecul.]

Regulariter seruus fructuarius vel alienus bona fide possessus, ex re fructuarii vel quasi domini promittens verum dominum de peculio non obligat, id est, nulla datur in dominum de

de

de peculio actio, quia in eo casu siue eo latere (ut loquitur Papinianus) domini esse intelliguntur ipse videlicet fructuarius & bonæ fidei possessor. l. 18. de verb. oblig. Ex qua regula excipiendum, nisi emolumentum perueniat ad dominum; ut hic: Nam pecuniam accipiendo, statim fecit eam domini, Idemque dicitur ubi operas suas conduxit, operarum enim emolumentum ad dominum pertinere incipit, siue eius nomine siue peculiari contraxerit.

Ad l. si fundum 12. de in rem vers.]

Argumento huius legis nota non semper verum esse quod vulgo iactatur, quod operatur propositum in proposito idem operatur oppositum in opposito, siue ut Philosophi: contrariorum eadem est scientia at contrarii effectus. Aliud exemplum suppeditat l. si venditor. 39. de act. empti.

Ad glossam: *condemnari* in l. quidam 16. de in rem verso. Ibi: *Stultus erat hic venditor.*]

Hæc glossa falsa est: quia numis receptis & redactis ex priore venditione, iussit hos postremos emere, quod cum seruus neglexerit, sicut mandati actio non oriretur si cum libero contractum esset ita & quod iussu actio hic deficit, quasi aliud fecerit hic seruus quam quod iussus fuerat. l. 3. quod iussu.

Ad l. 1. quod iussu. Ibi: *Sine per epistola-*
me.]

Per epistolam ita demum obligatur, si specialiter roget eum ad quem scribit, ut pecuniam seruo suo mutuam det, aut si seruo filiove per epistolam iubeat pecuniam mutuari. Alias si generaliter tantum quem absenti per familiarem epistolam commendet, non obligatur cum aliud sit mandare, aliud commendare. Idque diserte cauetur l. ult. C. quod cum eo qui in al. potest. quæ videtur dedita opera distinguere quando & quomodo per literas quis obligetur. Quod totum à Mercatoribus & numulariis hodiernis stricte obseruatur & vsitatur.

Ad l. dominum 3. quod iussu. Ibi: *Nec pignoris obligationem locum habere.*]

Cum enim dominus seruo peculium concedit, nudam tantum eius administrationem concedere intelligitur, unde nisi expresse liberam concesserit, seruus nec obligare quicquam peculii, nec alienare potest. l. per seruum. 37. §. 1. de acq. rer. dom. l. quis ergo de pecul. Vnde nec rem immobilem ab eo emens præscribit, nec mobilem usucapit utpote furtiuam. Eadem plane ratione responsum est filiumfam. qui pecuniam mutuam accepit pro dote filia, obligare quidem patrem & Maced. exceptionem cessare, sed si creditori res patris obligauerit, pignus non subsistere l. 9. §. sed si filiusfam. ad Maced. Hinc est quod l. 8. C. mand. dicitur. Si dominus seruo suo mutuari mandarit & in hanc rem, æque ipso præcipiente pignora sunt obligata, conditionem & hypothecariam competere.

IN LIBRUM XVI.

Digestorum.

Ad l. quamvis 8. §. interdum. ad SC.
Vell. ibi: *poterit uti.*]

PUtat Accursius hanc legem collidi & confligere cum l. si non debitorem, de nouat. sed perperam; quia lex illa loquitur non de muliere delegante sed de eo qui efficaciter obligare potuit etiam pro alio intercedendo: hæc autem de muliere.

Ad l. si mulier 23. ad Vell.]

Huic legi frustra obijciunt plerique l. 7. C. de ignor. iur. quippe cum hic non negetur quin si ante sententiam errorem agnoscat tuta sit & obijcere eam possit, quod vult l. 7. sed amplius dicitur etiam post rem iudicatam deprehenso errore iuvari Velleiani exceptione quod l. 7. non tractat.

Ad l. ult. §. si mulier pro eo. ad Vell.]

Hinc colligunt quidam Interpretum, maxime forenses rabulæ, posse mulieres renunciare Velleiano eam secuti rationem, quia fauori suo renunciare unicuique licet. Verum hi mihi cum ratione insanire videntur nec satis intelligere discrimen quo præcepta negativa ab affirmatiuis separantur. Etenim ridicula hæc opinio ridiculū reddit ipsum quoq; SCtum & plane illusorium, nec rebus sed verbis latum quasi

ita demum mulieribus intercessionis officiū ad-
emptū sit & interdictū si eo uti nolint aut quasi
prohibeātur obligari nisi velint. Quid si quis ex
huius opinionis autoribus, clientes cubiculi sui
aditu prohibiturus iubeat patulū ostiū eius oc-
cludi sed ita ut eisdem clientibus referādi facul-
tas non negetur, annon desipere iure videbitur?
Non aliud sibi vult stolidā hęc opinio: quantulū
n. interest, vtrum ipso iure mulieres efficaciter
obligētur nulla facta Velleiani mētionē an eius
renūciatione præcedente? Cum quid prohibetur,
inquit trita illa regula iuris, omnia prohibita in-
telligūtur quibus peruenitur ad illud. Ergo cum
Velleiano. Cito prohibeatur mulierū intercessio,
per cōsequens prohibetur quoq; renūciatio qua
peruenitur ad illam. Quā enim facilitate ante
hoc Senatusconsultum obligabantur, eadem
nunc renūciabunt; & quā fuit ratio interdi-
cendæ intercessionis, eadem suadet nunc ne-
gandam renūciationem. Quinimo hęc opinio
si admittatur nunquam habebit locum Sena-
tusconsultum: Nam aut reuera obligari vult
mulier intercedens, aut non. Si prius ergo eam
obligari non possit obstante exceptione, eadem
renūciabit; qui enim vult consequens, vult &
antecedens; qui finem & media. & sic cessabit
eadem exceptio: Si posterius, ergo decipere
vult creditorem apud quem intercedit, quo ci-
so non iuuatur exceptione. Atq; adeo utroque
casu cessante exceptione SCtum nunquam ha-
bebit locum. Nec hic paragraphus obstat, cuius
mulier hoc casu secundo renūciat defendendū
eum pro quo iam semel intercessit, atq; ita miti

non est expressam renunciationem valere, cum
& tacita valeret. Hinc l. 22. C. eod. quæ post in-
tercessionem pignus dat vel nouam cautionem
exponit, cadit beneficio SCti nempe quia sibi
imputare debet, si quod sapius euitare & cogi-
tare potuit, neglexit & ultro firmavit: At in i-
psa prima intercessione, renuntiatio ideo præ-
iudicium nullum adfert, ne ex consequentia suæ
fragilitatis in iacturâ incidat. Deniq; in toto fere
Iure iterata confessio præiudicat vt expressè ca-
uetur l. vn. C. de plus petit. Huc accedit q; si pas-
sim & indifferenter liceret renūciare frustra ex-
primerentur certi casus in corpore Iuris quibus
cessare dicitur Velleiani exceptio vt in dote li-
bertate & id genus alijs l. vlt. C. eod. Certe cum
iure singulari receptū sit ut illis casibus cesset in
cæteris ergo iure cōmuni locū semper habebit.
Nec refragatur ratio qua nitūtur licere unicuiq;
renunciare fauori suo. Id enim verissimū est etiā
in hac specie: nec n. prohibetur mulier non uti
beneficio SCti sed negatur consequi posse vt re-
nunciatione sua exceptionē eius impediat, id est
non potest impedire quo minus competat, sed
postquā competiit, potest negligere ut sibi non
prosit. Quid quæris? Hęc videtur mens l. 22. C.
eod. ut quocūq; pacto mulier intercessionē suā
confirmare nitatur, intra biennium nihil agat,
siue cautionem (se videlicet exceptione Velle-
iani non usuram) conscribat, siue pignus det.
Sensus quoq; SCti proculdubio est, ne mulier
siue volens siue invita obligetur efficaciter a-
liena intercessione. proinde si posset renun-
ciare per consequens efficaciter obligaretur.

volens, contra mentem eiusdem SCti. Explo-
denda ergo est hæc opinio non absimilis illi, qua
olim non licebat stipulari usuras usurarum, nisi
in sortem redigerentur prius : Ita secundum
hos mulier efficaciter non obligatur nisi re-
nunciet Velleiano. Vtrumque est non rebus,
sed verbis legem imponere ut ait Iustinianus l.
vlt. C. de vsur. Frustra quoq; obiicitur l. vlt. C.
quando mulier, quia autore Iudice ibi renunciat
quasi autore tutore, unde non debet ad regu-
lam generalem constituendam produci. Nam
& vinum febrientibus nocet & Minores qui-
busdam casibus non restituuntur, nec tamen
recte hinc inferes aut illud omnibus prohiberi
aut hos nullo casu restitui. Vt omittam hic co-
ram prætore fragilitati eius consulente renun-
ciari, à quo formula impetratur. Idipsum con-
firmat N. vt mobilia ante nupt. donati vbi ait
mulierem intercedentem, ita demum efficaci-
ter obligari, si secundus accedat consensus:
plura namq; mox, inquit, ex primo aditu delin-
quuntur, mulier quippe maris seductionibus faci-
le decepta propria negligit iura, cum vero in pluri-
mo tempore cogitarit pro negotio fiet forsitan cau-
tior &c.

Ad l. i. §. quæ-depositis. depos.]

Eadem plane ratione quæ legato seruo acce-
dunt: ut vestes, legata non intelliguntur, vnde
seruo legato mortuo siue ante siue post mor-
tem testatoris ante aditionem tamen vestis nul-
lo modo debetur. At si seruus cum peculio lega-
tus siq; eo mortuo post mortem testatoris, pecu-
lium

lium nihilominus debebitur, secus si ante l. tunc
12. de pecul. leg.

Ad eand. l. 1. §. non tantum præteri-
tus. depos.]

Nota etiam futurum dolum venire in iudi-
cia bonæ fidei: hinc est quod si unus heredum
rem depositam totam teneat, insolidum conde-
mnatur, non pro parte qua heres est. l. 3. §. heres.
Commod.

IN LIBRVM XVII.

Digestorum.

Ad glossam: *consequar.* in l. si manda-
uero §. interdum. Mand.]

EXpunge hoc glossema & substitue Con-
sequar nempe à delegante, primo casu, & à
fideiussore in secunda specie.

Ad l. si quis alicui in prin. Mand.]

Mandator à fideiussore eo differt quo is qui
consilium dat furi, ab eo qui opem eidem fert:
Nam ut grauius peccat qui consulit, ita magis
autor est qui mandat, vnde etiam difficilius ei
succurritur l. 14. §. in summa. de minor.

Ad l. seruum Titii. 49. in prin. Mand.]

Non pugnat l. 35. de acq. rer. dom. quam ob-
icit hic Accursius, quia hic quæritur, an detur
euictio procuratori? & negatur: Ibi quæritur
An dominium translatum sit: quod ibidem ne-
gatur. Itaque dominium quidem manet penes

procuratorem sed tamen vendicanti obstat exceptio, quia ipse emptori obstrictus est, & contra factum suum venit. Eadem ratione qui seruo alieno libertatem dat, licet postea domino eius succedat tamen libertas non conualefcit & tamen vindicanti obstabit doli exceptio l. filium de lib. ca. Vnde si hic emptor amissa possessione contra Titium agat, aduersus dominii exceptionem, replicatione utetur, ait l. 72. de rei vend.

IN LIBRVM XVIII.

Digestorum.

Ad l. sed Celsus 6. in prin, de contrah. empt.]

HÆc distinctio diligenter notanda est, pluribus usui futura. Publica sunt in duplici differentia: quorundam commercium non est, ut quæ non in pecunia populi, siue patrimonio fisci habentur, & hæc nec possideri nec distrahi, ut hic, nec usucapi ut l. 9. de usucap. (de quibus solis intelligenda est) possunt. Alia sunt publica quorum tamen est commercium, ut quæ sunt in pecunia siue in patrimonio populi, fisci vel Ciuitatum ut prædia & molendina reipubl. Et de his intelligitur hæc lex & l. 72. eod. & l. 15. §. si de vectigalibus de dam. infect.

Ad l. in venditionibus 9. de contrah. empe

empt. ibi: Sed in substantia error sit.]

Error in substantia siue materia in specie vitiatur emptionem sed non item stipulationem l. 22. de verb. oblig. nec pignus l. 1. de pign. act. Ratio differentiarum est quia emptoris non interest, saltem in ea substantia quæ vendita est tenere emptionem. Imo è contra ipsi noceret si teneret. At stipulatoris & creditoris interest saltem habere id quod in contractum venit. Adde quod in contractibus bonæ fidei mentem potius quam verba sequimur, in strictis magis verbis inhæremus.

Ad l. quid tamen 14. de contrah. empt. ibi: venditionem esse constat.]

Non pugnat l. 41. §. ult. eod. quia hic non est error in materia: reuera enim erat ex auro sed non solo cõflata, siquidem erat aureola ex auro & cre, licet hoc præpõderaret. Vnde emptio tenet, sed tamen agitur in id quod interest, exemplo eius qui fundum emit qui quinquaginta iugera prati continere dicebatur, & totidem vineæ si pratum sexaginta, vinea autem quadraginta tantum constet agitur ex empto. At in l. 41. nihil inerat argenti in mensa, sed sola theca erat argentea; ipsa vero mensa alterius materiæ cum tamen pro solida expresse vendita esset nec theca ceu vestis mensæ inest sed adest; non inheret sed adhæret: atque adeo materia illa ex qua mensa constat non est argentum. Vnde mirum non est si emptio nulla sit quasi stanno

aliaue materia pro argento vendita vt hic in fine dicitur.

Ad l. si in emptione 34. in prin. de contrah. empt. ibi: *pleraq; enim res aliquando propter accessiones emimus.*]

Maxime hoc nostro seculo quando vxores saepe emantur propter dotes, munera publica propter emolumenta, officia ecclesiastica ambiuntur propter beneficia: imperia deniq; non vt pascantur sed vt deglubantur subditi.

Ad l. pacta 72. in pr. de contrah. empt. Ibi: *qua vero adiiciunt.*]

Pactum emptioni adiungere dicitur à Papiniano eodẽ sensu quo à Celso in l. 99. de verb. oblig. dicitur: *quod astringenda obligationis causa interponitur.*

Ad l. si quis vina 4. de per. & com. rei vend. Ibi: *si in auersione vinum venit.*]

Auersione vinum venire dicitur cum vniuersum venditur sine mensura quod eleganter Asconius alia voce exprimit nempe: *semel*: *Sectores* inquit *bona condemnatorum semel auktionabantur ac postea singulas quasq; res populo venditabant.* Eius oppositum est minutim, sigillatim, ad mensuram, vendere.

Ad l. serui emptor 16. de per. & com. rei vend. Ibi: *quoniam non videtur traditus.*]

Nec enim possessor appellandus est qui ita tenet

tenet, vt ob hoc ipsum debeat præstare mercedem l. male. C. de præscript. trig.

IN LIBRVM XIX.

Digestorum.

Ad l. Iulianus 14. §. Item qui furem. de act. emp. & vend.]

EAD E M ratione responsum est eum qui satisfactionem promisit non liberari seruum vel mulierem aliumue qui obligari non possit, dando: at si parum idoneum dederit liberari l. 2. de fideiuss. Non dissimili ratione qui hominem promisit, statuliberum aut obnoxium dando non liberatur: at si vespillonem aut alias turpem dederit, liberatur, quia hoc casu habet seruum qui ei auferri non possit l. 72. §. penult. de solut.

Ad l. locare 47. loc. & cond.]

Locate seruitutem nemo potest inquit **V**lpianus. Cuius ratio est quia seruitus est ius vnius prædii in alio prædio & cohereret vtrique, locatio autem non rem sed personam afficit id est obligat: at vsusfr. locari potest quia non rei sed personæ debetur, & conductio nullum ius prædio quærit sed personam locatoris tantum obligat.

Ad l. i. de rer. permut. ibi: *Nec ratio patitur.*]

Hinc est quod vterq; permutantium ad ædilitium edictum pertinet cum vterque emptoris

& venditoris loco habeatur, atque adeo vterque ex hoc edicto experiri poterit. l. sciendum 19. § deinde. de edil. edict.

Ad l. naturalis §. §. quod si tale factum, de præsc. verb.]

Non obstat l. 4. C. si mancip. ita fuerit &c. quia constitutionis d. Marci verba pertinent tantum ad mancipia vendita, mens autem producta est etiam ad donatos: At hic nec donatus est servus nec venditus, unde constitutio locum non habet. In ea autem l. 4. venditio intercessit ut satis innuit ibidem textus: *si is, inquit, qui precium pro te acceperat.* &c.

IN LIBRVM XX.

Digestorum.

Ad l. interdum §. qui potiores in pig.]

EAdem ratione si servus obligatus captus sit. Et postea ab alio redimatur, ipsi quoque incipit nexus esse. Verum licet hic posterior sit tempore, præfertur tamen priori, & ab eo ut infirmiore dimittendus est: quia cum servum, ut apud nos esset, effecit ut ait l. 12. §. si pignori de capt. & postlim. reuer.

Ad l. soluitur §. §. 1. quib. mod. pig.]

Eadem ratione in l. lecta 40. de reb. cred. pactum de sorte, producitur quoque ad usuras.

Ad l. voluntate 10. in prin. quib. mod. pign.]

Sic

Sic cum in corpore erratur & emptor in possessionem prædii inducitur, nec is possidere incipit errans, nec venditor desinit, quia quodammodo sub conditione recessit de possessione l. 34. de acq. poss.

IN LIBRVM XXI.

Digestorum.

Ad l. 1. §. si intelligitur. de ædilit. edict. Ibi: *dummodo meminerimus.*]

Sic nec quodlibet leuissimum damnum incommodumve habitationis, remissionem mercedis tribuit l. habitatores 30. locat. Sic Minoris ex causa iudicati rebus distractis, eo restituto, ad precium redactum, non etiam ad ipsa corpora agitur nisi grande damnum patiat. l. 10. de Minor. Sic denique doli actio nisi ex magna & euidenti calliditate non competit l. 7. §. ult. de dol. mal.

Ad l. ex mille 64. de euiet. Ibi: *damnum emptori non venditori attulit.*]

Quærit Accursius quare non sit eadem ratio totius ad partem. Id est, quare toto euieto fundo ad venditorem spectet periculum allutionis, parte vero tantum euieta, ad emptoris damnum pertineat si quid flumen abstulit? Respondeo quia casus fortuiti sequuntur dominum, unde toto euieto fundo damnum ad emptorem non pertinet, cum dominus eius nunquā fuerit. At si pars tantum euincatur alterius partis ipse dominus est, unde pro ea parte agnoscit damnum, pro altera vero ipse euincens.

IN LIBRVM XXII.

Digestorum.

Ad l. 1. in pr. de vsur.]

Verisimile est hæc verba: *ita tamen ut legem non offendet*: vel à Compileribus vel à Glossatoribus addita. Olim enim licuit usuras stipulari centesimas ex quacunque causa & in bonæ fidei iudiciis, Iudicis fuit æstimatio quales irrogaret ut hic dicitur. Verum Iustinianus hanc vsurarum voraginem coercuit & certum modum definiuit tam in bonæ fidei quam in stricti iuris contractibus seruandum vt diserte cauetur l. eos 26. C. eod.

Ad eandem l. 1. §. socius. de vsur. Ibi: *etiam mora non interueniente.*]

Sic procurator pecuniæ exactæ usuras præstat & negotiorum gestor licet interpellatio nulla intercesserit. Ratio petenda est ex l. 24. C. eod. quia hi omnem diligentiam præstare debent.

Ad l. 3. de vsur. Ibi: *non lucrum asferre debeat.*]

Illud tempus quod iudicato, id est, condemnato indulgetur, causam ad eum statum deducit, quo erat ante admonitionem Iudicis siue contestationem litis: Vnde si ante reus in ea causa erat ut fructus usurasve præstaret, etiam post, id est, tempore intermedio quatuor mensium, præstare tenebitur. Si vero ante nihil horum præstabat nec post præstabit.

Ad

Ad l. 3. §. nonnunquam euenit. de
v[ur.]

Confule quæ notauī ad l. 32. & 58. §. penult.
ad SC. Trebel. vbi hunc locum conciliaui cum
iisdem legibus.

Ad eand. l. 3. §. Cum Pollidius eod.]

Alias si simpliciter hereditas vel pars eius iu-
betur restitui vel legatur sine fructibus restitui-
tur, nisi in mora sit hæres l. si quis 23. de
leg. 1.

Ad l. liberalitatis 16. de v[ur.]

Non pugnat l. 17. §. ult. eod. nec l. 5. de op.
publ. quibus dicitur, vsuras liberalitatis exigi.
Nec valet Accursii solutio hic subiuncta, *nisi
fuerint in mora*: quia sic donator nihil differret
à cæteris debitoribus. Itaque dicendum huic
legi locum esse cum quis ob liberalitatem suam
conuenitur, id est, cum ipse donator conueni-
tur: At heres nec est donator, nec ex sua libera-
litate sed ex aliena conuenitur, nihil quippe hoc
casu ipsi suffragatur ius commentitium quo ea-
dem persona censetur cum defuncto. Vnde
priuilegium hoc ei non competit: Nec enim
in necessitatibus est liberalitas. Nec quicquam
ipse donat quando donari creditur quod nullo
cogente iure conceditur. Qua ratione etiam
fit, ut si mihi donaturus, Titio iussu meo pro-
mittas, amittas priuilegium ut in quantum fa-
cere possis conueniaris. Merito ergo hæres ces-
sante priuilegio in solidum conuenitur l. 24. &
25. de re iud. & vsuras ex mora præstare compellit

litur vt d.l.5. de oper. publ. Ratio euidens est ex l.29. de re iud. quia personæ non causæ ea beneficia præstantur. Probabiliter etiam defendi potest vsuras præstari Reipubl. in legibus contrariis, priuato non item vt hic : Reipubl. enim multas concessas esse prærogatiuas nemo nescit. Inter quas & illa est quod promissas sibi vel ex nuda pollicitatione vsuras recte petit idemq; ex mora. l.1. in prin. de pollicit.

In l. cum quidam 17. §. in tacito. de v-
fur.]

Hoc casu etiam fructuum perceptorum antelitis contestationem vsuræ restituebantur, Verum id D. Seuerus correxit & benigne decreuit fructus tantum, non etiam vsuras eorum restitui debere. l. eū qui 18. de iis quib. vt indig.

Ad l. 17. §. ult. de vsur.]

Non pugnat l. 5. de oper. publ. quippe quæ hanc potius supplet: Idem enim ait quod hæc, nempe à præside diem præstituendum, quo elapso nisi hæredes posuerint statuas vel imagines, exinde trientes vsuras inferre coguntur. Sed l. 5. amplius adiicit per sex menses inferri trientes eo autem tempore elapso, semisses incipere currere. quasi crescente contumacia, crescat & pœna.

Ad l. qui scit. 25. §. ult. de vsur. Ibi:
quamdiu eni etus fundus non fuerit.]

Itaq; eouſque fructus suos facit verum quia ex eo tempore incipiunt auelli posse, ideo recte dicitur desinere facere fructus suos ex quo ma-
la fi-

la fidei esse cœpit, sic locuntur leges contrariæ de acq. rer. dom. quæ hic ab Accursio obiiciuntur. Emolumento enim desinit esse dominus non re ipsa. eadem ratione ac sensu accipiendus ille titulus: *quarum rerum actio non detur*. Eodẽ sensu qui in fraudem creditorum contra legem Æliam Sentiam manumittit dicitur nihil agere Instit. qui & ex quib. cau. man. in prin. Non quod reuera manumissio nõ sequatur sed quia secuta non durat cum reuocetur ex eadem l. Ælia Sentia per creditores l. 7. qui manumitt. l. 1. C. qui man. non pos. Eodem sensu qui exceptione tutus est: negatur esse obligatus l. 20. de li. cau. Nec illud otiosum est quod ait: *quo ad percipiendos fructus*: quasi dicat, hoc ius retinet ut percipiat, licet quoad alia bonæ fidei emptor non intelligatur ex quo sciuit alienum nempe quo ad restitutionem. Confirmatur hæc solutio argumento l. 4. §. lana. de vsucap. ubi Iureconsultus ait lanam ouium furtiuarum ab ipso emptore bonæ fidei detonsam statim eius fieri, quia in fructu est idemque iuris esse in agnis: *si consumpti sint*: quasi tum demum plene eius facti sint, cum nec ipsi nec precium eorum amplius reuocari possunt, licet interim reuera eius sint, quamuis euincantur. Itaque si extent & restituantur, retro eius nunquã fuisse videntur nempe exitu non initio considerato. Quo pertrinet l. 22. de acq. poss. *Non videtur*, inquit, *possessionem adeptus, qui ita nactus est ut retinere eam non possit.*

Ad l. mora 32. §. sed si duo rei. de v^o fur.]

Non pugnat l. ult. C. de duob. reis. quia illa loquitur de interruptione quæ generalis est: hæc de mora quæ in personam fit Rursus non pugnat l. penult. ff. de duob. reis. quia non loquitur de mora sed de facto alterutrius, ut si servum occiderit, quo casu nocet etiam alteri, id est, non prodest. Ratio differentię est quia hoc casu nihil imputari potest creditori unde merito alterius delictum ei nocere non debet: At illo casu potest ei imputari quod non vtrumq; interpellarit ad quod non tenetur, tutius tamen agit.

Ad l. i. §. quanquam. de testibus.]

Hic numerus testium sæpe nimis vagus æ effusus vtili constitutione seu decretali per Innocentium Tertium definitus est: cautum ne pe est ab eo, ne quadragenarium numerum hinc inde excedat c. cum causam 37. Extra. eod.

Ad l. produci 23. de testib.]

Species huius legis est: Titius à Seio contra me in causa criminali productus, testimonium dixit nunc ego producior in alio iudicio testis contra eundem Titium reum, quæritur an me eterare siue recusare possit? Et responderetur posse: cuius ratio à Cicerone redditur: *Noluerunt*

MAIO-

*maiores nostri, inquit, hanc patere inimicis viam
ut quem quisque odisset, eum testimonio posset tol-
lere. Nihil enim gratus dari inimico potest,
quam si ei ad impetendum committatur,
quem laedere voluerit, Cau. 3. c. quod suspecti.
q. 5.*

Ad l. ult. de testib.]

Rationem suppeditat l. ult. C. de Assess. ne
scilicet affectionis suæ vel aduocationis memo-
res incorrupti testis non possint nomen præ-
ferre,

**Ad l. iniquissimum 5. de iur. & facti i-
gnor.]**

Hæc lex intelligenda est cum separari causa
vnius ab alterius potest: Nam si ita connexa est
vtriusque causa ut diuidi non possit, atq; adeo
necesse sit vel vtrique prodesse ignorantiam al-
terius, vel vtriq; obesse scientiam, humanius est
ignorantiam vnius etiam alteri prodesse, quam
è contra. Exemplum occurrit in l. 7. §. si duo.
de lib. cau. Et in l. 5. de donat. inter coniug.
vbi in donationibus inter coniuges in quibus
aliarum quoque rerum personarumue cau-
sa commixta est, si separari potest, con-
iugi non proficit, si non potest, vtrique prod-
est.

**Ad l. error facti 8. de iur. & facti i-
gnor.]**

Facti ignorantia prodest sæpe, nocet nun-

quam. Iuris autem ignorantia nunquam prodest, nec unquam nocet: Multum enim interest inter, nocere, & non prodesse: verum quippe est iuris ignorantiam non prodesse, falsum autem, nocere. Nec sequitur: Non prodest, ergo nocet, sed valet vice versa: Nocet ergo non prodest. Eadem ratione multum interest furē, quis celet an non indicet, hoc licet, gratis, illud nullo modo licet citra furti notam l. 49. §. 1. de furt.

IN LIBRVM XXIII.

Digestorum.

Ad l. si qua mihi 12. de ritu nupt. Ibī:
inter me & sponsam patris mei:]

Idem Iure Canonico ea ratione quia obstat iustitia publicæ honestatis toto tit. Extra de spōs. & matr. In coniunctionib. enim non tam quid liceat quam quid honestum sit spectandum est. l. semper 197. de reg. iur.

Ad l. sciendum 20. de ritu nupt.]

Nubere ergo potest pubes sine autoritate curatoris sui. Item obligari potest l. 101. de verb. oblig. quorum neutrum potest impubes Ratio differentia patet, quia curatoris officium in negotio-

giorum administratione constat; At in personam puberis, potestatem non habet; peruenit enim ad suam tutelam unde de sua persona ipse statuere potest: bona autem administrare alienando aut efficaciter se obligando non potest quia hoc curatoris officium est. l. 3. C. de in integ. restit.

Ad l. si patre 22. de ritu nupt.]

Maluisse videtur quo ad hoc, ut ratum sit matrimonium, non autem ut ex edicto notetur infamia. Unde notandum consensum præsumi ubi fauor, dissensum, ubi odium vertitur, l. 12. de iis qui not. infam.

Ad l. sciendum 32. de ritu nupt.]

Obiicit Accursius leg. ult. de statu hom. Sed frustra quia illa loquitur de liberto qui arrogatur à patrono suo; hæc de libertino non de liberto, & de extraneo, non de patrono.

Ad l. profecticia 5. in prin. de iure dot. Ibi: quid & si quis patri donaturus, dotem dedit.]

Quare si hæreditatem aut legatum dotis causa repudiauerit, negatur esse dos profecticia? Respondeo, quia hic breui manu à donatore ad patrem & à patre ad generum profecta videtur, atque adeo duo actus in-

tercessisse finguntur: At in hereditate & legato secus est quia non intelligitur villo modo ad patrem repudiantem peruenisse, alioquin olemel herede facto aut legatario, gener neutrum fieri posset nec directæ actiones in eum transirent. Ergo breuiter ibi fingitur peruenisse, hic nequaquam: Ibi à patre profecta videtur eique prius acquisita, hic minime, sed recta ab ipso defuncto ad generum.

Ad l. adoptium 6. de iur. dot. Ibi: *si ante, videri dotem ab eo profectam.*]

Eadem ratione legitimus heres ideo fideicommisso onerari posse dicitur, quod defunctus ei hereditatem non ademit, cum posset atque adeo etiam reliquisse quodammodo intelligitur.

Ad l. si res æstimata 13. §. si mulier. de iur. dot. Ibi: *Marcellus ait.*]

Licet Sceuolæ opinio æquior sit, tamen Imperatores Diocl. & Maxim. in l. 6. C. sol. matr. videntur Marcelli sententiam probare nisi secunda glossæ interpretatio, prius a reiecta magis arrideat. Æquiores autem esse Scæuolæ opinionem patet quia dolo contrahens non debet esse eiusdem conditionis qua bona fide agens, quod hoc casu eueniret cum vterq; ad idē teneretur scilicet ad precium placitum nec dolo semel admissus ex post facto aboletur vt ibidem notauimus.

Ad

Ad l. si extraneus. 34. de iur. dot. Ibi:
Nec enim quisquam Iudex.]

Repugnat enim verecundiæ & modestiæ filiali ea exceptio: nec culpâ obiiicere potest unde lucrum sensit cum potius beneficii loco ponere par sit quod maritus patrem non præcipitauerit. Denique dolo carere non videtur dum obiiicit marito quod non fecerit quod non fecisse lætari debet.

Ad l. res quæ 55. de iur. dot.]

Non refragatur l. 12. C. eod. quia non affirmatur hic esse reuera dotales, quod recte ibi negatur, sed tantum videri esse dotales, id est, fingi dotales, nempe ut viro non existente idoneo, hæ res quasi dotales vindicari possint. Atq; sic sunt dotales ut in subsidium vtili rei vindicatione peti possint ut hic: Rursus non sunt dotales ut directa rei vindicatione peti possint, ac ne quidem vtili extra hunc casum ut ibi.

Ad l. cum post. 70. §. genera socero de iur. dot.]

Frustra obiiicitur l. 1. C. de dot. prom. quia hic pater promissit qui etiam citra omnem promissionem cogi potest ad dotem pro filia dandam, idque autoritate magistratus l. 19. de ritu nupt. unde mirum non est si ex quacunque obligatur promissione etiam ex qua mentio arbitrii non fit ut subiicit. At in l. 1. C. de dot. prom.

& in l. 3. C. eod. non pater, sed ipsamet mulier
& extraneus promiserunt; qui non tenentur
dotare, ac proinde non obligantur ex promissio-
ne incerta nisi arbitrii mentio facta sit.

Ad l. de fund. dot. Ibi: *sed & per uni-
uersitatem.*]

Sic ius patronatus seorsim & per se nec alie-
nari nec pignori dari potest: at cum vniuersitate
vtrumq; potest. c. 6. extra. de iur. patr.

Ad l. si fundum §. plane. de fund.
dot.]

Eadem ratione si statu liber expilarit hære-
ditatem, heres agere ex edicto: *si quis testamēto*
non potest; quia cum dominus eius fiat, ipse
coercere eum potest: Quod verum ait Iure-
consultus nisi continuo post aditionem extite-
rit conditio, id est, post modicum interuallum
aditæ hæreditatis l. 1. Si quis testam. Eadem
profus æquitas occurrit in l. ab hostibus §. fin.
ex quib. cau. Maiores.

IN LIBRVM XXIV.

Digestorum.

Ad l. hæc ratio 3. §. videamus. de
donat. inter vir. & vx. Ibi: *sed magis concu-
bina.*]

Ergo.

ERgo melior est conditio luxuriæ quam castitatis; delinquentis quam non delinquentis: sed ratio euidens est: Ergo si filiusfam. ducat vxorem citra consensum patris, donatio inter eos facta vires non habet, concubinæ vero facta valet.

Ad l. si sponsus 5. §. si donationis. de donat. inter vir. & vx.]

Sic ususfructus qui sine decreto alienari non potest, non vtendo amittitur, licet tutor causam præbuerit huius rei, sed restaurari debet l. 3. §. si rus. de rebus eorum.

Ad l. quod autem 8. §. si vxor de donat. inter vir.]

Sic distinguitur vtrum qui mihi donaturus, debitorem suum creditori meo deleget: an vero ego ipse stipuler à debitore: Illo casu tota pecunia capitur quæ in obligatione erat, licet debitor soluendo non esset; hoc vero illud demum quod à debitore potest redigi l. 18. §. si donaturus. de mort. cau. don.

Ad l. si eum seruum. 10. §. si pecunia de donat. inter vir.]

Mirum est cur Glossa hic tantopere laboret in concilianda hac lege cum l. 2. & 3. C. de oper. lib. Nodum enim in scirpo quærit, Non dicitur hic seruo manumisso ob precium, operas indici posse, quod negant illæ duæ leges & est verissimum & iuris

notissimū. Sed duo quærentur in hac lege alterum: an si seruō donato operas imposuerit, saltem earum nomine teneatur? Et respondet nō teneri eleganti ratione nec minus arguta quia scilicet non ex re viri locupletior fit cum eas operas libertus promittat. Alterum de quo quæritur est, an si pecuniam acceperit pro eius manumissione, teneatur viro? Et respondet distinguendo si peculiares numos acceperit manere eos in dominio viri ac proinde non teneatur cum non sit facta locupletior: si vero ab extraneo acceperit eius fieri numos ac per consequens quasi locupletiozem teneri.

Ad l. Papinianus 24. de don. inter vir.]

Dux æditæ sunt orationes circa donationes inter coniuges: prior à Seuero, posterior ab Antonino Caracalla eius filio longe copiosior: Nam illa pertinebat tantum ad donationes, rerum seu corporum traditione perfectas, non item ad promissiones donationis causa interpositas. Vnde si alter alteri quid promississet, promissore defuncto heres eius conueniri non poterat, quia obligatio morte non conualescebat vt eleganter Papinianus hic notat. At posterior omnes omnino donationes confirmauit ita vt ciuilis & efficax obligatio ex promissione eiusmodi oriatur vt recte Vlp. in l. 33. cod. notat. ibi: *et obligatio sit ciuilis*: Quæ verba fefellerunt Accursium cæterosque veteres Interpretes.

pretes. Vnde cessat omne hac in re legum dissidium. Proinde orationem Seueri intelligit Iustinianus in l. penult. C. ad l. Falc. dum ait: *repetit eam pecuniam quæ ultra modum falcidia legis corporaliter quidem data est. &c.*

Ad l. cum hic status 33. in prin. Ibi: *oratio autem. de don. inter vir.]*

Non solum ad ea pertinet, quæ nomine uxoris à viro comparata sunt vt prior oratio Seueri cuius ea sunt verba, nec ad promissiones donationis causa interpositas producebatur vt supra ex Papiniani sententia annotauimus, sed etiam ad omnes omnino donationes pertinet, ita vt non modo dominium rei donationis causa traditæ conualescat, sed & ciuilis obligatio ex promissione donationis causa facta. Vnde tollitur antinomia quæ veteribus tantum negotii facessit. Eadem ratione si heres ultra modum falcidiæ legata tradidisset iuris ignorantia non poterat reperere; at si non tradidisset sed tantum promississet solidum, dubitabatur an exceptione se tueri posset: Sed Iustinianus noua sua Constitutione quæ est l. ult. C. ad l. Falc. idem ius vtroque casu statuit.

Ad eand. l. cum hic status 33. §. quod ait oratio, de don. inter vir. Ibi: *quamuis diuortio secuto hac compensatio locum habeat.]*

Ergo coniux compensat quod donauit coniugi licet locupletior non euaserit & sic compensando consequitur quod petendo non potest. Eadem ratione minor qui ex negotio gesto non tenetur nisi quatenus locupletior est factus, si tamen agat compensationem eius quod gesserit patitur etiam si eatenus locupletior non sit l. ait prator 3. §. pupillus. de neg. gest. Nec dissimili ratione si pupillus mutuam pecuniam acceperit conuenitur quatenus locupletior est factus: at si creditor ei heres existat aditio pro solutione cedit & creditum suum in solidum ea hereditate retinet l. 95. §. aditio. de solut.

Ad eand. l. 33. §. penult. de don. inter vir. Ibi: *& ideo nec oratio locum habebit.*]

Id est, ne morte quidem donantis eiusmodi donatio conualescet ex oratione d. Antonin.

Ad eand. l. 33. §. ult. de don. inter. Ibi: *& duxerit.*]

Diligenter hoc notandum: Nam si non duxerit, fisco nihil vendicatur, sed datum condicatur. l. 5. de condict. sine cau.

Ad l. 2. §. in repudiis. de diuor. & rep.]

Libellus repudii legibus ciuilibus comprobatus

banus procul dubio à lege Mosaica originem ducit. Eius introducendi rationem elegantem reddit d. Augustinus libr. 1. c. 25. de serm. Dom. in monte: *Non enim, inquit, qui praecepit dari libellum repudii, hoc praecepit ut uxor dimittatur, sed qui dimiserit, inquit, det illi libellum, ut iracundiam temerariam proiicientis uxorem, libelli cogitatio temperaret. &c. quamuis enim durus esset qui vellet dimittere uxorem, cum cogitaret libello repudii dato, iam sine periculo eam posse nubere alteri, facile placaretur. &c.* Quo pertinet regula illa: quicquid calore iracundiae &c. l. 48. de reg. iur. Saepe enim mora sanat quod ratio non potest.

Ad l. etiam filios 19. §. licet. sol. matr. Ibi: *quanquam cum duntaxat dolum.*]

Hac ipsa de causa dubitatum fuit: An si libertus in fraudem patroni alienasset: & patronus prior decessisset filius eius, mortuo postea liberto Fauiana reuocaret alienata? Videbatur non posse quasi nil factum sit in eius fraudem. Sed contra responsum est, quia in fraudem patronatus id factum est, & fraus eo edicto in rem potius quam in personam accipitur l. 1. in fine. Siquid in fraud. patr.

Ad l. si cum dote 23. §. si maritus sol. matr. Ibi: *sciente ea persona.*]

Legendum videtur si autem expuncta voce, *sciente.* Non est improbabilis coniec-

etura, Triboniani esse hanc additionem; Quin-
imo maxima huius legis pars non Vlpiani sed
eiusdem Triboniani manum redolet & stylum,
& à prisca latinitate. sermonisq; Vlpianici ele-
gantia abhorret.

Ad l. Gaius 46. sol. matr. Ibi: *Respondi
in persona.*]

Refert quid secundum strictam iuris civilis
rationem sit iuris, nempe actionem filiae inuti-
lem fore & solis heredibus aui materni compe-
tituram dotis repetitionem. Verum quia sum-
mum ius, summa iniuria, neglecta subtili & stri-
cta disputandi ratione æquitatem potius sequen-
dam docet ibi: *Sed dicendum*: Atque adeo hæc
quoque lex exemplum subministrat eorum
quæ contra subtilitatem iuris pro vtilitate com-
muni recepta sunt ut ait Iulianus l. 52. ad l. A-
quil. Eiusmodi est etiam l. debitore 59. ad Tre-
bell. vbi propter pignoris causam tuendam re-
manet naturalis obligatio hic propter affecti-
onem personarum & fauorem nuptiarum. In
l. 52. ad l. Aquil. propter vtilitatem publicam, à
iure stricto disceditur. Vide l. 25. de donat. &
l. 15. de duob. reis. vbi primo quid iuris subti-
litas suadeat, tum quid æquitas, docetur eodem
modo.

IN LIBRVM XXVI.

Digestorum.

In l. ius dandi 3. de rut. & cur.]

Quod

Quod si in loco illo idonei desint, ex vicino exquirere honestissimum quenque, & nomina præfidi mittere eos oportet, non ipsos arbitrium dandi sibi vindicare. l. 1. §. si quando. de mag. con.

Ad l. si plures 3. §. etsi pecunia. de admin. tut.]

Etsi honorarii tutores in subsidium succedant, si sint alieni periculi tamen honoraria tutela inter eas non censetur quæ excusationem præstant. l. 17. §. si ciuitatis. de excusat. tut.

Ad l. quidam 6. in prin. de admin. tut.]

Eadem ratione licet testator vetuerit cautionem exigi à fructuario, tamen non aliter eum obtinere potest, quam oblata secundum senatusconsulti formam cautione ait l. 1. C. de vsuf. & habit. Generaliter etiam tenendum, omnem conditionem quæ remissa aut admissa delinquendi præbet materiam, reiiciendam. Sic legati fideicommissive satisfactio remitti à testatore potest. ut autem boni viri arbitrio fructuarius fruatur, satisfactio testamento remitti non potest ut diximus. Idemque habetur l. 7. C. ut in poss. leg.

Ad l. cum curatore 27. eodem.]

Curator & procurator hic coniunguntur ut intelligas non loqui de curatore publico, id est, cuius munus publicum & perpetuum est. Sed

de priuato nempe de eo qui datur habenti tutorem vel curatorem: Item de procuratore maioris vt non pugnet l. 2. C. cod.

Ad l. si sine 33. §. Modestinus Ibi: *Item respondit. de administ. tut.*]

Paret hinc tutores curatoresve solitos per seruos suorum minorum negotia eorum gerere. Vnde si deposito officio rationes instrumentaque non reddant inbētur serui illi aētores quaestionibus subiici vt veritas eruatur. l. tutores §. ult. cod. l. 1. §. de seruis. de tut. & rat.

Ad l. qui plures 42. Ibi: *ex culpa recte conueniuntur. de administ. tut.*]

Nempe quia suo nomine non eius qui testamento liberatus est conueniuntur: vnde non obstat l. si pupillus 46. cod. quia ibi collega non suo nomine vt hic, sed liberati nomine interpellatur.

Ad l. Lucius 47. §. Sempronii. Ibi: *alia est enim causa tutorum* : de admin. tut.]

Multum interest inter tutores pupillorum & Curatores reip. illi prius excutiuntur omnes & tum demum subsidiaria actio competit pupillo in ipsos magistratus qui satisdationem idoneā exigere neglexerunt: Hi vero non item sed eo qui gessit, primitus excusso eiusq; fideiussore si quem habuit, non ad collegam itur sed ad ipsos magi-

magistratus argumento l. 3. C. quo quisq; ord. ibi: *In magistratibus prius ipsos nominatores conueniendos esse constitutum est.* Eodem pertinet l. 11. & 13. ad municip. Ibi: *placuit, fideiussoris exemplo priorem conueniendum qui nominauerit, quia collega negligentia & poena causa, hic autem fidei ratione conuenitur.* Ratio differentiae desumi potest ex l. 2. ad Municip, quia magistratus reipubl. salutem præstare debent in iis omnibus quæ reipub. causa & usu geruntur, quorum nomine ipsi quoque eorum fideiussores tenentur; At reipubl. nihil interest (quoad rem pecuniariam attinet) pupillis tutores idoneos dari. Vnde fideiussores eorum eo nomine non tenentur nec ipsi nisi in subsidium. Proinde necessario infertur negationem hic deesse & ita legendum; *magistratus conueniri non oportere: &c.* quia scilicet alia est causa tutorum alia eorū qui reip. negotia administrant: pro his enim magistratus ipse conuenitur non in subsidium sed ut fideiussor, unde ante collegam conuenitur. At pro illis negligentia tantum nomine & in subsidium atque sic post collegam conuenitur.

Ad l. apud Aristonem 62. Ibi: *actiones duntaxat. de administ. tut.]*

Id enim præstat possessor bonæ fidei, quo locupletior est; At qui hoc casu in eo locupletior est pupillus quod actionem habet in tutorem licet inanem; proinde eam cedere petitori

hæreditatis tenetur. Nec refert quod inanis fit, quia qui ideo tenetur quia actionem habet cedendo eam qualem qualem, liberatur. Atque hinc intelligitur quare leges distinguant tutor soluendo sit, an non: ut sic pupillus cuius hæreditate teneatur illo casu, non isto nisi eatenus ut cedat actionem tutelæ.

Ad l. i. ibi: *per consequens contingit ut debitum subeat. de autor. tut.*]

Eadem ratione dicitur qui ut testis interfuit diuisioni hæreditatis in qua domus sibi erat legata, petitionem legati non amisisse, quia scilicet non directe & primario consensit diuisioni domus, sed per consequentias l. 35. §. 2. de leg. 2. At si domus tantum alienationi consensisset, utiq; præiudicium sibi faceret l. 91. §. 1. de legat. 2. l. 94. de legat. 1. Nec dissimili ratione legatarius testis in testamento esse potest, quia non iuris successor est: at hæres testis esse non potest quia hic directè in sua causa testis foret, ille per consequentiam tantum. Instit. de testam.

Ad l. si ad pupillum 11. Ibi: & *in repudianda. de autor. tut.*]

Id est, non agnoscenda, nempe si sciens delatam nolit accipere vel cesset intra tempus constitutum agnoscere quo casu cedit tempus l. 7. §. ult. de bon. poss. non tamen ut pupillo præiudicium fiat, & penitus excludatur suo iure ita ut amplius petere non possit, sed quoad hoc tantum

tum vt proximo deferatur bonorum possessio, elapsis dictis diebus, ne scilicet bona iaceant vt ait l. 1. de bon poss. infan. fur. Proprie vero id est solenniter repudiare non potest quia hac ratione omne ius minori competens in successorem transfertur quod tutori non conceditur.

IN LIBRVM XXVII.

Digestorum.

Ad l. excusantur 2. §. remittit. de excus. tut.]

NVmerus liberorum excusationem præbet, superstitum scilicet vel natura vel gloria: nam vt qui iam decesserunt non prosunt ita qui post excusationem impetratam sublati sunt, non nocent: quod intelligendum & referendum est ad eam tantum tutelam à qua semel excusatus est, Nam si aliquo liberorum amissio ad nouam tutelam postuletur, excusationem non habebit, quo minus ipse suo loco dari possit l. cum ex 47. cod.

Ad l. tria. §. in pr. de excus. tut.]

Pater tribus tutelis obstrictus excusatur à quarta: At fideiussores tutorum & nominatores licet periculo substituantur, tamen nec fideiussio nec nominatio quicquam illis suffra-

gatur vt tribus tutelis connumeretur verbi gratia duas quis sustinet tutelas, fideiussit adhuc pro tutore alio non excusabitur à tertia tutela suscipienda: Ratio differentia est quia in excusatione danda non tam rei familiaris periculum, quam corporis labor & difficultas administrationis & conficiendarum, seruandarum reddendarumq; rationum spectatur quibus pater subiicitur, non item fideiussor, magistratus vel l. 34. eod. Eademque ratione de honoraria tutela idem constitutum est L si plures 3. §. et si pecunia. de administ. tut.

Ad l. spadonem 17. §. qui accipit. de excus. tut.]

Pupillorum fauore placuit vt quamuis tutela & cura munera sint publica, tamen nisi nominatim id caueatur, publicorum munerum donatus immunitate, excusationem non habet ab ea. Non absimili ratione episcopalis gradus reuerentia Iure canonico receptum est vt quamuis Episcopi sint Clerici, tamen cum Clericis quid precipitur vel interdicitur episcopi non continentur nisi expressa eorum fiat mentio c. extra de rescrip.

Ad l. Titius 48. in prin. de excus. tut.]

Hoc casu, redux statim recipit pristinam tutelam, quia vna est, habens interualla, nempe ex testamento data: At si à Iudice datus sit tutor vtique plures sunt tutelae vnde vel statim eo
 excu-

excusato potest substitutus agere tutelæ, quo casu loquitur l. tutor. 3. §. si quis, de susp. tut. Ratio differentia: est quia is qui subrogatur eodē iure est tutor eiusdemq; generis, nempe Attilianus: at priori casu primo datus est alterius generis. Non improbabiler etiam distingui potest, utrum simpliciter testamento datus sit ut tū agi possit ex antegesta tutela quasi ea finita; An vero quoad non aberit: ut tū agi non possit, quasi tutela nondum sit finita, sed intervallo dilata.

Ad l. ult. de excus. tut.]

Eadem ratione nobiles à muneribus patrimonialibus immunes sunt apud nos ita demum si per semet prædia sua colant: secus si colenda locent. Sic & Cistercienses immunes sunt à decimarum onere eorum tantum prædiorū quæ ipsimet colunt: non etiam eorum quæ vel aliis locant vel ab aliis conducunt, c. ad audientiam, 12. extra. de decimis.

Ad l. 1. §. si pupillis. de tut. & rat. dist.]

Ratio dubitandi erat, quia ex quo per hunc voluit tutelam administrari cæteris negata siue adempta videbatur administratio, unde alimenta decernere non poterunt cum hoc sit administrare, Facit l. 4. etsi. & l. tutores 7. de adm. tut.

Ad l. i. §. quod enim Marcellus. de tut. & rat. distr. Ibi: *Si non contutor ob hoc conveniatur.*]

Putant aliqui vocem *non* redundare atque adeo ea sublata legendum: *Si contutor &c.* At falluntur ni ipse magis fallor. Hoc enim vult Vlpianus, Alexandrum rescripsisse prius nominatores quam collegas conveniri, nec pugnare, illud rescriptum cum Marcelli responso quo cauetur quamdiu ex tutoribus aliquis idoneus superest, ad magistratus veniri non posse, quia Marcellus intelligendus est cum par est tutorum causa id est cum vel ob communem contumaciam vel ob communem dolum, vel ob culpam in communi gestu admissam conveniuntur quod fit cum omnibus indiuiduum tutelæ munus iniunctum est: Alexander vero cum impar est tutorum causa, id est, cum contutor ob hoc tantum convenitur, quod suspectum facere aut satisexigere à contutore indoneo neglexit. Illo casu magistratus ultimus convenitur in subsidium scilicet; hoc prior ipse excutitur, nec ante quæritur an suspectum contutorem gerentem contutor facere debuerit quam magistratu excusso solidum servari non potuit, tunc enim de officio contutitoris quarendum est an suspectum facere debuit, ut inquit Paulus in l. Lucius 47. §. cum testamento de administ. tut. Quæ lex apprime facit ad hanc nostram sententiam in tuendam ac firmandam.

Ad

Ad l. actione 2. ibi: *quia nihil absit pupillo. eodem.*]

Vnde agere de rationibus distrahendis actione non potest, cum illa detur in *simpulum* quod rem continet & aliud *simpulum* quod pœnam quæ rei accedit atque adeo ea deficiente, hanc quoque quasi accessorium deficere necesse est: qui seruum in fine. de act. & obl. Sic fideiusor non obligatur nisi præcedat saltem naturalis obligatio cui accedat.

Ad l. si cum adhuc 16. ibi: *& plerique putant. eod.*]

Hanc ipsam opinionem sequitur Vlpianus in l. 4. §. hanc stipulationem. Rem rat. haberi, ubi hanc tradit regulam: Ex quibus causis agi tutelæ non potest ex iisdem nec ex stipulatione rem saluam fore agi posse.

Ad l. defensor 22. Eod.]

Argumento huius legis apparet nouationem quæ per sententiam vel litis contestationem fit, esse necessariam etiam ex parte actoris, ac proinde omnia priuilegia salua manere.

Ad l. i. §. in prin. Ibi: *etenim prouocandi fuerunt. de contr. tut. act.*]

Diligenter hæc ratio notanda quippe varium ac latissimum habet usum: secundum quam defendi potest, dotem patri restituendam filia mortua etiam si intercedant liberi.

Ad eand. l. i. §. præterea. Eod. ibi: *Sed si reprobata est.*]

Sicut aliud est dissentire, aliud non consentire, & aliud, non admittere aliud reprobare: Ita è contra aliud est probare nomen, aliud accipere, hoc successor tenetur nec periculo subiicitur: illud non tenetur quia probati nominis periculum in se transfert. l. si probatum 19. de tut. & rat. dist.

Ad l. à tutela 4. Eod.]

Remotum à tutela eo loco habendum quod esset finita tutela ait Iulianus. Quod non est verum quoad omnia: alias enim si testamentarius esset remotus, succederet legitimus, quod falsum est l. si quis. de testam. tut.

Ad l. 1. in prin. de eo qui pro tut.]

Quemadmodum cum dubitatur utrū mandati an depositi aliaue vulgaris competat actio ad præscriptis verbis decurritur actionem quasi noui negotii contractus sit; Ita ubi dubitatur an tutelę actio locum habeat pro tutelę agi poterit.

Ad eand. l. 1. §. si quis quasi tutor. eod.]

Eadem ratione qui sibi adscribit in testamento, ita demum incidit in Senatusconsultum Libonianum si perfectum sit testamentum: prius enim oportet esse aliquod testamentum vel nō iure factum ut Senatusconsulto locus sit ait Africanus in l. si quis 6. ad leg. Corn. de fals. Sic falsę confessiones naturalibus conuenire debent, & ita demum ratę sunt si ius & natura recipere eas potest: Vnde filium suum esse respondens

spondens ita demum obligatur, si ætas eius patitur ut filius suus esse possit l.confessionibus. & l.seq.de interrog.act.

Ad l. si id inquit 2. quod fals. tut. aut.]

Eadem ratione is qui emit alio denunciante rem esse alienam nihilominus vsucapit si bona fide seu probabili ratione aut iusto errore non credidit, nimia enim credulitas in culpa est, & qui cito credit levis est corde. Sic creditor qui affirmanti se patrem familias bona fide credidit, exceptione Macedoniani non remouetur l.l.C. ad Maced. Vnde patet legum æquitas quibus tam credenti bona fide quam non credenti iusto errore parcitur.

Ad l. huius actionis 9. Ibi: *Nec in ipsum.* Eod.]

Nō debet hic esse paragraphus, sed eadē serie superioribusnectenda sunt ista verba: quibus hoc vult Vlpianus: neque in hæredes cōpetere hanc actionem quoniam factum punit, neque in ipsum tutorem post annum quia in dolum concipitur.

Ad l. cum ostendimus 4. §. ult. de fideiuss. tut. & c.]

Mirum videri non debet hodiē ex stipulatu agi ad dotis repetitionem ex Iustiniani Constitutione, licet nulla stipulatio intercesserit, cū & olim quibusdam casib. idem iuris fuisse constet

ut stipulatio interposita fingeretur ut hoc loco patet.

Ad l. si fideiussores 7. Ibi: *placuit inter eos. Eod.]*

Ex quo ipse adolescens ab ipsis fideiussoribus stipulatus est: iam beneficium diui Hadriani succedit, ante vero idem locum non habebat contra eundem adolescentem quia non ipse contraxerat, sed in tutorem inciderat.

Ad l. 1. §. diuus Hadrianus. de mag. con.]

Hic vocatur affirmator in l. 4. §. ult. de fideiuss. & nom. & c. & alibi eleganter dicitur secundus auctor & hic quoque fideiussoris vicem sustinet. Erant enim olim constituti publica autoritate qui fideiussorum vires aestimarent eisquo ex publico salarium præbatur ut patet ex l. restituendæ C. de aduoc. fisci ubi ita ait: *Sexaginta auri libras pedaneis deputatas arbitris, nec non fideiussorum vires aestimantibus &c.* Facit & l. 1. C. cod.

Ad l. non similiter 4. de magist. conuen.]

Idem sentit l. 4. C. de in lit. iur. alio, inquit, *in re est tutor, alio heres eius.* Tutor enim præstat dolum & culpam negligentiamue, hæres autem non nisi dolum & dolo affine culpam quæ lata dicitur & prope dolum, non item præstat negligentiam tutelæ iudicio conuentus. Differunt & in aliis,

aliis, nam aduersus hæredem non iuratur in litem ob dolum defuncti nisi lis contestata sit, secus si ipse admiserit dolum. l. 5. de in lit. iur.

Ad l. quod ad hæredem 6. de magist. conuen.]

Tres ponuntur casus hac lege, primo cum nullos penitus exegit fideiussores, magistratus, secundo cum exegit eosq; idoneos eo tempore quo conueniri debuerunt licet postea defecerint. Tertio cum exegit quidem sed non idoneos. Primis duobus casibus eadem est causa & par conditio hæredum & magistratus, tutorumue; tertio vero differunt, magistratus enim omne periculum præstat non tantum negligentia admixta sed & diligentia omissa in viribus fideiussorum æstimandis: At hæredes ita demum tenentur hoc casu, si magistratus euidenter minus idoneos admisit fideiussores, euidenter inquam, (in quo verbo tota vis est responsi) nam si eos putauit idoneos, publica opinione deceptus vel aliorum suggestionem vel nimia sua credulitate aliaue ratione quæ leui culpa adscribi potest persuasus quamuis ipse teneretur, hæredibus tamen parcitur ut hanc culpam non præstent sed dolum tantum & latam culpam. Quare non video qua ratione defendi possit eorum opinio qui hæredes aiunt teneri ex leui culpa defuncti magistratus tutorisve, non etiam ex dolo & lata culpa. Primo enim

non modo gratis id asserunt sed & contra omnium exemplarium fidem particulam negatiuam *modo*:interpungunt vbi est; modo interponunt (aut certe interponere debent nisi suo iugulari velint gladio) vbi non est. Etenim in l. 2. C. eod. vbi ita habet textus: *In heredes magistratus, cuius non lata culpa idonee cautionis pignus non est, &c.* Illi primam negationem tollunt, eodemque priuilegio vtuntur in l. 1. C. de hered. tut. Ibi: *ob negligentiam qua non lata culpa comparari possit, heredes tutorum condemnari non oportet. &c.* Secundo aut hæc opinio euertit legem 4. & hanc cum aliis pluribus aut certe ab iis euertitur: Lex enim quarta hoc titulo diserte enunciat heredem tutoris negligentiae nomine non teneri & rursus in fine, heredem dolo proximæ culpæ succedaneum esse. Et l. 6. ait: si tanta fuit negligentia vt omnem cautionem omitteret magistratus, habendum loco fideiussoris vt sic & heres eius teneatur. Cui similis est casus qui in fine eiusdem legis ponitur scilicet si EVIDENTER minus idoneos fideiussores admisit, quibus duabus speciebus nemo dubitat quin lata culpa & supina negligentia dolo proxima intercedat. singulis his textibus vox NON inferenda erit ex mente istorum. Postremo ratio quam adducunt frustra vrgetur cum non minus ipsis aduersetur. Heredes, inquiunt, conuenitur actione tutelæ & ex contractu defuncti. Ergo etiam ex leui culpa tenebitur quæ eo iudicio præstatur. Nant
eadem

eadem argumenti forma sequitur etiam dolum ac latam culpam præstandam ab hærede, quia præstanda est ab ipso tutore & per consequens nullo discrimine hæres tutoris ab ipso tutore separabitur quod ne ipsi quidem admittent. Quare dicendum iure stricto utique id verum esse. At Principum rescriptis benigne placuit iustæ hæredum ignorantia succurrere eatenus ut ex dolo & lata culpa tantum defuncti teneantur non etiam ex leui, idque tum quia fieri potest ut culpa opponatur hæredi, quam si ipse tutor adhuc viueret, facile dilueret & à se amoueret quod de ipso hærede rei gestæ ignaro præsumi non potest. Tum quia grauius delinquit qui dolum latamue culpam admittit quam qui leuem ac proinde grauius is coercendus est quam iste. Grauius autem coercetur cum non solum in sua persona sed & in hæredis sui punitur, minus cum eius personam pœna non egreditur. Quæ sententia nostra confirmatur pluribus locis interque eos l. 13. ff. de diuer. temp. præscript. ubi aduersus eum qui rationes Reipubl. administrauit intra viginti, aduersus hæredem autem eius intra decem tantum annos rationes subscriptæ & expunctæ retractari possunt.

Ad l. in magistratus 7. de mag. conuen. Ibi : *sed si nec culpa duntaxat.*]

Vox illa, nec redundare videtur planiusque legi: *sed si culpa duntaxat*. Quod si retinendam placet subintelligendum est necessario: quod si nec culpa scilicet lata: Nam si nulla prorsus culpa imputari posset magistratui certe nullo modo conveniri subsidaria actione posset.

Ad l. sed si pecunia 3. §. Nec ususfructus. de rebus eor. qui sub tut.]

Puto legendum *Sed: expuncta voce nec:* Quærit enim an ususfructus pupilli alienari possit. Et distinguit utrum pupillus solū vsumfructum habuerit in prædio alieno, an etiam proprietatem id est solidum & plenum dominium. Illo casu alienari posse, ac proinde etiam amitti non utendo, & ut sic amissum restaurari per restitutionem in integrum: hoc non item, tum quia pars est dominii, tum quia oratione Seueri vetatur alienari prædium, quæ prohibitio ex Iurisprudentum interpretatione producit etiam ad iura prædii. Atqui cuius prohibita est alienatio eius quoque prohibita intelligitur vscapio l. alienationis. de verb. signif. Quæ ratione nec seruitutes prædiorū pupillarium alienare possunt tutores licet oratio de prædiis non etiam de iuribus eorum caueat. Alias nec quæstio subiecta cohærebit: *an ergo;* &c. nec sequens perïodus: *Sed si proprietatem habeat pupillus* superiori recte aptabitur, quinimo nec sensus superioris constabit, retenta enim voce: *Nec:* innuitur vsumfructum pupilli alienari non posse ita derhum si solus fuit

fuit ususfructus pupilli, quo quid absurdius? Sic enim à contrario dicendum erit si non solus fuit ususfructus pupilli, sed & proprietas, alienari & usucapi posse. Ergo tria membra hic persequi Vlpianum puto: primo negat prædium emphyteuticarium alienari posse licet ius prædii potius sit, quam pars prædii aut prædium. Secundo quid iuris in usufructu tractat, unde subiicit: *Sed usufructus*: quasi dicat Emphyteusis non potest alienari, sed usufructus potest: ita tamen si nudus sit & si eum habeat pupillus in prædio alieno. Tertio persequitur quid iuris ubi plenum dominium habet pupillus an scilicet alienare possit tutor usumfructum eius & negat posse atque adeo hunc usumfructum æquat emphyteusi.

Ad eand. l. 3. eundemque §. nec usufructus. de reb. eorum. Ibi: *restaurari debere.*]

Eadem ratione licet donatio inter coniuges non teneat, si tamen donationis causa vir servitute non utatur utique amittitur, sed post diuortium condicatur. l. si sponsus. §. si donationis causa. de donat. inter vir. & vxor.

Ad leg. si furioso 16. Ibi: *Si eos iussisset esse heredes*: de cur. fur.]

Subintellige, eosque emancipasset; alias non video quis sit huius cautionis futurus usus cum loquatur de patre & nepotibus in potestate sua constitutis unde cum in patris prodigi potestatem recasuri sint hi nepotes auo mortuo, auita hereditas tota quæreretur eidem patri ex hæ-

redato. quin etiam legatum alimētorum eidem patri relictum inutile foret. Ergo vel filius vel nepotes emancipari hoc casu debent.

· IN LIBRVM XXVIII.

Digestorum.

Ad l. qui testamento 20. §. & veteres. de testam. ibi: *suprema contestatio.*]

QUAE sit suprema contestatio in testamento, docet l. 21. C. eod. & decernit his verbis: *Finem autem testamenti, subscriptiones & signacula testium esse decernimus; non subscriptum autem, aut non signatum pro infecto haberi convenit.* Cæterum hic paragraphus accipiendus est de testamento mystico, non de nuncupatiō, quia in isto testes omnes & singuli intelligere debent sermonem testantis seu ut loquitur dicta l. 21. Simul collecti testes, vno eodemq; tempore testatoris voluntatem ut testamentum sine scriptura facientis audire debent.

Ad l. singulos 30. de testam.]

Eadem ratione receptum est ut in libellis dimissoriis nomen exprimere necesse sit, iudicis à quo appellatur & litigantium inter quos dicta est sententia, l. vn. de lib. dimiss.

Ad l. si quis postumos 9. §. si filium. de lib. & post. ibi: *Quod si moriente auo filius repudiarit.*]

Alii Codices habent sic: *quod moriente a^{no} fili^{us}* (alii filius) *pependerit*. Recte vox illa: Si omiſſa eſt, ni quis malit legere: *quaſi*: pro, *quod ſi*. Rectius etiam *pependerit* pro, repudiauerit legitur: Hæc enim eſt & Pauli mens & horum verborum ſenſus: Ideo hoc caſu rumpit teſtamentum nepos. non autem illo ſuperiore, quia moriente a^uo, filii ex hæredati ius in ſuſpenſo fuit, propter ſpem poſtliminii ſeu propter legē Corneliam qua ſi non redit, fingitur mortuus ipſa captiuitatis hora, vnde hic nepos ex conſequenti ſucceſſiſſe in eius locum intelligitur atq; adeo vt præteritus teſtamentum infirmaſſe: At ſuperiori caſu abſciſſum, id eſt, ſublato proxiſus & peremptum eſt ius filii non ſuſpenſum dubiumue.

Ad l. in ſuis 11. in princ. de lib. & poſt.]

Vnde ex Senatusconſulto Syllaniano appellatione domini, ipſe quoque filius ſam. & cæteri liberi qui in poteſtate ſunt continentur l. 1. de Senat. Syll. Cæterum eadem ratione filius ſam: eſt dominus bonorum paternorū patre ſuperſtite, qua pater eſt dominus bonorum caſtrenſium: Nam vtrique ſola negatur adminiſtratio, & alterutro mortuo non tam dominium quam liberam bonorum adminiſtrationem ſuperſtes conſequitur. Vnde eleganter l. 19. de pec. caſtr. ait: quoad vtitur iure conceſſo filius in caſtrenſi peculio, eo uſque ius patris ceſſauit, quo in teſtato defuncto poſtliminii cuiuſdam ſimilitudine pater antiquo iure habet peculium, retroq; vi-

detur rerum habuisse dominium, nec nunc obuenisse patri, sed non esse ab eo profectum creditur ut ait l. 9. eod. tit. de cast. pec. Hinc etiam fit ut suis existentibus hæredibus pro hærede nihil possit vsucapi l. 3. Cod. pro hærede, quæ hinc explicanda est.

Ad l. si postumus 14. §. si quis ita. de lib. & post.]

Recte habet textus Accursianus: *cum elogium paternum, filium exheredare proposuisset*. Aliæ editiones recentiores ita legunt: *cum elogium pater cum filium exheredaret, proposuisset*. Sed retinenda est vetus lectio quippe aptior & sensui auctoris congruentior. Ideo inquit inutilis est hæc exhereditatio si filius ex eo natus probetur: (nam si probetur non esse filius tum ridicula etiam efficitur exhereditatio cum priuatio præsupponat habitum) quia pater elogio suo proposuit exheredare filium, & tamen non exheredauit ut filium sed ut extraneum, ex se videlicet non natum atque sic causa exheredationis euertit propositum exheredantis, unde quod voluit non potuit, quod potuit noluit: Nec pugnat l. 3. in prin. sup. eod. quia ibi verba illa conuitium inferunt unde exhereditatio non vitatur: at hic causam continent, quæ siue vera siue falsa sit exheredationem inutilem reddunt. Facit l. 1. de Carb. edict.

Ad l. Gallus 29. §. forsitan. Ibi: *quia pater ipsius non recte institutus esset. de li. & post.*]

Ideo non recte quia postumus alienus institutus est

tus est, quod non licuit hoc iure. Apparet autem liquido cum semper alienum fuisse, cum & tempore testamenti conditi, & natiuitatis & mortis patrem habuerit gradu priorem. Atq; adeo ius sui nunquam habuit, & per consequens ad nullum huius legis vel consilii caput vnquam pertinuit. Nam nec suus natus est, quod exigit Aquilius & Velleius ex primo capite, nec rursus factus est suus succedendo in locum patris sui, quod exigit secundum caput legis Velleiæ.

Ad eand. l. 29. §. Nunc de lege; *ibi: viuo patre nascatur: Eod.*]

Proculdubio legendum *instituitur*: expuncta voce nascatur, vt ratio subiecta præter seriẽ textus aperte euincit.

Ad eand. l. 29. §. & bene verba. *Eod. Ibi: dummodo hæres institutus sit, &c.*]

Hæc adiectio mihi est suspecta & videtur adulterina & ab inepto aliquo Glossographo inserta; tum quia verbis legis aduersatur: *liberi eius & ceteri*: tū quia exheredatio hoc casu inepta est imo & nulla vt patet ex §. in omnib. supra cod. Fefellit Glossographum vt puto §. idem credendum. sup. cod. vbi hæc verba inuenit. Verum attendere debuit aliam ibi, aliam hic esse speciem, aliamque formulæ Aquilianæ aliam Velleianæ esse conceptionem: Ibi enim dicitur: *si filius meus*: hic: *si quis ex suis heredibus*: quibus verbis nō potest non esse institutus nepos succedens in locum filii.

Ad: and. l. 29. §. videndum est. Eod. l. ibi: *Succedendo non rumpit, nihil enim addidit.*]

Primum caput legis Velleæ ad eos postumos tantum pertinet qui sui futuri hæredes nascuntur: secundum vero ad eos tantum, qui in suorum hæredum locum succedunt, non autem sui nati sunt: Consilium denique Aquilii ad eos postumos qui sui nascuntur statim ab initio.

Ad l. 1. de iniust. rupt. lbi: *aut irritum constituitur.*]

Interest tamen, utrum agnatione rumpatur, an repudiatione deseratur seu irritum cõstituat^r testamentum: nam si rumpatur nihil penitus in eo relictum valet: at si irritum constituat^r pecuniaria quidem relictã corruunt sed libertates nihilominus debentur. l. 42. & 47. de fideicom. lib.

Ad l. si quis filio 6. §. siue autem. de iniust. rup. & c.]

Hæc verba in fine huius paragraphi posita: *siue per captiuitatem, siue per mortem vel pœnam:* transposita sunt, pertinent enim ad superiora & proxime secuntur ac coherent verbo: *deserint:* Rursus sequenti §. sed & si quis in fine fecisse id credatur. Legendum: *refecisse:* ut in l. 9. de mil. testam.

Ad l. nam si miles 7. lbi: *primus gradus:* Eod.]

Nimi-

Nimirum quia primus gradus iure singulari subnixus erat; alias si iure communi voluisset eo semel irrito, totum testamentum corruisset ut patet ex l. 6. §. rumpendo. Eod.

Ad l. certum 8. §. filia. Eod.]

Sensus est filiam & nepotem præteritos non facere testamentum iniustum inutile, siue non iure factum secus quàm filius. Cuius ratio est, quia illi vñica emancipatione, hic trina demum fit sui iuris. !

Ad l. si binæ 11. ibi: *quia sequens nullum est.* Eod.]

Utique nullum est, quia ut prius rumpatur necesse est ut ex posteriori hæres aliquis existere possit: Atqui sine institutione heredis testamentum nec esse nec dici potest. l. 1. de vul. & pup. Tabulæ ergo testamentum non faciunt ut hic, nec matrimonium ut l. 32. de donat. inter. Sic non figura literarum sed oratione quam exprimunt literæ obligamur. l. 38. de oblig. & act.

Ad l. postumus 12. ibi: *Idem & circa iniustum.*]

Aduersari videtur Paulus in l. 83. si quis testamento. de leg. 2. vbi contra respondet. Verum non obstat si recte legatur: Nam aut idem instituitur qui ab intestato ablaturus est, aut extraneus: Primo casu semel rupto testamento legata non debentur quo casu loquitur d. l. 83. Secundo casu debentur omnia relicta idq; ex

æquo & bono potius quam ex rigore iuris receptum est. Hæc solutio obtinet si legatur: *ab intestato auferre non possit*: quæ lectio aptior videtur. At si affirmatiue legatur: *possit*: dicendum est illam loqui cum ab intestato succedunt, hic, cum iure prætorio bonorum possessio secundum tabulas defertur.

Ad l. si ita facta 14. de iniust. rup.]

Ratio legis est, quia diuisim singuli sunt ex hæredati, non simul & coniunctim, vnde ambobus natis, neuter ex hæredatus intelligitur, secus si sub iisdem verbis, instituisset; quia tum ex æquo & bono sustineretur testamentum & ambo fierent hæredes, idq; suadente favore supremi iudicii.

Ad l. qui vxorem. in prin. Eod.]

Particula *an*: redundat: quærit enim quo tempore rumpatur natiuitatis scilicet an captiuitatis hora.

Ad l. cum in secundo 16. §. multum, Eod.]

Vere multum interest qualis conditio posita fuerit: nam in præteritum vel in præsens concepta, conditio non est. vnde & filius eo modo institui recte potest l. 10. de condit. inst. vt, filius hæres esto si eum codicillis hæredem scripsi: at si in futurum conferatur, verò est conditio, nec in filio valet. vt si dicat: filius hæres

res esto si eum in codicillis hæredem scripsere, quo casu testamentum est nullum: ut ibidem patet.

Adeand. l. 16. §. multum. Eod. ibi: *superius testamentum non est ruptum.*]

Ratio hæc est, quia nemo ex eo hæres esse potuit ullo tempore, cum falsa conditio sit impossibilis l. cum tale. §. falsam, de condit & demonstr. Nec tamen hic vitatur quia est de præsentis vel de præterito secus si de futuro. Eadem planè ratione dicitur nato præterito in primo gradu & exhæredato in secundo valere testamentum & à secundo incipere, secus in postumo. Notanda sunt verba quæ ibidem paulo post secuntur: *nec possit hæres esse*: Nec enim sufficit eum posse esse bonorum possessorem ut patet ex l. filio & l. posthumus. Eod.

Ad l. si ego 19. ibi: *me posse adire puto.* Eod.]

Recte, nam idem rescripsit Imperator Antoninus l. 1. C. de lib. præter. eiusq; rationem reddit his verbis: Nam cum iidem hæredes instituti sunt, nulla ratio reddi potest quare videatur in priore tantum gradu exhæredare voluisse.

Ad l. suus 4. in princ. de hæred. instit. Ibi: *quia non sub omni conditione*:]

Ergo inter filium & reliquos suos hæredes non illa solum est differentia quod ille nominatim exhæredandus sit, hi etiam inter cæteros, sed

etiam hæc quod ille non possit institui sub conditione nisi voluntaria, hi sub quacunque; nempe quia & præteriri poterant saluo testamento.

Adeand. l. 4. Ibi: *cum et si patrem*. Eod.]

Sensus hic est. Cum filius possit sub ea conditione institui cui parere necesse habet; alias submouetur ab ea parte quam acceperat quæ coheredi accrescit, nec patrem intestatum facit, ideo cohæres expectare non debet ut pareat, quod alias necesse foret si patrem intestatum faceret. Vnde legendum videtur *cum si* expuncta voce *et*: quæ sensum inuertit.

Ad l. si inæqualibus 12. de hæred. institut.]

Scilicet, inquit, si hoc ante peractum testamentum scriptum sit. Quasi dicat, secus si postea in codicillis hoc scripserit, quia sic nihil ageretur.

Ad litem 17. §. ult. de hæred. institut.]

Multa congerunt Interpretes in hunc locum quorum altercatione & calculo sepositis sic dicendum puto. Tam in semisse quam in dupondio as est: quippe cum tot uncia æ assen efficiat quot testator voluerit. §. Inst. eod. tit. Ergo dupondio expleto, as expletus intelligitur perinde ac si in duodecim uncias tantum diuisa fuisset hæreditas, Et tertio postea sine parte instituto, hic non in alium assen vocabitur, id est, in alterum tantum siue in aliud dupondium ut sic tota hæreditas siue as in quadrupondio sit, sed in trientem, quia sicut ab asse peruenitur ad dupondium ita à dupon-

à dupondio ad tripondium; atque adeo non in aliū assem venit habita ratione totius patrimonii quia sic in viginti quatuor uncias veniret cū totidem iam sint distributæ, sed venit alio modo in assem, id est in duodecim uncias quæ iunctæ superioribus efficiunt triginta sex uncias & sic illi duos asses ferent, hic vnum siue quod idem est, illi bessem totius, hic trientem.

Ad l. si quis 23. §. 1. Ibi: *illud quod præfinit: de hær. inst.*]

Notanda hoc loco vestigia iuris deliberandi ex iurisdictione Prætoris quod Iustinianus interpolavit & ius commune effecit.

Ad l. qui soluendo 42. Ibi: *ante apertas tabulas. de hær. inst.*]

Vestigia antiqui iuris licet abrogati passim tamen in Pandectis occurrunt à Iuris noui compositoribus nō sublata. Id quod attentus lector maxime in Iuliani fragmētis facile animaduertet. Caterum mirum est quod hac ipsa lege sequitur institutionem nullius esse in omēti: Nam cum fauore libertatis multa contra rationem iuris introducta & recepta sint cur non etiam hoc casu forte res dirimitur vt sic & voluntati defuncti & libertati consulatur, maxime cum in aliis speciebus sortis locus sit? Verum id legi scriptæ accepto ferendum est qua ita cauetur.

Ad l. seruum 50. §. 1. de hær. inst.]

Exemplū cōditionis in nō faciēdo impossibilis

affert Accursius vt si digito cælum non attigeris. Sed perperam & falso quia ea conditio non est impossibilis sed necessaria : cuius enim affirmatio est impossibilis , eius negatio est necessaria vt docent Philosophi. Exemplum ergo esto. Si parentes non amauerit. Si per mensem ab omni cibo abstinuerit , seu non comederit.

Ad l. seruus § 2. de hæ. inst.]

Potest vtique, id enim placuit sed post multas varietates ac dissentientes sententias vt testis est Caius in l. § 7. de leg. 2. Et hæreditas hoc casu perueniet ad eos, qui iure vocantur vt ibidem subiicitur.

Ad l. in tempus 62. in princ. de hæ. inst.]

Voluntas testatoris hoc casu seruatur, apicibus Iuris neglectis. Sic licet mandatum morte finiatur re integra si tamen post mortem demum perfici voluit aut debuit, sustinetur voluntas mandantis.

Ad l. si ita 66. de hæ. instit. Ibi : *quamuis & syllaba &c.*]

Sensus est : Quamuis particula *ET* coniunctionem faciat natura sua, vt sic loco vnus habeantur quo ad primum institutum, atq; adeo ille solus semissem, hi ambo simul alterum semissem & sic singuli quadrantem tantum ferant : Tamen si alter ex his duobus postremis decedat, eius portio siue quadrans non alteri tantum

tantum; sed vtrique pro rata accrescet, id est Titio sextans & Gaius vncia, vt sic Titius bellēm, Gaius trientem totius hæreditatis auferat: Quia licet quoad Titium coniuncti videantur, inter se tamen non sunt ita coniuncti vt singuli tantum habeant quantum ambo simul ab initio, sed perinde est ac si dixisset Gaius ex semisse hæres esto, Meuius ex altero semisse hæres esto: quo casu nemo ambigit eos coniunctos non esse. Nec pugnat l. re coniuncti 87. de leg. 3. quia hic voluntatis quæstio tractatur, in l. 87. iuris potius agitur quæstio: hic enim quæritur si eadem orationis serie eademque testamenti parte plures hæredes instituerit, hoc modo: *Titius hæres esto, Gaius & Meuius ex æquis partibus hæredes sunt*: vtrum hi duo vltimi verbis coniuncti videantur vt sic alterius portio alteri soli non etiam Titio accrescat: Et respondet non esse coniunctos verbis, quia non tam coniunxisse eos quam celeriter dixisse videtur: celerius quippe dicitur Gaius & Meuius ex æquis partibus hæredes sunt; quam Gaius ex semisse hæres esto: Meuius ex altero semisse hæres esto. In l. 87. non quæritur an hi duo sint verbis coniuncti sed quando sunt verbis coniuncti quid iuris si alterius portio deficiat vtrum scilicet alteri tantum verbis coniuncto an etiam cæteris e tantum coniunctis accrescat? Et respondet alteri tantum. Et merito nam quodammodo ici potest eidem re & verbis coniunctus. Veris ob syllabam ET. re quia licet ab initio pars acceperint, tamē semissem singuli ex mente

testatoris non quadrantem accipere debuerunt proinde cum concursu aliorum quadrantē tantum ferant singuli in altero quadrante videntur re coniuncti : ac per consequens eo deficientes, alteri soli accrescet, nec amplius feret quam testator ab initio voluit scilicet semissem. Quod si hæc solutio minus probatur non refragabor iis qui Pomponium hoc loco dissensisse à Paulo asserunt. Verba enim Pauli id non obscure innuunt: cum enim de re coniuncto constare dixisset non esse potiore postea subdit de verbis coniuncto quæstionis esse id est in controuersia positum esse. Et tandem concludens non ait, *& certum est*: aut: *& constat*. sed potius: *& magis est*. Id est & magis mihi probatur opinio eorum qui etiam hoc casu potiore esse defendūt verbis coniunctum. Nec moror Iustiniani assuefactionem nullam scilicet relictam in toto corpore Iuris antinomiam. Id enim accipio non ut Iudicis vocem sed ut oratoris hyperbolen. *pollicitis diues quislibet esse potest*. Id mandatum Compilatoribus facile crediderim, at præstitum item plane negauerim.

Ad l. sub conditione 73. de hæ. inst.]

Non pugnat l. cum pater 79. §. ab instituto de leg. 2. quia loquitur in repetitione tacita legati, quæ fit in casum deficientis primi hæredis, atque sic utilis semper est licet iisdem conditionibus: At in substitutione hæredis si eadem conditio repetita intelligeretur, inutilis plane foret substitutio.

Ad

Ad l. qui non militabat in prin. Ibi: *quadrantem retinendo. de hær. inst.*]

Puto legendum: *quadranti retinendo*: id est cum quadrante retinendo compensetur: Nam hæres maternorum dimidium eorum imputabit in Falcidiæ ratione, alterum dimidium q̄ vice mutua præstatur, id est, quod à cohærede iure legati capit ipso iure quidem non subducit Falcidiam sed tamen compensatur cum eo quod quartæ Falcidiæ d̄est.

Ad l. iam dubitari 86. Ibi: *nec possibilis quidem: de hær. inst.*]

Exhæredare enim est ab hæreditate quæm excludere ac inuitum remouere ab ea quasi pœnæ loco & ultionis vnde impossibilis est conditio hæc, quia perinde est ac si ita conciperetur: Si nolit hæres esse, inuitus exhæres esto. Atqui implicat contradictionem aliquem inuitum & volentem fieri exhæredem. Si enim non vult esse hæres ergo vult esse exhæres & per consequens inuitus esse non potest. Nec minus ridicula est eadem conditio quam illa stipulatio promittis centum si velis?

Ad l. si filius 12. in pr. de vulg. & pup.]

Non pugnat l. 10. §. filio. eod. quia ibi de iure cōmuni hic de beneficio extraordinario restitutionis in integrū agit. Iure cōmuni q̄ patris hæreditatē repudlat, cū esset institutus vna cum filio qui adiuit (nam si se non immiscuit non impeditur coheres adire ex secundis tabulis quia cessat ratio q̄ ibi affertur cum patris & filii hæreditas non ceperit iuncta esse) si patris repudiet,

filii hæreditatem adire amplius non potest ut ibi dicitur: At si adierit patris & fratris hæreditatem & postea restitui velit contra paternam & retinere fraternam, auditur ut hic cuius elegans redditur ratio.

Ad l. si pater. 26. Eod.]

Hæc lex cum l. 20. de lib. & post. corrigitur per Iustinianum in l. ult. C. de post. her. ubi constituit his verbis utrumque casum comprehendendi, nec rumpi testamentum licet viuo testatore nascatur filius. Nec dubitandum quin corrigat has leges cum expresse ibidem dicat se veterum Interpretum iurgium sua Constitutione decidere idque conseruandorum supremorum iudiciorum studio.

Ad l. si pater captus 29. Eod.]

Cum pater apud hostes decedit, filius vero, in ciuitate, vtriusque tabulæ ex lege Cornelia confirmantur: patris, ex verbis: filii ex beneuolentia siue ex interpretatione. Quod si idem filius post patrem captus ibidem decedat, secus est quia eius tabulæ non conualescunt. Ratio differentiæ est quia superiori casu nulla contingit mutatio in persona filii, unde patris testamento confirmato, ex consequentia eius quoque tabulas confirmari oportet. At hoc casu filius iam paterfam. factus intelligitur captus utpote patre iam mortuo, saltem ex fictione legis Corneliæ. qua de re eadem lex non cogitauit. Quinetiam si conualescerent eius tabulæ, his legis
Corne-

Corneliae fictio intercederet nempe morte patris & rursus morte filii, quod foret absurdum.

Ad l. ex duobus 34. in prin. Eod.]

Non pugnat l. cum qui. ad Trebell. quia ibi partem tantum restitui voluit testator; hic vero tacite in omnia pupillorum bona substituisse intelligitur; ex quo superstitem filium alterius hæredem futurum præuidit; perinde ac si superstitem, prius morienti substituisset; & rursus superstiri nunc morienti alium hæredem; quo casu non est dubium; quin hic secundus substitutus utriusque substitutus videatur. l. si Titius 27. Eod.

Ad l. qui plures 38. §. etsi. Ibi: *destitutio iam &c.* de vulg. & pup. subst.]

Destitutum enim est testamentum statim ut noluit esse hæres. Sic qui bonorum possessionem semel petere noluit ius eius statim perdidit: Vbi enim noluit iam cœpit ad alios pertinere bonorum possessio, aut fiscum inuitare l. 1. §. qui semel. de success. edict:

Ad Glossam. *confirmetur*: in ead. l. qui plures 38. de vulg. & pup.]

Inepta glossa & ineptior glossæ nota in margine posita. Paulus enim loquitur cum filio ex hæredato alium instituit eiisque fidei commisit, qui quam primum nolle se hæredem esse declarauit; testamentum irritum fecit iure ciuili, utpote desertum, verum aditione postea licet

coacta conualescit. Ergo & pupillare cum pars sit prioris.

Ad l. ex pupillari 44. de vulg. & pup.]

Sensus & species huius legis est: Pater fecit sibi imperfectum testamentum, postea pupillares tabulas omnibus solennibus adhibitis perfecit, prius testamentum neque ex parte confirmatur videlicet ut pupillare valeat quod est pars eius, neq; in totum ut videlicet vtrumq; paternum & pupillare valeat.

Ad l. si ita hæres 3. de condit. instit.]

In conditione arbitraria sufficit si per eum non stet, in mixta non item: Ratio est quia ibi animi dantis spectamus potius quam factum accipientis, alias non esset arbitraria, cum offerre ratum in potestate nostra sit, non etiam cogere inuitum ut accipiat: At in mixta euentum consideramus conditionis non operam animumue implentis, unde non habetur pro impleta, nisi per eum stet in cuius persona implenda erat.

Ad l. si quis sub conditione 7. Eod.]

Iusiurandum generale restringitur ad licita tantum quia contra leges vel Canones non tam est iuramentum quam periurium. Hinc est desumptum caput 19. Extra de iureiur. ubi qui iurat seruare statuta Reipubl. ad licita tantum & bonis moribus libertatiq; Ecclesiasticæ non aduersa obligatur eo iuramento. Deniq; in omni iuramento, autoritas superioris & ius excepta intelliguntur c. 19. & 21. Extra d. tit. de iureiur.

Ad

Ad l. si quis in testamento II. de condit. institut.]

Non obstat l. vxorem. de leg. 3. quia ibi negat hæredi fideicommitteri posse ut quem adoptet, scilicet ut sic ei qui adoptandus est actio quaratur aduersus rogatum. At hic dicitur sub eadem conditione recte fieri institutionem, & si per rogatum non stet quo minus adoptet expletam conditionem intelligi. Non tamen hic asseritur adoptando competere aliquam actionem quasi fideicommissi nomine, quippe cum conditio sit non fideicommissum quod nec valeret ut ait l. vxorem. Quemadmodum si per fideicommissum roget hæredem ut Titiam ducat, nihil agitur at si sub ea conditione instituat: si Titiam duxerit, valet institutio.

Ad l. ei qui 13. Eod.]

Hæc est sententia Iuliani & Labeonis in l. Antistius de acq. hæc. Contraria videtur Laboleni (qui eiusdem Iuliani fuit præceptor) & Proculi in d. l. Antistius. Nec facile conciliari potest pugna. Iuliani opinionem sequitur et Pomponius in l. 26. Eod. & Paulus in l. conditionibus. 5. de condit. & demonstrat. Ibi: *non conditionis expleta. &c.*

Ad l. filius 15. de condit. Institut.]

Ratio quare hæ conditiones non valeant in filii institutione hic redditur, quia ea tantum conditio quam in potestate eius est admittitur at hæc sententia impossibiles. Sed quare, inquit, non habent

pro non adiectis vt sic vitientur & non vitient quemadmodum in extraneis receptum est? Respondeo quia cum filium instituit pater, sibi potius quam eidem filio consulit (cum illi legibus satis cautum sit) proinde si perperam eum instituat merito punitur vt institutione eius cõtempna ab intestato filius hẽritate potiatur. At vbi extraneus instituitur ei imprimis consulitur vnde pro eo fit interpretatio, vt sublata conditione firma sit institutio. Hinc ergo notandum paradoxum: Interdum vnius eiusdemq; causæ contrarios esse effectus: fauore enim haredis vtrũque receptum est scilicet vt valeat & non valeat institutio sub conditione impossibili: nisi quis malit dicere in primò casu non tam fauore filii quam odio patris id receptum.

Ad l. mulieri 20. §. penult. Eod.]

Obiicit Accursius l. si seruo, qui & à quibus. Sed respondetur, voluntatem defuncti hoc facere qui ad factum tantum conditionem reuulisse videtur ne scilicet alias impossibilis fiat.

Ad l. quidam in suo 27. in fine de condit. Instit.]

Frustra quærit Accursius, an cum effectũ sit hæc cogitatio. Cũ id ipsum cõstanter neget Modestinus, quinimo per id quasi per rem notissimam probat huic conditioni parendum nõ esse hac nempe ratiocinatione: Hæreditas nec dari nec adimi codicillis potest. Atqui adscribens cõditionem in codicillis ei quem pure instituerat, conditione deficiente adimere ei hæreditatem cogitat.

cogitat. Ergo cum id nō possit sequitur eā conditionem pro non adiecta haberi & cogitationem hanc utpote refragante Iure inanem esse. Hæc est Modestini mens: vnde patet quæstionem Accursii non pertinere ad hunc locum.

Ad l. ait Prætor. 7. Ibi: *an expediat eum hereditatem retinere; de iur. delib.*]

Notandum aliter Prætorem concepisse verba in extraneo, aliter in suo: In extraneo enim ait: *an expediat eum hereditatē adire*: In suo autē: *an expediat hereditatē retinere*. Vnde quemadmodū aliud est interdictum adipiscendæ possessionis aliud retinendæ; ita extranei agnitio est acquisitio, sui vero retentio potius.

IN LIB. XXIX. DIGEST.

Ad l. si miles in prin. Ibi: *neque enim qui voluit &c. De mil. test.*]

Eadem ratione non negatur interdictum uti possidetis ei qui rem cœpit vindicare: Non n. videt possessioni renunciassē qui rē vindicauit ait idē Vlpianus in l. naturaliter. 12. de acq. poss.

Ad l. tractabatur 15. de mil. Testam.]

Hinc collige rationem Galli Aquilii, qui posthumos post mortem testatoris tantum natos, permisit instituere nō item eo viuo editos, quia scilicet hoc casu potuit mutare, non etiam illo.

Ad Glossam: *subueniendum*: in eandem l. 15. de mil. test.]

Notandum monet Glossa testamentum va-

lere sine institutione. Id falsum est. Non n. valet sine institutione hæredis, sed valet sine aditione hæredis instituti, sicut nō valet éptio sine precii cōstitutione sed valet sine precii numeratione.

Ad l. si certarum 18. §. si eodem. de mil. testam.]

Sensus hic est, militem posse eodem testamento datam hæreditatem adimere vt sic intestati exitum faciat: At paganus id nō potest quia sublata exhæredatione, salua est institutio, quippe cum testamentum nō infirmetur nisi alio instituto hærede Ergo sola exhæredatione id est, sine noua institutione hæreditas adimi non potest quia exhæredatio sine testamento nulla est, nec testamentum sine institutione hæredis l. si binæ. 11. de iniust. rup. l. 1. de vulg. & pup. Denique explicari non potest quomodo id fieri possit: Nā vt exhæredatio teneat, necesse est etiam testamentū valere. At si testamentum valet valere quoq; oportet hæredis institutionem. Ergo idē erit institutus & exhæredatus legitime q̃ nec intelligi nec fieri potest. Hinc neruosisimo argumento aduersus Bartholum & alios inferre licet ac defendere, ne alio quidē factō testamento sine institutione, exhæredationē valere vt si septem conuocatis testibus dicat se exhæredare eum quem prius instituerat.

Ad l. quærebatur 20. Ibi: *Nec superius per inferius rumpetur.* Eod.]

Ergo sicut imperfectum testamentum domi factum non conualescit, nisi velle se id valere miles

miles iam factus quocumq; argumento ostenderit, Ita è contra prius per posterius non rumpitur nisi exprimat voluntatem suam velle se rû. pi. l. idemque est. 9. & l. in fraudem 16. hoc tit.

Ad l. Titius 26. Ibi : *non militum testamenta &c.* Eod.]

Eadem ratione respondit Papinianus, ægrotum, qui absolute donat, non tam mortis causa quam morientē donare. Vnde licet in extremis constitutus ita donarit, inter viuos facta donatio intelligetur, nec vel pœnitentia reuocari vel Falcidia minui poterit. Non absimili ratione d. Hadrianus rescripsit, quod viro filiosam. militanti, vxor reliquerit, fieri peculii castrensis l. 13. quod non idem receptum est, si viro militi reliquerit, aut donarit l. 6. & 8. de castr. pec.

Ad l. si filiosam. 34. in prin. Ibi : *quasi rursum aliud factum* : de mil. test.]

Sic fideicommissum à filiosam. vel seruo relictum si durauerit voluntas etiam post emancipationem manumissionemue, conualescit quasi nunc datum l. 1. de leg. 3.

Ad l. si duobus 38. Eod.]

In testamento paganorū deficientis instituti pars (si partē ab initio accepit : si enim solidū accepit, quia vel re tantū, vel re & verbis cōiunctus est, utroq; casu totū capit nō accrescēdi iure sed iure cōmuni) accrescit cohæredi adeunti, nō testatoris voluntate, sed iuris autoritate ne scilicet

pro parte intestatus videatur. At in milite accrescit non iuris potestate sed sola demum testatoris voluntate.

Ad l. Lucius 41. in prin. Eod.]

Hinc nota testaturos plerumq; dictasse testamentum notariis suis, scribendum notis quod postea literis perscribatur quod vulgo in mundum recipere dicitur.

Ad l. q. dicitur 39. Ibi *Me mouebat*. Eod.]

Quasi dicat, nec ex priori militia valet, nec ex posteriori, quia dum in ea fuit nec vetus testamentum refecit, nec nouum fecit atq; adeo intestatus decessisse videtur. *Sed humanius est dicere valere testamentū, &c.* vt sic quasi vnica fuerit militia ex secundæ missionis die cedat annus. Eadem equitate vbi quis sapius absuit Reipubl. causa, ex nouissimo reditu computatur tempus restitutionis in integrum l. nec non 28. §. si quis sapius. Ex quibus cau. ma.

Ad l. miles ita 42. §. exhæredato Eod.]

Potest miles substituere impuberi tam alieno quam suo; Et si suo, in omnia bona etiam postea aduenientia substitutio facta intelligitur: si vero alieno, etiam intra pubertatem decedenti, substitutio facta ad ea tantum porrigitur quæ ab ipso substituente ad substitutum peruenerunt.

IN TITVLVM DE ACQVIR.

Hæredit.

Ad l. qui in aliena 6. §. sed et si non. Ibi: *adiuiffe:*]

Melius

Melius Florentina editio legit, *admisisse*: Ergo licet hoc casu voluntas expressa non interuenierit, nec rursus rati habitio locum habeat, tamen hæreditas acquiritur, nempe quia ex diuturnitate possessionis præsumitur voluntas possessoris. Sic è cōtra si filius diu possedit, patri acquirit eius emolumentum l. 10. C. de petit. hæ. Sic ancilla quæ fideicommissariam libertatem meruit, si voluntate domini in libertate morata est, ex Constitutionibus ciuis Romana facta ingenuos parit. l. 4. C. de fid. lib. Quin etiā generaliter qui autore sciēte diu in possessione rei emptæ aliove titulo acquisitæ fuit, inductus in eā præsumitur l. 2. C. de acq. poss.

Adeand. l. 6. §. si is qui.]

Distinguit inter eum qui iussu falsi patris, & eum qui veri patris, sed tamen post eius mortem adit: licet enim iussus vtroque nihil operetur cum ibi ab initio nullus fuerit, hic vero ex postfacto extinctus sit, tamen ille nihil agit, hic fit hæres: Primo enim casu error ab initio intercessit vnde aditionem reddit nullam: At in secundo casu tenuit ab initio iussus vnde hæres fit, quia omni tempore quærere potuit & viuo patri ex iussu & sibi co mortuo sine iussu. Fingendum autem est, filium ignarum obitus paterni adiisse. Nam si scientem fuisse dicamus nulla prorsus erit dubitatio nec Iulianus de iure aperto respondisset, vt taceam de errante primo ac postea de dubitante agi toto hoc paragrapho. Eadem ratione dolus qui

causam dedit contractui, reddit eum nullum secus si inciderit. Et debitor qui domini voluntate putavit se solvere non liberatur, si ab initio nulla intercessit voluntas. At si ab initio intercessit sed ex postfacto reuocatum sit mandatum liberatur si id ignoraverit l. 12. & 34. §. si nullo de solut.

Adeand. l. 6. eundemque §. ibi: *nam eum qui dubitat.*]

Julianus admittit dubitantem querere, at non item errantem ut & l. 15. & 16. eod. dicitur. Eadem ratione multum interest in actione iniuriarum erret quis an ignoret: Nam si filiofam. cuius patrem penitus ignorabam iniuriam feci, utriusque teneor, quia hoc animo sum ut cuicumque patri velim iniuriam facere l. 18. §. ult. de iniur. At si Titii filium putem cum Gaii amici mei cui facturus non essem si sciuissem, filius sit, hoc casu ipse Gaius iniuriarum suo nomine mecum agere non poterit l. 15. §. interdum. de iniur.

Ad l. si quis filiumfam. §. si filius.]

Potest ergo hæres filiifam. agnoscere paternam repudiata auita. Et quamvis loquatur de hærede necessario, idem tamen est in voluntario. E contra si eadem retenta specie velit auita habere bona non etiam paterna, siue suus siue emancipatus sit non potest, iure civili sed prætorio iure ex capite unde liberi poterit l. ult. C. unde lib.

Ad

Ad l. is qui putat 15.]

Is ergo qui se necessariū putat cum sit volūta-
rius, nec adire nec repudiare potest: At qui du-
bitat vtrum necessarius sit an volūtarius, vtrūq;
potest l. 6. §. si is qui & l. sed etsi 34. eod. Ratio
differentiæ hæc est, quia qui errat nihil sibi sed
totum ei cui se subiectum putat acquirere vult;
At qui dubitat hoc videtur agere, vt si possit, sibi
acquirere velit, sin minus ei cui subiectū se pu-
tat, atque adeo ei quærere vult, cui poterit. Præ-
terea ibi plus est in opinione, quam in veritate,
hic è contra plus est in veritate quam in opi-
nionē,

Ad l. pro hærede 20. §. si quid. ibi: *et-
iam creditoribus.*]

Hæc lectio defendi non potest, nam siue de
paternis siue de filii creditorib, intelligatur falsa
est. Quod alii etiam obseruarunt. ac proinde ex-
puncta voce: *creditoribus* substituunt: *non hære-
dibus*: sed eorum quæ videre nobis licuit nullo
penitus iuuantur exemplari. Itaque existimarim
librariorum culpa vocem illam *ETIAM* irre-
pisse pro *EISVT*. Vt sensus sit pro hærede non
gessisse, qui eas operas petierit cum petitio earū
eis cōpetat vt creditoribus potius quam vt hæ-
redibus.

Ad l. si quis 21. §. sciendum.]

! Nihil nocet q̄a licet incertus sit, eo tamē animo
gerit vt totū ius ac partē sibi cōpetentem acqui-
rat, secus in eo qui errat, q̄a error totū impedit.

Ad l. si quis mihi 25. §. iussum.]

Perfecto negotio statim scilicet & è vestigio non post longum tempus vt plane probatur ex l. 31. de vsucap. vbi nihil referre ait vtrum tutor in initio contractus autor factus non sit an post longum tempus. Iussus ergo patris dominiue ab autoritate tutoris eo differt, quod ille semper præcedit, hic comitatur & quasi sigillum obsignat contractus.

Ad eand. l. 25. §. sed si mandauit, ibi: *quod si ex parte iussit.*]

Hoc intellige si ipse iussus scit totam delatam; licet ipse iubens ignoret l. 30. §. scientia. eod. Alias si vterq; erret dum partem tantum delatam putat nihil agitur. Sic locuntur leges quæ huic aduersari videntur vt l. ex semisse eod. Ratio autem quare hoc casu ex iussu adiisse videatur est, quia opinio patris iubentis nihil filio obfuit, nec periculum attulit l. 34. eod.

Ad l. cum quidam in prin. 30.]

Idem refert Metianus de eodem d. Pio in l. Pantonicus hoc titu. vbi ait d. Pium respondisse sine respectu distinctionis læso succurrendum, idque humanitatis gratia receptum. Vnde patet l. 1. Cod. de restit. mil. non pugnare cum his duabus cum illa de stricto iure loquatur, hæc de æquitate.

Ad eand. l. 30. §. quod dicitur. Ibi: *proculdybio nihil legit.*]

Sic

Sic qui antequam immineret periculum incendii ædes alienas destruit, etsi postea incendium exoriatur & eousque perueniat non excusatur à pœna legis Aquiliæ, & interdicto quod vi aut clam, quia non ex postfacto, sed ex præfenti statu res æstimanda est. l. 7. §. est & alia. quod vi aut clam.

Ad eand. l. 30. sed etsi ipsa. Ibi: *per contrarium.*]

Idem responsum est de eo qui iurat: nam si falso iurare se putat licet verum sit quod asserit, tamen periurus est, quia consciëntia etiam erronea ligat. causa 22. q. 4. c.

Ad eand. l. 30. §. suum hæredem. ibi: *quod quidem post certum tempus.*]

Hinc apparet etiam mulierem superfætare quod probatur exemplo Serapiæ mulieris Alexandrinæ quæ vno partu quatuor enixa est & post quadragesimum diem rursus alium quem post priores conceptum esse necesse est, l. antiqui, si pars hæ. pet.

Ad l. si quis hæres 35. ibi: *sunt enim appendices præcedentis institutionis.*]

Nec obstat l. si solus 79. hoc tit. quia ibi dū sunt institutiones æque principales quarum vna ab alia non pendet sed singulæ per se & s. uo iure censentur. At hic posterior est quasi acc. essio prioris, vnde naturam eius sequitur. Scrupulum tamen iniicit quod substitutio non pot. tio-

ni vt in iure accrescendi, sed personæ cohæret, nec cōditio retrahitur vt tempus mortis inspicatur facit l. 10. de opt. leg.

Adeand. l. 35. §. si exclusus.]

Non quæsiuit suam portionem, quia p̄rindē est ac si solus filius institutus esset: Contra vero si conditio extitisset, iubendo adire partem, eo ipso suam quoque acquirit & suo nomine h̄rēs fit ex semisse, ex altero vero per filium. Potest & ita intelligi vt dicamus eum nihil acquirere posse ex h̄reditate: non suam partem quia conditio defecit, non filii, quia cum implere noluerit onus sibi iniunctum carere debet emolumento etiam ex persona filii sicut in legato dicitur cui onus annexum est.

Ad l. quæsitum 40. ibi: *incidere in edictum.*]

In edictū incidit si quis omiſſa causa &c. quia cū patris & filii vnicū sit testamētum & patris ruptis tabulis filii quoque rumpantur, qui repudiavit h̄reditatem ex primis tabulis delatam ab intestato possidere videtur h̄reditatem filii, atque adeo incidit in edictum: Non enim quærimus vt ait Vlpianus, quo iure possideat qui causam testamenti omisit, vtrum iure legitimi an non; nam quoquo iure possideat h̄reditatē ex hoc edicto conuenitur. l. 1. §. non quærimus. Si quis omiſſa cau. test. Nec pugnat l. sed si 10. de vulg. & pup. quia diuersæ sunt species. Ibi enim quærit an qui filio h̄rēs extitit: qui filius ante patri suo

fuo hæres extiterat, diuidere possit bona paterna, eaque repudiare admissis pupillaribus? Et respondet cum iuncta sit hæreditas ac ex duabus vnum patrimonium factum vtriusque habere debere aut vtramque repudiare. Idemq; ius esse si ego ex parte, & filiusfam. ex altera parte instituti simus & ego filio substitutus qui filius suam partem agnouit ego vero meam repudiaui, non potero ego adire ex substitutione nisi vtramque mittam. Hic autem in specie huius legis nulla confusio commixtionis bonorum secuta est. Hæc tamen lex corrigitur per l. 20. Cod. de iur. de lib.

Ad leg. si pupillus 42. in prin. ibi: *ceterum.*]

Si filius testatoris esset proculdubio fieret fratri suo hæres necessarius, atque adeo si abstineret, relicta nihilominus in testamento pupillari valerent & ipse non posset amplius ab intestato adire, quod tamé potest agnatus quilibet etiam frater testatoris.

Ad l. qui patri 59.]

Huius legis species est de filio exhæredato: nam si dicas eum institutum ut vulgo accipitur, falsum est quod in fine adiicitur: cum ex quo semel hæres exitit, ius accrescendi sublatum sit: proinde licet postea deficiat mortuo prius substituto, nec iure substitutionis nec iure accrescendi hæres substituti acquireret pupilli hæreditatem.

Ad l. si minor 61.]

Pugnat l. ex contractu 44. de re iud. vbi ait; cohæredes vel substitutos, eius partem agnoscere. Tempora sunt distinguenda: Illa lex Sceuolam habet autorem; qui vnus est ex antiquissimis Iurisconsultis, quorum responsis constant Pandectæ, Ciceronis æqualis & Galli Aquilii & Papyrii præceptor. vnde facilis est coniectura eum ius quod suo tempore obtinebat; retulisse. Verum vt nihil perpetuum ducentis. circiter annis post à Seuerò id abrogatum est & nouum ius constitutum, nempe vt non cogantur cohæredes onus agnoscere. Nec alia conciliatio quærenda cum ipsa verba id euincant: d: *Seuerus, inquit, constituit, &c.*

Ad l. seruius duorum 63.]

Manumissione enim duæ personæ constituentur seruus & dominus: vnde si seruus legatus sit seruo, & dominus eius repudiauerit legatum; si ipse legatarius seruus postea manumissus acquirere sibi legatum seruum non petatur: l. 10. de opt. leg.

Ad l. si quis hæres 71.]

Merito quia alias si vltimus dies expectaretur; ex die videretur hereditas data substituto, quod non licet nec ex die nec in diem, vnde vitio temporis sublato manet institutio l. 34. de hæ. inst. Quinetiam pure institutus est, sed ne nimiam moram faceret substituto, tempus acquirendæ hereditati præscribere voluit testator, vt postea
non

non amplius audiatur sed eo excluso fiat locus substituto: At si ante deficiat, statim substituto locus fit, vnde frustra obicitur l. 10. & 14. cum aliis. de verb. obl.

Ad l. qui putat 73. §. qui bona. ibi: *Similis est huic.*]

Secus respondit Vlpianus ex Iuliano l. 6. §. si is qui. hoc tit. verum non de statulibero loquitur ille sed de filiofamil. qui iussus à patre post mortem eius adiit eum hoc ignoraret. Ita enim accipiendum eum locum patet tum ex cæteris eius membris tum ex Iuliani responso quod exstat l. multum. 21. de cond. & dem. Alias si dicamus eum cum sciret mortem patris adiisse nulla esset difficultas & ridicula quaestio. Cæterum non dissidet vel Paulus vel Vlpianus à Iuliano hac in re sed apprime illis cõuenit, nimirum status & conditionis suæ ignarum siue filium siue seruum nihil agere adeundo: dubium verò sibi acquireret. Vnde & Vlpianus accipiendus est d. §. si is qui, de filio dubitante vtrum adhuc in patris potestate sit an sui iuris factus eiusdẽ patris morte: At Paulus hoc loco de statulibero ignorante libertatẽ sibi relictam, id quod ipsa textus series euidenter & necessario euincit. Si enim illis verbis: *Similis est huic*: de statulibero dubio, id est sciẽte libertatem sibi sub conditione relicta, nesciente tamẽ conditionem exitisse ageret, idem inepte repeteret. §. proxime sequenti: vbi non minus agit de statulibero quam in precedenti. Ergo primo de statulibero errante postea

de statulibero dubitante agit. de illo constanter
asserit, nihil agere. de hoc titubanter respondet
ex mente Iuliani hæredem fieri. Confirmatur
huius solutionis veritas argumento l. si quis ex-
traneus 21. §. sciendum. hoc titul. vbi Cassius ait
sub conditione hæredem institutum ea existen-
te adire posse, etiam si ignoret eam extitisse; *Si ta-
men*, inquit, *conditionem sub qua hæres institutus
est non ignorat*. Ergo scire cum oportet conditio-
nem non etiam euentum conditionis. Cuius
non alia potest reddi ratio, nisi quia qui vtrum-
que ignorat errat, nec potest intelligi habere a-
nimum acquirendi: at qui scit se hæredem sub
conditione institutum licet conditionem exti-
tisse ignoret, tamen adeundo quærit, quia præ-
sumitur eo animo adire vt sibi quærere velit,
quasi conditio aut extiterit aut exitura sit. De-
nique Vlpiani ratio in d. §. si is qui l. 6. eod. idem
euincit. cum enim filium à patre adire iussum di-
xisset hæredem fieri ex mente Iuliani licet post
mortem patris adierit, reddit rationem, quia in-
quit, qui dubitat vtrum filiusfam. an paterfamil.
morte patris factus sit posse adire hæreditatem
magis admittit: Quæ ratio non congrueret hy-
pothesi præcedenti nisi de filio dubitante a-
geret. Facit in eandem rem l. 54. de acqui. rer.
dom.

Ad l. si tu ex parte 75. in fin.

Hinc patet quod si ex vna parte sim institu-
tus, ex altera substitutus, possum alterutram

par-

partem petere altera omiſſa, ſecus ſi ex pluribus partibus ſeparatis inſtitutus ſim. quia eo caſu nō licet alteram partem vel repudiare vel agnoſcere altera omiſſa. Quod tamen ita verū puto niſi ſub conditione aliqua pars mihi detur, quo caſu idem puto quod hic dicitur ſcilicet vt pura omiſſa poſtea exiſtente conditione alterius eam recte adeam. Exiſtimo hoc olim fuiſſe controverſum vtrum ex pluribus partibus inſtitutus, vel ex vna inſtitutus ex altera ſubſtitutus poſſit vnam admittēre alteram repudiare? Plerique negantē partem ſecuti ſunt Iauolenus, hic aientē ſequi videtur. Vnde Iuſtinianus hanc quæſtionē decidit l. 20. Cod. de iur. delib. ni enim id in dubium vocatum fuiſſet fruſtra id decidiſſet. Quinimo ipſe quoque ibidem id innuit dum ait: *quarebatur apud veteres: Quamuis Accuſſi ſolutio defendi poſſit diſtinguentis vtrum paternam prius adeat, an repudiet: Illo caſu & pupillarem agnoſcere compelli vt ibi; hoc vel repudiare vel adire poſſe, vt hic.*

Ad leg. ſi ſolus hæres 79. §. item ſi ſeruus.

Non pugnat l. 35. hoc titul. quia alia eſt ſpecies, nempe de eo qui ex parte inſtitutus & cohæredi ſubſtitutus eſt in alteram partem: hic vero in vtramq; partem inſtitutus eſt principaliter in vnam pure in alterā ſub conditione: Multum autē intereſt inter cōditionalem inſti-

tutionem, & substitutionē. Nam qui substituit alium mauult habere hæreditatem quam substitutum: at qui sub conditione instituit in partē eum quem ex alia parte pure instituit ipsum solum habere vult totam hæreditatem, vnde hoc casu ipsi tantum consulit. quo fit vt ipsius personam potius intueamur eueniente conditione, quam eius cui priorem partem quæsiuit. Præterea cum idem filiusfam. institutus ex parte & substitutus ex altera, si in potestate sit vtroque tempore sufficit prior iussus nec opus est noua aditione quæ est species l. 35. At vbi primario institutus est ex vtraque parte, ex vna pure ex altera sub conditione, quæ est species huius paragraphi, nec tum quidem noua aditione iussuue opus est: Sed tamen differunt, quia priori casu potest ex institutione repudiare & ex substitutione adire & contra: at posteriori casu necesse habet aut vtramque partem repudiare aut agnoscere vtramque. Ratio differentiarum est, quia qui substituitur alii eodem iure vtitur quo ille usus esset si adisset: at qui solus instituitur ex vna parte pure, ex altera sub conditione, non vtitur suo & alieno iure sed suo tantum in vtroque.

Ad l. si seruus 81.

Qui capere non potest, vt Latinus Iunianus & cælebs ex lege Papiani enim in eodem statu manentes capere non possunt. At si tempore mortis vel ille ciuis, vel hic coniux inueniatur potest capere licet tempore testamenti incapax esset

esset. Vnde non est mirum si seruus eiusmodi incapax adire possit institutus. Non est tamen probabilis Bartholi distinctio vtrum intuitu domini an sui institutus sit vt illo casu non valeat institutio hoc secus. Nam confirmatur hæc opinio argumento l. 23. de donat. mor. ca. vbi si quis filiofamil. donauit quæritur an eo mortuo, patri eius quærat donatio? Et responderetur si ipsi filio potius quam patri donare voluit deficere donationem, si vero patri donaturus vel domino filii seruiue ministerio vsus sit, secus esse: Olim tamen in specie huius legis dubitatum fuisse animaduerto. Nam & Caius in eadem fuisse opinionem videtur in re legatarii eidem legata si viuo testatore alienata fuerit vt patet de reg. Caton.

Ad l. Pantonnus 85. in princ.]

Ex hac lege interpretanda est l. 1. C. de rest. mil. vbi Imperatores Seuerus & Antonin. distinguunt ante an post exactos dies decesserit; vt si post hæres ex persona eius restitutionem petes, omnino audiatur; si ante, secus nempe quia nondum læsus fuit defunctus cum iure communi adhuc petere posset. Illa itaque lex loquitur de rigore & subtilitate iuris, hæc de æquitate & humanitate interpretationis.

Ad l. qui superstitis 94.]

Hodie secus si superstitis voluntate id fiat vt in dotalibus instrumentis fieri quotidie solet. Et quidem iure Canonico ita demum si iusu-

randum interpositum sit: Moribus vero plurimarum gentium etiam eo cessante. Superstite autem ignaro nec olim nec hodie licet.

[Ad l. recusari 95.]

Nota hæreditatem recusari posse verbis, re & quocunque voluntatis indicio: repudiari vero nequaquam posse nisi solennibus verbis & in iure l. 3. & 4. Ergo qui repudiat utrique recusat: sed non contra. Recusatio genus est cui opponitur acquisitio: repudiatio species cui opponitur aditio, omnis qui adire potest acquirere etiam & pro hærede gerere potest, non contra.

[Ad leg. Clodius 96. ibi: *pronunciavit.*]

Et si difficilis sit coniectura cuius hoc sit pronunciatum Iudicis an Imperatoris tamen non est difficilis probatio cuiuscunque sit iniquum esse ac voluntate potius ius dicentis, quam auctoritate iuris niti. Idem animaduerti potest in l. Emilio. de minor. & l. ult. de iure fisci.

[Ad l. tabularum 2. §. 1. quemad. test. aper.]

Imperfectum testamentum dicitur eodem loquendi modo quo falsus procurator, falsus pater, falsus creditor & apud Philosophos homo pictus aut mortuus. In omnibus enim hisce exemplis catachresis subest.

[Ad l. si quis pecuniam 4. si quis omis. ca. & c.]

Argu-

Argumentum neruofissimū suppeditat hæc lex renunciationem siue resignationem beneficii Ecclesiastici in fauorem factam non esse puram aut canonicam nisi superioris autoritate muniatur & labes ob nummum fauoris contracta purgetur.

Ad l. quia autem 6. §. hoc edictū. Eod.]

Species est de scripto hærede qui precio vel gratis omisit hæreditatem dum præstitum vult emancipato atque sic repudiatione sua deducit rem ad causam intestati, vt sic emancipatus petere possit bonorum possessionem vnde liberi, & legatarii frustrentur defuncti iudicio, cum alias si scriptus adiisset, opus esset bonorum possessione contra tabulas qua testamentum infringeretur, at legata nihilominus certis personis præstanda essent, in quorum fraudem omissa intelligitur hæreditas ex testamento delata.

Ad l. quidam Titium 7. Eod.]

Neque enim pœnam petere licet nisi ei qui in eam non incidit. Et frustra legis implorat auxilium qui in legem committit, paria deniq; delicta mutua compensatione tolluntur.

Ad l. de libertatibus 12. in fin. Eod.]

Ergo ex dolo defuncti hæres tenetur quatenus ad eum peruenit, non in solidum. quia hoc casu pœnæ successor esset contra iura cum delicti non sit successio: at illo casu non pœna ingeritur sed lucrū aufertur: licet enim crimina morte delinquentium extinguantur turpia tamen

lucra etiam hæredibus auferenda sunt vt alibi dicitur.

Ad l. in cognitione 13. de Sen. Syl.]

Sensus legis hic est : Hæres qui in ultia morte adiit hæreditatem vel tabulas aperiendas curauit, intra quinquennium tantum deferri potest & hæreditate spoliari, post vero exceptione tutus fit: hoc verum est si extraneus hæres sit qui adiit: At si ex descendētibus siue liberis sit, semper & sine vlllo præscriptionis obstaculo conueniri poterit.

Ad l. 1. si quis aliquem test. prohib. ibi: *fisco locum fore.*]

Fisco, non sequentibus hæredibus vel legitimis vel substitutis ne videlicet pœna illius horū sit præmium l. 15. de Sen. Sill. Et quod sequitur: *actiones ei denegantur*: Ei scil, seruo manumisso, quia aspernari non debet obesse sibi factum domini à quo etiam præmium libertatis consecutus est l. si non solus 10. si quis om. cau. Facit & l. 1. C. cod.

Ad l. si ei 2. §. 1. de iure Codicill.

Exemplis & argumentis probat Iulianus codicillorum ius singulare esse ac distinctum separatumque à iure testamenti. Quam sententiam non solum Iuris prudentes plerique omnes vt Caius in l. si certarum 18. & Triphoninus in l. si vero 19. de mil. test. Marcellus in l. quædam 7. & Sceuola in l. quidam 14. hoc tit. Paulus in l. 26.

de

de adim leg. & idem Iulianus in l. 7. qui & a quibus man. probarunt ac Sabini & Cassii contrariam opinionem eorumque rationem refutarunt. Sed & Imperatores Severus & Antoninus rescripto suo confirmarunt l. 1. C. de testa. man. vbi libertatem codicillis datam à maiore viginti annis, licet minor testamentum fecisset valere aiunt, quia non iuris sed iudicii potestas consideratur. Eadem ratione idem Iulianus in d. l. 7. qui & à quib. man. respondit eum qui soluendo fuit tempore testamenti quo codicillos confirmavit, si postea fraudis consilio capto libertates codicillis dedit, nihil egisse, lege Aelia Sentia refragante, quia, inquit, consilium fraudis non eo tempore obseruatur, quo codicilli confirmantur, sed quo codicillis libertas datur. Quæ cum ita sint sequitur necessario aut hæc verba: *ut quæcunque in his &c.* hunc habere sensum atque ita explicanda esse: Codicillorum ius singulare est vnde quæcunque in his scribuntur perinde habentur ac si in testamento aliquo separato ac distincto (non autem de testamento quo iidem confirmati sunt intelligendus est Iulianus vt perperam & inconsiderate plerique Interpretes) scripta essent scilicet vt non minus spectetur tempus codicillorum, quam testamenti, quo confirmati sunt. Aut certe negatio interponenda est & sic legendum: *ut non quæcunque, &c.* quæ lectio eodem redit, sed tum de testamento quo confirmati sunt codicilli verba illa accipi debent. Alias pugnaret Iulianus non solum cum ratione & cæteris prudentibus sed

& secum ut patet ex præcedenti specie & duabus sequentibus in hac ipsa lege. Vnde liquet illam speciem de seruo qui tempore testamenti fuit alienus, tempore vero codicillorum, testatoris, ita accipiendam ob eandem rationem ut testamento directa libertas ipsi data sit, non codicillis: Nam si codicillis intelligas datam falsam finges speciem & Iulianum Iuliano committes ac thesin cum hypothesi, rationemque cum exemplo configere ac collidi senties. Si enim libertas codicillis data ei qui tempore eorum erat testatoris, non valet, quia tempore testamenti erat alienus. Ergo codicilli sequuntur ius observationemque testamenti nec habetur ratio eius temporis quo fiunt codicilli sed eius tantum quo factum est testamentum ac per consequens codicillorum nullum ius singulare est, sed iure testamenti censentur. Atque adeo etiam contraria species falsa erit. Id est seruo, qui tempore testamenti fuit testatoris, tempore codicillorum autem alienus libertas directa iisdem codicillis data, valebit perinde ac si ipso testamento data esset. Et legatum codicillis relictum ei qui post testamentum & ante quam codicilli scriberentur mortuus est non haberetur pro non scripto quorum utrumque Iulianus hic defendit.

Ad l. diui. 6. §. licet. de iur. codicill.

Non pugnat l. 22. de leg. 1. quia ibi interest hæredis ne duplici onere afficiatur, quod iura non

non admittunt, nisi manifesta sit voluntas testatoris: At hic eius non interest quomodo conficiantur codicilli, & an sua, an aliena manu signentur vnde facilius hic admittitur quam ibi. Est & alia ratio diuersitatis, quia ille qui secundo legat forte oblitus se iam ei legasse, id facit alias non amplius legaturus si memor fuisset prioris legati. At qui codicillos relinquit, licet aliena manu non tam obliuio presumitur quam voluntatis mutatio.

Ad l. conficiuntur 8 §. si post. Eod.]

Quærit an Codicilli eius qui paterfam. testamentum fecit, sed filiusfam. per arrogationem postea factus eosd. codicillos scripsit ac postmodum emancipatus decessit, valeant? Et vltro citroque adductis argumentis tandem concludit eos valere. Nec pugnat hæc decisio cum l. 2. & 7. hoc ipso tit. Quia reuera vt testamentum ita & codicillos arrogatus facere non potuit nec valuerunt ab initio quinimo ipsum quoque testamentum antea factum sublatum est iure ciuili. Verum cum emancipatus decesserit iure prætorio conualescit testamentum ac per consequens, & multo magis ipsi codicilli quasi testamenti appendix. Cæterum legendum est: *sed eo tempore: expuncta voce: Si.*

Ad l. qui graui 11. Eod.]

Ad omnia Glossæ argumenta quæ hic congeruntur, solutione præbent hæc verba: *codicillis ad*

filium scriptis. quæ ut non sunt otiosa, ita diligentissime notanda. Ergo codicilli simpliciter scripti, omnes legitimos heredes obligant: ad vnum vero eorum nominatim scripti cæteros non onerant. Vide quæ notavi ad l. 31. de fideicom. libert. quæ sola huic refragari videtur.

Ad l. quidam 14. in pr. de iur. Cod.]

Quemadmodum confirmatio codicillorum trahitur ad tempus testamenti utroque; tamen tempore exigitur & consideratur testamenti factio: Ita licet ratihabitio retrahatur, tamen si quis bonorum possessionem per alium petitam post centesimum diem ratâ habeat, nihil agit. Itemque si procurator exigit, & postea dominus ratam habuit solutionem, cum iam tempore liberatus esset debitor nihil agit dominus & debitor repetit quod soluit. l. pen. & ult. Rem ratam hab.

Ad l. is qui 19. in prin. Eod.]

Interest plurimum quomodo codicilli scribantur: nam si nominatim ad aliquem dirigatur sermo, ille solus obligatur, si simpliciter & generaliter etiam postea natus obligabitur pro parte. Ergo agnatione postumi codicilli nunquam evanescent: at legata quandoque minuuntur, quandoque secus, habita distinctione supradicta generaliter an specialiter relicta sint.

Ad eandem l. 19. in fine.]

Alia ratio redditur in l. sed cum hoc ipso tit. quia

quia ea voluntas fuit testatoris, vt de vniuerſa hæreditate legata erogarentur. Vnde ſi partem tantum hæreditatis penes eum manere voluit, alteram vero in alium tranſire iure fideicommiſſi, quamuis alio iure eandem capiat nihil tamen hic debet, ille vero totum. Atq; ſic concilianda eſt l. 38. de leg 3.

IN LIBRVM XXX. DIGESTO-
rum de legatis primum.

Ad l. ſi ex toto 8. §. ſi ita ſcriptum ſit.
de leg. 1.]

Plurimum refert ac proinde diligentiffime obſeruandum quomodo teſtator leget, vtrum ſic: *Lucius Titus & Menius*, an ſic: *Lucius Titius aut Menius*: Illo caſu non ſunt duo rei debendi quia viriliter obligati ſunt: hoc reuera ſunt duo rei debendi quia vterq; in ſolidum obligatus eſt in eandem rem. Vnde illud: *quaſi*: eſt veritatis non improprietas nota hoc loco, & ſic etiam legendum eſt in l. 9. de duob. reis vbi legitur Et pro AvT Poſſunt enim duo rei conſtitui non tantum verbis, ſed etiam conſenſu & omnibus contractibus & teſtamento vt ibidem in d. l. 9. ait Vlpianus.

Ad l. cum filioſam. 11. in prin.]

Nota hic paradoxum: Iure communi hæres

scriptus alii hæreditatem restituit, hic alius restituit hæredi scripto atque adeo, non hæres, restituit hæredi. Porro male quidam interpretantur & perperam intelligunt hæc verba : *fidei commissi patri vel domino potest* : Id est fidei commissum ei relinqui à filio seruouæ hærede potest. Hoc falsissimum est & sensum legis inuertit. Latine quippe dicitur, fidei committere alicuius & alicui eodem sensu, pro, fideicommissio onerare aliquem. Sic loquitur Africanus in l. 111. §. ult. hoc titul. & Papinianus in l. 14. §. auia ad leg. Falc. & l. 27. §. à patre. ad SC. Trebell. Quin etiam Codices quidam ita legunt : *patri vel domini potest* : Ceterum mirum non est filiosam. seruouæ hærede instituto, à patre dominouæ fideicommitteri posse cum ipse pater dominusue hæres sit & quidem proximus, licet non scriptus. Hinc est quod l. 227. de verb. signif. ait : *In illa substitutione, quisquis mihi hæres erit, proximus hæres tantum significatur, Imo non proximus hæres tantum sed etiam scriptus* nempe propter patrem & seruum qui hæredes sunt & proximi, non tamen scripti. Hoc idem innuit l. 140. de verb. signif. cepisse intelligitur quamuis alii acquisiuit. Et l. 171. eodem peruenisse ad te recte dicitur, quod per te ad alium peruenit : Nempe quia hæreditas legitimæ non quæritur ipsi filio seruouæ prius ut sic postea acquiratur patri dominouæ ut eleganter ait l. placet 78. de acquir. har. (sic enim non recte diceretur cepisse filius seruusue) sed ipso momento acquisitionis

recta

recta via quæritur patri cum quo filius vna est persona propter vinculum potestatis. Quo fit vt recte dicatur sibi ipsi acquisiuisse vt dictæ ll. ostendunt.

Ad l. si duobus 16. §. hæres in fine.]

Totum deberet, scilicet iure nouo, quo repetita intelliguntur post rescriptum seueri l. 29. de leg. 2. Et Antonini & Alexandri l. licet Imperatores hoc tit. Et l. 4. C. ad Trebell. Secus iure veteri nisi nominatim repetita essent l. 63. de leg. 1.

Ad eand. l. 16. §. si Titio.]

Differt species huius §. à specie in principio huius legis posita : Ibi enim legatum socii habetur pro non scripto, atque adeo non accrescit sed penes hæredem manet sine onere: At hic ab initio constitit posthumum in ventre constituto. vnde eo postea defecto legatum fit caducum atque adeo iure accrescendi pertinet ad socium. Nec obstat l. quo loco in fine. de hæ. instit. quia ibi in hæreditate quæ pro parte non potest deficere. Item legatum quod pro non scripto habetur remanet penes hæredem, at pars hæreditatis penes cohæredem. Denique sicut cum ita lego : Seio (qui mortuus est) & Titio fundum lego, Gaio eundem

fundum lego, ex æquis partibus legatum capi-
ent Titius & Gaius, ita respondit ibi de hæredib.
Nec rursus obstat l. vn. C. de cad. tol. §. in primo.
quia ibi loquitur de coniuncto re scilicet: Ideo
autem ex lege Papia legatum caducum cedebat
fisco non etiam quod pro non scripto habetur,
quia ibi semel ablatum fuit hæredi adeo ut si te-
stator statim testamento facto obiisset nihil pe-
nes hæredem mansisset: At hic semper man-
sit penes hæredem usque adeo ut et si statim
mortuus esset testator nihil tamen hæredi abs-
cessisset. Vnde iniuria ei fieret si nunc fiscus
auferret; secus quam ibi: nec enim lucrum
sentire debet ex eo quod tardius decessit testa-
tor sicut dicitur in regula Catoniana. Ea-
dem ratione si natus prætereat in primo gra-
du, & exhæredetur à secundo, valet testa-
mentum, & à secundo gradu incipit: At
si posthumus sit, totum testamentum cor-
ruit eo postea nato quia scilicet primus gra-
dus initium habuit, unde secundus ab eo pen-
det quasi sequela & appendix atque adeo eo
rupto quasi fundamento, omnes sequentes
gradus quasi structura ei incumbens corruunt.
In nato autem primus gradus nunquam substi-
tit nec initium habuit unde quasi pro non scri-
pto habetur, ut sic secundus gradus habeatur
loco primi. Eadem ratione prius testamentum
per posterius rumpitur quo hæres scribitur sub
conditione in futurum collata etiam si non exi-
stat: at si in præsens vel præteritum collata sit con-
ditio eaq; facta sit, prius non rumpitur: Nempe
quia

quia ab initio non constitit institutio, nec vel momento in suspensio fuit secus quam in priori specie l. 16. de in iust. rupt.

Ad l. & quidem 18.]

Non aduersatur l. 77. de leg. 2. quia quoad suam partem Legatum videtur sub hac cōditione si hæres esse noluerit, quæ impletur abstinendo vel repudiando, non item si ante decedat.

Ad l. si grege 22. in fine.]

Vendicari posset quia scilicet nihil secutum est quo voluntatis mutatio argui possit. Idemq; est si ipse particulatim refecerit ita vt nihil de pristina materia remaneat. At si totam ipse destruxit siue aliam eodem loco ædificarit siue nō interit legatum, quia id adimendi animo fecisse præsumitur l. 68. §. si domus hoc tit. Contra in vino legato: nam si totum vinum quod legatum est coacuit, adhuc legatum manet l. 9. de vin. trit. &c.

Ad l. si pluribus 33 ibi: sin autem.]

Hinc collige re coniunctos concursu partes sibi facere non ex coniectura voluntatis defuncti vt in re & verbis coniunctis euenit, sed potius ob incertitudinem eiusdem voluntatis. Ignoratur enim vtrum ea mente secundo legauerit vt primo adiungeret, an quod vtrique in solidum præstari vellet an denique pro parte. Vnde cum in dubiis quod minimum est sequendum sit,

media via eligitur tanquam humanior quippe quæ & primo legatario consulit ne defuncti iudicio penitus frustretur, & heredi ne duplici incommodo oneretur. Atq; adeo uterque admititur, sed ita ut concursu partes sibi faciant. Sic aliis in dubiis medium eligi solet l. paterfam. 40. de her. inst. Eadem ratione si corpus sit à duobus heredibus separatim legatum, nisi prior ostendat adimendi à se animo à posteriore legatum esse, uterq; partem præstabit, perinde ac si coniunctim ab eis legatum esset l. 45. §. ult. de leg. 2.

Ad l. plane 34. §. si coniunctim. Ibi: *partem habebit is.*]

Verissima est Azonis sententia partem hic intelligi eius cui in secundis tabulis eadem res legata est, non eius cui in primis legata est: Hoc enim vult Ulpianus: Si concursu partes fiunt, non ab initio ut supra; Ergo interim pendente conditione substitutionis, primus legatarius habebit etiam alterius legatarii pupillaris partem: quippe cum solo concursu partem amittat, atqui ante euentum conditionis, alter non potest concurrere, ergo interim totum vindicabit. Idem probatur manifestissime ex l. idem est 7. de usufr. accres. ubi ait: Si mihi pure usufructus legatus sit; tibi sub conditione, interim totus usufr. ad me pertinebit.

Ad eandem l. 34. §. si duobus.]

Duobus scilicet disiunctim: Si enim coniunctim,

Etiam, procul dubio collegatarius partem tantum ferret quomodo aperte loquitur l. si quis Titio. de usufr. accres. si de heredibus testatoris intelligatur.

Ad l. si alienum 35.]

Loquitur hæc lex de legato per damnationem quo etiam res aliena legari poterat, secus quam in legato per vindicationem quo res propria tantum ut patet ex Vlpiani fragmentis.

Ad l. Titia 36. in prin.]

Hæc lex pugnare videtur cum l. servis urbanis §. ult. de leg. 3. Varii varia, Ego non aliud habeo quod respondeam nisi iura paulatim incrementa sumpsisse ac Iureconsultorum indies nascentium copia subtiliores distinctiones inuentas. Proinde quod hic Pomponius simpliciter respondit communicari, Paulus Pomponio recentior acutius distinguit, utrum in eodem genere vel specie contineantur utriq; ut sic communicentur: an alter in specie sit, alter in genere ut hic (nam textor est species verna genus) tum species derogat generi atq; adeo vernæ cedunt legato textorum. Non dissimili ratione in diuersa tamen specie respondit Papinianus in l. uxorem §. 1. domo libertis legata, & postea dicta ex eadem domo, uni, heredem non onerari ut scilicet redimere à cæteris cogatur dictam, huic præstandam, quia adimere videtur.

prioribus & prius legatum minuere, huic in specie legando. Ceterum facit hæc lex ad ea quæ dixi de re tantum coniunctis, nempe fieri concursum ob incertitudinem volûntatis ut hoc loco communicantur textores & vernæ ob eandem rationem.

Ad l. legatarius 38. §. si legatum.]

Eadem ratione responsum est si creditor sub pignore, debitoris sui adeat hereditatem coactus, & restituat, pignoris causam integram remanere l. deducta ad Trebell.

Ad l. cetera 43. §. tractari in fine.]

Ergo hinc apparet regulam Catonianam locum habere non solum quando ratione legantis, sed & quando rei legatæ defectu non consistit.

Ad l. Senatus 45. in princ.]

Ea quæ sunt ædium legari non permittit senatus subintellige nec sine domus iniuria auferri possunt, alias secus l. 21. §. ult. de leg. 3.

Ad eandem l. 45. §. ult.]

Notanda hic duo paradoxa: primo aliquem sibi ipsi legari atque adeo idem esse legatû & legatarium; secundo liberi hominis legatum valere. Sed hoc ideo quia testator ius suum remittere intelligitur. Sic superficiarius legat domino superficiem, Emphyteuta emphyteusin; emptor

ptor denique venditori rem emptam licet nec-
dum traditam l. 40. §. fin. hoc tit.

Ad l. seruum 46. in princ.]

Sic & seruum qui apud hostes est recte lega-
mus ob spem postliminii, quia reuersus, nunquā
fuisse captiuus fingitur. Nec regula Catoniana
locum habet nisi vbi ex postfacto conualescit
quod non retrahitur.

Ad eand. l. 46. §. si quis rem.]

Aliud subiicit exemplum quo ex postfacto
conualescit legatum, nempe quia retrahitur
& retrofuisse legatarii, alii legantis, fingitur. Er-
go species est de legato vindicationis ponenda,
quo res sua tantum legari poterat. Vnde cum
rem sibi legatam ignarus per vindicationem le-
garit alteri, videbatur inutiliter legasse quod ne-
gat Africanus eleganti ratione nixus. Potest et-
iam accipi locus iste de quolibet legato, vt ratio
dubitandi fuerit, quia re adhuc alienam legauit
quam suam putabat alio titulo quam legati Vi-
de Vlpianum tit. 24. de leg. §. 10. Facit apprime
l. 28. §. vlt. de stipulat. seruor. vbi eadem ratione
seruus hæreditarius dicitur stipulari posse hære-
di futuro, quia scilicet retro videtur adiisse. Ex
quo hæreditas adita est, inquit, non ante, quia
hæreditas iacens loco domini est.

Ad eand. l. 46. §. si pocula.]

Contra sentire videtur Paulus in l. lana. de leg.

3. & Marcianus in l. Seia. de aur. & arg. leg. Verum penitus vtramq; speciem intuenti patebit diuersam non aduersam esse. Ibi enim quaeritur, an mutata specie legata, euanescat legatum quasi mutata voluntate: hic quaeritur an si voluntas duret res autem legata in aliam formam mutetur adhuc debeat, an quasi defierit & alia res facta sit quam quæ legata est non debeat licet voluntatem retinuerit testator? Et respondet Africanus ex Iuliano deberi, si legatarius probarit voluntatem non mutatam licet res mutata sit. Ergo breuiter dicendum re legata mutata, si in priorem speciem redire nequit, praesumitur voluntas mutata nisi contra probet legatarius, quia ut eleganter Marcianus ait in l. Seia de aur. & arg. leg. non potest fieri ut legatum existimetur durare, cum id quod testamento daretur in sua specie non permanferit. At si legatarius contra probet, debetur licet aliam formam acceperit, sicut in area legata auxisse enim legatum non ademisse videtur. Ratio dubitandi erat quia cum ex lana sit vestis, lana definit esse, vestis autem legata non est, unde et si in eadem voluntate perstiterit, quia tamen vestis nomine lana non continetur, euanescit legatum, quasi voluerit quod non potuit & quod non exprefsit: Sicut in eo responsum est, qui supellectilem legauit cui etiam vestem adscripsit & venire eo nomine putauit nam vestis non debetur ex mente Serui contra Tiberonem. l. Labeo. de supell. leg. Sed contra responder Africanus exemplo eius qui quod sibi ex testamento Titii debe-

debeatur legauit, idque postea nouauit: nam adhuc legatum debetur licet mutata sit forma legati: Imo sublatum penitus videtur nouatione interposita l. cum filius §. heres. de leg. 2.

Ad l. cum res 49. §. Itaq; ibi: *canere heres debet.*]

Non obstat l. si à bonæ fidei. de rei vind. quia bonæ fidei possessor non tenetur petitori ulla actione si non possideat: At heres tenetur & obligatus est legatario etiam personali actione nempe conditione ex testamento.

Ad l. si cui. 55. §. si à filio.]

Hac de re olim dubitabatur. Nam antere-scriptum Seueri ut patet ex l. 63. de leg. 2. ab instituto nominatim relicta, non intelligebantur repetita à substituto vnde etsi pure repetantur, sub conditione relicta ab instituto tamen questio subesse potest, vtrum conditio etiam repetita videatur an non. At hodie quia semper tacite repetita intelliguntur, locum non habet cum indubitati iuris sit, pure intelligi repetita, alioquin inutilis foret repetitio cum & ea omissa idem iuris sit.

Ad l. quid ergo 56. §. si heres ibi: *non ut carnem.*]

Id est, non in id tantum tenetur ut carnem & reliqua præstet, sed in solidam æstimationem: At si sine culpa interiiit animal heres

omnino liberatur, adeo ut nec reliquias debeat. Ratio est quia nec personali actione conueniri potest, cum interitu eius liberatus sit, nec rei vindicatione, quia sine dolo possidere desit; reliquię vero legatarii non sunt quia sunt ex animali, quod nondum eius tactum erat. Nam quod dicitur ex die mortis fieri legatarii rem legatam, hoc tamen verum est, si adita fuerit hereditas, & legatum agnatum, tum enim retro à die mortis eius fuisse fingitur. At si repudiatum sit, vel peremptum ante agnitionem nunquam legatarii factus intelligitur nec ab hereditate unquam discessisse, quemadmodum in captiuis fingit lex Cornelia. Item in sententia, appellatione interposita, & rursus deserta, licet enim appellatione rescindatur, si tamen deferatur appellatio conualescit sententia, quasi nunquam rescissa.

Ad eandem l. 56. §. sed si mortuum. Ibi: *siquidem ipse paterfam.*]

Diligenter notanda est hæc distinctio quippe subtilis & necessaria. Nam si ipse testator voluit eo inferre eo ipso tacite ademisse legatum videtur.

Ad l. si ita 68. §. si domus. ibi: *at si ea domo destructa.*]

Recte destructa, nam si combusta aliove casu fortuito interiisset area vindicari posset, etsi alia domus fuerit eodem in loco ædificata adhuc puto legatum saluum manere eamque peti posse casu fortuito scilicet non voluntate testatoris sublata domo legata. Idque argumento l. 22. hoc tit.,

Ad

Ad l. etsi æquo 69. ibi: *cum ex necessitate.*]

Quod plerunque euenit hinc illud Saluiani: penes emptorem inuidia penes venditorem paupertas.

Ad l. si domus 74. in prin.]

Quod hic in ædibus legatis dicitur, idem plane intellige cum fundus sine appellatione propria legatus est. Idque vel refragantibus Interpretibus expressè habetur in l. 75. de verb. obligat.

At l. licet Imperator 77. in prin.]

Imperator noster scilicet Alexander & Antoninus Heliogabalus, eiusdem Alexandri pater adoptiuus. Potest etiam intelligi Antoninus Caracalla argumento l. 4. C. ad 5 C. Treb. Cum patre, id est, cum Septimio Seuero ut colligitur ex l. 63. de leg. 2. Vixit enim Vlpianus sub his Imperatoribus Seuero, Caracalla, Marcino, Heliogabalo & Alexandro: Eodem modo intelligendum est, eorundem Principum rescriptum de peculio legato l. 6. §. sicut de pecul. leg.

Ad l. si sic 78. §. si mihi. ibi: *extingueretur legatum.*]

Extingueretur legatum, quemadmodum lana legata, si postea vestis inde fiat extinguitur legatum. Ratio utriusque est quia mutatiue voluntatem præsumitur ex mutatione rei (ni con-

tra legatarius probet ut paulo ante diximus) Sic accipienda est l. lana. 86. de leg. 3. At si non adimendi animo id fecerit, id est, vel nomen exegerit, vel vestem ex lana fecerit, utrobiq; legatum valet argumento l. 46. §. si pocula hoc tit. & l. 11. §. si rem. de leg. 3. licet Marcianus contra sentire videatur in l. Seia de aur. & arg. leg. quia non videtur inquit, durare legatum quod in eadem specie non permanferit.

Ad l. si pecunia 80. in fine.]

Non pugnat l. 79. §. qui dotal. de leg. 2. quia ibi contraxerunt lege contrahere prohibente. Vnde quicquid inde secutum est cassum atq; inutile est ut nec debitor esse intelligatur emptor, nec venditor, creditor, nec ulla obligatio nata. l. 5. C. de legibus.

Ad l. si fundum 83. §. si seruo.]

Idem sentit Paulus in conditione dandi eidem seruo communi adiecta, alterum scilicet pro sua parte posse implere. l. 44. §. si duorum. de condit. & demonstr. Contra Proculus & Celsus l. 20. de leg. 2.

Ad eand. l. 83. §. si paterfam.]

Loquitur hæc lex rursus de iure veteri quo legata ab instituto relicta nominatim, non debeban-

bebantur à substituto nisi expresse repetita essent quia nempe conditio inesse videbatur eis legatis: *si heres esset*: ut patet ex l. 29. de leg. 2. At hodie ex rescripto Seueri & Antonini semper debentur quasi tacite repetita ut patet ex l. 63. de leg. 2. l. 4. C. ad Trebell. & l. licet Imperator. 77. hoc tit.

Ad l. huiusmodi 86. §. *ædes ibi: legatae sunt.*]

Legatae sunt scilicet vel ex die, vel sub conditione, vel per damnationem, alias recta transferret in legatarium.

Ad eand. l. 86. §. *si Titio.*]

In coniunctis verbis tantum, singulis legatur pars: In coniunctis re tantum singulis solidum: In coniunctis re & verbis nec pars nec solidum singulis legatur sed omnibus simul legatur solidum idque semel tantum ad eos peruenire vult ut ait l. duobus 87. hoc tit. Est & alia differentia quia in re & verbis coniunctis non exprimitur voluntas testatoris partes viriles distribuentis, at in coniunctis verbotenus tantum expressa est voluntas partes tantum ad singulos pertinere volentis. Denique alia differentia colligitur ex l. 87. hoc tit. In verbotenus coniunctis non nisi pro parte ascripta competit petitio ipso iure: At in

coniunctis re & verbis, totum recte petitur ipso iure, verum exceptione doli à petitione partis repelluntur nisi omnes simul petant aut nisi singulis solidum legasse probetur testator. Cæterum hic paragraphus necessario accipiendus est de legato per damnationem: Nam in legato vindicationis neutrum subsistere potest. Non Titii legatum quia eius est res legata, nec Meuii quia res est aliena id est non legantis: At per vindicationem legari non posse nisi res proprias liquet ex fragmentis Vlpiani & Caii.

Ad l. 87. in prin.]

Ex hac lege & §. ultimo legis præcedentis refellitur insubtilis quorundam subtilitas qui rei vindicationem dicunt competere in legato per vindicationem relicto, personalem vero in legato per damnationem deniq, hypothecariam in persequutione fideicommissi. Nam hic apparet pro eodem legato agi posse in rem & in personam. Quod ipsum animadvertere licet in l. 78. §. penult. de leg. 2. Cæterum hinc rursus notandum non singulis legari partes singulas sed utrique simul solidum quod semel tantum per consequens ad eos peruenire voluit. At coniuncti verbis tantum, ipso iure non nisi partes singulas expressas petere singuli possunt, non solidum, quod si solidum petant non opus est exceptione heredi cum ipso iure tutus sit & illi nihil agant: Ibi solidum recte petitur sed si seorsim alteruter petat solidum, exceptione doli pro parte remouetur quia alterum quoque participare

cupare voluit testator non illum solum, licet enim non partes singulis sed solidum utriq; reliquerit atq; adeo solidi petitio ipso iure competat, tamen quia semel tantum solidum ad eos peruenire voluit, si uni separatim agenti solidum heres solueret alteri postea petenti aut tantundem aut certe dimidium eius, soluere iterum cogeretur quippe cum eodem iure sit quo prior unde nisi partem retineat aut satis eo nomine accipiat (quo casu audiretur solidum petens quod secus euenit in cæteris re tantum vel verbis tantum coniunctis) non iuuatur quasi dolo deserit partem possidere.

Ad l. si tibi 88. §. si testamento.]

Quia, inquit, Papinianus in eadem specie, qui pluribus speciebus iuris utitur, non sæpius idem eidem legat, sed sæpius loquitur. l. Meuius 68. §. cum. de leg. 2.

Ad eandem l. 88. §. cum seruus.]

In suspenso est, inquit Iulianus, scilicet post aditam hereditatem, ante enim omnia acquirit, hereditati iacenti. l. 39. de leg. 2. & l. 46. §. 1. hoc tit.

Ad eandem l. 88. eundemque §. si testamento. Ibi : *ex die aditæ hereditatis.*]

Ex die æditæ hereditatis reuera transit eius dominium : at si postea repudiet, fingitur nun-

quam discessisse ex hereditate, quomodo sententia (ut supra diximus) extinguitur appellatione & captivus reuerfus fingitur nunquam abfuisse, & deserto testamento intestatus decessisse testator. Si vero agnoscat, ex die mortis, eius fuisse fingitur, siue ut loquitur Marcellus in l. à Titio 66. de furtis, recta via ab eo qui legauit ad legatarium transisse legatum, sicut heres adita hereditate ex die mortis adisse & successisse videtur. Rursus ideo ex die aditæ hereditatis quia exinde legati pure relictæ fructus suos facit, non ante. l. nihil §. ult. hoc tit. ante aditionem autem hereditati cedunt, quæ defuncti personam repræsentat: atque adeo usque in tempus aditionis defuncti dominio non abscedunt, ea vero adita, statim legatarii fiunt, heredis vero ne momento quidem. Vnde recta via transire est nullo intermedio & sine ullo heredis facto à testatore in legatarium transferri. quod diligenter notandum est, quippe ad plurima usus futurum. vide l. 82. de leg. 2.

Ad l. quæritum 93. §. præsent.]

Pars vero hereditatis, siue pure siue sub conditione data libertate, semper valet eidem seruo relicta, sed interim pendente conditione aditio quoque cessat. Vnde patet maiorem esse fauorem institutionis quam legati quod notandum.

Ad

Adeandem l. 93. §. necessario.]

Legati seruo proprio relictī dies non cedit nisi ab adita hereditate si extraneus heres sit institutus: at si necessarius sit heres, tum ex die mortis cedit. Vnde sequitur non nisi sub conditione legari posse statulibero, quod verum est si ex asse sit scriptus heres necessarius vt hic dicit. nam si ex parte aliud dicendum.

Ad l. si fundum 94. in prin.]

Non pugnat l. 35. §. 2. de leg. 2. quia multum interest vtrum vnius rei legatæ tantum, an totius hereditatis vniuersitatisve, in qua reperitur & res legata, venditioni intersit. Illo casu vel totum remittere videtur, vel certe precium tantum petere potest: hoc sibi non præiudicat quia potuit ignorare corpora hereditatis, vniuersitatisve singula. Species huius l. & l. 91. §. 1. de leg. 2. est de rebus singulis legatis & præsentellegatario distractis. Lex vero 35. §. 2. de leg. 2. locum habet cum non illa res sola, sed vniuersitas, in qua & ipsa res legata reperitur, distrabitur. præsumitur enim consensisse non rerum singularum sed vniuersitatis venditioni.

Ad l. si Titio 95. §. sicut.]

Torus hic paragraphus accipiendus est cum nullum testamentum factum est. Recte fideicommissum dari potest vtroque casu non etiam legatum, quia ab intestato hoc iure legare non licuit.

Ad l. plane 97. §. si cui. ibi: *electione legatario data.*]

Hęc verba vbicunque occurrentia aut à Tribonianò Glossatoreve aliquo inserta sunt, Aut certe si genuina sunt ita accipi oportet quasi diceret: *per vindicationem* vt sic synonyma sint: legare alicui per vindicationem, & legare alicui electione legatario dara.

Ad l. si seruus III. §. Stichum.]

Notanda hinc diligenter elegantissima ratio quare duę causę lucratiuę non concurrant, nempe quia ex quo semel peruenit nihil legatario abest, nec bis eadem res præstari potest.

Ad eandem l. III. §. si seruus alienus.]

Seruum alienum accipe quem ipse testator possidebat. Nec obst. l. ; §. si. de fundo instr. q̃a hic primo libertatem postea seruum legauit. ibi è contra primo legauit, postea liberum esse iussit quo fit vt prius legatum utile, posteriori inutili reuocare voluisse intelligatur.

Ad l. filiusfam. 117. § secundum vulgarem.]

Id est iure ordinario siue actione iudicioque impetrato, Cui opponitur: *extra ordinem* siue vt sæpe locuntur Prudentes: *apud præsidem*. Vnde patet Marcianũ hic non configere cum Vlpiano in l. si cui de condit. & demonst. Hic enim negatur cogi posse secundum vulgarem formam:

nam: ibi affirmatur extra ordinem cogendus quod tacitam habet confessionē non posse iure ordinario cū extra ordinem urgēdus sit. Quod autē sequitur: *potestas enim patria inestimabilis est*: hoc vult: Nō vltra fideicōmissio onerārī quis potest quam accepit: At fideicommissum hoc inestimabile est. Ergo non tenet. Eadem ratione responsum est l. 94. §. fin. fidei committi eius non posse qui nihil prāter libertatem accepit, nempe quia & hoc relictum aestimari non potest, nec interest, utrum aestimari non possit id quod legatur an id quod impleri iubetur quasi conditio aut modus. Sic Vlpianus confirmat quod supra diximus his verbis: *fideicommissa per formulam non petuntur ut legata*: In fragm. tit. 25. de fideicom.

Ad eandem l. 117. §. diuus Seuerus.]

Eadem plane ratione responsum est, si filia prādium restituere iussa sit cui vellet ex liberis cum morietur, si ante illud prādium alicui donet electionem non extinguī, quia fieri potest ut is prius decedat atque adeo fideicommissi petitio, vel omnibus vel uni ex reliquis competat. l. 79. §. à filia. de leg. 2.

Ad eandem l. 117. §. vlt. Ibi: *ut unusquisque in solidum capiat.*]

Capit autem unusquisque in solidum cum disiunctim pluribus legatur per damnationem

vt aperte ait Caius tit. de leg. Quod si per vindicationē legatum sit tum concursu partes sibi faciunt licet ab initio singulis solidum legatum debeat ut ait Vlp. in Fragm. tit. 24. de leg. Nec ibi emendanda lectio vulgata ut his vocibus: *singulis in solidum debetur*: expunctis illæ substituantur: *singulis partes debentur*. Tum quia sic nihil interesset, coniunctim an separatim legaretur: Tum quia non pugnat cum aliis locis si recte intelligatur: Nam reuera singulis in solidum debetur, verum quia non nisi semel ad eos peruenire voluit, si concurrant diuidere debent si seorsim petant singuli solidum exceptione doli aut parte contenti esse aut cauere coguntur. Quod si alteruter deficiat alter totum capiet non iure accrescendi sed potius non decrescendi siue suo proprio iure cum sibi totum & separatim legatum fuerit. At vbi coniunctim quid legatum est altero deficiente alter totum capit sed dispariter. nam partem suo iure partem iure accrescendi aufert eamque collegatarii deficientis. Quo pertinet etiam l. 15. §. si ante. de dam. infect. vbi ait: *cum plures in possessionem mittuntur, equaliter omnes quasi in totum missi, concursu partes habebunt.* &c.

[Ad l. legatum 119.]

Huc Florentini definitioni respondet illa Vlpiani in frag. tit. 24. Legatum est quod legis modo, id est, imperatiue testamento relinquatur. Et rursus illa Modestini in l. 37. de leg. 2. legatum est donatio quædam testamen-

to re-

to relicta: vbi notandum vocem illam: *quadam*: improprie donationem dici legatum, innuere quod verissimum est: nam qui donat magis eum cui donat quam se habere vult id quod donat. At legati præstatio confertur post mortem legantis vnde ipse potius vult habere dum in tempus vitæ retinet, quam legatarium. Eodem modo possessio definitur vsus: *quidam*: Cæterum expungenda est vox: *deliberatio*, & legendum vt rectius Codex Florentinus: *delibatio*: id est, diminutio siue ablatio.

Ad l. ciuitatibus. 125. §. Lucius Titius.]

Hoc casu in partes viriles singuli obligantur. Vnde cum nominatim legatum sit, videbatur pars vnius sine onere alteri accrescere. vt l. 127. hoc tit. & l. Celsus §. ult. de leg. 2. Verum contra respondit Sabinus, quia illud verum est cum pars eius à quo nominatim legatum est accrescit alijs à quibus nihil nominatim relictum est: At hic ab vtroque eodem modo relictum est.

Ad eandem l. 125. §. ult.]

Non negat legatum valere, cum certissimum sit valere, sed negat eiusmodi legatarii fideicommitteri posse, nempe quia affectio eius æstimari non potest. Sicut nec libertas, nec patria potestas. Vnde nec quicquam Glossa obicit l. 56. de leg. 2.

IN LIBRVM XXXI.

Digestorum

DE LEGATIS SECVN-

DVM.

Ad l. heredi 130. de leg. 1.]

Postumo olim fideicommissum relinqui potuit, non item legari, sicut & post mortem heredis fideicommitteri non etiam legari licuit, nempe quia sola voluntas seruatur in fideicommissis, unde græcè fideicommitteri potuit, legari nisi latinè non potuit, Vlpiano autore tit. de fideicommissis 25. §. 7. Deniq; fideicommissa non per formulam vulgarem petebantur ut legata. Sed Romæ apud Prætores fideicommissarium. In prouinciis apud Præsides ut docet Vlpianus d. tit. 25. §. 10. Sola ergo voluntas seruatur quia quibuscunque verbis relinqui potuit fideicommissum & quacunque lingua unde non inepte comparari potest testamento militari, legatum vero testamento paganorum. Facit l. 35. §. ult. de leg. 2

Ad l. si Titio 7. de leg. 2.]

Eadem est huius legis mens & ratio cum l. plane §. si coniunctim. de leg. 1. Vtraque enim loquitur de legato per damnationem ut verba subiecta innuunt: *dare damnatur*: Vnde cum partes ab initio fiant non est mirum ius accrescendi cessare: quippe quod in solo legato per
vin-

vindicationem & præcipiendi modum locum habuit vt aperte colligitur ex frag. Vlpiani Tit. 24. & Caii Instit. eodem tit. Proinde sicut in legatis per vindicationem pars deficiens accrescebat, ita in legatis per damnationem penes heredem manebat iure veteri, sed postea nouo iure ex lege Papia utroq; casu caducum fieri cæpit vt ex iisdem Autoribus constat; secus in iis quæ pro non scriptis habebantur, ut hic, quia ea vtroq; casu semper penes heredem manebant sine onere vt patet ex l. vn. C. de cad. toll.

Ad l. si quis seruum. 8. §. si inter.]

Pugnat è diametro Vlpianus in l. 3. §. si duobus. de adim leg. nam neutri deberi ibidem asserit. Respondet Accursius, nec hic Paulum dicere heredem cogendum eligere cui soluat, quia hoc ita demum requirit si vltro paratus sit soluere vt hic notanter dicitur. quod si non aliter soluere velit quam si de se testatorem sensisse probauerit petitor, non negat idem Paulus id ei licere audiendumq; esse. Quæ solutio etsi non sit improbabilis tamen quia heres non præsumitur donare, quod contringeret hoc casu si nullo cogente iure alterutri solueret legatum, proinde alia solutio quærenda & inuenienda est. Non insubtiliter distingui potest, vtrum simul petant an singuli seorsim: hoc casu locum habet Vlpiani responsum, non deberi quia non constat an de eo senserit testator. Illo casu, secus est, quia si concurrant, certum est eum petere

quem testator cogitavit licet vter ignoretur, sufficit enim alterutrum necessario esse, qui casus est huius §. si inter ut pater ibi: *Si duo veniant & legatum petant.* & rursus paulo post: *ambo defendere parati sint.* Verum his responsis omissis dandum est, hic loqui Paulum in legato per damnationem: Vlpianum vero in d. l. 3. de legato per vindicationem inter qua magnum discrimen: Nam in legato vindicationis certa desideratur persona ab initio in quam post mortem testatoris non expectato herede recta via transeat, ut ait Caius Instit. tit. 8. de leg. unde si certa persona non sit inutile evadit legatum. At in legato per damnationem heredis ministerium requiritur, nec dominium transit recta via sed ab hereditate in heredem & ab hoc in legatarium. Proinde si duo occurrant eiusdem nominis eligere debet cui solvat ut sic ab obligatione liberetur, certum enim est eum obligatum licet incertum sit cui obligatus sit: secus quam in legato vindicationis ubi eo modo obligatus non est unde cessat electio. Ergo ut breve faciam, in legato damnationis persona obligata est quae eligere potest in dubio; in legato vindicationis res quodammodo obligata est in quam non cadit electio.

Ad eandem l. 8. §. ult. cum l. 9.]

Ex hoc §. adiuncta lege 9. notanda est differentia inter hac duo legata lego tertiam partem
hero-

hereditatis & lego tertiam partem bonorum: Ibi omnia iura transferuntur pro rata idque contra naturam legati quia hereditas est nomen iuris & vniuersitatem denotat corporum & iurium & commoda ac onera complectitur: Hic deducto ære alieno residui tertia venit, quia scilicet onera & damna non veniunt bonorum appellatione,

Ad l. qui duos 13. §. si is.]

Non pugnat l. uxorem §. 1. de leg. 3. quia ibi legatum fuit omnibus libertis simul, & quidem domus in genere, postea vni dicta, vnde quia eadem res bis præstari nequit & in toto iure generi per speciem derogatur, non mirum si quod seorsim vni legauit in specie ademisse prioribus præsumitur: quemadmodum si vni textores alteri vernas leget: si qui sunt vernæ textores priori debetur. Quin etiam hic expresse singulis legauit in solidum. Vnde duplici præstatione voluit onerare heredem. Ibi nihil eiusmodi cauetur,

Ad l. si quis Titio 17. §. si heres.

Non pugnat l. 18. de vsufr. leg. vbi Modestinus respondet habitatione relicta libertis quos codicillis designasset, nullis designatis nemini deberi, quia, inquit, valere legatum non potest, non existente cui datū intelligi possit. Respondet ibi in libertis, hic in liberis quorum fauore ob

coniecturam paternæ pietatis largior fit interpretatio. Quinetiam longe diuersæ sunt species. hic enim certa est voluntas testatoris sed incerta persona in quam collata est: at ibi & persona incerta est nemine designato & ipsa quoque voluntas incerta est, ac reuocata potius præsumitur quam continuata, ex quo neminem designauit pœnitentia quippe secuta videtur vnde merito nihil præstat heres.

Ad L. & Proculo. 20.]

Frustra conciliare nituntur plerique hanc legem cum l. 1. de vsufr. accresc. cum Sabinus cuius partes secutus est Iulianus, in contraria fuerit sententia ut palam est; Et ibidem Iulianus respondet argumento Proculi, nempe seruum communem duorum seruorum vicem referre, vt sic coniunctim legatum intelligatur. Cæterum hinc quoque apparet cum coniunctim legatur, non partes, sed solidum legari: opponit enim Celsus hæc duo: *coniunctim legare*: &: *partes legare*: Ideo autem partes videntur legatæ: quia, inquit, *si ambo vendicarent &c.* Vnde colligo (quod iam sapius monui nec repetere piget) coniunctos re & verbis, solidum petere quia solidum ab initio legatum est; verum quia vnius loco habeantur ex vi coniunctionis & semel tantum ad eos petuenire voluit testator, ideo si separatim petant quod non separatim legatum est, doli exceptione quilibet parte contentus esse cogitur. Non petunt autem partes singuli

guli quia nullę partes legatę sunt vel singulis vel omnibus simul. Ergo coniuncti re & verbis similes sunt, cōiunctis verbis tantum, idq; quo ad exitum & effectum, siue quo ad consecutionem legati: at quo ad modum petendi ab initio dissimiles sunt, cum illi solidum, hi non nisi partes ipso iure petere possint. Quo pertinet l. 78. de leg. 3.

Ad l. cum quidam. 24. in fine.]

Si in eo casu locutus est Marcellus ut verisimile est, recte sensit, nec ab eo vel Scevola vel Ulpianus dissentit. Nam eiusmodi legatum: *quibus voles*: conditionale est, & hoc innuit: Eis relinquo libertis quos heres meus elegerit intra tempus quo poterit, quod si neglexerit tum omnibus lego. Proinde si ante moram heredis, ceteri decesserint, utique heredibus eorum non dabitur petitio quippe ante euentum conditionis mortuis legatariis.

Ad l. Celsus 29. in prin.]

Recte *vivo testatore* post testamentum tamen: Nam si tempore testamenti decessisset, pro non scripto haberetur, atque sic omni iure penes heredem remaneret sine onere. Vnde huius legis argumento liquet ratio quare in l. si duob. 16. de leg. 1. primo responso non accrescit, ultimo vero accrescit, quia nempe primo casu, pro non scripto, secundo autem caducum

cenfetur. Cæterum non eft mirum quod cum onere apud heredem remanere dicat, licet Celfus Seuerum longo annorum intervallo præcefferit, poft cuius demum refcriptum hoc ius introductum eft vt patet ex l. 63. hoc tit. quia hic vnicus erat heres.

Ad eandem l. in fine.]

Vtique quod iure antiquo capit: Quæ verba five ipfe Iureconfultus five Gloffator quiſpiam adiecerit aſterifco digna funt nec otioſa. Nam iure veteri quod nominatim legabatur, non transferebatur iure accreſcendi ſecus ſi non nominatim quia tum ſequēbatur ius accreſcendi, & ratio differentiæ redditur hic, quia ſcilicet tacita conditio ineſt, ſi heres extiterit. Verum poſt reſcriptum Seueri vt patet ex l. 63. hoc tit. quod de ſubſtitutis tantum loquebatur, idem receptum eſt in eis quibus accreſcit portio legatæ hereditariſve idque ex reſcripto Antonini & Seueri l. licet Imperator. de leg. i. l. non iuſtam. C. ad Trebell. & d. l. 63. hoc tit. Proinde hodie non diſtinguitur nominatim, an ſecus, quid relictum ſit: quia vtroque caſu accreſcit cum onere. Atque adeo ceſſat frequens illa quæſtio vtrum ſubſtitutus, debeat relicta ab inſtituto? Quod ergo dicitur: *iure antiquo capit:* Id eſt, obtinet ante ſcilicet legem Iuliam & Papiam: nam poſt eam latam, caducum fiebat.

Ad l. Titia 35. §. Lucia. ibi: *Modestinus respondit.*]

Vt omnis legum conflictus quas hic aceruatim obicit Accursius tollatur dicendum est plurimum interesse vtrum illius tantum rei legatæ alienationi diuisionive intersit legatarius an vero ipsius hereditatis partisve eius in qua res quoque legata reperitur. Primo casu locuntur leges contrariæ secundo autem hæc vt supra etiam notauimus. Ratio differentiarum est quia illo casu directe & primario adhibetur legati diuisioni vnde consentire tacite videtur: at hoc casu non nisi secundo & per consequentiam interest alienationi rei sibi legatæ non enim diuisioni illius sed totius hereditatis, testis adsciscitur. sic tutor in rem suam autor fieri non potest directo, fit tamen per consequentiam l. 1. & 7. de autor. tut. Non dissimili ratione in l. 31. de inoff. test. si querela inofficiosi acturus, heres fiat heredi scripto non nocet, at si legatum agnoscat scripto relictum ex testamento defuncti sibi præiudicat. Denique vulgo aiunt quædam transire cum vniuersitate quæ singula non transeunt argumento l. 62. de acq. rer. dom. Quod sequitur ita legendum est ut recte Haloander: *quod nec repudiatum quidem dici potest, &c.*

Ad l. quod seruus. 39.]

Hinc collige cum Iulianus ait in l. 88. §. 2 de leg. 1. seruo legato, & ipsius serui statum &

omnium quæ eius personam contingunt in suspenso esse, hoc accipiendum post aditam hæreditatem. Nam ante nihil est in suspenso cum omnia acquirat ipsi hæreditati idq; irreuocabiliter. Ergo fructus & omnis causa post moram demum veniunt non ex die mortis l. 123. de leg. 1. & l. 39. & 42. de vsuris. & rursus l. 46. §. 1. de leg. 1. Quod locum habet etiam in legatis per vindicationem licet in iis dominium recta via à legante in legatarium transire dicatur: Nam hæreditas ipsa loco domini est, vnde cum ne momento quidem penes heredem maneat, nec vlla eius opera intercedat, recte dicitur ab ipso legante recta via in legatariū transire dominiū.

Ad l. Mevio 42. in prin.]

Accrescit omnibus ideo quia primis duobus singulis legauit semissem quibus Titius aufert quadrantem vnde secundo deficiente (idemq; si primus) non soli Titio pars eius accrescit sed & primo pro rata, scilicet vncia huic, & sextans Titio & sic primus trientem, Titius bessera totius hæreditatis obtinebit nec primus plus consequitur quam ei legatū sit, imo minus adhuc habeat. æquissimum autem est vt tantum singulis accrescat ex parte deficiente quantum singulis abstulisset secundus si partem suam agnouisset, atqui primo vnciam Titio sextantem concursu abstulisset. Ergo merito eadem proportio seruatur in accretione quæ in decretione seruata fuisset. Nec pugnat l. 87. de leg. 3. vt ibi notau.

Ad

Ad l. si pluribus 45. §. si ita legatum.]

Quod si corpus aut species legata sit hoc modo, argumento huius legis dicam singulos partem præstare compellendos nisi primus heres ostenderit adimendi animo id à secundo esse relictum. Eadem plane ratione cum idem pluribus legatur, separatim concursu partes fiunt nisi singulis solidum præstari voluisse probetur testator, vel alteri ademisse. Aliter enim coniuncti partes sibi faciunt concursu aliter disiuncti, illi ob coniecturam voluntatis; hi ob eiusdem incertitudinem quemadmodum euenit in hoc ipso exemplo.

Ad l. si ita 47.]

Colligere hinc licet eum qui in diem debet, ante diem debitorem non esse, vnde iure nititur quod vulgari prouerbio dicitur eum qui habet terminum nihil debere.

Ad l. mortuo 50. in prin.]

Mortuo boue scilicet testatoris ante aditam hæreditatem; quia postea agnoscere non potest quod non est. At si post aditionem moriatur caro & corium debetur, quia cum ex die aditæ hæreditatis eius factus sit, regula locum habere incipit: quod ex re mea est, meum est. Sic naui legata & dissoluta neq; materia neq; nauis debetur l. 86. de leg. 3.

Ad l. si Titius 52. in prin.]

Quod si ipse Stichus solutus fuerit testatori,

cedet legato & tamen tempore mortis non est verum Stichum adhuc deberi & testator legauit Stichum sibi debitum nec ideo minus valet legatum primordio inspecto. Sic si quod ex testamento Titii mihi debetur, Scio legauero, licet nouauerim, tamen adhuc debetur, quia non est omnino falsum quod veritatis primordio iuuatur l. 78. §. heres. hoc tit.

Ad l. si Titius § 2. in prin.]

Quod si ipse Stichus solutus fuerit testatori, cedet legato, & tamen tempore mortis non est verum Stichum adhuc deberi & testator legauit Stichum qui sibi debetur, valet tamen legatum primordio inspecto. Eadem ratione, si quod ex testamento Titii mihi debetur, Scio legauero, licet nouauerim tamen adhuc debetur quia falsa demonstratio non vitiat. Nec omnino falsum est quod veritatis primordio iuuatur l. 78. §. heres. hoc tit.

Ad l. si cui fundus § 6.]

Non pugnat l. 125. de leg. 1. nec l. 1. ad l. Falcid. quas obicit hic Accursius, quia hic valere ait eiusmodi legatum: Ibi negat valere fideicommissum ab eiusmodi legatario relictum, quod vtrumque verum est quemadmodum in legato libertatis dicitur, & in fideicommissio emancipationis. Nec ratio dissimilis est, quia scilicet utilitas (siue id quod interest legatarii, potius habere fundum quam centum siue propter

propter confines, siue propter familiam aliamue rationem) incerta est, nec æstimari potest.

Ad l. si mihi 57. in prin.]

Defenda est Glossa ad verbum: *die cedente*: ubi ait: *idem & non cedente*, hoc falsum est, quia si ante diem cedentem decessisset, ex hereditaria causa non posset repudiare legatum sed ex propria tantum.

Ad eandem l. 57. in prin. ibi: *magis placere.*]

Hoc vult: magis placere ius accrescendi hoc casu deficere, ut sic pars repudiata, non accrescat alteri. Atque adeo alteram partem petens ex alterius persona illam tantum consequetur & merito: pars enim deficiens ei tantum accrescit qui suam partem non repudiavit. Quomodo qui patris hereditatem repudiavit; non potest filii acquirere ex secundis tabulis.

Ad eand. l. 57. §. si eo here. de ibi: *an neutrius.*]

In hac opinione videtur fuisse Terentius Clemens in l. 8. de acq. her. ubi ait seruo incapax relictum, valere, si postea manumittatur vel alienetur. Ex verbis autem subiectis facilis est coniectura olim Iureconsultorum diuersas fuisse opiniones ibi: & post multas varietates places. &c.

Ad l. si Titio 63. §. 1.]

Ergo ex mente Iuliani, si Titius omisisset & Meuius adiisset ducenta præstare tantum, non autem reliqua nominatim à Titio relicta. Recte autem subiicit: *coheredem*: ut intelligatur loqui tantum in eo qui iudicio defuncti ad successionem venit, non etiam qui fortuito, quia ad eum rescriptum Seueri non pertinet, quinimo expressis verbis contrarium rescripsit Antoninus siue Alexander ut patet ex l. 1. §. ult. de leg. 3.

Ad eandem l. 63. in fine.]

Hinc collige ante Seueri & Antonini eius filii rescriptum, dubitatum fuisse, an à substituto vel eo cui accreuisset portio deberentur relicta; Nam video Celsum negare in l. 29. hoc tit. Pomponium contra affirmare in l. 16. §. 1. de leg. 1. Iulianus Celsum secutus est ut hinc liquet. At hodie cessat hæc quæstio ut & l. 32. in prin. de leg. 1. Caterum argumento huius legis notandum & ex l. 4. C. ad Trebell. cum Vlpianus ait in l. licet. de leg. 1. *Imperator noster cum patre, &c.* per Imperatorem intelligere Antoninum Caracallam, per patrem autem Seuerum. Quod dum non aduertunt plerique Interpretes, sæpe in legibus conciliandis hærent, interdum etiam labuntur ac nodum in scirpo quærent.

Ad l. peculium 67. §. quadrigæ.]

Hoc vult Papinianus quosdam existimare
legatum

legatum perire si ductarius, aut certe unus ex illis ex quibus constabat quadriga, mortuus sit: se vero putare in suspensio tantum esse, ut si postea rursus suppleat, non videatur mutasse voluntatem: Si non suppleat tum veram esse priorem sententiam. Ideo autem perit hoc casu legatum quadrigæ non item aræ, aut gregis: quia quadriga arandis agris potissimum destinatur, unde cum in eum usum legauerit nec tamen voluntas effectum habere possit vno sublato, extingui legatum totum censetur. At grege legato singula capita legata intelliguntur compendio sermonis. Area vero ideo legatur ut in ea ædificetur unde si ipsemet testator inædificet augere potius velle quam adimere legatum videtur.

Ad l. Imperator 72. in prin.]

Debet fideicommissa quia expresse eum rogavit, ut quid alteri faceret aut daret: Secus enim si sub conditione vel modo alteri quid dandi faciendive legarit, quia hoc casu is in cuius personam collata est conditio modusve, non est legatarius aut fideicommissarius. l. 8. si quis omitt. & l. 2. C. de iis quæ sub modo. Hodie vero utroque modo petere potest quasi fideicommissarius ut ead. l. 2. statuitur.

Ad eandem l. 72. §. si centum ibi: *enimvero.*]

Non pugnat l. 79. §. Titio hoc tit. quia hic videtur tanti aestimasse rem quam rogavit restituere; Vnde si agnoscat pecuniam consentire videtur aestimationi factæ. At in l. 79. nulla fit aestimatio vel fructuum vel hereditatis fideicommissariæ, sed hæc videtur fuisse mens testatoris, ut utramque hereditatem restitueret moriens, si fructus interim percepti æquarent fideicommissariam hereditatem, non alias.

Ad l. miles 77. in prin. Ibi: *ac si defunctus.*]

Legendum est E T S I. Quasi dicat verba fideicommissi regulariter diriguntur ad eum qui oneratur: hoc tamen casu propter apertam voluntatis coniecturam valet etsi ad eum cui relinquitur, verba dirigantur: Non enim queri oportet cum quo de supremis quis loquatur, sed in quem voluntatis intentio dirigatur.

Ad eand. l. 77. §. pro parte.]

Non pugnat l. 17. & 18. de leg. 1. quia ibi repudiavit hereditatem, hic ante decessit: At qui vni heredum prælegat, quoad coheredes parum est legatum, quoad suam partem est conditionale, nempe sub hac tacita conditione, si nolit esse heres: quæ impletur illo casu non hoc.

Ad

Ad l. cum filius 78. §. heres meus.]

Si antequam legaret, nouauit, falsa est demonstratio quæ non viciat, si postquam legauit, nouauit, idem nisi voluntatem mutauerit. Exemplo eius qui lana legata postea vestem fecit si voluntatem non mutauit debebitur vestis l. 46. de leg. 1. vbi Iulianus assentiri videtur Tuberoni contra Seruium in l. Labeo de supell. leg. In ea sententia fuit etiam Vlpianus in l. 11. §. si rem. de leg. 3. vbi ait, si nomen legatum sit & postea exactum, non tamen eo animo ut extinguere vellet legatum adhuc deberi, etsi res inde empta sit eam legatario venire, si voluntas eadem perstiterit.

Ad l. cum pater 79. §. qui dotale.]

Non pugnat l. 80. de leg. 1. quia cum hic contra leges contraxerint nec creditor ille, nec debitor iste intelligitur, quinimo totum negotium inter scientes cassum & inutile est, ut sic nec obligatio vlla nascatur l. 5. C. de legibus.

Ad eand. l. 79. §. cum pater.]

Placuit, scilicet post rescriptum Severi: nam ante nominatim relicta non debebantur ab alio quia tacita conditio inesse credebatur: si ille heres esset, ut patet ex l. Celsus

& l. 63. hoc tit. licet & ante controuersum id esset argumento l. 16. de leg. 1. Ergo post rescriptum Seueri item Antonini & Alexandri non amplius dubitatum est, quin legata repetita intelligantur à substituto, eoque exemplo à coniuncto cui accreuit portio onerata. d. l. 63. §. ult.

Adeand. l. 79. §. à filia.]

Non pugnat l. 12. C. de fideicom. quia ibi loquitur ubi nullius conditio sit deterior ex præmatura restitutione, quo casu explorati iuris est etiam ante restitui posse. At si præiudicium alicui & captio occurrere & emergere possit, secus est, ut hic. Eadem ratione si filio vel seruo sub conditione rogatus sit restituere, ante restituendo non liberatur l. 117. §. diuus. de leg. 1.

Adeandem l. 79. §. curatoris ibi: recte placuit.]

Tum ne quod fauore fratris cautum est, in eius torqueatur dispendium. Tum quia unicuique renunciare licet iuri pro se introducto. Sic quod venditoris causa cauetur emptori non debet prodesse. l. 3. de leg. commiss.

Adeand. l. 79 §. ab instituto.]

Non aduersatur l. 73. de her. instit. quia alia ratio in substitutionibus, alia in legatorum repetitionibus: Substitutio omnis est expressa & fit ab ipso testatore, scilicet in casum deficientis
insti-

institutionis. Vnde si eadem conditio repetita intelligeretur inutilis foret substitutio: At legati repetitio à substituto, tacite fit iuris autoritate, non in defectum legatarii sed primi instituti, vnde semper utilis est, licet iisdem conditionibus.

Adeandem l. 79. §. libertis, ibi: *alioquin &c.*]

Id est, si ex tribus vnus alienauerit, cæteri duo vindicabunt, at si postea secundus etiam alienet, non reliqui duo sed is tantum, qui partem suam non alienauit: fideicommissum enim est in pœnam alienantis relictum; Atqui ei permittitur pœnam petere, qui in eam non incidit l. 197. de reg. iur. Adde quod absurdum videtur ex eadem dispositione aliquem præmium & pœnam ferre,

Adeand. l. 79. §. vicos.]

Obstare videtur huic paragrapho l. 9. §. tantundem. de her. instit. Sed alia est ibi species: Nam ibi per errorem conditio omissa est, hic nullus error intercessit sed conditio tacita nempe: si fines adscripsero cui alia subest nempe hæc: sin minus pure lego & simpliciter: Ibi ab initio conditionalem facere voluit institutionem, & per errorem fecit puram: hic & in l. penult. C. de instit. & substit. ab initio simpliciter instituit siue legauit, ex postfacto conditionem additurus quam morte præuentus addere non potuit, vnde non vitatur actus; vel quia mu-

taſſe voluntatem videtur, vel quia alia tacita ſubſeſt conditio. Vide l. 2. de her. inſtit. Nec obſtat l. 18. de vſufr. leg. quia ibi non exiſtit, cui datum intelligi poſſit, vt ibidem dicitur.

Ad l. ſi quis teſtamento 83.]

Obiicitur l. poſtumus. de iniuſt. rupt. Sed ſi recte legatur non obſtat, quinimo ipſa ſolutio- nem ſuppeditat. Hic loquitur cum is inſtitutus erat, qui ab inteſtato veniebat; Ibi cum extra- neus, qui alio iure hereditatem habere non po- terat: Vnde apparet manifeſte ibi ſub finem legendum: *qui rem ab inteſtato auferre non poſ- ſit &c.* Ratio differentię eſt quia extraneo he- rede inſtituto & Teſtamento ad irritum delato, æquitate prætoria & fauore ſupremæ volunta- tis, Teſtamentum ſuſtinetur & ex eo poſſeſſio bonorum acquiritur: At ſi ab inteſtato ven- turus ſit, non opus eſt Prætoris ſubſidio, cum voluntas exitum habeat licet alio iure atque ad- eo cum non ex teſtamento fiat heres ſed à lege; merito nihil præſtat eorum quæ in teſtamento irrito nec confirmato relicta ſunt. Ergo bre- uiter conualeſcit iure prætorio vbi is inſtitutus eſt, qui ab inteſtato heres fieri non poteſt: Cor- ruit vtroque iure vbi alia ratione ſucceſſionem habere poteſt.

Ad l. debitor 84. Ibi: *quod ſi vino te- ſtatore &c.*]

Papinianus vtroque caſu legatum valere pu- tabat,

tabat, quia semel constitit: Paulus utroque tempore testamenti scilicet & mortis utilitatem requirebat: Iustinianus Papiniani opinionem probavit Instit. §. ex contrario de leg. ibi: Non enim placuit sententia existimantium extingui esse legatum quia in eam causam peruenit à qua &c.

Ad l. Titia 89. §. Scia.]

Non pugnat l. 37. de vulg. subst. quia ibi nouissimo morienti substituitur in eius tantum portionem. At hic nouissimum habet restituere Sempronio totum fundum ut patet ibi: *eumque qui ex vobis &c.* Vnde necessario inducitur tacitum fideicommissum alias enim non fundum sed partem tantum fundi restituere posset. Denique in illa lege non opus tacita substitutione, cum & sine ea ipso iure sibi mutuo succedant, non autem hic in fideicommissio fundi.

Ad eand. l. 89. §. Imperator ibi: *pro media parte &c.*]

Id est, legitimæ dimidium, sesquiunciam totius patrimonii proposita querela inofficiose donationis, quæ datur eis quibus ex nito & euiscerato patrimonio inane tantum & nudum heredum nomen relictum est: Querela autem inofficiosi testamenti datur eis quibus utrumque ademptum est scilicet & heredum nomen & hereditatis emolumentum.

Ad eand. l. 89. §. Lucius ibi: *Paulus respondit &c.*]

Hinc collige Rescriptum Principis produci ad similes casus interpretatione Iureconsultorum: Imperator Alexander rescripserat in officiosam donationem in fraudem alicuius ex liberis, reuocari; Quo exemplo Paulus hic argumentatur etiam fideicommissum alii donatario relictum valere, licet in testamento nihil aut non tantum acceperit. Eodem modo Rescriptum Seueri & Antonini quod in substituto loquebatur à quo tacite repetita legata videri voluit produxerunt etiam ad coniunctum cui portio onerata accrescit l. 63. hoc tit.

Ad l. Codicillis 91. in prin. ibi: *non esse &c.*]

Non pugnat l. 17. hoc tit. quia ibi legatarium honorare voluit, hic quasi ministrum tantum onerare. Et quod sequitur: *non compelli &c.* ratio est, quia in fideicommisso potiore causam habere eum cuius fides electa sit, senatus voluit vt ait l. 62. hoc tit.

Ad l. testator 92. §. Seio.]

Portio sua tantum debetur, non etiam alia ei accrescit: Tum quia collegatarius eam cepit licet alio iure nempe, vt heres: Sicut è contra fit vt iure legati capiat, quod vt heredi relictum erat, vnde partem ei facit & merito:

Tum

Tum quia ius accrescendi non habet locum in legatis per damnationem quale est hic vt patet ex verbis: *dari volo* quæ sunt propria legati per damnationem relictæ vt colligitur ex Vlpiani fragmentis Tit. 24. Nam vt constat ex eodem loco Vlpiani, in legato per damnationem portio deficiens iure ciuili penes heredem manebat, sed post legem Papiam caduca esse cœpit.

IN LIBRVM XXXII.

Digestorum

ET DE LEGATIS

TERTIVM.

Ad l. i. §. sed si filiusfam. ibi : *videlicet si durauerit &c.*

Eodem modo testamentum pagani, postea militis facti, iure militari valere incipit, si antea imperfectum erat, ita demum si durauerit voluntas post nomen militiæ datum, quod aliquo indicio probari oportet vt si tabulas resignauerit & legerit ac rursus obsignarit; aut si quid deleuerit aut emendarit, nam his casibus valet quasi nunc factum. l. 9. 21. & 26. de Testamen. mil.

Ad eand. l. i. §. sciendum ibi : *vel dum eis non adimitur.*

Ergo qui non adimit cum possit dedisse in-

telligitur. Eadem plane ratione dicitur dos à patre profecta quam soluit ex promissione eius cui succedit, si modo ante nuptias soluit, quia potuit nuncium remittendo obligationem tollere l. 6. in princ. de iur. dot.

Ad eand. l. i. §. illud.]

Ante rescriptum Seueri & Antonini nominatim relictum non transferebatur, ex rescripto eorum transfertur in eum in quem transit hæreditas ex voluntate testatoris. vnde cum id deficiat hoc casu merito contra rescriptum Alexander. Ratio peti potest ex l. 6. hoc tit. quia scilicet onerari non debet qui fortuito non iudicio testatoris consequitur hæreditatem vel legatum vnde frustra obiicitur l. 53. de leg. 2.

Ad l. si tibi 10.]

Non minuitur, id est, non ideo minus feretur totum quod legatum est, nempe quinquaginta tuo iure & cætera quinquaginta iure accrescendi quod inter re & verbis coniunctos tantum locum habet.

Ad l. fideicommissa 11. §. sic fideicommissum.]

Differentiam tradit inter hæc legata : Nisi noluerit hæres meus : & : Cum voluerit hæres meus utrumque est conditionale, sed illud exigit primam voluntatem, id est, statim cum hæres adit, inspicitur eius voluntas ut si semel vel vno momento voluit, statim debeat, nec post-

ea nolle liceat : Et contra si eo momento quo adiit, noluit statim defecit conditio, nec si postea velit conualescit legatum. At hoc posterius tractum habet temporis, nec primam voluntatem exigit, id est, non est necesse ut statim cum adit velit sed sufficit si quodocunque semel velit antequam moriatur, licet ab initio noluerit. Non tamen hæc verba sunt paratatica ut quidam existimarunt, ita ut quodocunque mutare voluntatem possit ante mortem, nec legatum debeatur nisi extremo vitæ spiritu voluerit : Hoc falsum est : nam sic nihil differret ab eo legato : si hæres velit, vel, voluerit, quod negatur valere hic & l. 7. de oblig. & act. Deinde probatur id ipsum manifestissime ex l. 45. de leg. 1. ubi diserte Africanus ait : legatum in aliena voluntate poni posse in hæredis non posse. Sunt ergo paratatica hæc verba siue extensiva non ut illi putant, quia mutare licet quodocunque voluntatem, licet semel constituerit, sed ideo quia tractum temporis habent nec opus est prima voluntate, id est, ut statim cum adit, velit, sicut priori casu. Vnde licet ab initio noluerit & steterit per decem annos, & postea semel inceserit ipsum voluntas dandi, impleta conditio est, nec postea mutare amplius potest. Hæc est procul dubio huius & aliorum locorum mens. Ergo : cum voluerit : sic accipiendum est, id est, cum primum voluerit siue semel velle constituerit. Quod ipsum firmatur l. 108. de verb. obliga. ubi Venuleius ait, nullam promissionem posse consistere, quæ ex voluntate

promittentis statum capit; quod utique hic eveniret si contraria sententia locum haberet. Item l. 46. cod. tit. de verb. obligat. ubi ait illam stipulationem: si volueris: inutilem esse: Illam autem cum volueris, ita demum inutilem esse si antequam constituat moriatur. Ergo cum non aliter sit inutilis quam si moriatur antequam constituat à contrario sensu, si semel constituiti utilis erit, licet postea reuocare velis voluntatem.

Ad eandem l. 11. §. si rem suam ibi:
Ergo et si nomen.]

Nomen fideicommisso relictum & postea exactum nihilominus debetur si tamen voluntas mutata non sit, cuius probatio legatario incumbit. Vnde nō pugnat l. 78. §. si mihi. de leg. 1. quia reuera exactione præsimitur testator ademisisse ut ibi: at quid si probet legatarius non adimendi animo exegisse testatorem? Videbatur etiam sic extinguī quia nomen legatum est cuius substantia sublata est atque adeo legatum defecisse sed tamen E. contra placuit: quia emolumentum legatum videtur quod durare videtur cum in corpus patrimonii versum sit. Exemplo tesseræ legatæ quæ licet morte legantis deficiat nihilominus legati petitio durat, quia æstimatio videtur legata l. mortuo §. 1. de leg. 1. Eadem ratione lana legata si vestis inde fiat non eo animo ut legatum adimatur, vestis poterit peti legati nomine ex mente Africani & Iuliani

Juliani in l. seruum. §. si pocula. de leg. i. Licet contra sentire videatur Marcianus in l. Seia. de aur. & arg. leg. quia, inquit, non videtur legatum durare, cum id quod testamento datum est in sua specie non permanferit.

Ad eandem l. ii. eundemque §. in fine.]

Idem tradit Pomponius in l. 23. de adim. leg. trecentis aureis ex ratione primipili alicui legatis, & postea fundo ex eadem pecunia comparato nihilominus fideicommissum præstandum, quia non videtur absumptum quod in corpus patrimonii versum est. In eo tamen differunt hæ duę leges, quia hic nomen erat legatum quo exacto res emptæ est; At ibi pecunia legata est ex ratione primipili ex qua pecunia res postea emptæ est. Vnde in illa lege mutatio voluntatis probanda est ab herede: in hac exacto nomine ademisse præsumitur vnde legatario probatio incumbit perseuerantiæ. Idem Africanus in l. 62. hoc tit. respondit in consimili specie nempe exactionem nominis si rursus pecunia redacta, collata sit legatum nec perimi nec minui quasi permutatione nominum ut ibi dicit.

Ad l. non dubium i 4. in prin.]

Non pugnat l. quoties 22. de condit. & demonstrat. quia ibi legatum est si non nuberet, & fideicommissum si nuberet, vt sic pœnæ formidine à nuptiis arceretur: At vt vinculo pœnz astringi non debent matrimonia sic nec cœli-

batus: Hic vero sub vna tantū conditione legatum est nempe: si non nupserit: quæ conditio cum remittatur sicut illa iurisiurandi legatum vtroque casu debetur. In fideicommissio contra videbatur, quia in fideicommissarii persona appposita non erat conditio, sed in legatarii, vnde valet, & ea deficiente deficit fideicommissum. Sic enim legare non licet: si non nupseris lego tibi centum: At sic: lego tibi centum si Seius non nupserit: valet hæc conditio vnde & hoc casu legatario nubente fideicommissum deficere videtur, quasi conditione deficiente, quod negat Caius nempe, vt puto, quia conditio in fideicommissio repetita non est sed in legato tantum. At in d. l. 22. de condit. & demonstr. conditio vtroque adiecta est & vtroque contra legem Miscellam viduitas introducitur, & fideicommissum videtur pœnæ causa relictum nempe: si nubat. Vnde sicut conditio illa deficiens non impedit relictæ petitionem, ita nec retentionem eius. Atque hæc est illa species quam Iustinianus Vlpiano adscribit, & excepit à lege Iulia Miscella l. 3. C. de indict. vid.

Ad l. etiam ea 17. in fine.]

Puto legendum & ipsa quoque textus series ita legendum suadet: *seruius quoque prædium non habentē recte legatur*: Quasi dicat & quæ futura sunt legari possunt & rei quæ nondum est, id est, prædio quod nondum habet legatarius

tarius sed habiturus est, nempe quia eiusmodi legato subest tacita conditio, siue dies: cum prædium habuerit.

Ad l. is qui 26.]

Non pugnat l. ult. in prin. de leg. 2. quia ibi non vetuit expresse ne valeret nisi quod obsignatum esset, sed contra valere voluit si quid obsignatum reperiretur quasi tum cogitaret de literis obsignandis vice Codicillorum. unde non est mirum epistolam valere, licet non obsignatam dummodo de fide epistolæ constet. At hic expresse vetuit, unde expresse quoque reuocari debet.

Ad l. qui concubinam 29. §. 1. in fine.]

Hinc collige differentiam inter legata vindicationis & damnationis, ibi legatarii, hic heredis est electio. Et hac distinctione velut Arianæ filo conciliandæ sunt leges quarum alie huic, alie illi tribuunt electionem.

Ad eandem l. 29. §. cum in testamento.]

Non obstat l. quæsitum §. 1. de leg. 1. quia ibi quæritur, an pure legari possit ei qui sub conditione libertatem accepit, id est, An testator ei

possit pure legari? hic vero dicitur conditionem libertatis referri etiam ad legati debitum, ut sic utrumque sub eadem conditione videatur datum: alias si pure legare voluisset, nil egisset necessario herede instituto ut ibi dicit.

Ad l. cum quis 35. §. Seiam.]

Hinc notandum etsi Codicillis hereditas nec dari nec adimi possit directo, tamen si detur aut adimatur ciuilibus verbis, ea ad fideicommissum trahi & valere. Valeant ergo Bartholistæ qui tot substitutionum species nobis obtrudunt & verborum apices sectantur cum voluntas potius intuenda sit.

Ad eand. l. 35. §. Pater. in fine.]

Idem rescripsit Alexander l. 89. §. Imperator. de leg. 2. nempe non deducta Falcidia legata deberi, ab eo cui inter vivos donatum est: quinimo contra voluntatem testatoris subuenit; Vnde multo magis ubi & voluntas testatoris intercedit.

Ad l. post emancipationem 38. in princ.]

Non pugnat l. 19. supra de Codicillis nec l. 79. §. cum existimaret de leg. 2. quia ibi ex vniuersa hereditate, legata & fideicommissa erogari voluit, vnde hereditatis parte ablata, pro parte quoque oneris releuandus est heres oneratus: At hic manifeste voluit cum legata præstare

state ex parte hereditatis, quam apud eum manere voluit, altera ad auunculum translata, licet alio iure. Item ibi heredi non abstulisset, nisi solum putasset sibi heredem futurum at hic & patrum & auunculum in æquas partes succedere voluit, licet alterum directo, alterum oblique & tamen ab illo solo quæ reliquit præstari voluit.

Ad l. vxorem 39. §. 1. ibi: *respondi: non esse oneratum.*]

Non aduersatur l. 13. de leg. 2. quia ibi idem bis legatur & eodem modo; hic vni in genere & alteri in specie, quæ semper generi derogat. Sic vernis alicui legatis, & textoribus alteri si ex vernis aliqui sint textores, huic debentur quasi in specie legati l. seruis vrbani. hoc tit.

Ad eand. l. 39. §. item quæsitum 2. ibi: *respondi supra &c.*

Responsum est scilicet non deberi pecuniariam ad tempus ibi depositam vt fœneretur, vel exactam: At numi qui præsidii causa depositi sunt debentur, quia legato rerum, quæ ibi sunt veniunt l. si chorus 77. hoc tit.

Ad l. item legato 47. §. item interest. ibi: *sane enim &c.*]

Hic textus procul dubio corruptus est legendum enim est negative sic: *Sane enim indigni-*

tate non nihil interest: quasi dicat: quo ad dignitatem interest, non quoad relicta testamento. Potest etiam sic legi & melius: sane enim nisi in dignitate nihil interest:&c.

Ad eand. l. 47. §. si vxori]

Notanda sunt diligentissimè hæc verba: *muta-
teria tamen maneat*: Id est ex auro conflato alia
species facta non sit: nam tum præsumitur ex-
tinctum legatum adimendi animo. Ergo siue
ex massa legata fiat species siue ex specie legata,
massa durat legatum nisi mutata voluntas pro-
betur ab herede. sic loquitur l. 46. §. si pocula. de
leg. 1. Aut species legata conflatur & alia inde
conficitur & tum evanescit legatum nisi perse-
uerantiam voluntatis probet legatarius. sic lo-
quitur l. 46. §. si pocula ibi: *sed si &c.* & l. Seia. de
aur. & arg. leg.

Ad l. textoribus 59.]

Ergo textoribus legatis aliisue artificibus, si
vnus ex illis ad ministerium transferatur adhuc
debetur: at si ad aliud artificium secus est. Sic
auro vxori legato si conflatum sit, massa tamen
aliam speciem non induerit durat legatum: at si
in aliam speciem transierit secus est vt paulo
ante notavi & habetur in l. Seia de aur. & arg.
leg.

Ad l. legatis seruis 63. §. si ex officio]

Nempe minus dignum cedit digniori &
à potiore fit denominatio; dignius autem &
potius

potius est artificium officio id est ministerio. Et quod sequitur: *cum lecticarius, coquus postea factus est &c.* Sic construendum est cum cocus postea lecticarius factus est: Nam cocus est suppositum siue subiectum, & lecticarius, appositum siue prædicatum, licet elegantia sermonis verba transposita sint sicut cum dicitur, Orator Cicero factus est. Vnde glossa hoc loco delenda est. Eodem modo in l. 17. de adim. leg. phrasis occurrit præpostera: *Nil prohibet, inquit, priorem scripturam, posteriorem corrigere &c.* id est nil prohibet quo minus posterior scriptura corrigat priorem. similes loquendi formæ sunt frequentissimæ omnibus latinis scriptoribus.

Ad l. non aliter in prin. 67.]

Non pugnat l. 3. de reb. dub. quia hic loquitur cum verba propriam habent significationem & minus propriam ad quam non recurritur nisi cum manifesta sit voluntas testatoris improprie loquentis. At ibi verba quibus usus est nec proprie nec improprie id quod voluit significant ut si equum legaturus bouem legarit, neutrum debebitur.

Ad l. coniunctim 78.]

Contra Ulpianus in l. plane 34. §. si coniunctim de leg. 1. ubi ait partes ab initio fieri. Respondent quidam hic loqui de legato vindicationis, ibi damnationis. Forte non insubtrili coniectura dici potest utrumque

verum esse. Ab initio partes fiunt ex tacita & præsumpta volūtate defuncti, qui diuidere eos voluit & respectu legati, quod disiunctim pluribus datur, quo casu singulis solidum ab initio legatur. Rursus solidum singulis datur ab initio scilicet quo ad verborum vim & conceptionem, vt sic quilibet solidum petere possit licet doli exceptione partis exactione contentus esse cogatur.

Ad l. re coniuncti § 7. ibi: *quoniam semper partes habent legatarii.*]

Hinc summe notanda differentia inter coniunctos re & verbis & coniunctos verbis tantum: quia hi semper habent partes, illi concursu demum: ab initio enim non nisi solidum acceperunt, verum diuidunt ex præsumpta seu tacita volūtate defuncti: At in re tantum coniunctis fiunt partes non ex coniectura voluntatis sed auctoritate iuris, quia nempe latet voluntas defuncti, id est, non constat vtrum adimere priori voluerit, an vero utrique solidum legare, unde in dubio ne pereat legatum l. cti benigniorē partem secuti constituerunt vt diuiderent ambo inter se. Sic cum legatur Titio aut Seio vter prior Capitolium ascēderit si simul ascēdāt fit diuisio. Hac eadem ratione videtur niti l. paterfam. 40. de hær. inst.

Ad eand. leg. § 7. §. præfertur igitur & §. seq.]

Sen-

Sensus facilis, expeditus & proculdubio ipsissimus Pauli in his verbis hic est. Cum pluribus eadē res legatur & aliquis ex legatariis deficit: quæritur cui ex superstitionibus pars deficiens accrescat? Et responderetur si omnes eodem modo inter se coniuncti sunt omnibus accrescit ut notum est: at si varie coniuncti sunt, id est, plures coniunctiones occurrunt tum distinguendum est: Nam si ex agnoscentibus aliquis inueniatur re & verbis coniunctus deficienti, is proculdubio cæteris omnibus præfertur re tantum aut verbis tantum coniunctis. Si vero agnoscentes re tantum coniuncti sint deficienti licet inter se alii sint re & verbis coniuncti alii verbis tantum, nemo ex illis potior erit nec cæteris præferetur. quia omnium una est conditio unde omnibus accrescit portio deficiens. Si vero ex agnoscentibus aliquis reperiatur verbis tantum coniunctus præfertur cæteris re & verbis vel re tantum inter se coniunctis. Vnico exemplo omnes hi tres casus comprehendi possunt & difficultas quæstionis enodari:

Primo & Secundo ædes meas lego.

Tertio ædes meas lego.

Quarto & Quinto æquis partibus ædes meas lego.

Ecce hic triplicis cōiunctionis legatarios finge. Secundum partem suam non agnoscere. Primus eam habebit solus, quia re & verbis ipsi

coniunctus est. Quid si Tertius partem suam non agnoscat, cui ea accrescet? Primo ne & Secundo re & verbis coniunctis, an Quarto & Quinto verbis tantum coniunctis? Omnibus quia hoc casu nemo est potior cum omnes agnoscant ipsi Tertio re tantum coniuncti sint, licet inter se alii sint re & verbis alii verbis tantum coniuncti. Quid vero si Quarti portio deficiat cui accrescet, Primo ne & Secundo ut in prima specie? an omnibus ut in secunda? an denique soli Quinto ceteris omnibus exclusis? Et magis est inquit Paulus ut & ipse Quintus praeferatur sicut Primus in prima specie praefertur (hoc enim sibi vult vox Et ipse quae non potest referri nisi ad primam speciem.) Haec est Pauli sententia licet Pomponius & alii dissensisse videantur & omnes aequasse hoc ultimo casu ut alibi dixi. Ceterum Pauli sententia summa ratione defendi potest: Quintus enim merito praefertur & ipse ceteris omnibus in hac specie quia quodammodo re & verbis est Quarto coniunctus: verbis ob coniunctionis vocem ET: re quia licet ab initio partem diversam acceperit à defuncto, tamen ceterorum concursu ea diminuta est ita ut cum semissem accipere debuisset, non nisi sextantem consecutus sit (trientem enim tulerunt Primus & Secundus, alterum

rum trientem Tertius , & hi duo trientem inter se) ac proinde in reliquis quatuor vnciis quæ illi absunt videtur omnibus re coniunctus atque adeo & Quarto & consequenter re & verbis. At Pomponius alia nititur ratione secundum quam dicendum est in hac tertia specie idem iuris est , quod in secunda vt scilicet nemo sit potior sed omnes ex æquo admittantur ad Quarti portionem. Cum enim partes assignat testator licet sermone coniungat legatarios, tamen E r non facit coniunctionem eo casu cum potius celerius & breuius loquendi quam eos coniungendi animo , syllaba E r vsus videatur : ac proinde Quintus in parte Quarti re tantum coniunctus censetur sicut & cæteri vnde omnes concurrent. Vide quæ annotavi ad l. si ita quis de heredibus instituendis. Mihi sane magis probatur Pomponii sententia. Quid enim interest vtrum ita legetur : Quarto & Quinto ex æquis partibus do lego ? An ita Quarto dimidium, Quinto alterum dimidium do lego ? quæ est species l. Mevio quadragesimæ secundæ de leg. 2. In qua syllaba , E r deest, idem tamen vtrobique sensus. Vt proinde coniunctio metienda sit non tam ex modo legandi seu loquendi quam ex substantia legati nec tam æsti-

manda ex qualitate legandi quam ex quantitate legari.

Ad l. si Titius 94. in fine.]

Nequaquam pugnat l. cum virum 16. C. de fideicom. quia aliter ibi: aliter hic rogatus est heres restituere. Ibi enim restituere rogatus est quicquid ex hereditate ad eum peruenerit, unde etiam legata & fideicommissa restituere debet, cum ex hereditate (scilicet ex parte coheredis) ad eum peruenerint: Hic autem hereditatem tantum restituere rogatus est, ac proinde cum non totam sed partem acceperit eam solum restituit non etiam legata & fideicom. quia appellatione hereditatis non continentur. Verisimile tamen est etiam superiori casu testatorem hereditatem tantum iussisse restituere licet generalius locutus sit. Vnde si heres aliqua iuuetur coniectura voluntatis idem statuetur, quod hic ut eadem l. 16. C. de fideicom. ait. Rursus non pugnat l. 21. §. filium de annuis leg. quia ibi loquitur de fideicommissio vniuersali quod hereditatis appellatione venit; hic de singulari, quod non venit; cum corpus seu rem certam requirat. Facit ad hanc conciliationem l. 3. §. mulier de dote præleg. ex qua patet idem esse: quod ex hereditate peruenerit, & : quod ex testamento peruenerit.

IN LIBRVM XXXIII.

Digestorum

Ad l. liberto 21. de annuis leg. §. filium ibi: *dodrantis parte quarta. &c.*]

N Empe duas vncias & filiquam. Vnde nouerca percipit iure fideicommissi sex vncias & tres filiquas, quæ additæ quadranti dodrantem efficiunt & tres filiquas, atq; adeo si dimidiū eius restituere rogatus esset, quatuor vncias restitueret & tres filiquas cum dimidia quæ ratione habiturus esset filius septuncem totius hereditatis & dimidiam filiquam. Cum itaque ex coniectura voluntatis, semissem tantum ferre debeat; tres vncias restituere cogetur & tres filiquas quæ coadunata efficiunt semissem.

Ad eand. l. 21. eundemque §. filium ibi: *respondi secundum ea. &c.*

Obiicitur l. 94. de leg. 3. vbi dicitur appellatione hereditatis neque legata neque fideicommissa contineri. Respondeo hic manifestam esse defuncti voluntatem semissem totius hereditatis ad filium peruenire: Ibi loqui cum ambigua est eius mens. Potest etiam aliter responderi, distinguendo inter fideicommissum vniuersale & singulare vt ibi notaui. Huc accedit quod cum hæc fuerit mens testatoris vt filius totum dodrantem restitueret nullo deducto, & postea maior factus semissem rursus totius hereditatis reciperet à nouerca, impleta intelligitur volun-

tas licet alio modo quam putauit. Nam cum beneficio Senatusconsulti Trebelliani quartam partem dodrantis deduxerit quod semissi deest non amplius à nouerca recipere debet scilicet tres vncias & totidem siliquas vt paulo ante ostendi.

Ad eand. l. 21. §. Lucius Titius. ibi:
per numerationem vel nouationem &c.]

Hinc notandum non minus nouatione, quam numeratione solui quod debetur seu tolli obligationem: facilius tamen defenditur nomine legato durare voluntatem, licet nouatio secuta sit, quam si numeratio interuenerit.

Ad l. si pure 4. de vsu & vsufr. leg.]

Pugnare videtur l. 26. & 78. §. dominus. de leg. 3. quibus dicitur seruo vel prædio cuius fructuarius erat heres legato, solidum restituendum, id est, proprietatem & vsum fructum: hic vero solam proprietatem restituendam. Respondeo interesse vtrum fundus vel seruus legetur, quo casu locuntur leges oppositæ, an proprietatem tantum vt hic loquitur Vlpianus, illo casu venit vtrumque, hoc non item sed nuda tantum proprietatem.

Ad l. duos 14. de vsu & vsufr. leg.]

Legatum damnationis à legato vindicationis in eo differt inter alia, quia cum separatim pluribus idem legatur per damnationem singulis debet

debetur in solidum vt hinc patet & ex fragm. Caii §. 5. tit. de leg. at vbi per vindicationem legatur concursu partes fiunt vt docet Vlp. tit. de leg. in fragm. Quod ergo hic dicitur si testator vtrumq; solidum habere voluerit, sic accipiendum est, vt præsumatur voluisse nisi contrarium exprefferit.

Ad l. damnas 15. in prin. Eodem.]

Hinc notandum plurimum interesse quibus verbis vtatur testator: nam interdum plus valet scriptura quam quod actum sit, ait l. 19. hoc tit. Cuius exemplum suppeditat hæc lex quæ distinguit, vtrum sic legetur: *habitatio quo ad viuet*: vt sic vnum sit legatum atque adeo semel amissum amplius non restituetur, an sic: *in annos singulos*: quo casu plura sunt, & aliquibus amissis cætera salua sunt l. 11. hoc tit.

Ad eandem l. 15. §. qui duos. Eodem.]

Forma ergo testatoris seruetur, licet causa mutetur & alio iure impleatur: Nam defunctus suo iure ibat, hic, heres iure seruitutis, & tamen eadem forma dicitur seruari. Idem in voluntate defuncti responsum est eadem ratione l. 28. de leg. 3. vbi sufficit voluntatem defuncti habere effectum, licet alio iure.

Ad l. qui plures 18. Eodem.]

Aduersari videtur Marcellus in l. 17. de leg.

2. sed ibi alia est species: Nec enim ibi legauit ei quem codicillis nominaret, sed vni simpliciter & per damnationem, vnde heredi electionem reliquisse videtur, hic per vindicationem & ipse eligere voluit vt sic legatum transfret sine vllō heredis ministerio, vnde cum id non præstiterit, atque adeo incerta sit persona legatarii, legatum non tener.

Ad l. si alii 19. in fine. eod.]

Non pugnat l. & puto 16. fam. ercisc. quia ibi manifesta est Iudicis mens, vni proprietatem & alteri vsum fructum totum adiudicantis; hic dubia est testatoris voluntas vnde verbis inheretur.

Ad l. Titio 21. Eodem.]

Hæc quoque lex necessario accipienda est de legato per damnationem, quo heredis est electio, non in legato per vindicationem, quia tum cum legatarii sit electio posset statim eligere primum non expectata conditione alterius.

Ad l. vxori 24. ibi: *usuras reddi placuit.* Eod.]

Placuit, scilicet iure veteri abrogato, quo in fideicommissis tantum post moram vsuræ veniebant in legatis non item sed si per damnationem legatum erat duplicabatur vt colligere licet ex Instit. Caii. Tit. 7. de fideicom.

Ad l. Sempronius 26. §. ult. Eod.]

Inter eos tantum, quia illi duo tantum sunt coniuncti & solidus vsusfructus ab initio illis legatus est, unde iuri accrescendi locum faciunt: At si separatim duobus esset fundus vel vsusfr. legatus trientes fierent in vsufructu & omnibus accresceret portio deficiens.

Ad l. cui vsusfr. 30. in prin. Eod.]

Vsusfructus ergo pro parte liberari potest, non item pignus. Ratio est quia causa pignoris indiuidua est, vsusfructus diuiduus, imo ab initio ipso iure diuisus cum æstimationem habeat.

Ad l. is qui 31. Eod.]

Trebacii responsum nititur æquitate, Sabini, iuris subtilitate. Cæterum notandum ex hac lege pro diuiso coniunctos singulos esse dominos totius, non tamen in solidum, sed ex parte. At ubi pro diuiso coniuncti sunt, singuli sunt dominipartis in solidum non totius siue solidi pro parte. Ergo aut solidum est singulorum pro parte, aut partes singulæ sunt singulorum in solidum.

Ad l. generali 32. §. heredis. Eod.]

Nota hinc casum singularem ubi vsusfructus totius anni transmittitur ad heredem licet fructuarius ab initio anni decesserit, nisi forte negatio desideretur vt legendum sit: *Non per-
tineant.*

Ad l. vxori 35. in fine. Eod.]

Necessario sic statuendum est ne alias super-
vacanea fiant verba *peracto quinquennio*: Nam
satis fuisset dicere: cum vsusfructus defierit eius
esse, tunc cum fundum illis dari volo. Ne ergo
otiosa videantur illa verba, interim vsusfructus
penes heredem erit, donec quinquennium la-
batur.

Ad l. Stichio ibi: *ignorauerint*: Eod.]

Ignorauerint utique: nam si cum scirent
conditionem, in eodem errore fuissent quo ipse
legans licet mala fides abfuisset, tamen non vsu-
cepissent, propter iuris errorem qui nocet in lu-
cris.

Ad l. 1. §. adeo autem in fine. de dot.
præleg.

Non pugnat l. 3. C. de fals. ca. adiect. quia ibi
certæ quantitati falsa causa adiecitur, quæ non
nocet, hic certum corpus designat causa adiecta,
vnde si nullum sit legatum corrumpit quasi re lega-
ta quæ in rerum natura non sit, cum tamen in-
nuat extare id quid legat & eo modo tradi vult,
fecus ibi.

Ad l. 2. §. idem quærit. ibi: *Et dicit ha-
bere*: Eod.]

Contra Celsum iuris veteris autorem, re-
spondit Marcellus in l. cum dotem ad l. Falc. Sic
passim animaduertere licet iuris Ciuilis incre-
men-

mentum & posteriorum Iureconsultorum subtiliores distinctiones & emendationes. Marcellus circuitus vitandi gratia recte respondit, non habere scilicet nisi quo ad commodum representationis, Celsus vero ideo, ne lucrum vllum faceret legatarius. Cui respondit ipse Marcellus; non rogati sed capientis inspicere personam in plerisque.

Ad l. cum quis 3. §. mulier ibi: *fidei eius commisit*: Eod. de dot. præleg.

Hinc collige plurimum referre quibus verbis utatur testator: Nam si sic: *quicquid ex hereditate ad te pervenerit*: etiam legata & fideicommissa veniunt ut hic patet & sic loquitur etiam l. 16. C. de fideicommissis. Si vero sic: *hereditatem restitue*: legata & fideicommissa non veniunt, sic loquitur l. 94. de leg. 3. Eodem modo distinguatur utrum dos legetur, quo casu impensæ necessariae deducuntur; an, quod dotis nomine accepit, quo casu secus est.

Ad l. si Pamphilo ro. ibi: *duae personae*: de opt. leg.]

Collige hinc patris & filii fam. vnam tantum esse personam propter vinculum potestatis quo soluto duæ incipiunt esse. Hinc recte Iustinianus in l. ult. C. de bon. quæ lib. statuit infanti hereditate delata si pater eam acquirere contempserit infantem postea suæ ætatis iuris factum posse eandem recuperare. l. 18. C. de iure delib. facit & l. 63. de acq. her.

Ad l. si optio 13. in prin. Eodem.]

Non pugnatur l. 4. C. de leg. quia illa loquitur in seruo qui nec ipse libertatem accepit, nec alii legatus est: hic vero Stichus legatus erat, nempe sub conditione: si eum legatarius optaret; unde dies legati Sticho relictus non cedit nisi à die aditæ hereditatis. Rursus non pugnatur l. 15. hoc tit. quia hic tempore aditionis solus Stichus exiit unde & ipse & legatum ipsi relictum eodem tempore legatarii facti sunt: Ibi tempore aditionis plures existunt serui, unde ante optionem nullus est legatarii atque adeo legati eidem seruo relictus dies inutiliter cedit. Idque ipse Paulus hic innuit ibi: *tunc sequens &c.* quasi dicat: hoc tantum casu non alias.

Ad l. fundum. 3. §. minor. de fund. instr. &c.

Non aduersatur l. 111. §. si seruus. de leg. 1. quia ibi primo legauit libertatem, postea eundem seruum legauit, unde quia non constat an memoria lapsus, an reuocandi animo ad secundum perueniret, in dubio pro libertate respondetur; quæ interpretatio cessat ubi libertas inutiliter data est, maxime cum alias utrumque legatum corrueret & sic testatoris voluntas inutilis & inanis euaderet: Hic vero è contra primo legauit, postea manumisit unde reuocasse legatum intelligitur, licet manumissio inutilis sit. Quinimo etiamsi primo manumisisset, & postea legasset hoc casu adhuc putarem idem iuris futurum, nempe quia

quia generi per speciem derogatur, & quosdam manumittendo, & postea legando prædia instructa, eos venire noluisse videtur.

Ad l. prædia 27. §. affini suo. ibi: *operam legaret: de fund. instr.*

Alii legunt: operam eligeret. sed vterque textus vitiosus est & sic emendandus: oram legere: id est portum attingeret.

Ad l. si peculium 6. §. vicario. de pecul. leg.]

Non obstat l. 24. hoc tit. quia ibi loquitur cū extraneo legatur peculium vel seruus expculiatus: hic cum ipsimet seruo, quo casu plenior fit interpretatio vt patet ex l. 8. in fin. hoc tit.

Ad eand. l. 6. §. sicut autem. Eod.]

Rescriptum ergo Imperatorum Antonini & Seueri eodem modo intelligendum est, quo illud de tacita repetitione legati à substituto vel cohærede l. 77. de leg. 1. nempe in re obscura, id est, si non euidenter contraria fuerit voluntas, vt ibi ait idem Vlpianus & hic quoque subiicit.

Ad l. denique 8. §. his consequenter. Eod.]

Placuit & merito, quia licet petitionem non pariat tale legatum, parit tamen exceptionem possidenti vt l. 6. §. etsi. hoc tit. quæ sufficit hoc casu. Nec obstat quod glossa obiicit, quia ex quo

legauit libertatem, per consequens intelligitur remississe debitum.

Ad l. aliter 13. Eod.]

Sic quæ rebus depositis accedunt deposita non sunt ut vestis serui depositi, vel capistrum equi: l. 1. §. quæ depositis. depositi. Ratio differentia est quia cum seruus legatur cum peculio peculium licet sit accessio, reuera tamen legatum est, unde mortuo testatore, vtriusque, id est, serui & peculii dies cedit, atque adeo etiam deficiente altero alterius nihilominus salua manet petitio: At vestis nullo modo legata est, unde nullo modo debetur nisi quatenus cohereret legato, id est, seruo. Sic in obligatione alternata, singula membra sunt in obligatione atque adeo vno remisso per pactum tota conuellitur obligatio. Secus in legato generis, quia singula species seu indiuidua non sunt in obligatione.

Ad l. l. in prin. ibi: in praestatione esse duntaxat. de pen. leg.]

Duntaxat, non etiam in petitione. Nec pugnat l. 14. quand. dies leg. quia ibi non ait peti posse, sed, interpellari posse heredem. interpellatio fit etiam extra iudicium, petitio in iudicio. Ex quo patet verissimum esse penum peti non posse: Nam ex sola interpellatione legatarii, haeres constituitur in mora & fit transfusio legati penoris in legatum decem, atque adeo penus peti non potest. Sed sola decem incipiunt peti posse, licet penus offerri possit usque ad litis contestatio.

testationem. Atque sic conciliantur omnia loca quæ hac in re configere videntur. Cæterum incontinenti penus solui debet, id est, cum aliquo spacio ut ait l. i. ad Falcid. Non enim tā continuum tempus exigendum ut hæres præcipitur; nec rursus tam longum, ut quamdiu viuât protrahatur præstatio, sed modicum, scilicet quo primum possit sine magno incômodo, ut Paulus respondit in cõsimili specie hac scilicet, si hæres Stichum non manumiserit, liber esto l. 20. de statulib.

Ad l. nam quod 4. in prin. de pen. leg.]

Vasa nō sunt legata sed accessio rei legatæ. Sic & rei depositæ accessio, deposita nō est, nec quæ commodatæ accedit, commodata est & tamen eadem actione petitur. Cæterum distinguendum est an etiam vasa specialiter legata sint, quo casu si ante mortem testatoris penus definat ipsa quoque vasa definunt, secus si post. quia vasa nihilominus salua sunt & peti possunt à legatario: At si in accessionis locum tantum rapiantur à penû, siue ante siue post deficiente penu ipsa quoque vasa non debentur.

Ad l. Labeo 7. §. sed de his. de supell. leg.]

Asterisco digna distinctio: cum quæritur mēs an verba testatoris spectanda sit. Si verbum est ambiguum multiplexue, spectatur mens loquentis: si vero simplex sit nec nisi vnum quid & certum significet, tum à significatione vo-

cis nō disceditur. Sic olim dubitabatur vtrum lana legata, si postea vestis inde facta esset nō adimendi animo an vestis deberetur? Et certe non videbatur deberi etiamsi ea fuisset mens legantis, quia lanam legauit cuius appellatione nō venit vestis. Contra tamen respondit Iulianus deberi nisi mutarit voluntatem. Caterum ex hac lege nota veterum frugalitatem & simplicitatem, & posteriorum luxum ac profusionem. Illi aurea parsimonia & sobrietate, supelle&tili utebantur fictili vitrea lignea aut summum ærea. Hi ferreis moribus & plane ærea prodigalitate, argentea aurea & gemmea vti ceperunt supelle&tili.

IN LIBRVM XXXIV.

Digestorum.

Ad l. libertis 4. §. Lucius. de alim. & cib. leg.]

AGANT, id est viuant, habitent, morentur seorsim, non cum patroni liberis, quæ conditio olim frequēs & vsitata erat. Quare delēda est Glossa hic, q̄ in Parnasso somniat latinæ elegātiæ ignara, qua ratione & alibi sepe impingit.

[Ad l. pecuniæ 8. in fin. Eod.]

Hoc vult, fideicommissum alimentorum nō posse denegari sine pudoris labe. Eodem sensu dicitur in Institut. de fideicom. *Solo pudore eius*
qui

qui rogabatur, continebatur: Vnde ideo cauere non debet rogatus alimenta prestare, quia quoadmodum necessitudo tollit cautionis necessitatem, ita & verecundia rogati qua salua nō potest negligere defuncti preces.

Ad l. is cui. II. Eod.]

Non tantum eius temporis, quod sententiā præcessit, sed & eius quod post sententiam & ante restitutionem intercessit. Nam eiusmodi legata annua vel menstrua capitis diminutione non pereunt, quia in facto magis quam in iure consistunt ait Modestinus in l. pen. de cap. diminut.

Ad l. Mela 14. in fin. Eod.]

Hæc vltima verba: *hac enim aqua persona relinquitur*: proculdubio transposita sunt, vel librariorum errore textui inserta cum Glossatoris a licuius essent.

Ad l. Seia 6. in fine. de aur. & argent. leg.]

Contra sentire videtur Iulianus eiusq; discipulus Africanus l. seruum 46. §. si pocula. de leg. 1. vbi ait omnino valere legatum & consistere, si modo non mutauit voluntatem. Sed non pugnant, quia hic res legata destructa est, vnde sicut domo destructa nec area debetur ita vnione soluto. At ibi species legata non est destructa, sed potius perfecta & absoluta. De poculo vero dispar est ratio, quia quæ materiæ potentia vin-

cuntur, eius naturam etiam secuntur. Diligenter ergo distinguendum est qua ratione mutetur res legata: nam si ex specie fiat materia vel contra, legatum manet, nec præsumitur mutata voluntas. Sic loquitur l. 46. de leg. 1. ubi ex poculo fit massa vel contra. At si ex vna specie fiat alia evanescit legatum nisi legatarius probet voluntatem non esse mutatam. Sic loquitur eadem l. 46. de leg. 1. ibi: *Sed si, &c.* In hac vero l. res legata in aliam formam transiit, quinimo ipse testator dissolvendo, adimendi animum satis clare ostendit exemplo eius qui ædes legavit, & postea easdem destruxit aut qui tignum legavit, ac postea ædificio imposuit. Adde quod, ut pecunia consumpta intelligitur ubi alii commixta fuerit ita & vinorum simili ratione in aliam speciem ornamenti translati aliisq; gemmis & margaritis coniuncti extincti videntur.

Ad l. in argento 23. in princ. Eod.]

Nempe, ut instrumentum instrumenti, cedit instrumento legato, ita & quæ potioris vasis deferuiunt. Sic aquiminarium cedit legato escario, quia & hoc propter escam paratur.

Ad l. vestis 25. §. muliebria. Eod.]

Collige hinc muliebribus vestibus viros sine reprehensione & vituperatione uti non posse. Vnde pater turpitude Bacchanalium, quibus personati, sexum mentiuntur. Nec iure civili tantum vituperantur, sed & iure diuino dānantur. Sic enim habet textus Deuteron. c. 22. vers.

5. Non

Non induetur mulier veste virili, nec vir utetur veste foeminea, abominabilis enim apud Deum est qui facit hac. &c.

Ad l. inter 35. i n fin. Eod.]

Contra respondisse videtur Pomponius in l. 110. §. si stipulatus. de verb. obl. sed facilis est solutio ibi in contractu, hic in legato. In illo obligatio oritur ex consensu duorum, vnde mens vtriusque spectanda: In isto non ex consensu, sed ex sensu vnius tantum scilicet legantis, vnde sola eius mens spectanda venit. Ibi si diuersa fuisse probetur contrahentium mens, id est, si dissensisse eos constet, nil actum est: si vero id non constat, verba tamen sunt ambigua, mens promissoris spectatur l. 99. & 106. de verb. obl. Si ambigua non sunt, mens stipulatoris cui suffragantur verba vt eadem l. 110. d. §. si stipulatus habetur.

Ad l. non solum 8. §. liberatio. de lib. leg.]

Exactum, nec distinguitur quo animo, quia semper extinguitur legatum nempe quia sola liberatio legata intelligitur: Secus si non ipsi debitori, sed alii legetur nomen eius, tum enim ea distinctio locum habet quasi emolumentum potius legatum sit quam ipsa actio. Atque adeo non pugnat l. 11. §. si rem. de leg. 3.

Ad l. si quis 10. Eodem.

Hinc rursus nota verba in Iure exactissime ponderanda maxime vbi leges collidi videntur

tur, & Prudentum responsa aduersari: Distinguatur hic quibus verbis legetur, vtrū hæres damnetur rationes non exigere, an actionem remittere. Quæ oscitanti alicui idem videbuntur nec vllō differre.

Ad l. legauī 26. ibi: *poteſt dici: Eod.*]

Necessario legendum est: *Non poteſt dici:* vel interrogatiue sic: Num poteſt dici? Et rursus paulo in ferius: *Sed poterit:* legendum proculdubio: *Non poterit,* vel: nec poterit. alias enim & autoritas & ratio refragaretur. Quod si enim nec sic legando: centum quæ mihi Titius debet, hæres damnas esto ei dare: legati petitio competit licet dandi verbum expreſſerit quanto minus ex hoc competet: damnas esto non petere, aut liberare?

Ad l. vlt. §. vlt. in fin. Eod.]

Hoc vult Scevola: Summa ampliata & nouatione secuta, illud tantum legato cedere, quod tempore testamenti debebatur, nō etiam quod postea accessit. Quod tamen ita demum locum habet si modo legatarius probet, testatorem nō adimendi animo nouasse, quod præsumitur. Atque adeo frustra obiicit Accursius hic tot leges, cum hic nō negetur extinguī legatum, nisi probetur durasse voluntas. Sed id tantum negatur, quod postea accessit, legato cedere.

Ad l. 3. § si duobus. de adim. leg.]

Hæc vox (*ſeparatim*) tollit antinomiali quæ alias videretur subesse hic & in leg. si fuerit 1. de reb.

reb. dub. vbi idem Vlpianus ait ademptionem in vtrumq; valere. Nam ibi loquitur, vbi coniunctim legatum est duobus Titiiis. Ratio differentia hęc est: quia si separatim legatur, vtiq; duobus legatum intelligitur datum & singulis in solidum, ac proinde si vni adimatur, alteri adhuc debebitur. Vnde sicut quando ignoratur cui datum sit, neutri debetur, ita & cum duob. disiunctim datum est & postea alteri ademptum, si ignoratur cui, neutri nocetur sed vtrique debetur: At vbi ab initio coniunctim legatur duobus illi vnus loco habentur ac perinde est ac si vni tantum legatum esset. Vnde si vni adimatur, vtrique ademptum intelligitur, quasi parum intersit Titio in singulari an Titiiis adimatur cum vnus personam ambo sustineant. Difficilius forte conciliatur idem Vlpianus hic & d.l. 11. de reb. dub. cum Paulo in l. 8. de leg. 2. vbi electionem dat hęredi cui soluat: Non inepte nec improbabiler dici potest Vlpianum loqui de legato per vindicationem, quo casu nisi certa sit persona, inuile sit legatum necesse est cum recta via transeat in legatarium ita vt statim mortuo testatore non expectato hęrede sibi presumat legatarius vt ait Caius in Instit. tit. de leg. At Paulus loquitur de legato per damnationem vt & Marcellus in l. 17. eod. id quod ex verbis colligitur huic legandi generi accommodatis: *cui dari oportet & rursus: si hęres damnatus esset.* Quo casu cum hęredis ministerium necessarium sit eiusque electio sit iure compellitur eligere cui det.

Adeandem l. 3. §. vlt. ibi : *nuda voluntate*: Eodem.]

Nuda, id est codicillis qui nudam habent voluntatem id est non solennem. Et sic cessant quæ ab Accursio hic obijciuntur. Et quod sequitur : *ademptum videri*: Dic, ipso iure quia ut nuda voluntate relinquitur ita & ipso iure tollitur : legata vero secus quia per exceptionem tantum. Sic ergo fideicommissa nuda voluntate infirmantur l. 18. de leg. 3, & adimuntur ut hic, Nec mirum cum generaliter in fideicommissis solam voluntatem servari responsum sit l. 130. de leg. 1.

Ad l. cum servus 15. Eod.]

Contra, si eidem servo libertas legata esset, & postea alienatus à testatore si rursus in dominium eius redierit, liber erit. Ratio diversitatis non alia quærenda extra fauorem libertatis ob quam multa contra rationem iuris introducta sunt l. 58. de manum. test. Eadem ratione si libertas à filio post certam ætatem eius data, si ad eam non peruenit filius, ab eius hærede præstanda est, quam sententiam iuro singulari receptam ad cætera fideicommissa porrigi non placuit inquit Papin. in l. 23. de fid. libert.

Ad l. ex parte 22. Eod.]

Aduer-

Aduersari omnino videtur Papinianus in l. cum quidam 12. de his quæ vt indig. Distinguendo soluitur nodus : aut ipse hæres facinus aliquod admisit, & tum hæreditas ei auferatur tanquam indigno & sic loquitur ibi l. 12. aut hæres nihil admisit ipse nec odio causam præbuit, sed ipse potius testator & tum hæreditas penes ipsum hæredem manet cui nulla culpa imputari potest : legatum vero ideo ademptum intelligitur, quia mutatio voluntatis præsumitur ex superueniente inimicitia licet sine causa exorta. Denique fiscus sine iusta causa hæreditatem auferre non potest, testator legatum adimere potest etiam sine causa. Et sic loquitur hic Pomponius. Quod autem in fine eiusdem l. 12. additur, de præceptionibus accipiendum est si id probarit legatarius, idemque hæres ex parte, alias præsumitur vtramque adimere voluisse. Nec rursus pugnat l. vn. si tab. test. nullæ ex tab. quinimo hanc nostram sententiam confirmat : Addit enim expresse, si incisæ sint tabulæ, vel cancellatæ, vel alia ratione testator voluntatem mutauit *voluitque intestato decedere, &c.*

Ad l. si seruus 27. de adim. leg.]

Ex hac & superiori lege patet plurimum interesse, vtrum seruo cui libertas & pecunia testamento legata est, postea alienetur an inter viuos ab eodẽ testatore manumittatur: Illo casu

& si codicillis inutiliter libertas ipsi iam alieno adimatur tamen hoc casu valet quia redimi potest & consequenter libertatis legatum conualescere. Vnde legatū pecuniæ, quod innititur legato libertatis cuius ademptio hic tenuit, nouus dominus petere non poterit. Hoc vero casu libertas codicillis adempta non valet cum iam quæsitā sit manumissione secuta vnde legatum pecuniæ recte petere poterit hic manumissus. Ideo autem non tenet hoc casu ademptio libertatis quia etsi denuo quocūque casu aduerso in seruitutem caderet tamen non conualesceret legatum libertatis, vt priori casu quia videtur esse nouus homo vt hic subiicit. Nec pugnant hæc leges cum l. 2. de iure Codicill. quia ibi negat valere libertatem directam sed trahi ad fideicommissum: hic dationem valere ait Paulus sed quo iure non exprimit vnde hæc ex illa intelligenda est.

Ad l. quidam 6. in prin. Ibi : *sive quis alius: de rebus dub.*]

Non pugnat quod incertæ personæ legari non potuit hoc iure, quia hic non tam legatario consulere vult quam sibi ipsi, nempe prouocare studet ad impetrandam sibi restitutionem, vnde cessat ratio illius regulæ, quia certum est hoc casu consilium testantis.

Ad l. vtrum 8. in prin. Eod.]

Ex his verbis facile apparet olim dubitatum fuisse & contrariam aliorū fuisse sententiā. Gaius tamē accedit Pomponius in l. 16. §. vlt. de leg. 1.

Notan-

Notanda ratio subiecta : *quasi ab initio &c.* unde patet de legato vindicationis hoc accipiendum, ac proinde mendosum esse textum in eiusd. l. 16. §. ult. vbi legitur: *Sed et si*: legendum enim: *Sed si*: quasi prius de legato vindicationis locutus sit, postea de legato damnationis, hoc modo: sed si per damnationem, (hoc enim voluit verba illa: *partes legauerit*;) secus est quia tunc non totum debetur non nato postumo.

Ad l. si inter 9. in princ. Eod.]

Non obstat l. 10. §. si maritus hoc titul. quia vtroque respondetur pro possessore, qui tamdiu tuendus est, quamdiu contrarium non probatur scilicet donatarium & mulierem priores decessisse: hæredes enim illorum, petitionem habent, eorum autem retentionem quæ merito tamdiu competit quoad contrarium probeatur.

Ad l. qui duos 10. in princ. Eod.]

Non pugnant leges ab Accursio hic obiectæ nempe l. 30. de test. tur. & l. 62. de har. inst. quia ibi vnum tantum fieri hæredem tutoremue voluit: hic vero substitutum voluit vtriusque impuberis hæreditatem capere, vnius directe & alterius per consequentiam, unde capit vtriusque licet directo vtramque. Idem euenit ei qui alio iure succedit l. 38. de leg. 3.

Ad eand. l. 10. §. si maritus. Eod.]

Non pugnat ut paulo ante dixi l. 9. quia vtro-

bique eadem ratio subest, nempe quia pro possessore fit interpretatio, nisi contrarium probetur: Ibi donatarius possidet, hic maritus, vnde puto si traditio ibi necdum secuta esset; potiorum futurum heredem donatoris. Nam & a libi distinguitur traditio facta sit nec ne. Denique hic ut repetitioni dotis locus sit, necesse est probare, ipsam superstitem fuisse viro. Ibi sufficit non fuisse superstitem donatorem probari non posse: Hic constare debet quod fuerit superstes ibi non est necesse id constare sed sufficit contrarium non constare. Hoc probatur etiam argumento l. 27. de donat. mort. ca. ubi si duo sibi inuicem mortis causa donant & simul pereunt, neutrius haeres repetitionem habet, quia neuter supervixit, ut ait ibi Martianus.

Ad l. si fuerit ii. ibi: *sed etsi duobus hominibus.* Eod.]

Legatum fuerit coniunctim scilicet: nam si disiunctim tum locum haberet quod dicitur in l. 3. de adim. leg. quia tum utrique in solidum legatum est, & singulis in solidum debetur vnde si vni tantum adimatur & cui ignoretur, neutri ademptum videtur: At ubi coniunctim tum quia loco vnus habentur ambo & partes singulos ferre voluit testator (si concurrant) vnus ademptio totum viciat, ut neutri quicquam debeatur. Ergo quia vnus loco eos habuit vni adimendo utrique adimit.

Ad

Ad l. si is qui i 4 §. cum ita. Eod.]

Ab hoc §. vsque ad finem huius legis tractat Paulus non tam philosophica quam philosophice, vnde ex philosophiæ principiis sumenda est interpretatio. Itaq; vox, *AVT* dupliciter accipitur, disiunctiue & disiunctim: Illo modo accipitur cum vnum fieri, aut non fieri ex alternatiuis sufficit: hoc modo cum omnia fieri aut non fieri necesse est: quo sensu hic loquitur Paulus & est sensus: *si vtrumq; non dederis*: Ibi sensus est: *si alterutrum non dederis*.

Ad cand. l. 14. §. vtrum ibi: *non ideo tamen &c.* Eod.]

Hoc vult: Interest inter has duas stipulationes *Si hoc aut illud non feceris*: & *si quid horum feceris*: quia illa est vniuersalis quo fit vt non possit vtraque vera esse affirmatiua & negatiua. Ergo quia aliquo facto hæc propositio vera est: *alterutrum factum est*: sequitur hanc esse falsam: *hoc aut illud factum non est*: quia sensus est: neutrum factum esse: At hæc potest vtroque modo esse vera ibi: *nam simul ea, &c.* Id est sed ea stipulatio scilicet: *si quid eorum factum fuerit* vtroque modo vera est, aliquid eorum factum est: aliquid eorum factum non est. Ratio est (vt ibi innuit *quia cum &c.*) quia duæ particulares possunt ambæ esse veræ, non item ambæ falsæ. Sicut è contra duæ vniuersales possunt quandoque esse falsæ simul, at nunquam veræ simul. Notissimum porro

est vocem *nam* sapissime accipi pro *sed* ut hic & l. 2. de condit. & demonstr.

Adeandem l. 14. eundemq; §. vtrum Ibi: *quari debet an &c.* Eod.]

Merito queritur hoc casu, an aliquid factum non sit quia sensus est: si omnia facta non sint: Itaque hæc stipulatio efficit ut vtrumque fieri oporteat ne committatur, nec proderit aliquid esse factum. Si quid non est factum: Illa vero stipulatio: si quid eorum factum fuerit: quæ ut non fierent comprehensa sunt, efficit ut nihil fieri oporteat, ne committatur nec proderit aliquid non fecisse si aliquid factum est. Vel si vtrumq; malis legere negatiue dic: illius (scilicet si quid horum non fuerit factum) effectus est ut illa sit vera & eius contraria falsa oportet nihil factum esse, tum enim verum erit dicere: aliquid horum factum non est & falsum aliquid horum factum est: huius (scilicet: si hoc aut hoc &c.) ut fiat vtrumque ut nempe illa propositio vera sit, & eius contraria falsa. Vtroque facto hæc erit vera hoc aut illud factum est: hæc falsa hoc aut illud factum non est.

Ad l. si quis 15. Eod.]

Queritur hac lege an testator legare testibus possit antequam signauerint? Videbatur non posse ob regulam iuris quæ dicitur incertis personis legari non posse. At contra placuit quia legatum non ante valet aut subsistit quam testamentum factum & perfectum sit, quod testium

sub-

Subscriptionibus fit. Vnde perfecto testamento iam certi sunt testes atq; adeo dicta regula non obstat. Sic ei qui capere non potest vtiliter legatur in tempus quo capere possit l. de hær. inst.

Ad l. quod de pariter 17. Eod.]

Huius legis & duarum sequentium & multarum aliarum in hoc titulo ratio est; quia ad retentionem sufficit non constare de iure aduersarii : ad actionem autem necesse est ius actoris certum esse & probari posse.

Ad l. idem 18. Eod.]

Siue de aduenticia siue de profecticia dote loquatur, hæredi vxoris actio non competit, nisi probet virum priorem decessisse, quia vt legati petitionem habeat oportet vt in persona mulieris dies eius cesserit ; atq; adeo necesse est ipsam tempore mortis mariti superstitem fuisse, quod si non probetur cessat petitio & merito repellitur.

Ad l. sed & in illo 19. Eod.

Expungenda est vox *VEL* : alter alteri & ita legendum *an hæredes extitisse videantur alter alteri, &c.* Et quod sequitur *hoc est* legendum est: *Idem est.*

Ad l. ult. de reg. Caton.]

Nouas leges, nempe Iuliam & Papiam caducarias ex quib. legatorum dies cedit ab aper-
tis tabulis: Regula vero Catoniana respicit tem-

pus mortis vnde cessasse videtur toto eo tempore quo eadem leges durarunt. Referri etiam potest hæc lex ad latinos Iunianos & cēlibes qui capere poterant si tempore mortis essent ciues Romani vel coniugati vt colligerē licet ex Vlpiani fragmentis tit. 22. Eadem ratione nititur Marcianus in l. 85. de condi. & demonst. vt probet seruo libertate legata sub conditione, & pecunia pure, valere pecunię legatum, quia, inquit, non cedit à die mortis, atque adeo regula Catoniana non obstat.

Ad l. si in metallum 3. de his quæ pro non script.]

Collige hinc legatum relictum incapaci, haberi pro non scripto, relictum vero indigno, pro caduco. At, inquires, maiori pœna afficitur damnatus in metallum, quam nubens cōtra leges. Ergo multo magis auferri debet. Respondeo, non auferitur nisi quæ situm, nec nisi ei qui quæsiuit. At deportatus cum incapax sit, nihil sibi quærit vnde pro non scripto habetur quod ei relictum est. Sic incapax ex quacunque causa si se defet, præmii loco dimidium consequitur: at indignus nihil penitus à fisco obtinet l. 13. in prin. & §. penult. de iure fisci.

Ad l. ult. eodem.]

Nota casum quo id quod pro non scripto habetur, manet penes hæredem cum suo onere, regulariter contra vt patet C. de cad. toll. Sed hoc ideo, quia nominatim cauetur Senatus-
consul-

consulto Liboniano l. 14. in fine. ad l. Corn. de fals.

Ad l. post legatum. §. de his quibus ut indig.]

Inofficiosum dicere non permittitur; quia agnoscendo legatum, per consequens acquiescit exheredationi & sic defuncti iudicium semel probauit.

Ad eand. l. §. prohibendi Eod.]

Id est qui legatum accepit licet postea nullum dicat testamentum; non tamen amittit legatum. Vtrum autem sit permittendum legatum accipienti, ex post facto nullum dicere testamentum; Iudici causa cognita constituendum est. Hac ratione patronus ex minore parte institutus si testamentum falsum dicat & succumbat postea contra tabulas bonorum possessionem petere non potest. l. si patronus ex minori de bon. lib. At filius siue falsum siue nullum dixerit postea rursus inofficiosum dicere potest & contra l. 14. & 16. C. de inoff. testam. multum enim interest vtrum quis debita amittat, an lucrum non capiat. l. §. C. de codicill.

Ad l. si inimicitiae 9. Eodem.]

Ratio quare primo casu non applicetur fisco, quemadmodum ultimo casu, non illa est quae vulgo redditur quia scilicet non tam indignus est qui quem capitis accusat, quam is qui status controuersiam facit. Imo ille multo indignior

est, cum vitæ & status controuersiam moueat hic status tantum, sed illa est ratio quia primo casu viuenti facta est iniuria & legatarius indignus esse cepit, vnde præsumitur reuocasse legatum offensus vt sic petenti obstat exceptio doli (nec enim ipso iure reuocatur legatum sicut fideicommissum.) At secundo casu iam mortuo fit iniuria, vnde præsumptio reuocati legati cessat ac proinde fiscus vendicat.

Ad l. cum quidam 12. in prin. Eod.]

Glossa Azonis ad verbum *valeat* appositæ non est authentica: Falsum enim est quod ait mero iure valere secundam institutionem. Imo ipso iure nullum est testamentum quo incapax scribitur hæres l. 3. & 4. de his quæ pro non scriptis atque adeo prius testamentum firmum manet licet hæredi ex eo auferatur hæreditas tanquam indigno. Alia est etiam ratio posterioris exempli de eo cuius nomen deleuit: hic enim reuera est hæres & testamentum valet, vnde mirum non est si hæreditas in fiscum transit cum onere legatorum. Errori Azonis causam dedit quod incapacem & indignum confudit vt patet ex tota Glossa.

Ad l. hæredi 15. in fine Ibi: *si tantum* &c. Eod.]

Recte. nam cohæres cohæredi imputat in Falcidiam prælegatæ; secus in extraneo legato, quia huic non proficit, quod à cohærede præle-

prælegatum est hæredi à quo legatum accepit.
l. 22. ad l. Falc.

*IN LIBRVM XXXV. DIGESTO-
rum in Titulum de condit. & de-
monstrat. &c.*

Ad l. 3.]

Magna fuit hac de re controuersia, tandem hæc opinio præualuit in supremis iudiciis; contraria autem in contractibus. Ratio differentię est quia cum testator soli hæredi legatarious consulere satagat, merito pro eodem fit interpretatio qui omni vacat culpa nec si sciuiſſet & voluiſſet occurrere potuiſſet. At in contractibus secus est quia quilibet sibi non socio consulit vnde contra eum fit interpretatio qui legem potuit dicere apertius & si sub impossibili conditione contrahant non serio contrahere voluisse videntur maxime nulla mortis cogitatione morbiue grauitate turbati vt ibi.

Ad l. conditionibus 5. in fine.]

Quia expleta conditione pro eo est, quasi ei hæreditas vel legatum pure relictum sit vt ait Pomp. in l. 26. de condit. instir. Cæterum quod ex l. 25. eodem obiicitur non obstat quia negatio ibi proculdubio redundat vnde abest à quibusdam manuscriptis.

Ad l. multum interest. 21. ibi: *poterit acquirere hereditatem. &c.*]

Idem refert Vlpianus de eodem Iuliano l. 6. §. 1. de acq. har. Licet aliter sentire videatur idem Vlpianus in l. 15. & 16, eod. Et Paulus longe apertius dissentire videtur in l. 73. §. 1. Eodem titul. de acquir. har. Vide quæ ibidem annotavi, Potest etiam distingui vtrum ultro filius adierit an iussu præcedente: illo casu acquirit, quia quasi filius, servusve sine iussu adiēs hoc animo videtur adire ut aut sibi aut nemini acquirat cū sciat sine iussu non posse se patrem dominumve hereditati obligare: hoc vero casu non acquirit cum iubenti potius quam sibi acquirere velle videatur. Quod verum si orret, nam si dubitet proculdubio sibi acquirit ut alias notavi. Eadem ratione si is qui se filiumfam. esse putabat, cum paterfam. factus esset, capit rem possidere vsucapit, quamvis cum se esse credat, qui rem nec possidere possit ait Papin. in l. 44. §. filiusfam. de vsucap. Sic qui ignorat conditionem sub qua emptio contracta est, extitisse, vsucapit pro emptore ex mente Sabini qui veritatem potius seu substantiam intuetur quam opinionem l. 2. §. 2. pro emptore.

Ad l. in testamento 27. ibi: *num pœna tenerentur.*]

Quasi dicat, si extaret id ad cuius exemplum fieri

feri debet, committeretur pœna si negligeret facere. Nec obstat quod passim dicitur pœnæ causa relinqui non posse quia hoc ita intelligendum est ut non possit alicui legari alterius coercendi puniendiue gratia. At hic nemini relinquitur alterius puniendi causa sed ipsemet hæres, legatariusue multa imposita defuncti iudicium implere cogitur.

Ad l. si in annos 48. in fine.]

Non pugnat l. 12. quand. dies leg. nec l. 1. C. cod. in quibus dicitur ab initio cuiusque anni cedere, imò & exigi posse, quia plurimum interest inter hæc legata: Lego decem annua, vel quotannis, vel in singulos annos, Et hoc; lego in triennium, id est post triennium: Illa pura sunt quoad primum annum & præsentia; quo ad reliquos conditionalia sine die tamen & mora quinimo perinde est ac si decem simpliciter legata essent nulla temporis facta mentione, idq; singulis annis iteraretur nec enim dies additur solutionis differendæ causa sed potius obligationis multiplicandę, nec mora sequentibus annis inest sed conditio. At hoc posteriori casu reuera tempus adiicitur, præstationem differendi animo unde nisi toto eo tempore transmissio exigi non potest. Sic loquitur l. qui hoc anno 42. de verb. oblig. Proinde inepte distinguunt quidam stipulationem à legato ut hunc scopulum traiciant.

Ad l. sub diuersis 50. in fine.]

Cur non idem in legatarii persona? Ratio est quia hæres hæredis, etiam testatoris est hæres & serui dominus : At hæres legatarii, legatarius non est, vnde ei dando non paret defuncti voluntati.

Ad l. nonnunquam 51.]

Idem Vlpianus in l. 1. de leg. 2. quæ ex hac interpretanda est nempe interesse vtrum ita legatur: si voluerit Titius, Seio decem lego: an ita: Si Titius Capitolium ascenderit decem lego Seio: licet enim utrobique legati effectus in arbitrio Titii sit, tamen illo casu non valet quia expresse confertur in alienam voluntatem, quod non licet: hoc vero casu tacite tantum & veluti conditio fortuita continetur Titii arbitrium. Proinde ibi expressa nocent, hic non expressa non nocent.

Ad l. cui fundus 55. in prin.]

Eadem ratione, cum plures ab initio fiunt rei eiusdem obligationis possunt vel per vnum vel per plures procuratores litigare l. si quis 34. de procur. At si ab initio cum vno tantum reo fideiussoreue quis contraxerit & iudicatum solui stipulatus sit eius heredes necesse habent vnum dare procuratorem, ne defensio per plures personas scissa incommodo aliquo afficiat actorem l. 5. §. ult. iud. solui.

Ad

Ad l. quæsitum §6. in fin.]

Nota ex callido hoc consilio non omnē caliditatem dolumue legibus improbari sed fraudem tantum & malum dolum. Sic sæpe consulunt Iureconsulti vt vbi captio omnino vitari non potest sibi quisque prospiciat etiam cum alterius damno. Nec enim fraudem facere videtur qui fraudem excludit & multo minus, si suo iure vititur. Idem suadetur ei qui testamento nimis oneratur vt scilicet omiſſa eius causa ab intestato adeat. Idem euenit in specie l. 20. de neg. gest. vbi si cum negotia tua gererem rem tuam imprudens emerim, ac postea ante finitam vsucapionem id rescuiuerim consulor subiicere aliquem qui tuo nomine euincat vt sic & tibi res & mihi actio de euictione salua sit: alias enim si vsucapionem absoluerem tenerer tibi neg. gest. actione quanti tua interesset rem non esse tibi à me restitutam cum tuam sciui: Si vero ante vsucapionem vltro eam tibi restituerem, caderē iure euictionis atque adeo precio soluto fraudarer. Verum hæc omnia recepta sunt iure fori sed an etiam iure poli idem dicendum sit facilius est quæstio quam solutio.

Ad l. Titio 70. §. Titio.]

Ergo licet accipere pecuniam vt aliqua ducatur, nō autem vt non ducatur, promittere licet. Sic licet accipere pecuniam vt fur indicetur, nō licet vt non indicetur. Sic in l. 134. de verb. obl. inhonestum est & contra bonos mores vinculo

pœnæ matrimonia obstringi siue futura siue iâ contracta. At nuptias prouocare præmiorum & munerum spe illicitum non est l. 97. §. ult. eod. vbi ex hac stipulatione: decē si tibi nupsero dare promittis? non semper denegatur: etio. Contra ex hac stipulatione: si culpa tua diuortium fiat dare promittis: quia contenti esse debemus pœnis legibus comprehensis. l. 19. de verb. obl. Eadem ratione si quis vt puellam duceret; munera parentibus eius dedit, si puella non nupserit repetere potest quod dedit. l. 2. C. de donat. ante nupt. quę repetitio cessaret si prouocare nuptias pecunia non liceret. Sic ad fidem inuitare licet hæreticos & infideles Iure Canonico propositis muneribus, quinimo tributis eos onerare vt citius & facilius Christianam religionem amplectantur.

Ad l. cum tale 71. §. rescriptum est.]

Hoc vsque adeo verum est vt si patronus iureiurando libertam adegerit ne intra certū tempus nubat, vel ne alii quam cui patronus cōsenserit, vel non nisi colliberto, vel patroni cognato, incidat in legem Aeliam Sentiam, & ad legitimam eius hæreditatem non admittatur l. 3. §. si quis libertam. de suis & legit.)

Ad eand. l. 71. §. Meuius.]

Recte, confestim, nam dilatio legati in tempus mortis videtur facta in fraudem legis Iulie Miscellæ, quasi tum demum emolumentū peruenire voluerit ad eam, cum conditio extiterit, quæ

quæ cum remittatur merito ipsa quoq; dilatio remittitur. Adhæc tum voluit legatum præstari cum conditio finita fuerit, atqui ea statim finitur utpote remissa. Ergo & præstatio repræsentanda est.

Ad l. mulieri 73.

Quam diu Titius viuet, & in eodem statu erit: Nam cum beneficio legis Iulæ Miscellæ tantum consequatur, quantum si paruisset quo casu Titio mortuo vel capite minuto portio eius mulieri accresceret, non autem eo viuo & integro. Ita hoc casu etiam quamdiu viuit Titius, mulier partem tantum habebit, perinde ac si non nupsisset, eo vero mortuo vel capite minuto totum consequetur. Deniq; lex remittit conditionem ut ferat quod sibi legatum est, non etiam quod heredi.

Ad l. eas causas 79.

Sensus huius legis est: Alia est ratio fideicommissi cui conditio apponitur, alia eius, cui modus: In illo statim agens repellitur, quia non ante actio nascitur quam impleta fuerit conditio. In isto autem statim quidem nascitur actio, id est, ab initio, sed tamen quia moram coniunctam, siue ut alii Codices legunt cum sumptu habet, admittitur agens sed oblata cautione de modo scilicet implendo: Vnde ibi ante conditionis eventum agens nihil agit: hic ante oblatam cautionem agens male agit. Vnde patet primam negationem & ultimam redundare, ac proinde delendam.

utramque. Nec defunt Manuscripta à quorum aliis prima ab aliis vero secunda abest : Pro *consumptum*, legendum proculdubio *conueniam*: tametsi alii legant: cum sumptu, quæ utraque lectio defendi potest.

Ad l. Iulianus 85.]

Regula Catoniana (ut alibi quoque diximus) non habet locum nisi in legatis quæ à die mortis cedunt : Atqui legata seruis propriis relicta ab hærede extraneo cedunt ab adita demum hæreditate, unde regula Catoniana in iis locum non habet : secus ubi necessarius hæres institutus est siue necessarius tantum sit siue suus & necessarius, quia licet iste abstinendi beneficium habeat, tamen ipse vere hæres existit, nec prætor facere potest, ut non sit hæres (Quod non animaduertit hic Accursius) unde inter diem mortis & aditionis nullum est interuallum, atque adeo regula Catoniana utique locum habet & legatum inutile reddit.

Ad l. si cui 91.]

Deficiunt à petitione fideicommissi : hoc est quod Marcianus ait in l. 117. de leg. 1. secundum vulgarem formam iuris non possunt patrem compellere ut ab eo emancpentur, quia ut fideicommissum teneat non debet eius onus excedere relicta. Atqui huius fideicommissi æstimatio nulla est : quia patris potestas inæstimabilis est. Atque sic utraque intellecta cessat omnis pugna. Obiter nota : extra ordinem
siue,

sive, apud præsidem, opponi, secundum vulgarem formam iuris.

Ad l. pater 100. §. focrus.]

Non pugnat l. 71. hoc tit. quia ibi eiusmodi interpretatio voto matris repugnat, & naturæ quoq; ordini, quo mater præsumitur prior moritura nec videtur de eo casu cogitatū vnde merito reiicitur: Hic vero neutri contraria est: nā & focrus videtur de alterutrius morte cogitasse, & cum vir plerunque ætate superet uxorem, ordo naturæ non turbatur licet præmoriatur Denique ex Aristotelis sententia in Oeconom: mulieres anno decimo octavo viri anno tricesimo demum nuptiis copulari debent, vnde mirum non est si is casus expectetur & vir prior decessurus credatur.

Ad l. aliquando 106.]

Purum intelligatur, vt ad hæredem scilicet transeat. Nam legatum quod certum est debitum iri si adeatur hæreditas, ad hæredem legatarii transit ex cedro digna Labeonis regula in l. 22. quand. dies leg.

IN TITVLVM AD LEGEM

Falcid.

Ad l. 1. in prin.]

Lata est lex Falcidia temporibus Augusti Anno vrbs conditæ septingentesimo vndecimo, q̄

in hæreditatibus tantum ex testamento delatis loquebatur, nec in legitimis locum habebat ut patet ex his tribus capitibus. Verum Antoninus Pius postea Anno vrbis octingentesimo nonagesimo primo Christi vero centesimo quadragesimo, produxit eandem legem etiam ad legitimas successiones ut patet ex l. 18. hoc tit.

Ad eand. l. i. §. si usufr.

Si tota hæreditas legatis exhausta sit, estimatio necessaria non est cum è singulis legatis deducatur Falcidia, & eo casu Aristonis sententia locum habet: At si non tota hæreditas legatis occupetur, tum necessario singula legata æstimanda sunt, ut sic modus Falcidiæ inuestigetur, id est ut sciatur quantum præter residuum quod legatum non est adhuc deducendum sit à singulis legatis, & hoc casu loquitur hic. Cæterum male Rogerius hic in Glossa: *si quaratur* putat ab usufructu non deduci Falcidiam si proprietas penes hæredem sit. Nam ut possessionis ita & ususfructus causa à proprietate aliena & separata est unde quarta deducitur è singulis rebus legatis atque adeo etiam ab usufructu non secus quam si è centum quæ Titius debet, 40. Scio legentur. quo casu nemo dubitat quin si Falcidiæ ratio interueniat quarta deducatur ex illis quadraginta.

Ad eand. l. i. §. id quod.

Pugnare videtur l. 86. §. qui filium hoc tit. ubi dicitur si pars exhausta accedat integra ex
substi-

substitutione, confundi vtramque partem & solida legata præstari quod hic negat. Quam pugnam ita quidam conciliant, vt dicant hic de iure accrescendi agi, ibi de substitutione. Sed nihil agunt: nam & verba: *ex substitutione* hic expressum repugnat & ratio subiecta eos refellit. Denique antithesis inepta foret, si prior pars de substitutione, posterior de iure accrescendi loqueretur.

Ad l. in ratione 11. § quod vulgo.]

Vulgaris regulæ hæc est potestas siue effectus vt propter legata primis tabulis relicta substitutus quandoq; nihil retineat, quandoq; longe plus quam quartam. Nihil verbi gratia si quadringentis relictis testator ducenta legarit à pupillo, centum à substituto: & pupillus lucenta soluerit ac postea centum fortuito amissis decesserit, substitutus necesse habebit restare sua centum atq; sic nihil ei remanebit. Contra si legatis omnibus quadringentis, postea materna bona accesserint pupillo vel alia, vtine deducet quartam & reliqua aduenticia recipere habebit.

Ad cand. l. 11. §. si filio Ibi: & facile.]

Dixit enim supra §. proximo ultra vires id est ultra dodrantem conueniri substitutum; cum legata ab eo, videantur legata ab instituto sub conditione. Ex quo sequitur, vt quemadmodum pupillus cui hi duo substituti sunt, omnia legata præstaret; non modo Falcidia nulla intercedente, sed ne quidem solida stipulatione:

Si amplius quam &c. interposita, ut pote non necessaria; eodem modo de singulis substitutis videtur dicendum. Et sane rigor & subtilitas iuris hoc inducit licet æquitas contrarium suadeat.

Ad l. pater. l. 4. in princ.]

Non pugnat l. 15. §. cum fideicommissum; quia ibi compensat hæres, quod sibi hæreditas debet: at hic hæreditas nihil debet cum dos filiae sit propria, atque adeo videtur testator lapsus in iure, quasi putarit dotem in hæreditatem remanere, quod falsum est. Itaque locum habet, quod Modestinus ait in l. 19. de usufr. leg. interdum plus valere scripturam quam quod actum sit.

Ad l. quod de bonis l. 15. §. 1.]

Non potest testator facere ut Falcidia in bonis suis locum non habeat: At ipse hæres potest eandem remittere, nempe quia ex quo locum habuit non refragatur iuri publico si postea remittat. Unde non pugnat l. 46. hoc tit. aliud enim est Falcidiæ iam competenti renunciare, aliud, ne competat, vetare: illud licet, non hoc.

Ad eand. l. 15. §. non idcirco.]

Non obstat l. 1. C. de fideicom. ibi enim quaeritur, an legatum sit? quod praesumitur ex trienniali praestatione: hic quaeritur an Falcidia admittatur in reliquis? & respondetur admitti, quia potuit ab initio latere res alienam & postea emer-

re, item codicilli noui reperiri, denique con-
 are potest ex ratione calculi qui quotidie iniri
 potest an Falcidia locum habeat. Adde quod cū
 ura & diuerſa ſint legata annua nil obſtat quo-
 inus quædam integra ſoluat heres liberalitate
 a: alia vero imminuat autoritate iuris nec co-
 potest qui ſemel biſue donauit, continuare
 nationem.

Adeand. l. 15. §. fructus.]

Fructus quandocunque ſati, dummodo ante
 conditionem percepti: Non enim hic loquitur
 modo Falcidiæ, ſed de computatione, quod
 non animaduertens Accuſſius male ait: *fructus*
ſi erant ſati tempore mortis: Nam in quarta æ-
 manda & modo Falcidiæ conſtituendo, illi
 ntum fructus qui tempore mortis ſati erant,
 mputantur: At eadem quarta ſemel conſtitu-
 & declarata fructus quandocunq; percepti,
 cepto feruntur. Ergo intereſt de modo Falc-
 e agatur, an de iis quæ imputantur ſeu de im-
 pmento modi.

Ad l. filiusfam. 18. in princ.]

Inducta eſt à d. Pio anno vt ſupra diximus
 o. nam ante eiufdem d. Pii reſcriptum in te-
 mentariis tantum ſucceſſionibus locum ha-
 bat vt patet ex l. 1. hoc tit. Idque propter fidei-
 miſſa vt hic ſubiicit, non etiam propter le-
 ta, quia ab inteſtato legare nō licuit illis tem-
 ribus. Antoninus Pius ergo produxit ad ſuc-

cessionones ab intestato non ob legata sed ob fideicommissa quæ sola utroque modo relinqui potuerunt.

Ad l. si à seruo 20.]

In Falcidiam computari, id est, Falcidiam ab eo deduci ut à reliquis legatis, quia licet ab initio valuerit, ex postfacto tamen inutile evasit ita ut non debeatur, proinde manet in hereditate ac si legatum non esset.

Ad l. Nefennius 22. Ibi: *sed cum is qui &c.*]

Consulenda est l. 58. §. numis. ad Trebell. & l. filius. 24. C. fam. ercisc. quæ ex hac (vel hæc ex illis) interpretandæ sunt quamvis aliter illæ distinguere videantur nempe ut facta compensatione eius quod datur, vicissimque accipitur in residuo Falcidia deducatur.

Ad l. maritum 25. §. à liberto.]

Non obstat l. 32. §. ult. hoc tit. quia in prima parte eius paragraphi, fideicommissum est pars rei legata unde sequitur conditionem totius: At hic aliud legatur, aliud fideicommittitur. In posteriore parte eiusdem §. redditur ratio quia favor libertatis, inquit, sæpe & alias benigniores sententias exprimit, & illud fideicommissum diuisionem non admittit, hoc secus.

Ad l. 30. in ratione §. tametsi.]

Idem Florentinus in l. 89. hoc tit. quæ lex ex hoc

oc §. explicanda est & intelligenda pecuniam
empe ibi dari iussam, non in vim conditionis
ad locoprecii, seu, vt ipse loquitur ad legis Fal-
cidia commodum præstandum.

Ad l. sed si non 36. §. si incer-
im.]

Species huius paragraphi occurrit in l. 40.
e manum. test. &c. supplendū est hic, hæredi-
tem non aliter compelli seruum tradere lega-
rio, quam si legatarius cauerit existente con-
ditione libertati fideicommissariae cum restitu-
um siue traditum iri, id est cauere debet legata-
us se existente conditione libertatis seruam
eredi restitutum, vt ab eo manumittatur.
lem sentit Iulianus in l. 47. §. cum sub condi-
one de fideicom. lib. At si ita legauit vt ab ipso
gatario manumitteretur, tum petenti obstat
ceptio doli, nisi caueat se libertatem secundum
oluntatem defuncti præstiturum. l. 48. de fi-
icom. libert.

Ad l. in lege 45. in fine.]

Cautionibus, nempe vt aut hæres deducat
alcidiam quasi pure omnia legata essent & ca-
eat legatariis deficiente conditione quod mi-
is soluerit restitui: Aut contra nihil dedu-
t hæres & legatarii integra legata sua perci-
ant sed caueant eadem conditione existen-
s, quod supra legem Falcidiam acceperint, re-
itui: vt patet ex l. 73. §. magna. hoc tit.

Ad l. cum emptor 48. in fine.]

Non pugnatur l. 2. de her. vend. quia ibi emptor successit venditori & simul eandem hereditatem vendidit Titio, quo fit ut ipse nunquam heres fuisse videatur, quasi ipse Titius recta via & nullo medio successerit eidem defuncto venditori: Hic autem successit, sed non vendidit alii hereditatem.

Ad l. cum quo 56. §. ult.]

Ex hoc §. videtur manasse ius hodiernis moribus firmatum quibus pater potest iubere filiam suam dote contentam Falcidiam renunciare. Cæterum in specie huius §. totam quartam habuit heres licet alio titulo: quod si minus donasset residui petitio salva esset, nisi defuncti iudicium post mortem agnouerit quomodo loquitur l. 3 §. C. de inof. test.

Ad l. 57.]

Hæc regula hodie apud nos frequentissima est: ut recte ille dixerit honesta quædam scelera, successus facit: & rursus consuetudo peccandi tollit crimini pudorem. Visitur, inquam, ea regula in beneficiis Ecclesiasticis ut omissa interpositi id est fiduciarii possessoris, capientis Aulici persona spectetur cum an beneficium vacet quaritur: non enim Titularis qui possidebat, sed Aulici quia Rege impetrauit mors spectatur.

Ad

Ad l. si fundus 65.]

Non pugnat l. 86. in prin. de leg. 1. quia ibi interpositi ministerium tantum electum est, quod fieri potest cum nullam emolumentum penes ipsum remaneat: At hic electus est ut legatarius, quod aperte colligitur ex eo quod hic ipsi heredi restituere iubetur penes quem iam antea est legatum, unde non ipsi sed legatario consulere voluit: Ibi extraneo dare iussus est, cui prodest legatum, licet non ipsi interposito. Unde omissa interpositi, capientis persona spectatur. Denique hic prorsus inutile est legatum utrique, interposito scilicet & capienti heredi.

Ad l. potest hæres. 71.

Habes hic rationem quare hæres possit renunciare Falcidia, non item testator, quia nemine hæredis causa lata est Falcidia lex quod verum est primario nam secundario etiam testatoris causa lata est ne scilicet testamentum eius deferatur hæredi nullius aut minimi lucri spe illata ad hæreditatem adeundam ut ait Imperator inst. Tit. de lege Falc. in prin. Ergo hæredis causa lata est Falcidia, id est, eius utilitati & commollo consulit Falcidia: & nihilominus etiam testatoris propter periculum intestati atque ad hoc & illius prospicit utilitati ut inuitetur & huius voluntati, ne deferatur nullo existente hærede.

Ad l. Titia 85.]

Perperam à plerisque hæc lex exponitur & longe peius cum aliis confligentibus conciliatur, nempe distinctione adhibita prælegauerit, an rogauerit prius, quæ plane commenticia est. Itaque notandum est plurimum interesse, voluntate testatoris an potestate iuris, id est, Falcidia lege, quarta penes hæredem remaneat: hoc casu in Falcidiam imputatur tota pars hæreditaria, quia cum testator nil voluerit apud eum remanere ex parte hæreditaria sed totam restitui, & totus triens prædiorum prælegatorum iure hæreditario percipiatur, nõ poterit eum retinere, cum & voluntate deficiatur testatoris, & autoritate iuris: Falcidia enim contra voluntatem & sententiam testatoris inducitur unde hæres compensare debet partem quam retinet ex voluntate defuncti, cum ea quam retinere vult ex lege Falc. contra eius voluntatem; Atque hoc modo intelligendæ sunt omnes leges quæ imputari dicunt in quartam, prælegata, scilicet pro parte cohæredis. Et sic frustra obiicitur l. 18. ad Trebell. cum totam portionem ibi sit iussus restituere atque adeo Falcidia iuuandus sit: At illo casu cum quartam retinet, iudicio defuncti prælegata non imputantur nisi pro parte quam retinet iure hæreditario, quia scilicet plenior sit voluntatis eius interpretatio ex quo & legata & præter ea partem etiam hæreditatis penes hæredem esse voluit testator. Unde quemadmodum si ex parte hæres institutus, prælegata accepit, si repudiet partem, prælegata solida retinet licet
pro

pro sua parte nō valuerint iure legati, quia nempe hæc fuisse defuncti voluntas præsumitur ex quo hæredem & legatarium eum esse voluit: Ita hoc casu nostro bessem percipit iure legati, trientem autem iure hæreditario quem tamen æque retinet ac bessem idque ex præsumpta voluntate testatoris. Sed cum quartam deducat ex parte suæ hæreditaria, cuiusmodi est etiam triens prædiorum hinc fit ut ex illo quoque quartam imputet in Falcidiam, id est, vnciam quæ duodecima pars est eorundem prædiorum. Cæterum vox: *an*: expungenda est & contrinqua oratione ita legendum: *quæro an Titius ea quæ prælegata sunt, etiam pro ea parte hæreditatis quam rogatus est ut restitueret, integra retinere debeat?* Id est, an non solum pro besse quo valet legatum: sed etiam pro triente quo non valet, integra prælegata retineat.

Ad l. si hæres 89. in prin.]

Hæc pecunia non datur conditionis implendæ causâ; sed potius pro precio hæreditatis, atque adeo pro Falcidia, cum iure hæreditario eam pecuniam habeat quasi precium dictæ hæreditatis. Proinde corrui Glossâ in verbo: *prestat*: hac l. Nec quicquam aduersatur huic legi, lex sequens, vel aliæ præcedentes ut l. 30 §. tametsi & cæteræ ab Accursio adductæ.

Ad l. in quartam 90. in prin.]

Q 4

Extra quartam, id est quod à cohærede accipitur ait Marcianus: Ex quibus verbis Interpretes fere omnes inferunt quod à cohærede percipitur, præcipuum esse, sicut in legatis. Quod tamen, pace eorum, falsissimum est ut patet ex l. 58. §. numis, ibi: *concurrentem enim pecuniam compensari placuit &c.* Et l. 24. C. fam. ercisc. Genuinus ergo sensus est, quod à cohærede accipitur non imputari in Falcidiam quia nimirum non iure hæreditario percipit eam partem, sed tamen compensari cum parte hæreditaria ex Falcidia debita. Sequitur in hac ipsa lege 90. *sed et si accepta pecunia &c.* Scilicet non figura conditionis ut loquitur Marcianus in l. 30. §. tamen si. hoc tit. sed in vim modi & quadam precii specie: Nam de eo quod accipitur conditionis implendæ causâ subiicit sequenti §. si vero.

Ad l. hæc autem §. si duo. si cui plus quam per l. Falc. &c.]

Non pugnat l. 2. de except. rei iud. quia hic in omnem euentum certum est legata deberi, unde merito eligere possunt legatarii. At ibi pendebant & incertum erat utrum legata deberentur: nam si filius petiisset bonorum possessionem contra tabulas & obtinisset, legata extraneis relicta corruissent.

Ad l. videamus §. Eodem.]

Ut plerunque æquum est, inquit, nempe si aliqua coniectura probeatur ea fuisse mens testato-

stato-

statoris, alioqui non videtur diminutum fideicommissum. Quod verum est cum aliud legatur & aliud restituere iubetur: Nam si idem venit i fideicommissum quod legatum est, puto semper diminui etiam fideicommissum pro rata nisi contraria probetur voluntas.

IN LIBRVM XXXVI. DIGESTORUM in Tit. ad SC. Trebellianum.

Ad l. i. §. quanquam ad Trebell.]

SVbuenit fideicommissario non solum in his quæ hic referuntur, sed & in aliis, vt in ipsa Falcidia: Nam si hæres vnus rogetur prædiis quibusdam præceptis, portionem suam restituere, si plus in eis sit quam Falcidiæ ratio poscat, quicquid Falcidiam superat, fideicommissarius repetit, idq; ex coniectura voluntatis, vt puto, vide quæ notauimus ad l. 8. §. numis hoc tit. & ad l. filius C. fam. ercisc.

Ad l. Marcellus 3. §. quod autem.]

Puto expungendam vocem HOC & repouendam NON. vt sic legatur: *non idem dici potest.* &c. Quasi dicat cum hæres quartam non retinet (quod fit cum coactus adit) fideicommissarius eam retinet. Secus in testamento militis:

Q 5

nam licet hæres rogatus restituere, quartam nō retineat, nihilo magis tamen ipse fideicommissarius eam retinebit sed legatariis restituet.

Ad l. sed etsi ante 10.]

Ante diem vel conditionem, sub quibus scilicet hæres erat institutus, non sub quibus erat rogatus, quia tum posset etiam ante restituere. Et sic conciliandę sunt leges quę huic obijciuntur ab Accursio.

Ad l. apud 11. §. vtrum.]

Non dicit absentis procuratori restituta hæreditate ex senatusconsulto Trebell. statim transferri actiones, quia hoc falsum est vt leges contrarię ostendunt. Sed hoc tantum dicit per procuratorem posse hæredem cogi adire & restituere vt tamen non ante transferantur actiones quam ratum habuerit fideicommissarius, quod humanius & benignius esse quam Iuris apicibus inhærere supra l. proxima dixit Caius. Id probatur tum ex similitudine rescripti diui Pii, tum quia si statim transirent frustra Prætor hæredi succurreret, vtpote iam exonerato & extra periculum constituto per restitutionem procuratori factam. Sic rei per procuratorem acquisitę non ante incipit vsucapio quam dominus resciverit licet possessio quæratur etiam ignorantibus.

Ad l. sed cum 12.]

Omissis Accursii & recentiorum plerorumque interpretationibus, breuiter dico, Diuum Pium eo rescripto consuluisse, coactis adire, si cogens

cogens ante restitutionem decedat, vel si post coactionem & ante receptionem hæreditatis, in integrum restitui velit utpote minor. Nam hoc casu non auditur iure communi quia iniuria fit coacto si hæreditatem retinere cogatur quam non ultro adit. Vide quæ dixi ad l. nam quod 14. §. 1. hoc tit.

Ad l. ille à quo 13. in prin.]

Potest igitur fideicommissarius ante conditionem cogere hæredem adire. Nec obstat l. 21. §. à patre hoc tit. quia ibi & institutio (omnis enim substitutio est institutio conditionalis) & fideicommissum sub conditione facta sunt. At hic fideicommissum tantum est conditionale, institutio autem pura est.

Ad l. cogi poterit 16. §. sed si seruo.]

Seruus hæreditarius siue directam siue fideicommissariam libertatem acceperit potest hæredem cogere ut adeat: At seruus hæredis non item, quia is qui cogere vult, debet paratus esse statim hæreditatem recipere: Atqui nondum libero hæreditas restitui non potest ait l. 31. in prin. hoc tit. Quare diuersum in hæreditario qui fideicommissariam libertatem accepit? Num quia ius queritur seruo & afficitur eo legato, ita ut ad quæcunque peruenerit transeat cum sua causa & onere, quod non ite dici potest de seruo hæredis? Vel ideo quia inter dominum & seruum non est actio (nisi casib. iure expressis) nec debet seruus dominum suum cogere, quo n. iure hoc faciet cum

omneius quod seruus quærit, domino quærarur? Secus in hæreditario qui ante aditionem hæreditatis est seruus non autem hæredis? Imo ideo quia nemo inuitus rē suam alienat, quod hic eueniret si hæres à proprio seruo cogi posset.

Ad eandem l. 16. §. si ego hæres.]

Hæc verba; *vel alius legatarius*: non sunt Vlpiani sed Glossatoris alicuius è margine in textū translata. Nam aperte contrarium respondit Papinianus in l. 53. hoc tit. ratione addita; quid enim si inter moras legatario non manumittente, seruus decedat? Quin imo ipse textus ostendit notham esse parenthesin.

Ad l. ex facto 17. §. si quis autem.]

Nota præsumi filio superuixisse patrē: quod hoc casu ideo receptum est, quia testator filios rogati potius habere voluit quam ipsum fideicommissarium, ad quem peruenire voluit hæreditatem suam si filii ipsi hæredis ea non potirentur. Vnde in dubio cum filii & pater simul decesserint, filii præsumuntur priores decessisse. Adde quod non aliter videtur voluisse fideicommissarium carere hæreditate quam si filii hæredis eam re ipsa accepissent vt dicit l. 25. in fine primi responsi. Deniq; in re obscura iuauanda est voluntas defuncti.

Ad l. in fideicommissariam 18. in prin.]

Fructus imputantur non quicunque, sed iudicio

dicio defuncti percepti. Zeno tamēn hōc cor-
rexit sicut & legem Papinianus. de inoff. test.
& excepit filios qui quartam retinent non ex
fructibus sed ex ipsis rebus hæreditariis licet te-
stator fructus restituere, vel compensare iusse-
rit. In aliis autem ius vetus remanere puto l. 6.
C. eodem.

Ad cand. l. 18. in fine.]

Non pugnat l. 85. ad l. Falcidiam quia hic Fal-
cidie beneficio contra defuncti voluntatem re-
tinet quartam, vnde legatum pro parte hæredi-
taria imputat cum testator nihil eum habere
voluerit iure hæreditario, quo fit vt compensa-
re debeat partem quam ex voluntate eius reti-
net, cum ea quam contra voluntatem petit. At
in illa l. 85. Falcidia locum non habet, cum & le-
gata & portionem hæreditatis ex voluntate de-
functi retineat, vnde plenior fit interpretatio
voluntatis vt etiam à semetipso relictum reti-
neat.

**Ad l. mulier 22. §. non est dubitan-
dum.]**

Hoc intelligendum cum & libertas & hæ-
reditas, vel saltem libertas pure, relinquatur. At
si hæc in diem vel sub conditione detur secus est
quia hæres tum cogi nō potest adire quia non-
dum libero hæreditas restitui non potest vt ele-
ganter ait l. 31. hoc tit. quæ ita cum hac conci-
lianda est.

Adeand. l. 22. §. cum proponeretur. ibi: *ac si quod superfuisset.*]

Quo casu ea tantum veniunt quæ tempore mortis testatoris in hæreditate inuenta adhuc salua sunt, & in eadem causa perseverant: Non autem fructus postea percepti, nec res quæ ex hæreditate, bona fide ab hærede alienatæ sunt, qualis est dos hoc casu. Vide l. 58. §. penult. hoc titulo.

Ad leg. quidam ita 25. §. si quis filium.]

Notandum diligenter quod ait: *precium omne*: quod in eo qui ignorans manumisit non repetit, quia is tenetur tantum propter operas liberti, & ut hæreditatem eius hæres patronus restituat ut aperte distinguit Paulus in leg. 65. §. penult. de condict. indeb. Neque pugnant leges 28. & 29. qui & à quib. man. &c. quia alia ratio est cum servus specialiter legatur, quo casu siue pure, siue sub conditione, siue proprius siue hæredis legetur, non tenet manumissio, siue sciens, siue ignorans fuerit hæres ut illæ locuntur. Alia vero ratio est cum hæreditas iubetur restitui ut hic, licet hoc correctum videatur per leg. ult. §. si autem. C. com. de leg. Quod autem dicitur eum, qui ignorans manumittit teneri tantum ad operas & hæreditatem, hoc verum est in conditione indebiti & in donatione mortis causa: At in seruo promisso per stipulationem item in legato vel restitui iusso semper tenetur
ad

ad precium. Ratio differentię est, quia cōdictio indebiti est ex æquo & bono; æquitas autem nō patitur ultra conveniri bonę fidei possessorem, quam locupletior factus est. At in actione ex testamento vel stipulatu id non censetur, sed sufficit culpa debitoris factum esse quominus solui possit l. 91. de verborum obligatio. l. 65. §. ultim. de condict. indeb. l. 29. de mort. ca. donat.

Ad leg. ita tamen 27. §. si servum. in fine.]

Ergo fructus ante aditam hæreditatem percepti veniunt in restitutionem, nempe quia hæreditatis sunt, post non item, quia tum non amplius hæreditatis quę personam defuncti representavit sed hæredis sunt.

Ad eand. l. 27. §. quotiens. ibi: *Marcellus, &c.*

Ita proculdubio legendum est: *Plane est compellendus adire, nisi iam filius bonorum possessionē accepit, &c.* Vel negatione transposita ita: *plane est compellendus adire si non iam filius, &c.* Cum enim Iulianus dixisset hæredem cogi à fideicommissario non posse ut adeat hæreditatem: quoties filius emancipatus bonorum possessionem contra tabulas accipit Marcellus notat hoc ita demum verum esse, si tam filius bonorum possessionem accepit: Nam si nondum accepit, sed deliberat utrum accipere debeat, hoc casu plane, id est, omnino compellen-

us est adire, ne scilicet intercidat fideicommissum hærede scripto, dum filius deliberat moriente & postea eodem filio bonorū possessionem contra tabulas omittente, quis enim non videt fideicommissarium hoc eueniente frustrari fideicommissio suo?

Ad leg. si legatus 30. §. si quis bona.]

Vides hic dubitatum olim fuisse vtrum qui rogauit bona sua restituere, fideicommissio vniuersali intelligatur heredem onerasse perinde ac si hæreditatem rogasset restituere? Ergo hoc casu non differunt, sed in fructuum restitutione differunt. l. 3. §. nonnunquam de vsuris & l. 32. & 58. §. penult. hoc tit.

Ad l. Balista 32.]

Non pugnat l. 58. §. penult. hoc tit. quia distinguendum est quibus verbis testator vsus sit: nam si ita: *quicquid ex hæreditate super fuerit*: ea tantum veniunt quæ tempore mortis eiusdem testatoris inuenta adhuc salua sunt: Si vero ita: *quicquid ex bonis*: omnia veniunt, quæ reperiuntur apud rogatum tempore mortis eius siue hæreditatis sint, siue ex rebus hæreditariis, atq; adeo etiam fructus. Et sic loquitur l. 3. §. nonnunquam. de vsur. Idemque iuris est vbi vtrumque coniungitur vt hic: *ex hæreditate: de bonis meis: eam pecuniam. &c.*

Ad l. scribit 33. in fine.]

Ergo

Ergo quod vulgo dicitur, tempus mortis spectari in Falcidia, ponenda, & damna lucraue postea euenientia ad hæredem tantum pertinere, hoc intelligendum est de legatariis & fideicommissariis singularibus: Nam in vniuersalibus vtrumque communicatur vt hic vides & l. 27. §. hæres eod. Differunt etiam in aliis: hæres enim legatariis tenetur etiam de leui culpa: at fideicommissariis vniuersalibus non tenetur nisi de dolo & lata culpa. Hæreditas restituitur qualis nunc est ait Marcellus l. 44. §. vlt. hoc tit. ita legata & fideicommissa singularia redduntur qualia fuerunt tempore mortis. At in fideicommissis vniuersalibus si quid alienauit & ex precio redacto aliud emit vel permutauit vel creditores suos dimisit, non videtur consumpsisse, restituta tamen est quod suum perest.

Ad l. postulante 48. in prin. ibi: *quoniam fere. &c.*]

Iura enim aptantur ad ea quæ frequenter accidunt non quæ perraro: contemnunt enim legislatores ea quæ semel aut bis accidunt ait Póponius in l. de legibus. Cæterum quod hæredem fideicommissarii cogendum subiicit non pugnat cum l. 11. §. vtrum hoc tit. quia ibi non ipse fideicommissarius coegit adire sed procurator eius, & antequam ratam haberet aditionem decessit; vnde non mirum si in hæredem non transmisit. Nec rursus finis eiusdem l. 11. obstat quia ibi tacita subest conditio: *si nubilem a-*

ratem compleſſet; vnde cum ante defecerit non transmittit.

Ad l. non est cogendus § 3. in prin.]

Pugnare videtur hæc l. cum reſcripto diui Pii in l. 11. §. vtrum, vbi ab Albinæ filia quæ eidem Albinæ legata & ab ea manumitti iuſſa erat eidemque hæreditatem reſtitui hæres rogatus cogitur adire. Item l. 16. §. penult. eod. vbi non diſtinguitur vtrum ipſe hæres rogatus ſit manumittere Stichum an legatarius cui idem Stichus legatus erat & vtroque caſu cogi poſſe hæredem adire dicitur. Reſpondeo ad l. 16. illa verba: *vel alius legatarius*: non eſſe Vlpiani vt attente ſeriem textus legenti patebit: Reſcriptum autem diui Pii non aduerſam ſed diuerſam ſpeciem continet: ibi enim libertas erat relicta matri & filiæ, illi directæ, huic fideicommiſſaria vnde fauore libertatis & duarum ciuium Reipub. acquirendarum ſtudio aliter reſpondetur. Nec mirum cum olim pluribus libertate relicta, vni bona addicerentur vt omnes libertate conceſſa potirentur vt liquet ex tit. Inſtit. de eo cui liber. cauſa bona addicuntur. In hac autem lege non niſi de vnius libertate agitur eaque non directæ ſed fideicommiſſa quæ multis caſibus impediri poteſt, vt mirum non ſit reſcriptum non trahi ad hanc ſpeciem. At inquires expreſſe ibi ſubiicit etiam in cæteris cauſis exemplum hoc ſequendum. Concedo ſed ita vt hæredi coacto ſuccur-

ratur

ratur non item vt cogatur , vt patet ex argumento Vlpiani.

Ad l. si patroni 55. §. qui fideicommissam.]

Collige ex hoc §. ibi: *& erit in hac quoque restitutione*, &c. nullam esse quartam Trebellianicam vt vulgo in Scholis & subfelliis receptum est. Sed ex lege Falcidia tantum quartam deduci: Nam hic Trebelliano locus est, non tamen ulli quartæ, vel Trebellianicæ, vel Falcidiæ, Toravis & potestas Trebelliani est in transferendis actionibus, siue ab hærede in fideicommissarium siue à fideicommissario in alium fideicommissarium.

Ad l. hæredes 57. §. cum ita.]

Frustra obiicitur l. 10. C. de imp. & aliis substit. quia longe diuersa est vtrouque species; hic duplex est substitutio precaria, vna qua frater fratri, altera qua neptis substituitur, Ibi vero vna tantum. Ibi necesse est vtrumque impuberem mori vt locus fiat substituto quia ius legitimæ successionis pater conseruare voluit inter eos vnde priori decedenti superstes succedit ab intestato, qui nisi etiam ipse decedat intra pubertatem, euanescit substitutio, quippe quæ impuberibus tantum facta est: At hic is qui filio suscepto decessit, eius filius superstes non succedit. secun-

do postea morienti sine liberis , atque adeo fideicommissario fit locus.

Ad leg. deducta §8. §. numis acceptis.]

Tanquam si ex bonis numos retenturus fuisset : Non enim imputantur in Falcidiam nisi quæ ex bonis defuncti veniunt. Eadem plane ratione quicquid patronus capit , quocumque titulo etsi conditionis implendæ causâ submo-uet petitionem contra tabulas , si tamen de bonis sit liberti profectum ait Vlpianus in l. 3. §. vl. de bon. libert.

Ad eand l. §8. eundemque §. numis. in fine.]

Ex hoc §. intelligi potest l. filius. C. fam. ercis. Existimo enim utrobique quod supra quartam habet restituere eum cogi ob tacitam voluntatis coniecturam qua præsumitur ea prædia loco quartæ reliquisse: Vnde si quartam non efficiant , quod deest suppletur è reliquis bonis & contra quod superest restituitur quasi solam Falcidiam penes rogatum manere voluerit , superfluum vero restitui. Ergo pars hæreditaria prædiorum ipso iure in Falcidiam imputatur , pars vero cohæredis compensatur tantum , cum iure legati non hæreditario percipiatur , reliquum quod quartâ superat restituitur. Nam SCrum Trebellianum non solum hæredi , sed & ipsi fideicommissario consulit l. 1. §. sublata. hoc tit. Cui argumento est quod prælegato eucto agitur

tur de euictione aduersus fideicommissarium l. 72. hoc tit. quod non fieret si non compensandi animo relictum esset. l. 79. §. euictis. de leg. 2. adde l. 22. ad l. Falcid. & l. 5. §. sed etsi & l. 7. de leg. præst. vbi refertur Constitutio quædam diuipii qua liberis & parentibus relicta conseruatur licet filius præteritus contra tabulas bonorum possessionem petat, sed ita vt vsque ad virilem partem ea consequantur, quod ultra est restituere tenentur, vt & hic fit & in d. l. filius quem 24. C. fam. ercisc.

Ad eand. l. 58. §. quod ex hæreditate.]

Sensus est ea verba hoc significare, vt quod bona fide ex hæreditate diminutum est non teneatur restituere, sed ea tantum quæ adhuc perseverant in eadem causa, non autem significat fructus etiam restituendos cum hereditate. Nō pugnat l. 3. §. nonnunquam. quia ibi: *quicquid ex bonis supererit*: hic: *quicquid ex hereditate*: inter quæ plurimum interesse docuimus, cum fructus non hæreditati sed ipsis rebus accepto ferantur. Ad hæc cum quis rogatur restituere quicquid ex bonis superfuerit, hæc verba referuntur ad tempus mortis rogati, vt tum quicquid reliquum repertum fuerit, restituendum sit: At cum rogatur quicquid ex hæreditate superfuerit, verba referuntur ad tempus mortis non rogati, sed ipsius rogantis, quasi hæc fuerit mens eius: quicquid adhuc reliquum erit ex bonis quæ tempore mortis meæ reperientur: atq; adeo fructus postea percepti non veniunt. Pro-

batur hæc solutio aperte in l. 18. hoc tit. Nec placet aliorum solutio, qui ibi iure voluntatis respondent fructus venire, nam cum hæc voluntas ex verbis colligatur, cur ergo non idem dicemus hic & in reliquis legibus quibus fructus negantur venire? Facit l. 22. §. penult. hoc tit.

Ad l. debitor 59. Ibi: *videamus autem.*]

Videamus scilicet secundam strictam iuris rationem, & rursus: *videamus de effectu rei*: id est videamus quid de æquitate & utilitate communi receptum sit apicibus iuris dimissis & neglectis: atque sic primo quid disputandi subtilitas suggerat, deinde quid æquitas & humanitas suadeat, docet quod Prudentibus vsitatissimum & frequentissimum est ut in l. 37. §. fideiussoribus, ibi: *poterit dici*: scilicet subtilitate iuris, & postea: *sed non est ita*. scilicet de æquitate & in l. 46. soluto matr. & alibi passim.

Ad eand. l. 59. Ibi: *remanet ergo.*]

Remanet propter pignus naturalis obligatio, id est propter pignoris causam siue conseruationem. Nam cum coactus adierit, nec lucrū nec damnum sentire debet, vnde Seruiana actio Prætoria æquitate salua ei conseruatur dum vel obligatio non esse extincta fingitur, vel certe conualescere. Ergo si pignus non intercederet,

nec

nec ciuili iure actionem haberet hæres, nec
prætorio: cum autem pignoris persecutio à sola
prætoris iurisdictione introducta sit (nulla
quippe ciuilis actio datur in rem pignoris no-
mine) merito Prætor eam hoc casu tuetur Iu-
ris Ciuilis & commenticii argutiis contemptis
quibus eadem persona fingitur hæredis & de-
functi atque adeo obligatio omnis extincta.
Quinimo hæc ipsa videtur species l. 2. C. de
huit. pign. Eadem fere species proponitur in l.
1. C. de hæred. act. vbi salua manet pignoris
causa & in solidum licet pro parte hæres extite-
rit, creditor. Hoc quoq; exemplum referri po-
test inter ea quæ in Iure contra strictam dispu-
tandi rationem pro vtilitate communi recepta
sunt vt ait Iulianus in l. 52. ad l. Aquil. Similis
prorsus decisio occurrit in l. 46. solut. matrim.
vbi primo respondet quid de iure stricto dicen-
dum sit & postea quid æquitas suggerat. Breui-
ter ergo & fidenter dico aditione hereditatis
confundi non tantum ciuilem vt male quidam
opinantur, sed & naturalem obligationem:
verum si captio emergat vtilitatem commu-
nem: & æquitatem subtilitati præferri, vt hic:
Nam si pignus hæredi saluum non esset, vtrique
in damno moraretur, proinde propter pigno-
ris causam remanet naturalis obligatio, quini-
mo si naturalis obligatio non sufficeret ad pi-
gnoris causam seruandam, etiam ciuilis hoc
casu remaneret, id est, remanere fingere-
tur. Sic in eadem leg. 46. sol. matr. propter

affectionem personarum & fauorem nuptiarū contraiuris rigorem responderetur & in leg. 52. ad l. Aquil. propter publicam vtilitatem. Quo percinet & l. 38. §. 1. de leg 1. vbi et si fundo seruiente vel seruo pure legato, adita hæreditate legatarii fiat, atque adeo & seruitus extincta sit & furti actio sublata, tamen si repudiet vtrumque saluum remanet. Et l. Titius 21 de iure fisci vbi Titius sub pignoro debitor soluit pecuniam verum fiscus eam postea abstulit, quæritur an pignus liberatum sit? & responderetur non esse. Facit huc etiam l. penult. de except. rei iud. & l. 3. de separat. quæ eandem fere speciem habet, & rationem reddit, & l. 22. §. quod si. & l. 52. §. fideiussor. de fideiuss. l. cum quis 38. §. ult. de solut. Cæterum et si confusione extinguatur obligatio naturalis & ciuilis, non tamen naturaliter sed ciuilitè ut ait l. pen. ff. de solut. Eadem ratione in ponenda Falcidiæ ratione deducitur æs alienū etiam q̄ hæredi debebatur, licet aditione hæreditatis confusæ sint actiones ut ait l. 6. C. ad Falcid. Notandum postremo quo sensu hic naturalis obligatio vocatur, eodem plane pignus naturale vocari eum qui ab hostibus redemptus est. l. 2. C. de postlim. reuers.

Ad eandem l. 59. Ibi: *nisi prius de indemnitate. &c.*

Hac de causa in l. 7. C. de pactis heres creditor caute egit & hoc consilium secutus videtur dū in restituenda hæreditate pactus est, ut tam sibi quam cæteris creditoribus satisfaceret. Quod pactum

pactum si in huius quoq; legis specie interpositum fuisset cessasset omnis dubitatio.

Ad l. patronus 60.]

Siue consulto siue per errorem hæreditas restituatur, actiones non transeunt villo modo, at corpora hæreditaria quæ hæres tradidit, repetuntur si per errorem tradita sunt: at si consulto, secus est.

Ad l. Paulus 61.]

Videri quidem, id est, si verba spectes, quantitas potius quam portio hæreditatis relicta est: at quia mens eius fuit vt vnciam acciperet non tam verba quam voluntas sequenda est.

Ad l. facta 63. in prin.]

Non corrigitur hæc l. per l. ult. C. com. de leg. quam obiicit hic Accursius, quia illa intelligenda est secundum hanc, facta scilicet restitutione: Nam non repugnat legatum recta via transire in legatarium ita vt ne momento quidem videatur penes hæredem fuisse. At in fideicommissio vniuersali secus est, hærede enim partem hæreditatis alteri restituere iussu, si recta via transiret, hæres videretur ex parte tantum hæres factus, quod est absurdum.

Ad eandem l. 63. §. si quis maiorem.]

Siue quis rogetur aliquid ex parte debita (vt patrono, à liberto suo) alteri restituere, siue aliquid supra quam rogatus est, restituat, neutro casu actiones transferuntur, ibi, quia deficit iu-

ris autoritas: hic defuncti voluntas. Itaque ad translationem actionum tria sunt necessaria, restitutio, iuris autoritas, & testatoris voluntas.

Ad l. qui ita 66. §. si damnum.]

Sic si pecuniam hæreditariam crediderit & pignora acceperit hæres, neutra actio ex Trebel. transit, imo etsi in hæreditariâ actionem pignora accepit, tamen non transit pignorum persectio ex l. 73. hoc tit. Tamen ex causa fidei commissi agitur contra hæredem vt eiusmodi actiones cedat vt ibidem dicitur.

Ad l. si hæres 73. in prin.]

Ex enim actiones transeunt, quæ ex bonis defuncti pendent, ait Paulus in l. 66. §. si damnum. hoc tit. Vnde in eo quod postea subiicitur, videtur Paulus contra sensisse cum hypothecaria actio per hæredem quæsita ex hæreditaria principali pendeat velut eius accessio. Idem videtur sentire Africanus in l. 22. de fideiuss. Verum omnes idem sentiunt eademque est omnium opinio; Nam & ipse Africanus ait, in suo statu manere eiusmodi obligationem siue fideiussoriam siue hypothecariam, id est, vtiles actiones nō transire, quod probat à simili, quomodo, inquit, si hæres fideiussorem aut pignus accipiat, & postea emancipatus filius bonorum possessionem contra tabulas obtineat, quo casu certissimum est actiones illas per hæredem quæsitas non transire. Vnde non dubito quin ibi legendum sit: *non transeunt, &c.*

Ad

Ad l. qui filium 74. prope finem.]

Vides hic contraria Rescripta. nam hac l. annus cœptus, habetur pro impleto in l. 48. de cōdit. & dem. contra dicitur constituisse Aurelius Antoninus. Proinde mirum videri non debet, si hodie quoq; contrariæ sententiæ & decreta sæpe occurrunt: Ea enim est humani ingenii inconstantia & rerum vicissitudo vt quod hodie iustum visum est, cras iniustum videatur & contra. Nisi quis malit ibi legere decimum quartum, non decimum sextum transposito scilicet XVI. pro XIV. cum sint in vtroq; numero iidem characteres, vt sic ibi pubertas significetur quæ an. decimoquarto demũ impleto incipit.

Ad l. matrem 80. circa medium.]

Petere possint, scilicet pristina actione vel conditione indebiti? Et respondet neutro modo posse quia compensari oportet quod debebatur, cum eo quod immodice consumptum est, Facit l. 12. §. cum proponeretur. Eodem.

Ad l. nec semel 12. Ibi: *vt in initio &c. quan. dies leg.*]

Non pugnat l. 48. de condit. & demonst. nec l. 42. de verb. oblig. quia plurimum interest vtrum sic legetur, vel stipulatio concipiatur: *annua decem: vel, in singulos annos: An ita: post quatuor annos: vel: hoc anno:* quia hoc casu dies additur expresse præstationis differendæ causa: At illo casu temporis mentio fit non differendæ, sed multiplicandæ potius gratia. vnde quo ad primum annum stipulatio legatumue

purum est & præsens, perinde ac si diei nulla facta esset mentio. Idemq; iuris est de subsequentibus annis, nisi quod tacita conditio inest: *si vixerit*: non item dies aut mora iniicitur vlla: quo fit vt sicut si ita legatum esset: si Titius annum sequentem attigerit, decem ei lego: sine dubio huius legati dies cederet statim ab initio anni sequentis si eousque vixerit, ita & hoc casu euenit vt in initio cuiusque anni huius legati similitumq; cedat.

Ad l. cum legato 17. in fine eodem.]

Collige hinc quod sicut regula Catoniana locum non habet in legatis seruo legato relictis, ita nec in hæreditatibus puris alias enim quod hic dicitur, non subsisteret.

Ad l. si penum 24. in fine. eodem.]

At si quis ita stipuletur si decem dierum operas non dederis, viginti numos dare spōdes? contra responsum est nempe operas ipsas in obligatione esse non item numos. Sed ibi patet ratio, quia finguntur inquit Paulus operæ promissæ ne libertatis onerandæ causa numi in stipulationem deducti videantur alias patronus omnimodo excluderetur l. 39. de oper. libert.

Ad l. cum illud 25. §. heres. Eod.]

Florentinus Codex habet: & locupletior factus esset & c. & pro: nec: vt vulgata editio: vnde quidam argumento huius §. inferunt pupilum hoc solo casu naturaliter obligari nempe si locupletior fiat, alias nullo modo. Et ex illa natura-

naturali obligatione dicunt dari actionem ex rescripto diui Pii. Quæ sententia procul dubio falsa est & vulgata Accursiana & Haloandrina lectio verissima. Quomodo enim defendi potest hæc opinio lectione, cum, si locupletior factus est pupillus, efficax in illum actio detur? ac proinde legatum utile erit & non nullius (vt hic dicit) sed magni momenti: Adhæc cum debitor is sit quem iure gentium dare oportet; sequitur pupillum locupletiozem ex mutuo factum proprie esse debitorem. Quare cum aliæ leges negent pupillum obligari etiam naturaliter sine tutore aliæ id affirmant aptissime conciliantur ætatis distinctione vt si infantie proximus sit, non obligetur. (si enim plane infans ita vt nullum contrahendi habeat affectum imo ne sensum quidem nedum consensum extra controuersiam est nullo modo obligari) si vero actum rei intelligat vt loquitur Paulus l. 5. de reg. iuris, si intellectum rei capiat vt Vlpianus de acq. poss. si iudicium rei habeat licet non plenum vt l. 3. C. de acq. poss. si deniq; pubertati proximus sit vt Caius in l. 111. de reg. iur. tunc procul dubio naturaliter obligetur ex omni contractu. vnde l. 3. de neg. gest. & l. 95. §. aditio. de solut. & alibi passim qui pupillo credidit licet petere non possit nisi quatenus locupletior euasit pupillus, compensando tamen & retinendo totum creditum consequitur. vnde necesse est eum obligatum fuisse saltem naturaliter. Quare dicendum ex rescripto diui Pii etiam ciuilitè obligari pupillum locupletiozem fa-

Etum quod mirum videri non debet, cum & Prætor è iurisdictione sua plurimis ex causis actiones introduxerit ex quibus antea retentio tantum competebat, atq; adeo naturali obligationi civilem (civilem accipio vt naturali non etiam vt prætorie opponitur) addiderit. Nec obstat quod vrgent vtilem actionem dari quia utilis ibi vocatur non vt civilis esse negetur, sed vt publicæ utilitatis causa civilis & efficax dari intelligatur.

Ad l. postquam §. vt leg. seu fid. nom. caue. Ibi: *teneri negavi.*]

Non pugnat l. i. C. de fideius. quia hic cessat persona obligata saltem ad tempus, nempe quamdiu apud hostes detinetur, vnde cū principalis obligatio cesset, cessabit & accessoria: At ibi obligatio principalis non cessat, sed pro parte mutatur siue transfertur & fiscus quodammodo hæres est pro ea parte.

Adeandem l. §. Imperator Ibi: *cauere.*]

Hinc collige illud quod vulgo receptum; appellatione interposita, causam in eodem statu reponi quo erat lite contestata; non vsquequaque verum esse. Nam hic cauetur, cum tamen lite contestata cautio hæc peti non possit l. i. §. penult. Eod. Quod sequitur in hoc ipso §. *sed quare non caueat, &c.* legendum est: *sed quare si non caueat &c.* querit enim quare is in quem trans-

transfertur possessio caueat, cum nō possideat,
nec ex edicto ut in poss. leg vel fid. &c. eiusmodi
cautio exigatur? Et respondet ibi: *Sed Prator,*
&c.

IN LIBRVM XXXVII.

Digestorum.

Ad l. seruis 7. in fine de bon. poss.]

CEdunt dies hi, nempe ut sequenti gradui,
bonorum possessio detur, ne bona vacēt,
Item ne amplius ipse pater vel tutor petere ean-
dem possit; Non autem ut ipse impubes sui iuris
factus quandoque petere non possit ut aperte
colligitur ex l. i. de bon. poss. infan. fur. &c. ex
qua hæc interpretanda est.

Ad leg. tutor. 8. Eod.]

Contra responsum est l. ii. de autor. tut. Re-
spondeo, tutor non potest repudiare scilicet so-
lenniter, ita ut omne ius pupilli excludat ac in
sequentes gradus transferat sed tacite potest
repudiare siue, ut loquitur l. i. de bon. poss. infan.
fur. &c. potest nolle accipere quo casu dies qui-
dem quibus scit, utique cedunt ut iis elapsis se-
quenti gradui locus fiat, non ut plenum ius
ei quaratur, sed ut eodem plane modo bo-
norum possessio ei detur ne scilicet bona
iaceant. Ergo quod in l. ii. dicitur; 172

repudianda: sic intelligendum & interpretandum est, id est, *in non agnoscenda*: quod fit eo cessante seu petere nolente.

Ad l. i. Ibi: *quo tamen cessante &c. de bon. poss. infan. fur. &c.*]

Nec impuberi nec pupillo, nocet patris tutorisue scientia sed ipsi tantum, nempe cedunt eis scientibus dies ut post eos amplius non admittantur. At ipse minor patris vel tutoris potestate liberatus quandoque poterit eandem bonorum possessionem petere, & sic auocare ab eo ad quem deuoluta erat patre tutoreue negligente intra dies petere.

Ad l. i. in prin. de bon. poss. contra tab.]

Obiicitur edictum de coniungendis &c. respondeo hoc sic intelligendum ut quomodo vocantur iure ciuili ii quibus legitima hæreditas defertur: Eodem modo & ii qui iure ciuili non admittuntur sed prætorio tantum; unde si filius & nepos concurrant & ambo emancipati sint, filius solus vocatur: at si nepos in aui potestate sit, ambo veniunt, nempe quia Prætor hoc casu filio tantum prodest, nepoti vero nocet.

Ad l. non tantum 3. §. si emancipatus filius vxore. in fine. Eod.]

Distinguendum est uiuat pater ac mortuus sit: si obiit, licet indignus fuerit vel exhæredatus filio non obest ut hic & alibi inculcatur: At si ad-

si adhuc viuit non ideo magis filius admittetur. Ratio differentiæ hæc est quia patre adhuc uiuo, si filius succederet, non ideo id fieret, quia proximus est, cum pater eum præcedat sed ideo quia pater eius priuari hereditate meruit atque adeo pœna vnius, alterius foret præmiũ contra leges. Deniq; si pater non deliquisset, filius non posset succedere. Ergo nec quia deliquit ideo magis succedere debet, sicut nec econtra ideo non debet succedere quia pater eius (iam mortuus) deliquit. Facit l. 34. Cod. de inoffi. test.

Ad l. si emancipatus 6. in fine Eod.]

Non admittitur emancipatus, scilicet ex ea parte edicti vnde liberi, vel vnde legitimi vocantur, sed tamen admittitur ex ea parte vnde cognati. §. admonendi. Instit. de hered. quæ ab intest. &c.

Ad l. non putauit 8. §. in adoptionem Eod.]

In adoptionem datos non submouet Prætor, si modo instituti sunt, & alius commisit edictum: nec enim in totum sunt extranei quia iura sanguinis nullo iure Ciuili perimi possunt: Sed si omnino extranei essent, utique non haberent contra tabulas bonorum possessionem etiam commissam ab aliis edicto. Ex hoc §. interpretanda est l. 2. de collat. dotis.

Ad l. si duobus 12. §. si prius Eod.]

Collige ex hoc §. etiam iure veteri testamentum prius iure factum, rumpi per posterius imperfectum, si modo is heres institutus sit in secundo, qui & ab intestato heres futurus est quare re hodie minime dubitatur, ut patet ex Codice & ex Instit.

Ad l. cum emancipatus. 13. §. si pater ex duobus. Eod.]

Tertiam habet emancipatus cum filio suo, scilicet testatoris nepote, qui in eiusdem aui remansit potestate: Alias quod hic dicitur: coniungi eum patri suo in triente, tallum esset.

Ad l. filium. 20. §. sed cum. Eod.]

Hæc verba *ideoque, &c.* usque ad verbum: *redit*: includenda sunt parenthesi: vox enim illa: *redit* connectitur & coheret voci: *momenti* ut sic coniungenda sint: *Sed* quia exhereditatio non tenet ideo res ad intestati exitum redit, ut aduersum &c. Non ergo ibi in verbo *redit* incipit paragraphus, ut perperam vulgati Codices habent.

Ad l. filium 5. §. si legata fuerint: de leg. præst.]

Non obstat quod hac ipsa l. & §. is autem ibi: *nam si legatis, &c.* dicitur, quia alia atque alia est utriusque species & ratio: Hic præteritus occupat locum instituti unde portio eius non augeatur ut sic legatariis coniunctis proficiat, ibi persona

sona debitoris non mutatur sed portio augetur per ea quæ extraneis relicta erant, unde proficit coniunctis legatariis. Item ibi non prodesset etiam si retineret, quia communicare teneretur cum præterito quæ ratio hic cessat cum totum retineat. Denique rescissio illi prodest cum extraneis nil præstet: at huic nocet cum iure stricto nil præstare teneatur utpote cum nil ab eo legatum sit.

Adeand. l. 5. §. is autem ibi: *& magis probatur, &c.* Eodem.]

Non pugnat l. 14. §. sed illud de bon. possess. contra tab. quia ibi loquitur de inst. tuto qui erat eiusdem gradus & iuris: hic de liberis remotioris gradus, qui non tam ex institutione quam ex beneficio diui Pii retinent portionem. Ratio differentia est quia ibi potuit commissio edicto & ipse contra tabulas bonorum possessionem accipere unde sibi imputet, qui id neglexit: hic vero bonorum possessio non competebat contra tabulas.

Ad l. bonorum. 22. in fine. Eodem.]

Non obstat l. 8. §. si quis ex liberis, quia loquitur de liberis & parentibus qui bonorum possessionem contra tabulas petere non possunt, de quibus solis cogitavit & edixit Prætor in suo edicto de leg. præst. At hic filius est eiusdem gradus cum præterito atque adeo ad edictum non pertinet unde legata consequitur eiusdem edicti beneficio.

Ad l. 1. §. si ex dodrante. de coll. bon.]

Monstra sibi fingunt quæ debellent Glossatores dum huic §. obijciunt §. ultimum huius l. & l. 2. §. si tres & l. 3. §. Iulianus hoc titul. cum omnes omnino huic consonent, & idem prorsus sentiant. Nam in omnibus dicitur eatenus conferendum quatenus suo aufertur. Vnde si emancipatus, quod ex bonis patris cōsequitur, totū suo aufert, omnia vicissim sua bona ei confert; ita tamen ut si plures sui sint viriles partes fiant ex eis quæ confert: quod si semissem suo aufert, ipse quoque semissem tantum suorum bonorū confert, & sic de cæteris pro rata. Cum autem dicitur quotam aufert, tantam confert; intellige quotam non ratione patrimonii paterni totius sed eius tantum portionis quam inde aufert: Proinde cum hoc §. semissem tantum (sux portionis quam ex patris bonis consequitur, licet hic semis sit tantum quadrans, habito respectu ad totam hereditatem) auferat instituto (nam alterum semissem, id est quadrantem totius extraneo aufert) per consequens etiam semissem tantum suorum bonorum conferet ex quo viriles partes fiunt, ut sic suam etiam portionem connumeret ut ait §. portiones & §. seq. Atque adeo manifestum est quadrantem ex collatione ad suum peruenire debere. Ergo idem est dicere hoc casu semissem conferri, & quadrantem conferri: semis scilicet diuidendus, quadrans scilicet diuisus & suo in solidū dandus.

Ad l. cū emancipati 2. §. Id quoq; Eod.]

Adeo

Adeo diuersum est in legato conditionali, v³ si ante cōditionis euentum & ante patris mortem, legata vel fideicommissa soluantur huic emancipato, non tamen conferantur vt ait l. penult. hoc tit. quæ non pugnat sed potius hanc adiuuat & supplet.

Ad eand. l. 2. §. si tres Eod.

Recte vnus loco sunt: Nam quemadmodum si vnicus esset emancipatus, trientem singulis in potestate retentis conferret, sibi quoq; triente reseruato, ita etsi decem pluresue sint, singuli tantundem conferent.

Ad eandem l. 2. §. si duo. Eod.

Male notat Azo in Glossa: *duo fratres* plures conferre quam auferat. Imo tantundem, nam totum quod singuli nepotes consecuntur suo auferunt, vnde merito suorum bonorum dimidium suo conferunt, altero retento, id est, Ex causa collationis dimidium dant suo, vt sic viriles partes ferant. Vnde patet frustra vrgeri l. 1. cum idem prorsus dicat.

Ad l. 3. in prin. ibi: *item si frater &c.* Eodem.]

Itaque duplici ratione bonis paternis excluderetur, nēpe sua, & fratris instituti & sui morte: nam & hoc casu deficeret conditio, quia ex edicti verbis confertur ei qui institutus est, vel sius est heres eiusdem gradus cum isto emancipato, atque adeo in persona heredis impleri non posset.

Ad l. si nepotes 7. Eod.]

Pugnare videtur l. 2. §. si duo hoc tit. vbi dicitur eos totum conferre, seu quod idem est singulos conferre semisses instituto vel suo. An dicendum, Celsum à cæteris hic dissidere ut eius moris est, ut patet ex l. 1. de reg. Cat. l. qui res §. aream de solut. l. si areæ de leg. 2. & l. 1. §. 1. de usufr. accref. & alibi passim? Minime gentium. Imo idem plane sentit, nempe ut idem iuris sit singulorum pluribus existentibus, quod vnius si vnus tantum, id est, ut singuli conferant quod collaturi essent si soli existerent.

Ad l. 1. §. si sit nepos. de collat. dotis.]

Non pugnat l. illam 19. C. eod. quia illa loquitur cum plures sunt nepotes neptesue superstites, vnius filiorum filiarumue iam mortui mortuæque, quo casu cum singuli sint emancipati atque adeo patruis auferant, merito singuli quoque conferunt ipsis patruis: At hæc loquitur de nepotibus vnius filii præmortui quorum vterque est in familia aui, vel alteruter, quo casu nihil patruis auferunt, vnde nec quicquam ei conferunt: Nam si ambo sunt sui heredes, suo iure partem ferunt: si vero alteruter tantum suus est, alter qui defuit suus esse confert: sed alteri tantum nepoti eidemq; fratri suo qui suus esse perseveravit, in cuius nimirum portione concurrat cuique soli aufert, non etiam patruo confert cum ei nihil auferat: At si ambo sint emanci-

Mancipati singuli auferunt patruo atque adeo singuli eidem conferre tenentur.

Ad l. in adoptionem 2. Eod.]

Necessario fingendum est, Caium in hac legeloqui de filia in adoptionem data & à patre naturali instituta quæ portione testamento sibi adscripta non contenta; contra tabulas bonorum possessionem accepit commissio sibi ab alia præterita edicto, quo solo casu competit ei bonorum possessio contra tabulas l. non putauit 8. §. in adoptionem. de bon. poss. contra tab. Alias irrecôciliabilis antinomia imo & absurditas maxima hic occurreret si alia admittatur huius legis species. Caterum puto iure singulari receptum, ut conferat instituta filia, in adoptionem data. Ideo fortasse quia duplicem successionem accipere sperat patris scilicet adoptiui, & naturalis, unde minus ei fauetur, in alterutrius successionem quasi de lucro potius faciendo quam de damno vitando sollicitæ. Et sibi imputet si parter relicta non admissa contra tabulas agere maluit.

Ad l. filius 5. prope finem. Eod.]

Vsuras ergo præstat filia post moram, licet ex stipulatione cautionis interpositæ conueniatur, quod mirum non est cum huic stipulationi insit arbitrium boni iuri ut dicitur l. 5. de coll. bon.

Ad l. pater 8. in prin. Eod.]

Ratio dubitandi erat, quia res quæ præter dotem filiæfam. à patre dantur, non sunt in bonis filiæ vt ipsa dos nec donare pater potuit nec denique hoc iure & casu donatio morte confirmabatur, proinde in bonis & dominio hereditatis manere videbantur argumento l. 13. C. de collat. vbi donatio fundi non conualefcit. Ratio decidendi est quia sub contraria conditione easdem res filiæ legasse videtur: *si heres esse noller*, vt hic in fine eleganter subiicit Papinianus.

Ad l. si ventris 8. de vent. in possess. mitt.]

Non pugnant leges quæ hic ab Accursio obijciuntur: quia illæ de muliere enixa, hæc de prægnante: illæ de puero nato, hæc de nascituro siue de ventre loquitur, inter quæ magna differentia: puer siquidem mittitur solus etiam remota matre, vnde frustra differtur adulterii quæstio: at partus non potest mitti nisi ipsa mater mittatur, proinde mora omnis & obex remouetur. Adde quod maior cura habenda eius qui nondum lucem vidit, & solis visceribus maternis alitur quam eius qui iam natus etiam alienam opem sperare potest.

Ad l. 1. §. sed et si patruus. de coniung. cum eman. &c.]

Quod

Quod ait exheredatum patrem pro mortuo haberi, verum est secundum quid non simpliciter nempe quoad hoc vt non faciat partem nepotibus, quoad alia autem non semper habetur pro mortuo. Vt ecce; filius emancipatus exheredatus est vel alias indignus, an nepos in eius potestate non existens auo succedat? Si viuat adhuc filius, nepoti non proderit vt succedat, quia cum filius eum gradu præcedat & familia ad proximum pertineat nullo iure successionem vendicare poterit. Adde quod si filius non deliquisset, nepos nihil haberet. Ergo nec ideo habere quid debet quia filius deliquit, alias pœna filii præmium esset nepotis contra Iura. Nec denique vlla nepoti fit iniuria: Si vero mortuus sit filius vtique peccatum filii non debet nocere nepoti quod palam eueniret si non admitteretur: Nam si filius non deliquisset nepos, vt pote gradu proximus, citra controuersiam succederet hoc casu. Ergo non ideo excludi debet quia deliquit alias communis foret pœna quod est iniquum cum non sit communis & culpa. Ergo nec prodesse, nec obesse debet nepotibus delictum filii l. 3. §. si emancipatus. de bon. pos. con. tab.

Adeand. l. 1. §. nunc videamus ibi:
nam et si alius, &c. Eod.]

Probat patrem filiis suis semissem conferre, non virilem; quia si duo sint patruj vnus emancipatus, alter suus, vtique emancipatus non conferet nepotibus & fratri viriles, sed illis

coniunctum trientem, & fratri tantumdem. Ceterum notanda hæc distinctio: *ex bonis aui: & propter bona.* Qua ratione etiam quod conditionis implenda causa datur, non ex testamento, sed propter testamentum capitur.

Ad l. 1. §. si sit filius. Eodem.]

Hic locus mirum negotium omnibus Interpretibus facessit qui tamen facile enodari potest si modo vera lectio restituatur: Corruptum enim esse textum & ipsa paragraphi series, & Manuscriptorum varietas palam euincit vix quippe duo reperiuntur consonantia. Qualiacunque fuerint Vlpiani verba, species proculdubio proponitur de eo qui decessit relicto filio in potestate, alio emancipato, & ex defuncto duobus nepotibus & vno emancipato queritur quomodo patruus emancipatus hoc casu conferat eidem duobus nepotibus siue fratris sui defuncti filiis? Respondet Scevola tres partes faciendas trientem sibi retenturum, alium fratri suo daturum, tertium denique ipsis duobus nepotibus in defuncti testatoris potestate constitutis. Ratio dubitandi erat, quia cum hi duo nepotes minus ferant ex hereditate aui quam patruus eorum in potestate eiusdem defuncti constitutus, per consequens minus quoque ex collatione ab altero patruo emancipato facienda laturi videbantur atque adeo non trientem ut patruus sed minus. Minus autem ferunt ex bonis

bonis auitis quam patruus concurrente fratre (sic legendum non: *patre.*) eodemque testatoris nepote emancipato quia suum trientem diuidere coguntur cum eo vt patet. Ratio decidendi est quia hi duo proprie repræsentant personam sui defuncti patris vnde tantum ex collatione ferunt quantum tulisset pater eorum licet tertius frater emancipatus cum illis coniungatur in sua parte hereditatis auitæ. Hereditatis auitæ dico non etiam in parte collationis à patruo emancipato factæ vt quidam putant quod falsissimum est: hanc enim ipsi duo soli retinent præcipuam vt patet ex hac ipsa l. 1. §. nunc videamus: ibi: *nec quod, &c.* Quare vel ita legendum vt quidam Codices habent: *Ex defuncto duo nepotes in potestate, alius emancipatus, &c.* vel vt alii: *Ex defuncto nepotes in potestate alius emancipatus, &c.* vel si mauis retinere vulgatam lectionem per me licet dummodo omnia quæ secuntur de collatione, referas ad nepotem tantum in potestate constitutum, non etiam ad emancipatum. Nec obstat quod loquitur in plurali: *nepotibus*: quia hoc sæpissime accidit vt Iureconsulti modo à singulari ad plurale transeant modo è contra vt exemplum præbet l. 3. hoc titul. ibi: *obstat filijs suis, &c.* nam supra vnicum filium dixit ab exheredato sublatum. Id quod sexcentis aliis locis occurrit, vt vel mediocriter in Iure versato constat. Ergo vt in pauca contraham, difficultas non in eo versatur an patruus

emancipatus conferat nepoti etiam emancipato? hoc enim non est dubium cum emancipatis præteritis non conferatur, sed in eo tantum quomodo hic idem patruus emancipatus conferat nepotibus in potestate defuncti constitutis vtrum scilicet tantum quantum alteri patruo, an minus, cum & ipsi minus accipiant ex hereditate aui, triente suo nimirum in tres partes diuiso quarum tertiam reddere coguntur tertio nepoti emancipato, qui frater eorum est.

Ad l. si quis 6. Eod.]

Legendum est proculdubio vt alii Codices habent: *quia desit esse emancipato ex liberis*. Id est quia emancipatione secuta non amplius intelligitur esse nepos ex filio emancipato atque adeo desinit censei filius eiusdem emancipati.

Ad l. 7. §. idem ait. de Carb. edict.]

Legendum est: *non idem ait* : Quia hoc casu datur possessio decretalis, nempe propter elogium; illo non datur, vnde habet & hic locum regula iuris: expressa nocent, non expressa non nocent.

Ad l. scriptus heres 12. ibi : *quid enim, &c.* Eodem.]

Respondet tacitæ obiectioni contra id quod dixit, heredi succurrendum: Culpa enim imputari posse videbatur scripto vel legitimo defuncto, quia etsi bonorum possessionem secundum

dum tabulas, vel vnde legitimi petere non potuit, quamdiu contra tabulas impubes agere potuit, tamen cur non adiit iure Ciuili quod potuit? respondet quia fieri potest, vt vel maxime volens non tamen potuerit adire, quid enim si testamentum iure ciuili non valuit sed pratorio tantum; quod multis casibus fieri potest? Item legitimus non potuit petere bonorum possessionem vtpote litigiosam, impubere statim agente & petente hereditatem.

Ad l. 1. §. si linum. de bon. poss. secun. tab.]

Adhibenda distinctio l. penult. C. de testam. vtrum consulto ac data opera inciderit testator, an imprudens & inconsulto: Illo casu testamenti vires corruunt, hoc non item. Idipsum videtur hic sentire Vlpianus: *quod si ipse testator id fecerit*: quæ verba propositum & voluntatem facientis indicant.

Ad l. qui ex liberis 11. §. testamento de bon. poss. secun. tab.]

Dicendum est ipso iure irritum factum testamentum, adeo vt hereditas ex eo peti non possit: Inutile enim euasit iure ciuili; at iure pretorio non statim inutile relinquitur, sed pendet donec decedat; Et si paterfam. decedat, conualescit & petitur bonorum possessio: At si filiusfam. decedat, tum vtroque iure inutile redditur, vt sic nullo modo peti possit. Itaque notan-

dum (quod Glossa non aduertit) quod hic dicit: *si bonorum possessionem petat, &c.* non autem dicit: *si hereditatem petat.*

Ad eandem l. 11. in fine. Eod.]

Hoc est quod ait Vlpianus in fragm. titu. 23: §. si septem : *quæ bonorum possessio cum re id est, cum effectu habetur, si nemo alius iure heres sit, &c.* Id est æstimatur exceptio ex persona eius quicam opponit; quia si ab intestato, vel pet contra tabulas alius petere possit, ut si filius existat præteritus, - secundum tabulas bonorum possessio erit sine re.

Ad l. 1. §. si parens. si à par. quis man. fuerit.]

Quod hic dicitur de parente ut excludatur si pecuniam acceperit ut manumittat: idem locum non habet in patrono, qui etiam eo casu habet bonorum possessionem contra tabulas. Ratio differentia: est vel quia paterna pietas propter affectum gratuita esse debet non mercenaria, vel quia patronus maius confert beneficium manumittendo, quam pater emancipando, vel denique quia servus soluit numos dominicos peculiares scilicet, non autem filius paternos, cum possit ex peculio castrensi vel quasi id præstare: At in specie sequenti idem est in liberto, qui eo animo dedit, ut portionis debitæ vicem præstaret: l. 3. §. si debita. de bon. libert.

libert. Nec pugnat l. 35. C. de inoff. test. vbi dicitur eiusmodi pactum non præiudicare filio, quia illud intelligendum est cum minus legitima ei relictum est, tum enim non præiudicat quominus supplementum petere possit, quod & hac l. locum habet. Et hanc solutionem euidenter probat §. generaliter eiusdem leg. 35.

Adeand. l. i. in fine. Eod.]

Licet pater manumittens filio exemplo patroni bonorum possessionem contra tabulas petere possit, non tamen quoad omnia patrono comparatur quia illé non semissem aut trientem bonorum filii emancipati sed solidum consequitur, sicut is qui filium suum seruum manumittit: Nam & hic etiam iure veteri in solidum succedebat, quia licet patronatus iura haberet tamen etiam pater erat.

Ad l. diui fratres 17. in princ. de iure patron.]

Vel expungenda est hæc vox: *patri* tanquam notha vt patet ex illis verbis infra: *vel nota patris*: vel corrigenda vt corrupta, & legendum *prui*; vel *eius*: aut simili suffecta.

Ad l. ingratus 20. de iure patr.]

Hoc est quod dicitur in l. i. hoc tit. *si in officio suo sit patrono liberis sue eius, &c.* Et in l. 5. Cod. de op. liber. *si debitum patronis honorem non*

exhibuerit, &c. Non ergo omnis ingratitudo reuocat libertum in seruitutem, vt patet ex l. 1. & ex l. solo. C. de lib. cau. In l. 12. C. de op. li. vocatur *reuerentia*: vbi notandum; quod dicitur solam reuerentiam patronorum filiis debere liberos, quod intelligendum, cum nullæ operæ impositæ sunt in manumissione.

Ad l. Titius 3. in. fine de obseq. à lib. &c.]

Quod si dominus non cum seruo, sed cum extraneo pepigit & pecuniâ accepit, vt seruum manumitteret, secus est, quia tum efficaciter obligatur. In necessitatibus autem non est liberalitas nec beneficium intelligitur.

Ad l. heres 8. Eodem.]

Probat patri & patronis deberi honorem; etiam si pro aliis interueniant, quia econtra heres liberti, qui ex persona eius conuenitur, & sic quasi pro eo interuenit, iura extranei habet.

Ad l. liberto 9. Eodem.]

Quemadmodum quilibet sibi ipsi idoneus & soluendo est, licet aliis non sit; ita cuiuslibet persona patris honesta & sancta videri debet. Vnde etsi famosa sit mater, tamen ex senatusconsulto Tertylliano succedit filio l. 2. ad SC. Orfic. & Tertyll. Sic Nouella de incest. & nefar. &c. licet enim pater legum sit contemptor, & impius existat, tamen pater est.

Ad

Adl. nullum 10. Eodem.]

Sic Marcellus argumentatur l. penult. si parente, &c. Prætor nihil edixit de libertatis causa impositis, à patre filio emancipato. Ergo frustra in emancipatione operas ab eo stipulatur. Ex quo licet colligere in permissoriis ea tantum licere, quæ expresse conceduntur, sicut è contra, in prohibitoriis omnia licent nisi quæ speciatim prohibita sunt. Item colligitur differentia inter obsequia & officia: illa æque debentur parentibus & patronis, hæc his tantum non illis.

IN LIBRVM XXXVIII. Digestorum in tit. de operis libertorum, &c.

Adl. vt iurisiurandi 7. §. iurare.]

NON pugnat l. ult. de lib. cau. quia vt efficaciter obligetur, verum est post manumissionem, vinculum hoc interponendum: Exigitur tamen etiam ante à seruo, vt scilicet manumissus religione iurisiurandi ante manumissionem præstiti astrictus naturali obligationi facilius & libentius civilem etiam addat: eiusque necessitatem sibi impositam intelligat: Quod sequitur paulo infra: *nummiculator*, emendandum est ac substituendum: *miniculator*, vt patet ex l. ult. de lib. cau.

T

Ad l. si quis operas 5.]

Hoc casu liberis quæritur utilis actio, etiam si heredes ei non extiterint l. 22. hoc titul. l. 45. de verb. oblig. Id quod benevolentia causa receptum est propter affectionem personarum ut ait l. 46. solut. matr. Vnde leges quæ negant patrem filio actionem aut exceptionem quærere posse intelligendæ sunt de directis actionibus, & de exceptione pacti, non autem de utilibus, nec de exceptione doli.

Ad l. si quando 8. in fine.]

Pro liberto utique: nam si quis cum libertus non esset, iurasset se operas præstiturum, eoq; nomine fideiussorem dedisset, non obligaretur fideiussor l. 57. de fideiuss.

Ad l. operæ 9.]

Officiales operæ in edentis & accipientis persona tantum consistunt: artificiales cuilibet & à quolibet edi possunt. Ita & iussus à mandato distinguitur hoc à quolibet & cuilibet dari potest, illud non nisi inter certas personas locum habet nempe inter eos quibus, qui iubet, imperandi habet potestatem: cui vero iubetur parendi necessitatem. Atque adeo illud libere utrinque datur & accipitur: hic ex parte iussi necessarius est.

Ad

Ad l. libertus 15.]

Contra Iulianus respondit in l. 54. de verb. oblig. & Pomponius in l. 8. hoc titul. quorum vterque pro parte affirmat operam peti posse. Respondeo hæc lex accipienda est de opera officiali futura, quæ indicitur siue poscitur, siue petitur etiam extra iudicium & ante moram non pro parte sed in solidum tantum. Contrariæ leges locuntur de opera præterita siue officiali siue fabrili, quæ etiâ pro parte peti & præstari potest; quia cum præterita sit amplius præstari non potest; proinde ad æstimationem transitur quæ cum diuidua sit, merito operatum pro parte peti potest, id est æstimationis pars. Quod dum plerique Interpretum non animaduertunt in labyrinthum inextricabilem inciderunt.

Ad l. cum patronus 22. in prin.]

Hinc nota operarum obligationem cedere, ex quo patronus eas indixerit, ut ait l. 13. vel poscerit ut hic: at non ante dies venit, ut scilicet agi possit, quam tempus exactum sit intra quod præstari potuerunt.

Adeandem l. 22. ibi: *aliud in cæteris rebus.*]

Utique aliud: nam in aliis stipulationibus si dies non adijcitur, præsentis die debentur: quod si dies adiectus sit, ante peti non potest sed

solui potest etiam inuito stipulatore, quod in operis secus est, & merito, cum remuneratio quædam sit accepti beneficii, operarum præstatio; proinde cum voluerit patronus edi debent, inuito quippe beneficium non datur, & ex commodo patroni libertus non ex suo operas præstare debet. Vnde patet de officialibus tantum hoc intelligendum non item de artificialibus certæ speciei: quia hæ cedunt ex die stipulationis l. 24. hoc tit.

Ad l. 24. ibi: *et si non verbis, &c.*]

Paulus sic loquitur in l. 73. de verb. oblig. *ex re ipsa dilationem capit.* Verbis autem inest tractus, ut si ita stipuletur: *cum poposcero.* Differentiam notat Iulianus hac l. inter operas artificiales & officiales quod illæ etsi statim peti non possunt, statim tamen dies earum cedit nempe ab interposita stipulatione: At in officialibus, ex quo indicuntur, cedit earum dies, venit autem ex quo præteritæ sunt & amplius præstari nequeunt.

Ad l. si duorum. 28.]

Recte: non enim debet alteri per alterum iniqua conditio inferri nec sine facto nostro, ius nostrum ad alium transire. Ratio autem quare nuptiis libertæ operarum obligatio intereat est duplex, tum quia opera est officium, atqui vxor in officio viri esse debet & obsequio
mariti,

mariti, tum quia indecore præstari videntur. l. 48. hoc tit.

Ad l. si operarum. 29.]

Ex hoc titulo ut & ex aliis plurimis quibus tot occurrunt antinomix facile colligitur male & inique Tribonianum à quibusdam lacerari & vellicari, quasi in opere longo sæpius dormitarit & aduersa iura passim inseruerit idque memoria lapsus. Hoc enim verum videri posset si in diuersis & longe distitis titulis & materiis id occurreret: at cum in eodem titulo ac capite id sæpe eueniat, verisimile non est obliuioni, aut incurix, aut denique ignorantix id tribuendum, ut quosdam non pudet; quin potius fatendum reuera non pugnare leges, licet id nobis videatur, sed ignorantiam potius in nobis pugnare cum scientia iuris veteris. Quod qui negat, Senecæ ancillam imitari videntur, quæ cum ex templo cæca facta esset, non cæcitatem suam sed ædium caliginem causabatur quod nihil videret. Excipio tamen illas leges quæ dum contraria respondent, simul etiam innuunt aut diuersas fuisse Peritorum sententias ea de re, aut singularem auctoris referunt opinionem.

Ad l. imponi. 33.]

Naturali enim ratione ait Paulus in l. 18. Commod. cibariorum impensæ ad eum pertinent qui utendum accepisset.

Ad l. qui libertinus. §. nihil. ibi : *sed si creditori.*]

Eadem ratione responsum est in l. 8. §. interdum. ad Senat. Vell. si mulier pro alio intercessit & postea ob eam intercessionem debitorem delegavit, restitui eam, seu potius condicere: At si ab initio intercessura debitorem delegavit, non restitui quia mulier per Senatuscons. releuatur, non in iis quæ diminuit restituitur.

Ad l. sicut patronus. 48. ibi : *si autem nuptia, &c.*]

Hinc tritum illud: non præstat impedimentum quod de iure non fortitur effectum. Eadem planeratione qui consentit debitori, ut pignus vendat, si venditio non tenet: vel si resoluitur aut legatum repudietur, redit in pristinam causam, quia non omnino dimisit sed ita, si emptor retineat vel legatarius legatum agnoscat: Sic cum quis secundum testamentum fecit, sed non perfecit idem responsum est: prius adhuc valere imo & legata eo relicta quamuis nuda voluntate adimantur relicta tamen adhuc debentur. nec obstat exceptio doli quia ita demum adimere voluisse creditur si posterius testamentum valeret. Sic denique is qui hostibus traditus est ob violatum eorum legatum non desinit civis Romanus esse, si ab ipsis receptus non sit l. ult. de legaris. Vide in eandem rem l. 10. quib.

70. quib. mod. pignus &c. & l. 37. de milit. testam.

Ad l. etiam si ius. §. si capitis: ibi: *quem admodum peterent: de bonis libert.*]

Id est perinde bonorum possessionem contra tabulas petent, ac si nepotes essent ex filio illo, cui hic libertus assignatus erat: nam tunc patre repudiante, ex edicto successorio ipsi eam petere poterunt ut constat ex leg. 2. hoc titul.

Ad l. si filiusfam. Eod.]

Hinc quoque collige & nota, Imperatores interdum contra Prudentum sententias rescriptisse ut hic vides Adrianum, Iuliani opinionem reuocantem: quod & alibi sæpe occurrit ut alicubi notauimus.

Ad l. nihil interest 50. ibi: *vel tacita patetione: Eod.*]

Quod non minus legibus prohibitum quam prius. Vnde eleganter Plinius lib. 5. Epist. 1. *Tacita conuentione*, inquit, *partem saluam pollicebatur, respondebam non conuenire moribus meis, aliud palam, aliud agere secreto, &c.*

Ad eand. l. 50. §. si patronus. ibi: *cum retinere posset, &c. Eod.*]

Hinc collige partem patrono debitam non per omnia æris alieni loco censeretur: alias enim ignorantia iuris ei non obesset, quo minus contradiceret, quod tamen hic negatur.

Ad l. 1. §. hæc actio, ibi: & *non est hereditaria*, si quid in fraud. patr.]

Eadem ratione probat Paulus in l. 59. ad Trebell. fideicommissarium non posse convenire heredem possidentem pignus à defuncto ipsi nexum; non posse inquam convenire pignoratitia actione, *quoniam hereditaria non est actio*: Sic enim legendum, vel hic locus præbet coniecturam: non ut vulgo sine negatione alioqui ratio contrarium manifeste probaret.

Adeand. l. 1. eundemque §. in fine. Eodem.]

Ratio dubitandi erat quia aduersus dolum, ei tantum succurritur in cuius necem adhibitus est; unde cui dolum facere voluerit quæritur non cui fraudem fecerit ut patet ex lege Ælia Sentia & l. 19. sol. matr. At hic non in necem filii sed patroni tantum alienarat. Ratio decidendi est elegans, quia licet non in fraudem patroni filii fecerit, fecit tamen in fraudem patronatus; Et fraus in hoc edicto fit potius in rem quam in personam: adde quod una censetur utriusque persona. Pauliana ita demum competit si ii creditores quorum fraudandorum gratia fecit, bona ipsius vendiderunt; sed si iis dimissis alios sortitus est hi non agent. l. 10. §. ita demum, quæ in fraud. cred.

Ad

Ad l. si repudiauerit. §. hæc autem. 2.
vnde legitimi.]

Nota ex hac parte edicti omnibus compete-
re bonorum possessionem, qui ab intestato po-
tuerunt esse heredes, id est iure ciuili acquirere
hereditatem. Ergo non emancipati nec cognati
tantum.

Ad l. 1. §. si quis proximior. in fine.
vnde cogn.]

Elegans & philosophica ratio cum enim co-
gnatio sit relatio, quæ necessario duas perso-
nas requirit alias subsistere nequit non potest
intelligi cognatus ei quo uiuo nondum erat,
nam is cuius de bonis agitur, quamdiu vixit so-
lus fuit & cum alter esse cepit, ille desit esse, at-
que adeo nunquam simul fuerunt vel momen-
to ac consequenter nec cognati vnquam fue-
re.

Ad l. octau. 9. in fine. Eodem.]

Notanda hæc ratio ex præsumptione sumpta
cuius vsus late patet. Sic Extra de præsumpt. cap.
quosdam: *quanto viciniore estis, credo quod tan-
to subtilius cognouistis, &c.* Et cap. sequ. Eodem
*Latere te non potuit in vicino, quod ad nos in lon-
ginquo peruenit, &c.*

Ad l. 1. §. tutor. pupilli de success. e-
dict.]

Non potest tutor repudiare bonorum possessionem scilicet solenniter quomodo agnoscere & admittere eam potest, at tacite & indirecte utique potest eam repudiare scilicet non petendo intra tempus prestitutum ut supra notavi ad l. 8. de bon. poss. quomodo accipiendam l. 11. de autor. tut. ibidem dixi.

Ad eandem l. 1. §. qui semel. Eod.]

Eadem ratione qui semel noluit heres esse, testamentum iure Civili corrumpit & irritum fit. Unde negabat Scevola pupillares tabulas conualescere, licet heres scriptus, ex Trebelliano postea coactus sit eandem adire & restituere. Verum contrarium obtinuit ut patet ex l. qui plures 38. de vulg. & pup. substit.

Ad l. bona 2. de vet. mil. success.]

Sic Iustinianus patroni cognatis dedit successionem in bonis libertorum usque ad quintum gradum tantum non ultra. Instit. §. sed eas. de bon. poss.

Ad l. 1. in prin. de suis & legitimis.]

Intestatus ergo accipitur privative non negatiue, quia non est simplex abnutium ut idem Ulpianus alibi loquitur, sed aptitudinem & potentiam dicit testandi. Eadem ratione in l. 100. §. 1. de condit. & demonstr. dicitur, cum quis ita legasset: *filia si Titio nupsit lego, si non nupsit Titio lego.* filia mortua antequam viri potens esset, Titio legatum non debetur, quasi hæc mens testantis

testantis fuerit si Titio cum posset, noluerit nubere.

Adeand. l. i. §. post suos. Eod.]

Nodum in scirpo quaerit Accursius hic dum leges obiicit; quæ nullo modo cum hac confligunt: Illæ enim aiunt in successione legitima (id est suorum & agnatorum) edicto successorio non esse locum; quod verissimum est nec hic negatur. Itaque sic intelligendus est Vlpianus primo loco deferri legitimam hereditatem suis, secundo suis deficientibus, id est, Si sui non sint, nec esse sperentur, tum defertur consanguineis; Tertio si nec sunt, nec consanguinei intercedant, reliquis agnatis. Sic esse hanc legem accipiendam docet lex sequens in prin. idque tam clare & expresse ut mirer Accursium id non animaduertisse. Ex cuius 2. l. principio notandum est: Ius civile semel tantum detulisse legitimam successionei non pluries.

Ad l. intestato 3. §. si quis libertam. Eod.]

Ideo eiusmodi conditiones remittuntur, quia utilitatem publicam oppugnare videntur mora impedimentoque alio nuptiis illato l. 2. §. tractari. ad Tertyll.

Ad l. capitis i. Eod.]

Ergo legitima hereditas est, non tantum quæ lege duodecim tabularum defertur, sed &

qua aliâ recentiore, vel Senatusconsulto. Verum hoc interest quod capitis minutione perit successio quæ ex lege 12. tabular. defertur, non item quæ ex alia lege, senatusve consulto, ut Orficiano aliove.

Ad l. 1. §. qui operas ibi : *sed humana interpretatione*: ad Senat. Tertyll.]

Sic & iura libertorum paternorum liberis salva esse, patre perduellionis damnato, benignissime rescripserunt Severus & Antoninus ait Marcellus de iure patr.

Ad eandem l. 1. §. si nemo.]

Hinc rursus collige cum lex 12. tabularum defert legitimam hereditatē successionī non esse locum, at cum alia lex nova vel Senatusconsultum defert, locus fit successionī, nempe ut iis, quibus nova lex defert, repudiantibus, ei incipiat deferri cui lex 12. tabularum antea deferebat.

Ad l. siue ingenua. 2. §. si vero apud. Eodem.]

Vides etiam hic diuersas fuisse olim Prudentum hac in re sententias, ut proinde mirum non sit et si l. ult. de succes. edict. Pomponius aliter sensisse videatur. Nec male ibi Accursius dixit, illam de rigore, hanc de æquitate loqui.

Ad eandem l. 2. §. si bonorum possessione accepta. Eodem.]

Recte:

Recte: si non suus patri agnoscitur, &c. quia si suus nascitur, statim ipso iure heres est, unde si ante decesserit quam abstineat prætoris beneficio, heres decessisse intelligitur, atque adeo nec mater nec ullus alius heres testatori existere poterit: At si non suus nascitur, non ante heres est, quam adierit hereditatem; unde si ante aditionem vel petitionem bonorum possessionis decedat, sequenti non obstat: cum nemo adhuc heres extiterit.

Adeandem l. 2. §. ultimo. eodem.]

Sed quomodo matre remota admittuntur agnati, cum sic pœna matris fiat præmium sequentium agnatorum, quod alibi iniquum esse responsum est. Si enim mater non deliquisset ipsi nihil habuissent. Ergo nec ideo habere debent, quia illa deliquit: Nam in eadem fere specie si proximus agnatus impedierit testatorem quominus testamentum faceret; Adrianus rescripsit denegandas ei actiones hereditarias & fisco bona applicanda non autem sequentibus locum fieri? Respondeo mater hic ipso iure excluditur, nec admittitur ad successionem filii, unde partem non facit sequentibus nec illis obstat: At ibi ipso iure agnato proximo quæritur, verum fiscus tanquam indigno aufert atque adeo sequentibus non defertur.

IN LIBRVM XXXIX. DIGESTO-
rum in tit. de oper. noui nunciat.

Ad l. i. in princ. ibi : *qui nunciasset non haberet.*]

REDVNDAT proculdubio hæc negatio sensus enim est : facta nunciatione inhiberi opus, donec remissio petita sit, quæ tamen eatenus tantum valet & utilis est, quatenus ipsa nunciatio tenuit, id est, quatenus nunciandi ius habuit is qui nunciasset.

Adeand. l. i. §. potest autem.]

Non pugnat l. 21. §. opus hoc tit. quia diuersa est species. hic enim dicit etiam ignorantem opus fieri, posse nunciare, illa autem quaerit quando stipulatio interposita committatur, vel quando agi possit ex nunciatione noui operis? Et dicitur non statim atque vnum vel alterum tamentum positum fuerit, nouum opus factum videri. Itaque hic quando nunciare, ibi quando ex nunciatione agere liceat ostenditur.

Adeand. l. i. §. ult.]

Hic §. vltimus cum l. sequenti mirum in modum plerosq; torfit Interpretes, quorum omnis coniecturis ita dicendum puto. Vlpianus hic sequitur opinionem Neruæ, Labeonis & Marcelli in notis Iuliani, quam refert l. 1. si vsus fr. pet.

pet. nempe fructuarium non posse suo nomine nunciare vicino nouum opus multoque minus domino proprietatis siue fundi fructuarii quod Iulianus admittit quò ad dominum; sed in vicino contra putauit hac ratione fretus quia qui potest vindicare seruitutem prædio debitam, potest etiam nunciare nouum opus. At fructuarius potest vindicare & recte sic agere: Aio tibi ius non esse altius ædificare: Contra dominum autem non item, cum dominus nequeat seruitutem debere prædio fructuario (hoc est enim quod innuit ibi: *neque enim l. 2.*) Verum hæc Iuliani opinio non placuit & fructuario seruitutis suæ tantum petitio data est non etiam cæterarum vindicatio: petitio inquam vsusfructus ei data est idque aduersus quemcunque siue vicinum siue dominum. Nec Vlpianus probat eandem Iuliani sententiam in l. 1. de remiss. sed tantum narrat, & ex ea si vera esset ostendit etiam effici vt nunciare possit vicino. Hoc enim est quod ibidem ait: *secundum quod Sc.* Id est secundum quam Iuliani sententiam, qui utilem vindicationem seruitutum prædio fructuario competentium dat ipsi fructuario, sequeretur etiam nunciare eum posse nouum opus. At præualuit contraria opinio dicentium fructuario competere tantum vsusfructus sui petitionem non item cæterarum seruitutum vindicationem vt dixi, atque adeo nec nunciationem: Is enim nunciare potest, qui vindicare seruitutem potest vt patet ex l. 15. de seruit. urb. l. 6. §. 1. si seruit. vend. & l. 47. fam. ercisc.

Ad l. non solum. 8. §. morte.]

Frustra obiicitur l. prætor. 20. §. hoc interdictum: quia illa loquitur de interdicto quod datur contra eum qui post nunciationem ædificauit, quod perpetuum est: At hæc de ipsa nunciatione quæ, si antequam interdicto sit locus, seu antequam interdictum natum sit (quod est si re integra decedat nuncians) fiat, extinguitur morte nunciantis exemplo mandati. Eodem modo alienatione prædii, non in quo fit opus nouum, sed cui nocetur nouo opere, extinguitur nunciatio quia alienato prædio ius prohibendi amisit nuncians, quippe cum non competat nisi ratione prædii quemadmodum seruitutes.

Ad eand. l. 8. eundemque §. ibi: *non extinguitur.*]

Non extinguitur, quoad hoc scilicet vt opus demoliat, siue iure siue iniuria extructum sit, non tamen impensis heredis sed patientia tantum. Et sic concilianda est l. penult. & concordat l. 19. quod vi aut clam.

Ad l. qui viam. 14.]

Non pugnat hæc l. cum cæteris quæ nunciationem noui operis competere docent ei cui seruitutum vindicatio datur: loquitur enim hæc cum aduersus dominum agitur, illæ cum aduersus vicinum: Tamen si non improbabilis sit eorum sententia qui negant operis noui nunciationem locum habere in rusticis seruitutibus. Nam & è contra actio pluuiæ arcendæ locum habet

habet solum in rusticis prædiis, id est, cum agro nocet aqua, vndeunque oriatur: quod si urbano prædio nocet, illa cessante negatoria agendum est. l. 1. §. item sciendum. de aq. pl. arc. Negatoria enim generalis est, aquæ pluviæ, specialis vt ibidem dicitur. Quinimo hoc ipso casu potest agi actione aquæ pluui. arc. sui prædii nomine, quia deteriore via facta fundo nocetur ait l. pen. de aq. pl. arc. Sic interdictum: ne quid in loco publico vel itinere fiat. pertinet tantum ad vias rusticas non etiam ad urbanas quia harum cura ad magistratus pertinet. l. 2. §. hoc interdictum. Ne quid in loco publ. Et interdictum de itinere actuque priuato ad rusticas tantum seruitutes pertinet, adeoque videtur cedere loco operis noui nunciationis. l. 1. in prin. de itin. actuque priuato. Sic arbor quæ alienis ædibus impendet, nisi à domino adimat, ipse alienarum ædiu dominus tollere eam & stirpitus succidere potest: At si rustico prædio impendat, tum non licet succidere stirpitus, sed tantum vsque ad quindecim pedes à terra coercere: Vt vel hinc intelligatur longe maiorem ædium quam agrorum fauorē; & iureconsultis maius studium ac curam fuisse in illis quam in his tuendis. l. 1. de arb. cæd. Quin etiam ratio quæ redditur in l. 20. §. hoc interdictum 2. hoc ritu. manifeste idiplum arguit cum non nisi ad urbana prædia pertineat: *Etenim pertinet ad decus urbium*, inquit, *adificia non derelinqui, &c.*

Ad l. prætor ait 20. hoc interdictum perpetuo.]

Non pugnat l. 6. §. ult. de aq. plu. arc. quia hic contemnitur prætoris edictum; atque adeo in huius contemptus pœnam suis impensis restituere opus compellitur, & in eo quasi ex delicto conuenitur. Vnde cum hæres pœnæ non sit successor, merito eatenus tantum conuenitur, quatenus ad eum peruenit. sicut & alias cum de dolo & delictis defuncti quæritur: Ibi vero nulla est pœna sed mera rei persecutio.

Ad l. prætor ait 7. §. si controuersia de damn. infect.]

Sub exceptione satisfdari iubebo: Id est fideiussor dabitur sub hac conditione: *sis qui cauet, dominus non sit*: Nam simpliciter non potest cogi satisfdari, cum sufficiat repromissio. Ergo, si is qui cauet, dominus sit loci suspecti, & postea damnum contingat, si stipulator agat aduersus fideiussorem, nihil aget, quia in eum casum non promisit.

Ad eand. l. 7. §. de eo opere. Eod.]

Merito de opere in loco publico extructo satisfdatur, cum is qui conuenitur non sit dominus; atque adeo sicut in loco priuato satisfdat sub exceptione, cum dubitatur an sit dominus, ita hic sine exceptione cum certum sit eum non esse dominum. Nec obstat quod in nunciatione noui operis in publico extructi repromittitur tantum, non etiam satisfdatur, quia ibi de alieno iure cõtenditur non suo, vnde qui agit, tãquã alieni iuris defensor & petitor repromissione conten-

tus

hūc esse debet: hūc vero semper de suo iure tantū,
id est, de damno imminente rebus suis priuatis
agitur, vnde merito satisfidatur.

Ad l. hoc amplius 9. in princ. Eod.]

Compellendum, scilicet interdicto, quod in eū
reddi dixit in l. præter. §. ult. cui hæc lex conno-
uitur. Itaque non solum compellitur vel colle-
re, vel ædes deferere; sed etiam cauere de da-
mno præterito non itē de futuro, cum tamē su-
pra cauere cogatur de vtroq;. Ratio differentiæ
est, quia ibi vltro vult tollere vnde cauet de vtro-
que: at hic inuitus cogitur tollere vnde qua frō-
te is qui damnum accepit peret caueri sibi etiā de
futuro, cū in eius potestate sit arcere futurū da-
mnum; non compellendo scilicet egerere. Caterum
glossemata in hunc locum, vtiq; ad §. de iis nulla
iactura dispendiōe iuris facile expungi possent
cum à scopo longissimè aberrarent.

Ad eand. l. 9. §. ult. Eod.]

Mitti in possessionē non potest nisi vtroque
cessante: nā cum singuli non nisi in solidū caue-
re possint sequitur necessario missionē non ha-
bere locū, nisi vtroque contumate, & tum mis-
sus fructuariū phibet frui, si vero ipse dominus
repromisit fructuario cessante, ipsemet dominus
phibebit fructuariū frui: si vero fructuarius ius
dominii in ipsum transfertur vt ait lex sequens:
Quod si alteruter absens sit bona fide, & p'sente
cessante fiat missio ius absentis non corrūpitur
sed reuēto ex æquo & bono cauēdi potestas da-
tur. Et hoc est, quod ait l. 19. in princ. hoc tit.

Ad leg. qui bona 13. §. siue corporis.
Eodem.]

Non pugnat l. 9. §. quæsitū, nec l. 15. §. si qua.
hoc tit. quibus dicitur superficiarium, creditore
& fructuarium non repromittere sed satisfacere,
quod verissimum est; Hic enim §. necessario ac-
cipiendus est de seruitutibus prædiorum tantū,
vt innuit ipsemet Vlpianus: *vipula seruitutem,*
&c. & probatur l. 30. §. vtrum. hoc tit. Vnde pa-
tet Accursii glossam falsam esse in l. 9. §. quæsi-
tum in verbo: *de utroque*: Et ratio differentiæ
redditur in d. l. 30. vtrum, quia scil. quodam mo-
do de re sua cauet, & quia stipulatione cōstitui-
tur seruitus aqueductus & aliæ vnde stipulatio-
ne etiam contentus esse debet is à quo seruitus
debetur.

Ad eand. leg. 13. §. si quis quia sibi. Eo-
dem.]

Plurimum interest, vtrum, is qui missionem
passus est aliis suis ædibus cauere velit an his ipsis
in quas missio facta est, à vicini missi ædibus
quasi militantibus ruinam: Primo casu non au-
ditur, tum quia ambæ eius sunt, tum quia
non debet melior esse conditio delinquentis
quam innocentis; Atqui si non delinqueret, id
est, si cauisset vicino suo, non posset à quoquam
petere sibi harum ædium nomine cauere quasi
aliis integris minentur. Ergo multo minus hoc
casu poterit. Altero vero casu omnino potest;
quia cū cauisset posset nec in vicini ædib. quic-
quam

quã admisit, unde puniri non debet in quo nõ deliquit. Eadem ratione dico cessare cautionem inter socios ædium communium, si neuter habeat proprias vt in l. 32. hoc tit. Secus si alteruter proprias habeat.

Adeand. leg. 13. §. si quis opus nou.]

Vbicunque nunciatio noui operis locum habet, ibi & cautio damni infecti, sed non è cõtra. Nam non iure ædificanti nunciatur opus nouum, iure ædificanti (si de iure eius quæstio nulla sit) nunciari non potest, sed cautio damni infecti succedit.

Adeand. l. 13. §. si alieno in fine.]

Merito quia iusiurandum, quod præstat procurator hoc casu non ad suam sed ad patroni ipsius æstimationem refert, unde non mirum si aliud hic, aliud in contrariis legibus quas affert Accursius, respondetur.

Ad l. si finita 15. §. Iulianus. Eod.

Dominium capere, scilicet ex iure Quiritium. Et quod sequitur: *dominus constituatur*: accipiendum de dominio bonitatio vt loquitur Theophilus. Et hoc ipsum est quod dicitur in l. 2. §. ult. si ex noxal. *eo quod*, inquit, *ductus seruus in bonis eius esse ceperit, &c.* Ergo Iohannis & aliorum quæstio & altercatio, vtrum ex secundo decreto missus statim fiat dominus, hoc modo conciliatur & loca vltro citroque adducta, ita componuntur vt dicamus fieri dominum iure præ-

torio, quia incipit rem possessam habere in bonis suis: it iure *Quiritium* non ante dominus fit quam usu rem ceperit cum usucapio sit modus civilis acquirendi domini.

Adeand. l. 15. §. si de vectigalibus.]

Non pugnat l. 9. de usucap. quia illa loquitur de rebus ciuitatum, quæ in usu publico sunt, sed in nullius possessione imo ne possideri quidem possunt, ut theatra, basilicæ, stadia, campus Martius: hæc enim sunt quidem publica, sed non sunt in pecunia populi, ut loquitur l. 6. de contrah. empt. nec in patrimonio fisci ut l. 72. eodem, sed tantum in usu publico nec eorum ullum est commercium: Hæc autem lex loquitur de iis rebus publicis quæ possideri & alienari possunt, & per consequens etiam usucapi, ut prædia vectigalia Ciuitatum: item molendina, furni, fodinæ, tabernæ & similia. Nec rursus obstat l. cum sponsus. §. in vectigalibus. de publ. in rem act. quia loquitur de eo, qui bona fide emit prædium vectigale vel superficiem, nec emere voluit vel proprietatem ipsam, vel solum quo casu non potest utique usucapere cum rem sciat alienam.

Ad leg. damni 18. §. si is qui vnas. Eodem.

Eadem vere distinctio adhibetur in simili specie l. 2. §. cum Stichum. pro emptore. Damnamini, Stichus per errorem traditus est, non usucapitur, quia emptus non est: Contra si fundo empto ampliores fines possessi sunt totum usucapitur,

pitur, quoniam vniuersitas eius possidetur non singulæ partes, nec singulæ glebæ;

. Ad eand. l. 18. eundemque §. ibi: *si autem res aliquas, & c. Eod.*]

Ratio diuersitatis potest peti ex l. 2. pro emptore; quia superiori casu ædium nomine quas tum possidebat stipulatus est: at posteriori casu manent eadem ædes, eademque possessio, licet cœnacula siue conclauiæ aliqua in iis exstruatur, vel paries aliquis interiiciatur. Ad hæc vniuersitas ædium possidetur non singulæ partes, quia hæc vniuersitati accedunt.

Ad eand. l. 18. §. emptor. ibi: *sed quid fiet. & c. Eod.*]

Obiicit his verbis, & respondet ibi: *sed nihil.* Quasi dicat hæc obiectio non obstat, vt stipulatio etiam tum necessaria non sit, quia hoc casu dum venditoris custodia est, ipsemet stipulari debet, & omnem diligentiam emptori præstare, nec excusatur si quid omiserit, quominus ex empto eo nomine teneatur, pinde hæc cautio cessat nec vlla difficultas ipsi patrocinator. Vbi ergo custodiam non recepit, ipsemet emptor damni infecti sibi cauere debet vt eleganter arguit idem Paulus in l. 38. hoc tit.

Ad eand. l. 18. §. non solum. ibi: *cum alioqui. Eod.*]

Actio in factum quæ datur prohibito locum habet siue prohibeatur in possessionem ire, siue redire

impediatur vel eiiciatur; sed hoc casu præter actionem in factum publiciana quoque datur, & interdictum unde vi ita tamē ut vna electa tollantur cæteræ: at illo casu sola in factum actio competit, & interdictum ne vis fiat.

Ad l. si proprietarius 22. in prin. Eod.]

Hoc accipiendum est cū vitio operis ædium-ue damnum contingit. tum enim cōferunt pro rata. at si vitio soli id acciderit, & fructuarius qd præstiterit, totum à proprietario repetet. l. 10. in fin. hoc tit,

Ad l. in stipulatione 23. Eodem.]

Loquitur hæc lex cum alterius est superficies, alterius solum vel proprietas vnius, vsusfructus alterius quo casu nisi singuli in solidum repromittant vel satisdant fit missio.

Ad l. fluminum 24. ibi: *cum nemine.* Eodem.]

Hoc vult: ideo de loci vitio non cauetur cum in publico loco opus fit, quia etsi nullum opus fieret, tamen sui natura damnum inferre posset, nec tamen esset à quo stipulari posset damnum timens, secus in priuato.

Ad eand. l. 24. §. idem Seruius. Eod.]

Interest ergo subito quid fiat & simul, an paulatim & successiue. Eadē ratione interest, quod tuo agro detrahatur & meo adiicitur utrū sensim & sine sensu siue latenti incremento contingat,
an vi

an vi fluminis vno quasi impetu & simul. l. 7. de acqu. rer. dom. Sic vbi plura vulnera infliguntur vno eodemque congressu vnum est delictum: Si diuersis temporibus, tot sunt delicta, quot vulnera. Sic vim passus, si statim vim repellat non intelligitur vel vi deiectus vel vi deiecit sed possessionem suam potius defendisse: at si ex post facto, tenetur interdicto vnde vi. l. de vi & vi arm. Sic denique qui stipulam accendit si ignis longius euagatus alienam segetem læsit, distinguitur vtrum die ventoso, quo casu tenetur Aquilia an vero subita vis venti ignem longius produxerit, quo casu non tenetur. l. 30. in fine ad l. Aquil.

Ad l. Trebatius 25. Eodem.]

Recte Accursius intelligit hanc legem cum seruitus debetur, & sequentem cum nulla debetur, quod patet ex verbis illis: *cum quis iure quid in suo faceret*. Ratio illius euidens est, quia adimit & minuit ius quæsitum, id est, seruitutem quæ quodammodo pars est ædium dominantium cum æstimationem eius augeat.

Ad l. in hanc 28. Eodem.]

Obiicit hic Accursius multas leges: Ego distinguendum puto, vtrum propriæ ædes minentur communibus, an è contra communes propriis: Illo casu dico habere locum cautionem, quia nihil imputari potest socio petenti cautionem, cum etsi diuisæ essent ædes tamen recte id peteret: Hoc casu contra puto, cum enim refici-

endi potestatem habeat : de se queratur si damnum contingat exemplo fructuarii. Nec aequum est illo casu ideo ædes tuas proprias impune meis nocere debent , eo quod communes sunt & pro parte tantum meæ. Porro dispar est ratio argumenti à Caio adducti in l. 32. nempe cessare cautionem hanc , etsi alter negligat reficere ædes communes, quibus neuter habet vicinas proprias , quia ibi merito cessat cum par sit utriusque delictum in eadem re , vnde merito punitur in eo, in quo deliquit: At hic in propriis quibus nocetur, quibusque cauere vult non deliquit ut supra dixi ad l. 13. Denique in hac specie videtur solus paries esse communis non item ædes.

Ad l. damni 43. in fine primi responsi. Eodem.]

Quod ipsum per se concideret, non aliqua vi extrinsecus adnota ut hic , Nec rursus naturali vitio loci, utpote arenosi vel palustris ut l. 24. §. vitium hoc tit. Ergo vitium loci operisue intelligitur quod accedens (sic enim legendum, non *accidens*) extrinsecus infirmiores ædes facit, ut vetustas, artificis imperitia , parietumque tenuitas , malaue lapidum & cæmenti compago.

Ad l. cum postulassem. 44. §. damni infecti. Eodem.]

Nam cum hoc iure usucapio rerum soli Itali-
si biennio terminaretur , utique hypothecaria
actio

actio salua remanebat etiam dominio mutato:
 At cum hodie Iustinianus id abrogarit, & vsucapionem rerum soli decennio finierit, vt patet ex tit. de vsucap. transfor. & domini intentio & pignoris ius excluditur nouo iure Iustiniano. Et sic cessat Glossæ scrupulus hic, Et autinomia l. i. C. si aduers. cred. vbi dicitur decennii silentium repellere creditorem, hoc enim verissimum nec hic negatur, cum de biennio tantum hic sermo sit.

Ad l. i. §. Neracius de aq. pl. arc.]

Non pugnat l. 2. §. idem de eo. hoc tit. quia ibi flumen vel torrentem auertit: hic modicam aquam palustrem, atque adeo apparet hunc de lucro potius certare, dum prædii sui conditionem meliorem facere nititur: illum vero de damno vitando, dum prædio suo cauet ne impetu fluminis totum pereat formamue suam amittat & in alueum transeat: quare hoc licet quoquo modo id fiat, illud vero ita demum, si vicini ager deterior non fiat, Cui non absimile est quod dicitur in §. sed etsi quis arare hac ipsa l. cum sulcus sit aquarius, interesse vtrum non aliter arari & feri potuerit ager, quia tum cessat hæc actio, an potuerit, quia tum locum habet nempe quia necessitati non cupiditati succurritur.

Ad eandem. l. i. §. sicut autem. Eod.]

Non pugnat l. 2. §. item Varus. hoc titul. quia alia est ibi species: Nam hic lucrum aufert

vicino suo opere facto & sibi consulit, quod suo iure facit : At ibi damnum etiam affert vicino nec sibi prodest, unde si non patiatur opus restitui prodit malitiam suam dum alteri invidet, quod sibi non prodest: Item eo quoque casu fateretur Paulus æquitatem id suggerere cum iure deficiamus. Denique hic uterque de lucro certat, ibi alter de damno cuius potior causa esse debet maxime cum opus de quo ibi agitur ipsi prodesse possit, huic autem nociturum non sit, ut sic recte dicatur canis in præsepio si id pati nolit; Ergo, licet mihi prodesse, etsi tibi noceam, at non licet tibi nocere ut mihi prosim, utrobiq; nocetur sed primo per consequentiam & fortuito ; secundo casu directe & primario illud quandoq; licet, hoc nunquam.

Ad l. apud Trebatium 3. §. si vicinus. Eodem.]

Non pugnat l. 17. §. ult. si servitus vindicetur. quia ibi sterquilinum fecerat iuxta vicini parietem, quo madescibat paries ac consequenter ades totæ periclitabantur, unde merito agit & negatoria, & damni infecti cum eiusmodi servitutem non debeat: At hic non tantum damnum inferitur, & qui infert quasi suo iure id facit, quia semper hæc est servitus prædii inferioris, ut natura profluentem aquam recipiat ut ait l. 1. §. sicut hoc titu. Itaque inter hunc §. & dictam l. 17. si ser. vind. ea est differentia quæ est inter §. Neracius l. 1. & §. idem Labeo l. 2. hoc tit.

Ad

Ad l. si tertius 6. §. aquæ pluuiæ. Eodem.]

Ideo in personam quia nullum ius sibi vendicat in opere facto, fundoue is qui agit, quemadmodum in rei vendicatione & aliis id genus petitionibus, sed agit tantum ad præstationes personales & aduersarium facere oportere concludit.

Ad eand. l. 6. §. Celsus. ibi: *qui ad me non pertinet.* Eod.]

Non otiosum est hoc verbum: *pertinet*: includit enim heredem, filium, & seruum: lata quippe est eius significatio vt patet ex l. verbum. de verb. signif.

Ad l. Attæius ait. 14. in prin. Eodem.]

De dolo iudicium dandum est. Contra obicit Accursius actionem de dolo anno terminari. Omisissis eius solutionibus quarum nulla valet, dico anno terminari sed ex quo competere cœpit: atqui non ante locum habet, quam reliquæ omnes speciales & certæ, desinant. vnde tum primum incipiet doli actio cum annus utilis præterierit intra quem agi potuit interdicto quod vi aut clam & sic intra alium annum cessabit & ipsa.

Ad eandem l. 14. in fine.]

Non enim potest videri in iudicium venisse, id quod post iudicium acceptum accidit, ideoq;

aliā interpellatione opus est ait l. 23. de iud:
 quæ vel hinc intelligi & exemplo illustrati pō-
 test.

Ad l. si in publico. 18. in fine. Eod. j

Hinc collige tantō cautius agendum, quan-
 to grauius imminet periculum & quo grandio-
 ra occurrunt negotia eo maiores desiderare
 magistratus: Nam seruitus viæ & haustus, quia
 aut nihil aut parum publice nocere possunt: et-
 iam publica intercedente viā constitui potest:
 atque ductus sine Principis rescripto non po-
 rest. Eadem ratione adoptio fit etiam magistra-
 tu autore, arrogatio autem vt maioris momen-
 ti res non nisi Principis autoritate. Instit. de
 adopt. Denique missio in possessionem ex pri-
 mo decreto competit etiam magistratibus mu-
 nicipalibus: ex secundo autem decreto non
 item, vt patet ex tit. superiori nempe quia maius
 affert præiudicium.

Ad l. i. §. dixerit: de publ. & vectig. j

Hoc edictum mitius est cæteris actionib. quæ
 hic numerantur primo quia in duplum tantum
 competit cui & res inest, secundo quia restitu-
 endi facultatem concedit, tertio quia illæ in so-
 lidum & pluries dantur aduersus singulos, hæc
 semel tantum vt ait l. 6. hoc tit.

Ad l. hoc edicto §. in priu. Eodem. j

Merito absolendus, quippe tum omnia iu-
 dicia sint absolutoria. §. superest. Instit. de per-
 pet. &

pēt.& temp.act. Sic in l.73.de procur.si reus paratus sit soluere ante litis contestationem præses iubet pecuniam deponi in æde sacra, si post hoc omne Iudicis officio dirimendum est: Facit & l.14.de nox.act.& l.34.§.vlt.de iureiur.

Ad l.si multi 6.in fine. Eodem.]

Hoc ita intelligo: Ideo partes tantum singuli præstant. Hoc casu: quia non tam sunt rei criminis vt plures fures trabem deilcientes, raptores, iniuriæ facientes, quam fraudis participes id est lucri dolo facti. Quasi dicat ideo mitius agitur cum illis, quia leuius delinquant nō tam crimen quam dolum committentes. Deniq; in alio grauius puniuntur vt patet l.2. & 3. hic. Facit l.1.§.& qui.de postul. & l.3. de iis qui notant infam.

Ad l.fraudati 8.in prin.Eod.]

Id est licet crimina morte delinquentium extinguantur, tamen hoc casu ad hæredem deuoluitur, non vt pœnam excipiat, sed ne lucrum faciat & defuncti scelere ditetur. Itaque commissi ratione id est propter rem fisco commissam hæres conuenitur eique aufertur. Cuius ratio redditur in l.14.hic quia scilicet statim commissæ; dominium mutat id est desinit esse defuncti & incipit esse fisci; vnde ab hærede velut à quolibet possessore aufertur.

Ad l.locatio 9.§. earum rerum. Eod.]

Pugnare videtur l.6.C.de præscript.30.vel 40.

an. Respondeo illa loquitur de re muni, id est, præstationi vectigalis obnoxia, quæ tamen per triginta & plures annos civilem canonem non intulit atq; adeo temporis suffragio tuta videbatur quod negatur: hæc vero de re cuius homine vectigal nunquam præstitum est. Vnde si nunc præstare inciperet, nouum vectigal ei imponeretur quod non licet vt patet l. seq.

Ad l. Cæsar. 15. Eodem.]

Expungenda vox *Cæsar*: & reponenda: *Censor*: huius quippe erat locare vectigalia. hinc lex Censoria cuius fit mētio in l. 203. de verb. signif. Et Varro de re rustica: *Ad publicanum proficentur, ne legem Censoriam committant &c.*

Ad l. interdum 16. §. serui. Eodem.]

Elegans ratio & æquissima constitutio. Aliā redditur in l. 1. C. de seruis fug. ne scilicet seruorum fuga dominis suis ex quacunque causa fiat damnosa. Hinc fit vt tam diu possideri à dominis prioribus intelligantur, licet in fuga sint, quamdiu ab aliis non occupantur, ne malitia eorum domini possessione sua interuertantur l. Pomponius de acq. possess.

Ad eandem l. 16. §. diui quoque. Eodem.]

Humanissima sanè moderatio, vt qui octauam inferendo liberaretur, nunc quartam inferre cogatur, vt sic nec omnino impunis sit eius ignorantia nimis crassa quippe iuris publici
cum

cum non debeat esse melior conditio stultorum quam prudentum. nec rursus error eadem seueritate vindicetur qua fraus.

Ad l. si cum 2. §. si pecuniam. de donat.]

Non pugnat l. sub conditione 16. de solut. quia ibi ab initio dedit vt statim eius fieret, eo tamen pacto adiecto, vt conditione existente, cederet in solutum: hic vero expresse domini translatio in euentum conditionis relata est.

Ad l. in ædibus 9. §. ex rebus. Eod.]

Eodem modo interest vtrum fundum coniux coniugi donet, an fructus tantum: Illo casu fructus percepti fiunt donatarii: hoc non item l. de donat. inter vir. & vx. Puto hunc §. loqui de actione Pauliana, qua, detracta doli mentione reuocantur donata.

Ad eandem l. 9. §. donari. Eodem.]

Prima Accusii positio vera est: fit enim eius vel statim si dominus sit tradens & donandi ius habuit, vel post tempus scilicet vsucapionis unde si neutrum transfert, id est nec domini nec vsucapionis ius utique donatio nulla intelligitur. Vt si mancipium Christianum Iudæo donetur nihil agitur quia neutro modo eius fit.

Ad l. post contractum. 15. Eodem.]

Nisi condemnatio secuta sit, vel is qui donauit iam futurum prospiceret vt damnaretur vt

ait l. 8. de manumiss. siue suspitione pænæ donarit, vt ait l. 7. de mort. cau. donat. Et l. vnica. de port. quæ lib. dam. in desperatione rerum per conscientiam metu imminentis accusationis, vt ex bonis quæ se amissurum cogitat : donata detrahantur. Ideo autem post dānationem non valet quia dominus esse desinit. l. 15. qui & à quibus. Nec suspitione pænæ facta valet quia in fraudem fisci præsumitur fieri: Alii pro *nisi* legunt *si* idque ex Basilicis & Florentino Codice; quod facile admitto si modo negationem interponant paulo supra & ita legant: *non valent*. Sic enim idem sensus retinetur. Vide l. 31. in fine h. t. l. 33. §. si donator. de don. inter.

Ad l. hoc iure 19. in prin. Eodem.]

Naturale debitum non minus quam ciuile impedit donationem; quippe quæ tum locum habet cum nullo cogente iure conceditur quid, id est nec ciuili nec naturali, vnde fit vt cum id datur quod naturaliter siue moraliter debetur, non tam sit donatio proprie dicta quam remuneratio.

Ad eandem l. 19. §. Labeo. Eodem.]

Sensus est, si tibi quid dederò, ideo quia mihi affuisti, vel pro me satis dedisti vel alias opera tua gratiaue iuuisti, non tam donatio censetur quam accepti officii merces. Vnde patet delendam Accursii suppletionem hic cum ait *sepple dabis mihi decem, &c.* Non enim stipulatur,

pulatur, sed officium remuneratur. Facit 127: hic.

Ad l. donationes 32. in fine. primi responsi. Eodem.]

Tabulæ non faciunt matrimonium vt hic. Nec figuræ literarum obligationem pariunt. l. 37. de oblig. & act. Nec tabulæ inanes faciunt testamentum. l. 11. de iniusto rupto &c.

Ad l. qui id 34. §. ea lege. Eodem.]

Quemadmodum idem sibi ipsi inutiliter substituitur, sine causæ mutatione. l. 10. §. ult. de vulg. & pup. substit. Ita non liberatur qui ita soluit, vt eandem pecuniam recipiat. l. 55. de solut. at vbi aliquam vtilitatem præstat eiusmodi dispositio, pactumue, valet quod agitur vt hic: Nam licet is qui accipit reddat, tamen alienum accipit & suum reddit, vnde actionem ex mutuo acquirit quæ succedit loco rei. Ex quo patet non pugnare eandem l. 55. nec cæteras quas Accursius hic obiicit.

Ad l. i. de mortis causa don.]

Non inepte comparatur mortis causa donans vectori, qui naui exonerandæ causa mercium iactum facit: vt enim ille mauult se habere quam donatitium: ita hic mauult rem saluam habere quam ea carere alteriusue eam facere: sed quia quod vult desperat quod non vult tenet.

Ad l. si aliquis 7. Eodem.]

Non omnis donatio mortis causa valet: Nam etsi in reatu constitutus bona sua administrare possit eique debitores bona fide soluentes liberentur. l. 46. §. in reatu. de iure fisci. tamen mortis à magistratu inferendæ metu potius quam causa donans nihil agit. Cæterum sine suspitione pænæ donare videtur ante accusationem: post vero imminentis potius supplicii intuitu atq; adeo in fraudem fisci donare præsumitur.

Ad l. in mortis 22. Eod.]

Non mirum cum etiam legari possit incapaci sub conditione, si modo tempore conditionis existentis capax sit: Eodem ergo modo in donatione mortis causa eiusdem mortis tempore videndum an capere possit. Habet enim tacitam conditionem: si mors secuta fuerit.

Ad l. si filiofam. 23. in fine. Eod.]

Argumento huius l. confirmari potest Bartholi conciliatio ad l. si seruus 81. de acq. hær. ubi ait illam legem loqui cum is qui legauit seruo ipsum potius seruum quam dominum eius legato donare voluit; contrarias vero leges, cum ipsi domino legaturus serui eius ministerio tantum usus est.

Ad l. mortis causa 31. in fine primi responsi. Eodem.]

Pari ratione contractus qui propria nomina habent, non dicuntur conuentiones, sed contractus nominati. l. 7. de pactis. Sic ubicunq; titulus

lus criminis deficit, ibi stelliqnatus obiicitur, ait
Vlpianus in l. 3. de crim. stell.

Ad l. senatus 35. § 1. Eodem.]

Hinc collige duplex discrimen inter dona-
tionem mortis causa & legatum: ibi geritur ne-
gotium, hic non item: Ibi qui donat, se cogitat
quod amore vitæ recepisse potius quam dedisse
mauult, hic legatarium tantum cogitat nec re-
cipere vnquam sperat, cum mera sit dispositio
de eo quod simpliciter post mortem suam fieri
vult. Aliud discrimen refert l. 38. hic, nempe
quia in donatione mortis causa præsens præsenti
dat, in legatis plerunq; absentibus.

Ad l. si is 39. Eod.]

Idem dicitur in eo qui sciens indebitum acce-
pit: at si nesciens non tenetur nisi quatenus ad
ipsum peruenit. In eo vero qui legatum seruum
manumisit non distinguitur, quia vtroque
casu tenetur. Idemq; in eo qui seruum promissum
manumisit. l. 65. §. ult. de cond. inde. l. 25. §.
ult. ad Trebell. l. 91. de verb. oblig. Ratio diffe-
rentiæ est quia condictio indebiti est ex æquo
& bono vnde non repetitur, nisi quatenus bo-
næ fidei possessor locupletior factus est. secus in
condictione ex testamento & ex stipulatione,
quia ibi sufficit culpam debitoris in manumit-
tendo admissam & facto eius præstari non
posse quod debetur. Item is qui conueni-
tur condictione indebiti causam habet ab eo
à quo conuenitur, secus in hærede aut pro-
missore: nec legatario aut stipulatori quicquam

imputari potest: at illi qui indebitum soluit, vel mortis causa donationem accepit imputari potest cur soluerit aut manumiserit.

Ad l. Scia 42. Eodem.]

Ex persona sua tenebuntur. Ideo scilicet quia nova est donatio, non illa quæ Titio defuncto facta fuit, quod si cautio hæc interposita non esset, ex priori donatione agerent ex defuncti persona atque adeo Falcidiam paterentur ex eiusdem defuncti persona.

IN LIBRVM XL. DIGESTORVM.

Ad l. seruus 3. de manumiss.]

Non pugnat l. generaliter 24. §. si quis. hoc tit. quin potius hanc interpretatur: nam aut hæc loquitur de manumissione inter viuos vt ostendit titulus generaliter conceptus cum postea agat de manumissione testamentaria: aut si de testamentaria loquitur, secundum illam intelligenda est, nempe vt directa libertas ei relinquere non possit, relictam tamē valere iure fideicommissi, licet inutiliter relicta videatur apices Iuris sectanti: fauor n. libertatis facit vt verba testamenti interpretemur pro libertatis præstatione.

Ad l. seruus. 13. Eodem.]

Quare manumissio in administratione patrimonii

rimonii non est? Ratio euidens est quia species est donationis siue gratuitæ alienationis quæ in administrationem non venit.

Ad l. si pater. 4. in princ. de manum. vind.]

Non mirum Iulianum existimare, libertatem hoc casu competere idque favore causæ cum & alias responderit si pater filio iusserit adire hæreditatem, & mortuo eo filius ignorans adierit, fieri eum hæredem. l. 6. de acq. hæred. nempe quia conditiones quæ ex iure veniunt sufficit extitisse & profunt etiam ignoranti. l. 21. de condit. & demonst. Vnde patet in l. quæsitum est. 15. qui & à quibus, &c. redundare negationem legendumq; : *fieri eum liberum*, cui subiicit casum contrarium quando pater mutavit voluntatem & filius ignarus nihilominus manumisit, hoc casu non valet manumissio quia scilicet hic mutata est voluntas id est velle in nolle transit : secus in priori specie. Quare in ead. l. quæsitum legendum *Sed si*, non ut vulgo, *sed et si*.

Ad eandem l. 4. §. quoties. Eodem.]

Non fit hoc favore libertatis, sed iure communi: Nam idem est etsi quamcunq; aliam rem suam quis alii tradat, vel leget cum alienam putaret, transit n. dominium non obstante errore domini. Instit. de legat. l. pro emptore. Eadē ratione seruus qui ut procurator domini, pecunias credidit cū ab eodē domino ex parte heres institutus esset, p parte hæreditaria dominiū trāsferet,

licet ignorarit se hæredem necessarium atque adeo dominum pecuniæ pro parte. l. 41. de re b. credit.

Ad l. si quis ita. 2. de manum. test.]

Hinc nota rationem quare seruo libero & pro parte hærede instituto sub conditione, ea deficiente nihilominus liber fiat, nempe quia dupliciter libertatem accepisse videtur, pure, & sub conditione.

Ad l. si ita 13. §. idem quæri. Eod.]

Hoc vult: Primo & secundo legauit Stichum si nauim fabricassent; voluntatis quæstio est, vtrum alteri alterius facti cõditionem iniunxerit. Id est, an primum ita demum capere voluerit si & secundus fabricasset, an vero & si, cessante secundo, ipse solus fabricasset nauim, Stichum totum ad ipsum peruenire voluerit,

Ad l. si ita 16. Eodem.]

Eadem ratione cum seruus alicui legatur & postea alienatur, tacite ademptum legatum videtur vsque adeo vt et si idem testator ipsum redimat non tamen conualescat, nisi noua voluntas probetur. l. 15. de adim. leg. Contra si ipsi seruo libertas legetur, & postea alienetur & rursus eo viuo vel etiam eo mortuo ante aditionem redimatur, liber fiet l. 58. hoc titul. Sic & per fideicommissum libertas post certam ætatem hæredis data, si hæres ante moriatur non deficit, quod iure singulari receptum, atque adeo ad

ad cætera fideicommissa non porrigendum ait
Papinianus in l. 23. de fid. libert.

Ad l. Seruius 35. Eod.]

Pugnat hæc l. cum l. 58. Eodem. Quam pugnam sic quidam conciliant vt hic loqui dicant, cum ipsemet seruus liber & hæres esse iussus est vel alias suus hæres institutus est, quo casu libertas cedit ex die mortis: ibi vero in l. 58. cum extraneus hæres scriptus est quo casu dies aditionis etiam spectatur. Ego vero putarim eandem esse vtriusque legis speciem sed illam intelligendam de seruo redhibito vel in diē addicto aut sub lege commissoria alienato: aut denique per restitutionem in integrum alienatione rescissa quib. casibus fingitur nūquam ex bonis defuncti discessisse: Nam redhibito homine omnia retroaguntur l. 10. de alien. iud. mut. ca. Exemplo legati repudiati. Redhibitio enim est alienationis resolutio l. 13. de acq. poss.

Ad l. Iulianus 40. §. 1. Eod.]

Hæc est species §. vltimi. l. 36. ad leg. Falcid. vbi seruus quidem traditur, verum propter incertum euentum libertatis interim Falcidia detrahitur, etsi postea conditio existat, legatarius reperit.

Ad l. qui habebat 54. Eod.]

Similis fere species occurrit c. retulerunt. de consecr. distinct. 4. Vbi quidam latinæ linguæ ignarus ita baptizauit: In nomine patria & filia

& spiritua sancta: quærebat^r an rebaptizandus esset? Et respondetur si non errorem introducens aut hæresin sed sola imperitia linguæ Romanæ linguam infringendo hoc dixisset baptizans, non esse denuo baptizandum.

Ad l. Scio 61. Eod.]

Non pugnat l. 17. hoc tit, quia aut in obscuro est quid voluerit testator per illa verba & tum locum habet l. 17. vt sic intelligantur: Si Capitulum non ascenderit cum primum potuerit liber esto. Idq; fauore libertatis magis quam subtilitate iuris: At si dubia testatoris voluntas non sit, vt quia apparet in vltimum vitæ tempus cōpetere libertatem voluisse nec Mutianæ cautioni locum esse vt hic subiicit, hoc casu inutile erit legatum. Ergo altera alteram explicat potius quam impugnat,

Ad l. decem 6. de fideicom. libert.]

Vtique aliud, quia agnoscendo legatum, tati seruum suum aestimasse videtur, quod in superiori casu dici non potest, nec plus cogetur impendere quam accepit ad redimendum l. 36. ad leg. Falcid.

Ad l. rogo 21. §. idem. Eod.]

Pugnam huius legis cum l. 9. hoc titu. sedant illa verba non otiose ibi posita: *sed necessitas alienandi ex causa testatoris pendet*: hic ergo ex causa ipsius hæredis alienatio contigit. Vel dic Mārcellum ibi non affirmare contrarium sed tentare po-

re potius & titubanter loqui: *prope est, &c.* & rursus: *quod potest videri, &c.* Papinian. vero contrariam sententiam placuisse Principi hic docet eleganti ratione, quia hic servus est instar statuliberi, id est, perinde ac si ita liber esse iussus sit Stichus si alienatus fuerit liber esto. Deniq; l. 10, quæ non videtur proxime connecti, Marcellus idē respondet quod hic Papinianus. Rescriptum autem Antonini Caricallæ cuius hic fit mentio refertur supra in l. 12. hoc tit.

Ad l. si legatario 22. in prin. Eod.]

Non pugnat l. decem. hoc tit. quia ibi loquitur in seruo alieno, quo casu Falcidia non est locus: hic in suo quo casu Falcidia locum habet, quia tanti æstimasse videtur servum suum l. 36, ad l. Falcid.

Ad l. generaliter 24. §. si homini. Eod.]

Non obstat l. 83. §. sacram. de verb. obl. quia hic agitur de favore & commodo legatarii, non legantis, ibi è contra de favore stipulatoris, unde merito, quæ non sunt in commercio hominū obligationem effugiunt ab initio. Nec pugnat §. an seruo, Instit. de legat. quia ibi negat seruo hæredis pure aliquid legari posse, nempe legatū pecuniarium quod domino eius quæritur, atque adeo hæres foret & legatarius. Præterea obstat regula Catoniana: Hic vero de legato loquitur, quod ipsi seruo quæritur. Nec regula Catoniana locum habet in legato libertatis.

Ad eand. l. 24. §. quis ergo. ibi : *aut meritis cuiusque. &c.* Eod.

Hoc videtur æquius & rationi magis cōgruum. Sic Iure Canonico cum plures ad eandem dignitatem siue prælaturam eliguntur suffragiorum dissidio, habetur ratio zeli & meriti, zeli eligentium, & meriti electorum. toto tit. Extra de elect. & elect. potest.

Ad l. cum quasi 30. §. sed etsi suus. ibi : *tametsi.* Eod.]

Quasi dicat, etiam hoc casu Senatusconsultū libertati fideicommissariæ consuluit, licet id ex abundanti fecerit, cum iure communi competat, cum suus hères sit, licet se abstineat, quod ad multa notandum.

Ad l. alieno 31. §. 1. Eod.]

Non pugnat lex 11. & 12. de iur. Codicill. imo idem sentit licet non iisdem verbis. Hic enim quæritur an fideicommissum interdicat? quod utique videbatur cum de postumo ne cogitarit quidem ac per consequens onerare ipsum pro parte noluerit: rogatus autem pro sua tantum parte parere voluntati testatoris nequit cum fideicommissum indiuiduum sit. Adde quod filium rogatum noluit onerare partis redemptione: sed sola manumissione cum totum eius futurum putaret: multum quippe interest vtrum suum quis rogatus sit manumittere, an alienum ut hic euenit saltem pro parte
& ex

& ex postfacto l. 24. §. si quis alienum. & l. 39. hoc tit. Sed tamen contra hic respondetur fideicommissum non intercidere sed ab utroque præstandum. At quomodo ab utroque? ibi explicatur. ita scilicet ut rogatus cogatur redimere partem à cohærede postumo & hic postumus cogatur eandem partem vendere, & sic seruo fideicommissum seruari. Ergo utraque lex vera: ab utroque præstatur libertas. & rursus: non ab utroque præstatur.

Ad leg. Thais ancilla 41. §. intra. Eodem.]

Non pugnat l. 39. §. Dama. de statulib. quia hic tempus definitur intra quod implenda est conditio, atque adeo quinquennium continuum & proximum intelligitur: At ibi tempus intra quod septem annorum operas præstari voluit, nō est definitum; unde quodcumque parere potest conditioni. Idem foret in ea specie si dixisset ita: *si annorum septem proximorum operas solueris*: ut in l. 40. Eod.

Ad leg. Antoninus 42. in princ. Eodem.]

Hinc nota quod etsi testamentum irritum dici possit ruptum & contra, ut ait Imperator Inst. quib. mod. test. §. hoc autem: tamen inter hæc duo est discrimen: nam si irritum fiat nemine existente hærede nihilominus libertates datæ valent ut hoc casu non item cætera reli-

et; at si rumpatur agnatione postumi etiam libertates corruunt l. 47. hoc rit.

Ad l. si serutus § 0. Eod.]

Legendum: & legato constat posse adimi, siue ut alii Codices: *per legatum*. Sensus enim est cum libertas data postea adimi possit directe & expresse poterit etiam tacite & oblique, nempe seruo postea legato: siue per legatum serui.

Ad l. qui statuliberi 2. ibi: *ceterum*: De statulib.]

Ratio est quia hoc casu ex persona & facto domini libertatem relinquentis lãditur & conditio eius deterior fit. At post aditionem hæreditatis culpa hæredis arguitur qui vsucapionem impleri passus est, quæ nocere statulibero non debet: Nec enim is à quo libertas relicta est potest vlio modo conditionem statuliberi facere deteriore. l. 15. & 24. de fideicom. libert.

Ad l. statuliberos 3. §. si quis seruum. ibi: *quia auelli numi, &c.* Eod.]

Hac ratione sensuque accipiendum puto Africanum in l. 48. & Paulum in l. 23. de acqti. rer. dom. qui negant fructus perceptos eius fieri qui bona fide emit, ex quo incipit scire rem alienam. Non scilicet quod reuera eius non fiant, sed quia ex eo tempore incipiunt auelli posse & in restitutionem veniunt. Et ita quoque accipienda est l. 15. de vsuris, quæ cum his pugnare videtur.

Ad

Ad eand. l. 3. §. si ita sit. ibi: *postea pati poterit, &c.* Eod.]

Ergo in conditionibus quæ temporis necessariam diuisionem habent, pœnitentiæ locus est, nam residui temporis intra quinquennium operas adhuc petere potest, secus vbi pecuniam dare iussus est, quia tunc pœnitentiæ locus non datur vt sup. §. proximo dixit.

Ad l. si statulibera 6. in princ. Eod.]

Argumêto huius l. patet eum qui à patre nobili conceptus est: licet idem pater antequam parvus nasceretur, nobilitatis priuilegiis exutus sit, nihilominus nobilem esse, nec tam sequentem patris calamitatem, quam præcedentem conditionem spectandam.

Ad l. statuliberum 9. §. illud tractandum. Eod.]

Nota elegantem regulam ex qua plurimarum legum ratio pendet & conciliatio petenda est: Sola ea in obligatione consistunt, quæ pecunia lvi præstarique possunt.

Ad l. si peculium 20. §. quædam. Eod.]

Ergo conditionum duplex est ratio: aliæ natura sua eodem tempore impleri nequeunt sed necessariam habent temporis diuisionem. Alię è cōtra simul impleri possūt: Inter has multe sunt differentię vt hic subiicitur: Nā annua, bima, trima die dare iussus triginta si primo anno omnia

offerat statim fit liber, secus in operis aut itinere. Item si decem primo anno offerat & hæres non recipiat pœnitentiæ nullus est locus. l. 3. §. Strichus. Eodem: At per biennium seruire iussus, si hæres non patiatum eum seruire potest pœnitere. & postea pati intra triennii tempus eum seruire d. l. 3. §. si ita libertas. Eod.

Ad cand. l. 20. §. ult. Eod.]

Eadem ratione intelligendum est illud legatum: Titio si penum non dederit hæres decem dato. de quo mentio fit in l. 1. de penu legat. & l. 24. quand. dies leg. & l. 1. §. si ita. ad l. Falcid. ubi idem sentit Paulus: si incontinenti inquit penum soluerit, id est, cum aliquo spacio.

Ad l. statuliberi 29. in princ. Eod.

Obstare videtur l. motis §. fin. de pœnis, sed verissima est Accursii solutio. nam in l. 1. in prin. de pœnis æstimatio pœnæ non venit ex conditione quæ est tempore sententiæ sed ex ea, quæ fuit tempore delicti: Itaque si seruus tum erat, punietur ut seruus, licet tempore condemnationis liber sit aut statuliber. & contra si tum erat liber, nunc seruus liberi non serui pœnas pœdet: At si statuliber deliquit, non ut seruus ob ambiguum conditionis, sed ut liber puniendus est l. 14. de quaest. quæ sic cum hac concilianda est.

Ad l. statuliberorum 33. Eod.]

Nec eorum quibus fideicommissaria libertas relicta est conditio villo modo deterior fieri potest;

test; unde electionem habet à quo velit manumitti si alienetur, id est, ab emptore an à venditore l. 15. 24. & 34. de fideicom. libert.

Ad l. Stichum 39. §. ult. Eod.]

Inter artifices enim longa differentia est, & ingenii & naturæ & doctrinæ & institutionis, unde si fideiussor fecerit id, cuius nomine fideiussit non liberatur, quasi aliud pro alio solvens quod invito creditore nequit l. 31. de solut. Neque enim operæ factæ in stipulationem deducta in suo genere functionem recipiunt, ut quæ numero pondere & mensura constant.

**Ad leg. 1. in princ. qui sine manu-
miss.]**

Non pugnat l. 3. hoc tñ. cum reliquis quæ hic ab Accursio obiiuntur, quia hic retinet eundem casum nempe utroque mortuo sine hærede ut intra tempus libertas competat, etiam si venditor qui iam obiit voluntatem mutasset: Nam eo adhuc viuo quærendum est utrum voluntas perseveret an non, eo vero mortuo omnimodo liber fit, id est, siue in eadem voluntate decesserit, siue intra diem definitum eadem mutarit, ac postea decesserit: hoc enim casu nihil eius utpote mortui die veniente, interest.

Ad l. 1. qui & à quib. man.]

Rectius Florentinus Codex habet: *utilitatis*

gratia motus: non: mutum. Vnde frustra obiicitur l. 10. C. qui testam. fac. Certum enim est surdum mutum natum non factum rebus suis surperesse non posse nec villo modo explicare animi sui sensa.

Ad l. in fraudem 10. Eod.]

Hæc l. corrigi videtur per l. 1. C. eodem. vbi dicitur non aliter reuocari, quam si consilium fraudis & euentus damni suum recipere volentibus interueniat. Idemque ait Iustinianus Instit. qui & ex quib. ca. §. 3. præualuisse tamen videtur, inquit, nisi animum quoque fraudandi manumissor habuerit, non impediri libertatē, quamuis bona non sufficiant, &c. Nisi dicamus Paulum loqui hic de fideicommissariis non de directis libertatibus; & ibi intelligamus tantum in vno casu, scilicet, cum datis libertatibus desiturus est soluendo esse, non autem si iā eo tempore quo manumittit soluendo non est: quia tum semper præsumitur in fraudem manumittere l. 23. hoc tit.

Ad l. in fraudem 11. in prin. Eodem.]

Ad libertatem non perueniunt scilicet cū effectus; reuera enim manumissio tenet, sed postea per creditores rescinditur vt patet ex l. 5. §. si Titius. hoc tit. & l. 1. C. qui man. non pos. Eadem ratione intelligendus est titulus: quarum rerum actio non detur, id est vel quia omnino non competit, vel quia exceptione eliditur. Eademq; ratione & sensu accipio l. 23. & 48. de acq. rerum dom. quibus dicitur superueniente mala

mala fide possessorem desinere fructus suos facere nempe quia licet reuera suos faciat, tamen auelluntur ipsi & in restitutionem veniunt. Sic negatur obligatus qui se exceptione defendere potest l. 20. de lib. causa eodem plane sensu.

Ad l. competit. 19. Eodem.]

Sic cum quis ex testibus tempore testamenti liber habitus postea seruus apparuit & rescripto diui Hadriani & alio Seueri & Antonini, succurritur Testamento, vt firmum maneat, si modo omnium opinione tum liber censebatur & nemo ei status quaestione[m] mouebat §. 7. Instit. de testam. ord. Sic quæ Barbarius seruus gessit per præturam utilitatis causa rata habentur l. 3. de off. præt. Atq; hinc est quod vulgo iactatur, error communis facit ius.

Ad l. hæres 28. Eod.]

Non pugnat l. 91. §. de illo. de verb. oblig. Neck. 25. §. vlt. ad Trebell. vbi tenet manumissio, sed precium infertur: quia hic seruus legatus est ibi non est legatus, sed tota hæreditas iusta est restitui quo casu tenet alienatio bona fide facta & libertas etiam à sciente hærede data fauore eius scilicet vt idem Iulianus ait. Quemadmodum alias distinguitur de seruo pignori dato, vtrum generaliter, an specialiter: illo casu tenet manumissio, non hoc. Quod si hæc solutio non probatur, Iohannis siue Accursij in margine probanda est.

Ad l. 1. de nat. rest.]

Mendax precator carere debet impetratis l. 5. C. si contra ius. Nec dolus suus cuiquam patrocinari debet maxime in Principem admissus. Hinc Canones aiunt in rescriptis semper subesse conditionem hanc: *si preces veritate nitantur.* cap. 17. Extra de rescr. Vnde ut rescripta valeant nihil penitus in eis vel exprimi vel supprimi debet quod mouere Principis animum possit ad dandum vel negandum rescriptum. Glossa cap. 20. extra. eod. tit.

Ad l. liberis 7. §. si duo. De liberali cau.]

Hæc vox, partes, tollit pugnam legum quæ hic obiiciuntur: Nam hic singuli emerunt partes atq; adeo cum non debeat alteri ab altero, iniqua conditio inferri nec vnus scientia alteri nocere necessario admittendum est hoc casu non malam fidem vnus alteri obesse sed bonam fidem vnus alteri quoq; prodesse. At l. ult. tit. prox. loquitur cum singuli in solidum emerunt quo casu totus sit ignorantis quod probatur manifeste ex l. 22. hoc tit. vbi diserte dicitur hoc casu nec alterius scientiâ alteri nocere nec prodesse ignorantiam. Quod ad l. 5. de iur. & fact. ign. attinet, dico illud verum esse cum ignorantia mea mihi tantum prodesse potest, vel scientia tua tibi soli obesse: at si causa sit indiuidua ita vt nec prodesse nec obesse nisi vtrique possit, tum æquitas iuris & necessitas rationis simul efficiunt, vt mea ignorantia tibi potius

tius proſit quam tua ſcientia mihi obſit quæ eſt huius loci ſpecies. Id quod ſæpe occurrit in toto iure vt in ſeruitute mihi & pupillo communi quæ præſcriptione nec mihi quidem auferri poteſt ob indiuiduam eius cauſam. Sic in re donata vxori & alteri ſi indiuidua ſit vtriq; prodeſt l. 5. de don. inter vir.

Ad eand l. 7. §. ſiquis minor. Eodem.]

Non pugnat l. 3. §. ſcio de minoribus : quia ibi aditione hæreditatis vel inmixtione actus totus & negotium conſumatur , vnde quod poſtea ſequitur aditionem , non ſpectatur nec curatur. At hic præcium pertinet ad complementum negotii inſtituti & connexa eſt eius, ita vt negotium tum demum conſummatum intelligatur cum & præcium ſolutum & res tradita eſt. Eſt alia ratio nempe quia ibi bona fide ſe immiſcuit & exegit, hic dolo venundari ſe paſſus eſt quem præcii exactione maior factus comprobauit. vnde merito maior illius quam huius ratio habenda.

Ad l. ſi pariter 9. in prin Eod.]

Elegans ratio & aſterisco digna. Alia redditur æque arguta in l. 17. de adult. quia, inquit poſterior fortallè obtinere poterit vel gratia vel iuſtitia, vel legis auxilio; quid ſi prior inimicitiiſ oppreſſus eſt, vel falſis argumentis teſtibuſque ſubornatis apud Præſidem grauatus , qui aut noluit aut non potuit prouocare; poſterior vero Iudicem religioſum ſortitus cauſam ſuam defendat?

Ad eand l. 9. Ibi: *si cui placeat* Eodem.]

Hinc nota in Iure multas esse quæstiones problematicas. Et ipsos quoq; Iureconsultos quandoq; vtramque opinionem defendere & cuiq; quam velit sequendi liberum relinquere arbitrium & argumenta etiam vtroq; sup-
peditare.

Ad l. vtiq; 21. Ibi: *& ideo, &c.* Eodem.]

Nota hinc Prudentes iuris non semper apodicticis rationibus argumentari sed plerunque topicis siue probabilibus. Non enim necessaria est hæc consequentia: Pœnalis est actio, ergo nec ultra annum, nec in hæredes competit. Similes rationes sæpe & passim occurrunt in Corpore iuris.

Ad l. si cui 25. in fine Eodem.]

Hæc fuit veterum opinio, iudicio liberali intentato, fuga item arrepta amitti possessionem serui & nihilominus per eum domino acquiri vt hic patet ex Caio, & ex l. 1. §. per seruum de acq. poss. ex Nerua filio. Verum contraria opinio recentiorum inualuit vt eadē l. 1. §. per seruum videre est, idq; in vtroq; casu vt videlicet tam diu possideatur quoad liber pronunciatus fuerit aut ab alio possideri ceperit.

Ad l. qui de libertate 29. Eodem.]

Non dissimili ratione responsum est ei qui mille iugera vendidit, cum sciret noningenta tantum esse licet ante mensuram centum accreue-

creuerint alluione, tamen non prodesse. Secus si bona fide vendidit totidem esse ratus l. de act. empt. Nec obstat l. 7. de re mil. quia & hic & ibi cingulo militiæ arceretur is, cuius status pendet, distinctione tamen adhibita in hac lege, quæ & illi accommodanda est.

Ad l. qui sciens. 33. Eod.]

Emit de facto intellige, de iure enim non potuit: Nullius enim rei, cuius emptor scit alienationem interdictam emptio valet l. 6. de contrah. empr. hominem liberum sciens emere quis non potest ait ibidem Pomponius.

Ad l. i. si libert. ingen.]

Ad hoc ius alludit Iustinianus in l. 1. in prin. Ibi: *illis legibus quæ dudum &c.* C. de assert. toll.

Ad l. quoties 6. in fine. Eodem.]

Fungitur, idq; semper: Nam hic non puto spectari vter præiudicio agat, quia qui se patronum dicit, manumissum esse dicit quod probare debet: nemo enim nascitur libertus sed fit: at seruus & fit & nascitur, vnde secus l. 12. de lib. ca. Adde quod siue agat patronus ad operas obsequiaue, probare debet intentionem: siue vocatus in ius, vel famosa actione impetratus excipiat, idem dicendum est.

Ad l. collusionem 2. de collus. deteg.]

Non pugnat l. 1. & 5. si libert. ingen. quia ibi non agitur de collusionem sed verus patronus suo

iure agit de libertinitate cui opponi non potest sententia ingenuitatis, alio agente lata. Itaque quinquennii præscriptio tum locum habet cum domino patronoue agente & colludente pronuntiatur pro ingenuitate: sed alio agente non præiudicatur domino patronoue quominus ius suum persequatur.

IN LIBRVM XLII. DIGE-
storum in Tit. de acquir. Rer.
Dominio.

Ad l. adeo 7. §. insula. Ibi: *pro modo latitudinis.*]

Non ergo simpliciter vera est opinio Quinti Mutii existimantis partis appellatione rem pro indiuiso significari: Nam hic reuera partem tantum quisque possidet prædio suo viciniore & quidem in solidum & tamen insulam pro diuiso possident nec duæ sunt insulæ l. 25. §. ult. de verb. signif. Idem dici potest de arbore in confinio posita, nam communis est pro regione cuiusq; prædii ut ait Marcellus in l. arbor. 19. com. diuid. Quinimo Paulus aperte id docet in l. 29. hoc tit. non pro indiuiso communis fit sed regionibus quoq; diuisis. Id est ipsa arbor communis est siue plurium: at partes singulæ non sunt communes sed singulorum.

Ad eand. l. 7. eundemq; §. insula in fine Ibi: *nanque inundatio.*]

Non

Non pugnat l. 23. quib. mod. usufr. amitt. quia hic non negat interim amitti dominium, sed tantum dicit cum recesserit aqua apparere eiusdem esse cuius antea fuerat, quod idem est cum eo quod dicit ibi Pomponius: *restituatur proprietas*. Ergo interim reuera amittitur, sed si recedat aqua ipso iure restituitur & fingitur nunquam recessisse dominium, quemadmodum dicitur in legato repudiato.

Ad eandem l. 7. §. cum in suo. Eodem.]

Collige hinc eandem rem plurium esse posse in solidum: nam ædificans est ædium totarum dominus, atque adeo & singularium, etiam minimarum partium & tamē qui antea erat dominus materiæ retinet dominium etiam post ædificationem. Sed tamen diuerso respectu & ratione hoc fit. Ille est dominus huius materiæ, quatenus est pars domus atque adeo res immobilis: hic vero quatenus res mobilis & seorsim ac secundum se considerata. Non absimili ratione omnia dicuntur esse Principis & tamen singuli sunt rerum suarum veri domini & quidem in solidum: singula nanque sunt singulorum: vniuersa autem Principis: illorum proprietate & usu, huius imperio & autoritate. Sic in l. 59. de rei vindic. quæ alienis ædibus iuncta sunt quamdiu connexa manent earundem ædium esse dicuntur. Vnde patet illa verba meum tuum suum latissime patere. Sic liberi inquit Seneca sunt singulorum parentum in solidum. Sic li-

ber dicitur esse & autoris qui composuit & eius qui emit. Sic idem cœnaculum dicitur esse domini vniuersarum ædium & nihilominus etiam conductoris earundem & rursus subconductoris id est eius qui ab vniuersali & primo conductore conduxit. Hi singuli suam dicunt Cameram. Vnde mirum non est si & dominum dotis dicitur esse vtriusq; coniugum in solidum diuerso tamen iure.

Ad eand. l. 7. §. illud recte quæritur. Eodem]

Non placuit, atq; adeo cum materia non possederit interim nec suam fecerit, dominus vindicare poterit citra vllum exceptionis metum. Ergo vt res aliqua amittatur seu præscribatur duo sunt necessaria, scilicet vt ego definam & tu incipias possidere alias si tu non possideas licet ego definam tamen præscriptio non currit, eius enim mater est possessio quemadmodum obligatio mater est actionis personalis. Eadem ratione responsum est iter sepulcro debitum non vtendo non amitti, l. 4. quemadmodum seruit. amitt. Vnde vera viderur eorum opinio, qui ius offerendi negant præscribi posse vt sic quandoq; debitor pecuniam offerat hypothecam vindicare possit in rem actione. Facit l. 24. C. de rei vind.

Ad eandem l. 7. §. ex diuerso Eodem]

Qui in alieno ædificat, si non possidet nullam habet actionem sumptuum nomine sue bonæ fidei mala fide ædificauit vt hic & l. 33. de condic.

condict. indeb. nec vlla lex pugnat vt ibidem
notaui: At si possideat tum distinguitur, nam si
bona fide ædificauit omnes sumptus deducit
doli exceptione: si mala, stricto iure nullos peni-
tus retinere potest vt hic, quia donare voluisse
fingitur, ex æquitate tamen necessarios sumptus
retinet, vtiles impensas auferre ei permittitur
quatenus sine læsione prioris status licet. Idq; ex
rescripto Gordiani l. 5. C. de rei vindicat. Neces-
sarios autem retinet non doli sed in factum
exceptione. Licet enim dolo fecerit ædificans,
tamen & dominus nunc dolo facere videtur
petens, & lucrum captans ex aliena iactura. Ita-
que dolo vterque agere videtur ac per conse-
quens in pari causa potior erit conditio possi-
dentis, Nec aduersus doli exceptionem datur
replicatio doli.

Ad l. quæ ratione 9. § itē si quis. Eod.]

Non obstat quod incertæ personæ legari nō
potest, quia potest incertæ, ex certis. Ita hic in-
certis personis ex certo vulgo datur & populo
præsente. Adde quod legatum plerumq; datur
ob meritum affectumue accipientis qui proinde
certus esse debet quoquo modo. At quæ in vul-
gus sparguntur non affectui meritoue accipien-
tium sed spargentis maiestati dignitatiue indul-
gentur. vnde non refert certi an incerti accipiant;
Missilia autem & ea quæ pro derelictis habentur
in eo conueniunt quod vtrōbique possessio
st atim amittitur: differunt autem quia illorum
dominium non ante amittitur quam ab aliquo
occupata sint quia hæc est mens spargentis

ut dominium à se in accipientes transferatur: at horum statim amittitur licet à nemine occupentur.

Ad l. si procurator 13. Eodem.]

Meo nomine, Hoc tollit antinomiali: nam aut meo nomine seu quasi procurator accipit & tum statim possessio & dominium mihi acquiritur, aut suo nomine & tum non ante mihi quaeritur quam tradita mihi sit, sic loquitur l. 59. hoc tit. Facit & l. 20. §. ult. infra, ubi notanter ait, *quasi procuratori meo.*

Ad l. liber homo 19. in fine eodem.]

Labeonis sententia prævaluit eum enim recentiores omnes fere secuti sunt. Itaque si sciens conditionem suam ultro adiit, hæres fit; si vero iussus tum non aliter acquirit quàm si non servili necessitate sed quia & ipse voluit, seu ut loquitur l. 54. sibi acquirendi animum habuit, tum idem est iuris alias secus.

Ad l. qui bona 23. Ibi: & magis est, &c.]

Spectamus initium ut fructus suos facere possit eoque donec euectus fuerit servus: at spectamus singula momenta quoad ut ex quo scientia rei alienæ superuenit, fructus incipiāt in ea causā esse ut restitui debeant licet non desinat eos suos facere, sic loquitur l. 25. de usuris. Itaque duobus modis dicitur quis perceptione suos facere fructus uno ita ut auocari nequeant atque adeo irreuocabiler quo sensu momenta
spe-

spectantur, altero ut suos quidem faciat, verum reddendos aliquādo. Hinc est quod l. 4. §. lana. de vlt. cap. dicitur *idem in agnis dicendum est, si consumpti sint, &c.* Non quod agni eius non sint facti statim ut nati sunt ut ibidē subiicitur, sed quia licet eius sint, si tamen extent & possessor vincatur, restituere eos debet, atque adeo ex postfacto videtur nunq̃ fuisse dominus. Nō enim videtur possessionem (eademq; est ratio dominii) adeptus qui ita nactus est ut retinere eam non possit. l. 22. de acq. poss.

Ad l. si supra 28. Eodem.]

Recte Proculus: Nam ut cum alterius impulsu alicui nocetur, non is qui impellitur, sed qui impellit tenetur quasi ipse damnum dederit l. 7. §. proinde ad l. Aquil. & ut hæres hæredis testatoris quoque hæres esse intelligitur: Ita qui parietem alienam inædificat, solo cui paries incumbit inædificare rectissime dicitur. Atq; adeo quicquid cohæret ædificio, res soli, id est, immobilis censenda est. Sicut è contra horreum. quod solo non cohæret mobile est nec cedit solo l. 60. hoc tit.

Ad leg. si procurator 35. in fine Eodem.]

Nemo errans rem suam amittit ut scilicet damnum patiatur, sed ne lucrum faciat, error utique obesse potest, ut non spectetur. Sic loqui-

tur l. penult. de reb. cred. Nec improbanda est Accursii solutio distinguētis, vtrum ab eo cuius rem esse putat, causam & dominium habeat an non: Illo casu non impedit error, hoc secus.

Ad l. Martius 38. in fine. Eod.]

Fundi esset scilicet pars, vt solum fundi sit, vsus vero publicus: Vel dici proprietas quidem via seu soli est ipsius fundi; nam dominus fundi, partem eius coactus est publicis vsibus concedere: Vel deniq; ipsa quoque via fundi est onus, nam si ea intereat, aliunde viam prestare per idem pradium dominus cogetur.

Ad l. homo liber. 54. in prin. Eodem.]

Idem prorsus sentit Paulus in l. 73. de acq. hæred. vbi distinguit, vtrum statuliber post conditionem libertatis impletam iussu hæredis adierit an sponte sua, ignarus tamen conditionem extitisse siue incertus an extiterit: hoc casu fit hæres; illo non item si non sibi querendi animum habuerit etiam hoc casu.

Ad l. in laqueum. 55. Ibi: *Videamus ne intersit*, &c. Eodem.

Ista vox frequens occurrit in Iure, eaq; Iure-consulti vtuntur non decidendi sed disputandi potius animo, & quasi occupationis obiectionisve loco vnde primo quid rigore Iuris dicendum ostendunt ac postea quid æquitas suggerat

rat aperiant. Quo disputandi modo patet quā subtiliter & cariose Iureconsultum oporteat circumstantias omnes inuestigare, singula rimari, specierum deniq; diuersitates sagacissime animaduertere & discriminare. Idem videre est in l. 63. & in l. ult. hoc tit. In l. 59. ad Trebell. & alibi passim.

Ad l. res quæ ex 59. Eod.]

Hanc legem explicat l. 1. §. per procuratorē de acq. poss. nimirum intelligendam cum procurator suo nomine nactus est possessionem: Nam si ea mente ut operam duntaxat suam accommodaret, domino recta via possessionem ac cum ea dominium quoq; acquireret etiam citra traditionem.

Ad l. si is qui 63. §. quod si seruus. Eodem.]

Thesauri inuentio procul dubio non est in operis seruilibus, cum donum sit fortunæ, non precium operæ. Recte enim fortuna ab Aristotele definitur: cum quid nullo nostro consilio accidit, seu ut eius Interpretes (quod ipsum hic innuitur) cum quid præter intentionem agentis euenit. Proinde fossio siue deambulatio inuenti thesauri est causa per accidens, non per se ac per consequens idem iuris utroq; casu statuitur.

Ad l. ult. §. ult. Eodem.]

Alii ita legendum censent: *Non si id quod &c.* Quæ lectio mihi quoque probatur, alias n. non modo cæteris Prudētib. Labeo aduersaretur sed

etiam sibi ipsi. Sensus ergo est: Non sicut quæ publico solo inædificantur publici iuris fiunt ita & insula in publico flumine nata publica esse debet quia scilicet alia est ratio, cum singulari iure receptum sit ut insula eiusmodi usu tantum sit publica: proprietate autem vicinorum, nempe ad quos spectat periculum exundationis & aggerum tuendorum onus ut ait Iustinianus alicubi.

AD TITVLVM DE ACQVIR:
Possessione.

PROBAMATERIA si & probus artifex. Habet hoc caput argumentum siue obiectum subtilissimum, spinosissimum & utilissimum: at pessime à Glossographis explicatum ac intellectum: Ausim enim affirmare nullam esse in toto iure materiam in qua aut grauius impegerint aut fœdius allucinati sint veteres Interpretes. idque potissimum euenisse animaduerto quod discrimen inter possessionem naturalem & civilem ignorauerint.

Ad l. i. §. sed furiosus.]

Illud: *sine tutoris autoritate*: referendum est ad solū pupillū. furiosus enim nec sine curatoris autoritate nec eo autore potest quærere possessionē, sed curator eius solus: at pupillus solus utiq; nō potest (nisi intellectū rei capiat ut quia pubertati proximus est ut alibi diximus ea; est certus-

certissima & verissima confligentium legum conciliatio) at tutore autore potest possessionem quærere.

Ad eandem l. i. §. item acquirimus.]

Etheres. Male Accursius hic supplet: *vsucapit sed post aditam hereditatem &c.* quia loquitur de eo quod peculiariter seruus tenet, quo casu statim inchoatur vsucapio etiam ante aditionem hereditatis, quia hoc casu hereditas vice personæ fungitur, vt ait Marcellus l. 15. de vsucap. Itaque quod ait: *& heres potuisset æque dicere: & hereditas.* idque probatur innumeris locis l. 44. §. nondum & §. vlt. de vsucap. l. 12. §. facti, ibi: *vel si qua postea:* & l. vlt. de capt. & postlim. vbi ait hereditatem per seruum hereditarium eo modo augeri solere & rationem reddit: *quoniam eas res etiam in scientes vsucapere solemus* l. ait Prætor. 23. §. hi plane. Ex quib. cau. maiores &c. Vnde non dubito quin in l. vlt. de vsucap. negatio desit & ita legendum sit: *non peculii nomine.* Alias enim si absque negatione legas, sequitur absurdum, nempe aliud esse si non peculiariter incipit tenere, aut si idem sit frustra & superuacanea sunt illa verba. Atqui peccatum est in Spiritum sanctum accusare Iureconsultos superfluitatis si Baldo credere fas est. Quinetiam furiosus per seruum & filium acquirit hereditatem, dominium, actionem & legatum. l. 62. de acq. her.

Ad eandem l. i. §. Neracius.]

Corruptum esse textum ipsa series & ratio subiecta, nec non illatio, opinionum deniq; antithesis euincit. Itaq; ita proculdubio legendum est: *Neracius & Proculus &* (sic habent quædam exemplaria & quidem rectissime, quasi dicat: etiam solo animo) *solo animo posse nos acquirere possessionem aiunt et si non antecedit naturalis possessio &c.* Refert enim Paulus hoc §. tres Prudentum sententias circa modum acquirendæ possessionis. Prima fuit Neracii & Proculi existimantium solo animo acquiri posse, id est, statim atque possidendi affectum quis habuerit, ideoque thesaurum in fundo meo positum ubi primum id rescuiero ac possidendi animum habuero continuo à me incipere possideri. Secunda fuit Bruti & Manilii existimantium ne possidendi quidem animum necessarium esse imo ne scientiam quidem thesauri reconditi sed possideri cum vniuersitate fundi tanquam partem. Id est, eo ipso dum fundum possidere incipio thesaurum quoque in eo abditum à me incipere possideri. Tertia fuit Sabini primæ ex diametro opposita scilicet, nec scientiam nec possidendi affectum sufficere ad possessionem thesauri acquirendam sine naturali seu corporali ea; vt verissima præualuit ac velut pedibus in eam itum est.

Ad l. 3. §. genera. ibi: *vel quæ ipsi &c.* }

Patet ergo formam siue speciem licet ex aliena materia factam, artifici cedere adeo vt si materiam emerit faber ac inde nauim fabricarit, non possidebit eam pro emptore, sed potius pro suo quia nauis empta non est.

Ad

[Ad eandem l. 3. in fine.]

Obiicit Accursius l. sed si res. com. diuid. vbi statim dicit fieri dominia ait idem Accursius. Sed nec illa pugnat nec Accursii glossema verum est. Non enim dicit statim, sed idem plane quod licet iussi sumus possidere, inquit, vt ex hoc (id est ex diutina possessione) dominium earum nancisceremur.

[Ad l. quemadmodum 8.]

Dele glossam Martini in verbo: *utrumq;* est enim falsissima & ineptissima & dic: Imo tu solus possides, siue in conspectu sis, siue absens & remotus, nec ante possidere desinis quam vel te deiecero, vel redeuntem non admisero, vel tu possidendi animum abieceris non aliter.

[Ad l. naturaliter 12. §. 1.]

Eadem ratione idem autor ait, valere testamentum militis qui cum iure communi testari destinasset ante decessit quam testaretur, id est, absolueret solennia iuris communis: Neque enim qui voluit iure communi testari, statim beneficio militari renunciauit l. si miles 3. de mil. test. Sic Iure Canonico qui diuortium petit cum vxore, aliam se habere dicens prius ductam si succumbar, mortua ea non prohibetur instaurare coniugium cum alia. Idemque est si quam vxorem meam dicam, nec obtineam potero aliam ducere nō obstante assertionem meam. C. 30. quæst. 5. can. si quis. Non videtur autem possessioni renunciaſſe qui rem vindicauit, quia nō est illi voluntas possessionis amittendæ

si eam habet, sed potius nanciscenda, si non habet: Eadem ratione qui alicui status controuersiam facit, lite ordinata potest mouere actiones aduersus eundem, usque ad contestationem; nec tamen vel præiudicium libertati fit, vel domini voluntate, in libertate moratur, l. 24. de lib. caus. Sic deniq; qui se ingenuum esse contendit licet succumbat non amittit libertatem ait l. 13. C. de ingen. manumiss.

Ad l. Pomponius 13. §. cum quis. in fine.]

Quod hic de vi dicitur Glossa de vi expulsiua vel ablatiua accipiendum monet, non de compulsiua. Verum hoc falsum est & delendum glossema. Imo è contra de vi turbatiua, vel etiam compulsiua agit Vlpianus: quærit enim, an ad vsucapionem complendam, tempus quo possedit autor, prosit emptori? Et dicit prodesse nisi vi, clam, vel precario possederit; Nec enim vel iniusta, seu vitiosa possessio potest accedere ei quæ vitiosa non est, nec è contra vt hac ipsa lege dicitur §. ult.

Ad eandem l. 13. §. si is qui precario ibi: *uti non posse.*]

Idque ex sententia eorum qui duos in solidum possidere non posse putant, proinde cum rogans precario possideat rogatus nullo modo possidere perseverat. At Pomponius contra putauit. l. 15. §. ult. de precario, nempe illum corpore hunc animo adhuc possidere, atque ad eo secundum

eundem eum etiam hoc casu accessioni locus erit etiam durante precario.

Ad l. cum heredes 23. §. 1.]

Notanda hæc phrasis: *in retinendo iura*: quæ ut parum latina à quibusdam superciliose admodum reiicitur & ridetur nempe in Psalmis ubi similis occurrit loquendi forma: *In conuer- tendo Dominus captiuitatem &c.* Quod autem subiicit singulare ius esse eundem plane sensum habet quod §. 1. l. 2. de iure codicill. ubi dicitur singulare ius esse codicillorum.

Ad l. non videtur 22.]

Quod hic de possessione dicitur idem in dominio locum habere potest, unde in l. 23. de acq. rer. dom. bonæ fidei possessor negatur fructus suos facere ex quo scire incepit rem alienam nempe quia non videtur dominium nactus qui ita adeptus est ut retinere non possit.

Ad l. si id quod 25. in prin.]

Non pugnat l. 44. hoc tit. quia hic perdidit rem, ibi non perdidit sed certo loco recondidit cuius licet non recordetur dum tamen quærît possessionem retinet quam recondens non amisit. Denique hic protinus ex quo amisit desinit possidere, licet à nullo possideatur, ibi licet non inueniatur sub custodia tamen recondentis perseverat, & præsentia eius est, sed tantum cessat interim diligens inquisitio.

Ad l. quamuis 32. §. infans.]

Infans qui nullum adhuc possidendi affectum habet, potest tutore autore adipisci possessionem, secus in furioso vt l. 1. §. adipiscimur. hoc tit. l. in contrahendis de reg. iur. & hic. Idque utilitatis causa receptum est: qui vero aliquem habet possidendi affectum licet non plenum is potest & cum tutore & sine tutore eadem utilitate suadente possessionem acquirere. l. 3. C. eodem. Quare nullum hic occurrit legum dissidium.

Ad l. si me 34. ibi: *ergo nec amittet.*]

Eadem ratione responsum est cum quis testamento perfecto, postea aliud minus perfectum facit, prius valere, & legata etiam deberi, quia ita demum creditur recedere voluisse à priore voluntate, si posterior rata esset. Sic & creditori qui consensit vt debitor pignus distraheret si postea rescindatur contractus, ius pignoris redintegratur, quia non omnino pignus remisit, sed ita demum si emptor rem retineat nec vëditori reddat l. 4. & 10. quib. mo. pig. &c.

Ad l. peregre 44. §. ult.]

Duas affert differentias inter possessionem quæ per nosmet ipsos, & eam quæ per alios quæritur. Prima hæc est quia illo casu etiam solo animo amitti potest vel corpore si eo animo inde digrediamur ne possideamus. At hoc casu licet is qui in possessione est eo animo discedat non tamen amittitur nisi alius ingredia-
tur possidendi animo; atq; adeo corpore amitti non potest hoc casu nec animo eius qui in possessione est. Secunda est quia illo casu licet
alius

alius ingrediatur nobis ignorantibus non tamen ante possessionem acquirit quam ab ipso occupatam rescuerimus : At hoc casu statim etiam ignorantes amittimus colono seruo filio procuratoreue nostro expulso. Ergo in quarrenda possessione non interest per nos an per alios queramus sed in amittenda plurimum interest.

IN TITVLVM DE VSVCA-
pionibus.

Ad l. 4. §. Labeo quoq; Ibi: *Nec enim.*]

Legendum suadet & disputationis series & Pauli ratio: *Etenim sufficit si eam rem quam perdidit* (scilicet me sciente) *ignorante me seruus meus apprehendat, si modo in peculio eam esse volui: Nam si nolui &c.* Labeo ita demum rediisse aiebat si ignorante domino surrepta esset: at Paulus idem probat, etiam si domino sciente surrepta, ignorante autem restituta sit si modo peculiaris fuit. Cuius ratio patet quia scilicet ex peculiari causa & possessio & vsucapio etiam ignorantia domino quaritur. l. quod seruus 24. & l. peregre §. quaesitum. de acq. possess.

Ad eand. l. 4. §. idem Labeo.]

Non mirum si in potestatem domini rediisse videtur hoc casu cum omnia retroagantur emptione resoluta, imo nulla intercessisse fingitur. l. 10. de alien. iud. mur: Vnde merito in potestatem rediisse, imo ne discessisse quidem videtur, siue dominus sciuerit vtrumq; siue ignorauerit vtrumq; secus si alterutrum: nam si sciuit scire etiam debet redemptam.

Adeandem l. 4. §. si antequam.]

Ratio est euidens quia partus tum primum incipit possideri, cum natus est. Itaque si ante scio alienum, initium possessionis bonę fidei ratio non tuetur, si vero postea, superueniens mala fides non obest. Eadem ratione fit vt si filius liberum hominem emat licet ignarus eius status & peculiari nomine tamen patri scienti actionem non quærit (quæ in duplum competit & in factum concepta est) si modo pater pręsens fuit cum emeret l. 16. de lib. cau. Nam vitium ab ipsa radice oritur ob præsentiā alias per filium ignorantem iusta quæreretur possessio.

Adeand. l. 4. §. lana.]

Si consumpti sint agni quasi dicat licet statim fiant emptoris cum in fructu sint, tamen si extent eo tempore quo oues repetuntur ipsi quoque in restitutionem veniunt, vnde videtur retro eos suos non fecisse licet reuera interim in eius bonis fuerint. Sic loquitur l. 23. & 40. de acq. rer. dom. Quod probatur ex l. 48. eodem tit. de acq. rer. dom. vbi diserte & ouium fœtus in fructu esse dicuntur & ideo ad bonę fidei possessorem pertinere. Sic Instit. §. si quis à non domino, de rer. diuis. dicitur, si dominus superuenerit & fundum vendicet de fructibus à possessore consumptis agi non posse: malę fidei autem possessorem omnes restituere cogi etiam consumptos.

Ad

Ad l. vsucapionem 9.]

Ne pugnare videatur l. 15. §. si de vectigalibus. de dam. inf. dicendum est res Ciuitatum esse duplices: quædam sunt in vsu tantum publico vt campus Martius, theatra, stadia & similia. Et hæc neque possideri neque distrahi, nec legari, nec vsucapi possunt & de his loquitur hic Caius & sic illud *publicis* refertur ad duo sequentia scilicet publicis populi Romani & publicis Ciuitatum. Alia sunt in pecunia populi vt loquitur l. 6. de contr. empt. siue in patrimonio fisci vt l. 72. eodem, vt molendina vectigalia prædia tabernæ horrea salinæ metalla Ciuitatum. Et hæc vtique in commercium veniunt atque adeo distrahi possideri & vsucapi possunt & de illis loquitur l. 15. dam. infect. Vnde patet male à quibusdam obiici, prædia vectigalia vsucapi non posse ex hac lege cum de iis loquatur quæ Municipales non possident sed tantum promiscue vtuntur vt eleganter ait l. 1. §. ult. de acq. poss.

Ad l. pignori 13. §. si mandauero.]

Hic quoque paragraphus loquitur de procuratore qui suo nomine possessionem nactus est: vt ait l. 1. §. per procuratorem, non autem de eo qui alienæ tantum possessionis præstitit ministerium vt ait l. 18. de acq. poss. Cæterum & d. l. 1. & l. 59. de acq. rer. dom. & l. 49. de acq. poss. agunt de eodem procuratore, de quo hic paragraphus. Differunt primo quia ille nuncius potius est quam procurator, & in persona domini concipit verba vnde per stipulationem nihil ipsi

quarere potest eo modo nec sibi, at hic in sua persona verba concipit & sibi quarit: Secundo non tenetur de evictione, nec agere potest eo nomine: at hic ipse convenitur, nec dominus agere potest nisi mandati iudicio procurator ipsi cesserit actionibus suis l. 49. de aeq. poss. Tertio ille recta via domino quarit possess. & per eam dominiū: vel scienti usufructu facul- tate: at hic sibi hæc omnia quarit, ut hic dicitur.

Ad l. si is qui 15.]

Textus huius legis mire plerisque videtur tur- batus & multis locis emendandus, quod à va- riis varie factum est. Mihi textus mutandus non videtur quippe cum optime sibi constet si modo negatio detrahatur in fine quæ in multis etiam Exemplaribus abest, & sic ita legatur: *id- eoque in successoribus locum habere usufructum.*

Cæterum male Glossa initium huius legis ita interpretatur quasi Paulus asserat usufructum non procedere siue redeat siue ibi decedat. Hoc absurdum est nec illud vel somnauit Paulus, sed quarit tantum & dubitandi rationem af- fert ibi: *et si ipse reuerso, &c.* Verum hanc rationem non ob stare ostendit eo quod diuersa sit ratio ubi redit: ibi: *sed verum est, &c.* quasi dicat: Ipsi quidem reuerso non prodest, sed eo apud ho- stes defuncto prodest hæredi. & ratio differen- tiæ est, quia si redeat verum est dicere eum in vi- ta sua defuisse possidere siue ut ait l. 12. §. facta, de capt & postlim. quia certum est eum possi- dere defuisse, unde noua apprehensione opus est quæ cum sit facti causa, non iuris, postlimi-

nio

nio non continetur vt ait l. 19. ex quib. cau. maior. At si tibi decedat tum cessat hac ratio, quia non est verum ipsum in vita sua desisse possidere siue possessionem viuenti interruptam, id eoq; hæredi merito procedit vsucapio licet & hoc iure singulari receptum sit. Quod autem subiicit: *quemadmodum enim,* &c. hunc sensum habet. Probat legis Corneliæ fictionem producendam etiam ad hunc casum cum scilicet dominus apud hostes decessit vt rerum peculiarium vsucapio procedat hereditati tanquā defuncti personam repræsentanti quomodo enim, cum postliminio plus iuris concessum sit rebus peculiaribus quam iis quæ vel per se vel per seruos extra causam peculii possidebat ante captiuitatem; legis Corneliæ fictionem negabimus habere locum atq; adeo minus iuris dabimus eisdem rebus peculiaribus, domino ibidem mortuo, quam reuerso? Certe nulla ratione id defendi potest, ac proinde cum vsucapio rerum peculiarium procedat reuerso procedet etiam successoribus eius eo ibidem mortuo idq; multo fortius cū hoc casu etiā cæterarū rerū ab eo ante possessorū vsucapio cōtinuetur vt explurib. locis cōstat. Gloriatur quidā perquā Thraseonice nullā se infeliciore offēdisse legē feliciusq; restituisse. Ego vero ausim affirmare nullam infelici⁹ ab eo laceratā ac corruptā. Parco nomini.

Ad l. ei à quo 21.]

Collige hinc si rē tuā q̄ bona fide possidebā tibi ignorāti locaui, interrūpi possell. atq; adeo licet possidendi affectū non habeas, nec ego desinendi animum, tamē reuera desino possidere.

Ad l. cum qui 23. ibi: *quod absurdum, &c.*]

Quid mirum cum & mancipia quæ in prædiis morantur, non alia præscriptione acquirantur quam qua ipsa prædia quasi partes scilicet eorum, ut ait l. 3. de diuers. temp. præscr.

Ad l. Celsus in prin. 27.]

Omnis possessio quæ usucapionem parit titulum habet pro suo: traditionis autem plures possunt esse causæ pro legato, pro dote, pro herede pro dote & similes. Vnde patet in omni præscriptione titulum esse necessarium: Iure civili, secus Iure Canonico quo bona fides & possessio sufficiunt nisi præsumptio iuris communis contraria sit.

Ad l. nunquam 31. in prin.]

Procul dubio legendum est: *autor factus non sit: vel post &c.* Sensus enim est: Siue emptor putarit pupillum sine autoritate tutoris vendere posse siue existimauerit eam quidem necessariam, verum quandocumq; etiam post longum tempus interponi posse errat in Iure atque adeo non præscribit: Tutor enim statim autor fieri debet, id est, vel initio contractus vel subito eo perfecto & antequam ad alia diuertatur. Et ita accipienda est l. 25. §. iussum. de acq. her. Et cum dicitur postea autor fieri non potest. Sic intelligendum vel hinc patet, id est, post longum tempus siue post alios actus interpositos, quæ admodum pactum in continenti appositum inefficace intelligitur.

Ad

Ad l. non solum 33. §. si dominus.]

Melius legitur ut & alii annotarunt: *extituerit*: Nam & verba sequentia id innuunt: *quamvis nemo &c.* & ratio ipsa dicat ita legendum. Si enim falso tantum rumore accepto vel etiam vero, non tamen visis armatis venientibus, profugerit nec illi possessionem occuparint, vi deiectus non videbitur. ut diserte ait l. 1. §. idem Labeo. unde vi: At si iis visis profugit, tum locum habet, siue ingressi sint, siue alio deflexerint, sufficit enim armorum terror l. 3. §. qui armorum. Unde vi.

Ad l. furtum 37.]

Nota tribus modis vacare fundi possessionem atque adeo sine vi acquiri posse: ex negligentia domini, id est, si deserat siue pro derelicto habeat l. 40. de acq. poss. si absque successore decedat idem dominus; & si longo tempore abfuerit quia & hinc præsumitur deserendi animus siue possidendi obliuio. Potest addi & quartus modus ex l. 33. §. si dominus. hoc tit. si dominus vi deiectus sit non tamen deiiciens vi possessionem occuparit.

Ad l. iusto 44. §. filiusfam.

Confirmat hic §. Iuliani sententiam dicentis sufficere conditionem iuris extitisse, licet filius seruusve id ignoret, unde adeundo hereditatem licet se liberum patremfam. factum ignoret fit heres l. multum 21. de condit. & demonstr. Eadem ratione dicitur qui sub conditione emit,

pro emptore possidere incipere ea impleta, licet ignoret impletam & vsucapionem sequi, Idque ex Sabini sententia qui potius substantiam intuetur quam opinionem l. 2. §. 2. pro emptore.

Ad eandem l. 44. §. ultimo.]

Hic §. adeo clarus est ut torqueri vel à distortis ingeniis nequeat. Hoc enim vult si filius servusve, dū pater dominusve apud hostes est, ex causa peculii quid acquirat aut tenere incipiat, statim vsucapionem inchoari, quod ipsum probat l. 1. §. item acquirimus. de acq. poss. & l. 15. hoc tit. Proinde ambigendum non est quin in l. seq. in fine interponenda sit negatio & ita legendum: non peculii nomine. Alias enim quorsū illa verba, cū simpliciter dicere potuisset: *servus hereditarius rē cepit tenere*: ut & alibi notavi.

Ad l. si existimans 3. pro soluto.]

Ratio differentiae hic redditur cui alia evidentior addi potest, nempe quia titulus pro soluto, nascitur tantum ex ipsa solutione eius quod debitum credebatur siue obligatio praecesserit siue non: At pro emptore titulus non nascitur ex traditione, sed potius impletur siue consummatur unde nisi praecesserit emptio, pro emptore non vsucapietur id quod traditione accipitur.

Ad l. pro emptore 2. §. si à furioso. pro emptore.]

Emptor censetur hoc casu quoad solam vsucapionē, non quoad alia. Sicut & debitor pignus creditori traditum possidere intelligitur quoad
eam

eam solam causam. Ergo cum emptio non sit, contra furiosum neque cuiusque nomine agere potest, neque accessione possessionis uti, neque Publiciana, qua tamen uti potest contra extraneos l. 8. de publ. in rem act.

Ad l. 2. §. filium quoque pro herede.]

Principium huius paragraphi loquitur cum pater rem alienam donavit, finis vero §. cū rem suam, quo casu pro parte hereditaria cessat usufructus cum pro ea dominus fiat statim: pro partibus autem coheredum etiam cessat, quia nec pro donato cum non valuerit donatio, nec pro suo, cum scire debuerit suam factam non esse, nec pro herede cum heres non sit pro eis partibus, denique omnium summa ratio est, quia cum semel naturalem tantum possessionem acquisierit non potest sibi mutare eius causam.

Ad l. 1. pro donato.]

Oportet esse donatum & valuisse donationem alioquin si error iuris intercedat constat usufructum non procedere ut patet ex l. nunquam 31. de usufructu. Si tamen iustissima subsit causa opinandi donationem intercessisse procedet usufructus: Nam id post multas varietates obtinuisse ait Hermogenianus in l. ult. pro legato. Vnde in omnibus his titulis puto idem statuendum, id est, probabilem errorem facti non impedire usufructu faciliorem.

Ad eandem l. 1. §. si pater. Eodem.

Donatio morte confirmatur quoad causam domini scilicet non item quoad causam possessionis, ut si aliena sit, id est, non donantis patris usufructus.

pionis ius ne quidem post mortem eius, filio
quæritur quia titulus vitiosus imo nullus est. Im-
mo nec si propria fuisset, filius pro donato sed
pro suo potius possideret argumento l. 2. §. ult.
pro herede & l. 4. hoc tit. Alii dicunt hoc tem-
pore nondum conualuisse donationes inter
coniunctos factas morte donatoris, sed demum
per Iustinianum id introductum esse l. 25. C. de
don. inter vir. & vx. Sed hæc solutio aperte falsa
est, ut patet ex l. filia 18. C. fam. ercisc. vbi Im-
peratores Dioclecianus & Maximianus asse-
runt sæpe rescriptum esse eiusmodi donationes
præcipuas adiudicari ei in quem collatæ essent,
si pater contrario iudicio eas non reuocauerit.
Itaque prima solutio verissima est & ipsissima
legis ratio.

Ad l. pro legato ult. Pro legato.]

Nota hinc dubitatum olim & controuersum
fuisse inter Prudentes, an iustus error vsucapio-
ni obesset? Et post multas varietates negantem
sententiam obtinuisse. Quare in omnibus his
titulis idem iuris esse ut probabilis error possi-
dentis vsucapioni non obstat probabiliter de-
fenditur argumento l. ult. pro suo.

Ad l. est species 2. pro suo.]

Hæc verba: *item quæ ex rebus alieno nomine
possessis nata possidemus &c.* corrupta sunt & ita
restituenda: *Item ex rebus alienis aut à nemine
possessis &c.* Idque exempla subiecta haud ob-
scure indicant: partus enim ancillæ hereditariæ
à ne-

à nemine possidetur; ancillæ vero emptæ, alienus est.

Ad l. si ancillam. 4. §. si pater. Eodem.]

Non pugnat l. 2. §. ult. pro herede. Nec l. 1. §. 1. pro donato, quia ibi pater inter vivos donauit, quod non licet, unde ex ea donatione seu traditione naturalem tantum possessionem filiusfam. nactus est, cuius causam ex postfacto mutare sibi non potest: hic vero arbitri familiæ eriscundæ partes suscepit & officium eius præuenit quod licet & effectum diuisionis post mortem suam distulit, unde ciuilitè possidere incipiunt, morte secuta, l. 21. C. fam. erisc.

IN LIBRVM XLII.

Digestorum.

Ad l. ex contractu. 44. in princ. de re iudicata.]

PVgnare videtur l. si minor. 61. de acq. her. vbi Marcellus ait coheredes non cogi huius restituri partes agnoscere, sed creditoribus dandam bonorum possessionem. Quicquid alii hic arguentur, probabiliter dici potest hanc de iure antiquissimo loqui: illam ius nouissimum referre. Hæc quippe lex est Sceuolæ quem constat Galli Aquilii, Papirii & Sulpicii præceptorem fuisse, & ducentis circiter annis Marcellum anteisse, ut proinde mirum videri non debeat si aliud tunc, aliud postea obtinuerit. Quod no.

si eam habet, sed potius nanciscendæ, si non habet: Eadem ratione qui alicui status controuersiam facit, lite ordinata potest mouere actiones aduersus eundem, usque ad contestationem; nec tamen vel præiudicium libertati fit, vel domini voluntate, in libertate moratur, l. 24. de lib. caus. Sic deniq; qui se ingenuum esse contendit licet succumbat non amittit libertatem ait l. 13. C. de ingen. manumiss.

Ad l. Pomponius 13. §. cum quis. in fine.]

Quod hic de vi dicitur Glossa de vi expulsiua vel ablatiua accipiendum monet, non de compulsiua. Verum hoc falsum est & delendum glossema. Imo è contra de vi turbatiua, vel etiam compulsiua agit Vlpianus: quærit enim, an ad vsucapionem complendam, tempus quo possedit autor, prosit emptori? Et dicit prodessè nisi vi, clam, vel precario possederit; Nec enim vel iniusta, seu vitiosa possessio potest accedere ei quæ vitiosa non est, nec è contra vt hac ipsa lege dicitur §. vlt.

Ad eandem l. 13. §. si is qui precario ibi: *uti non posse.*]

Idque ex sententia eorum qui duos in solidum possidere non posse putant, proinde cum rogans precario possideat rogatus nullo modo possidere perseverat. At Pomponius contra putauit. l. 15. §. vlt. de precario, nempe illum corpore hunc animo adhuc possidere, atque adeo secundum

eundem eum etiam hoc casu accessioni locus erit etiam durante precario.

Ad l. cum heredes 23. §. 1.]

Notanda hæc phrasidis: *in retinendo iura*: quæ ut parum latina à quibusdam superciliose admodum reiicitur & ridetur nempe in Psalmis ubi similis occurrit loquendi forma: *In conuerrendo Dominus captivitatem &c.* Quod autem subiicit singulare ius esse eundem plane sensum habet quod §. 1. l. 2. de iure codicill. ubi dicitur singulare ius esse codicillorum.

Ad l. non videtur 22.]

Quod hic de possessione dicitur idem in dominio locum habere potest, unde in l. 23. de acq. rer. dom. bonæ fidei possessor negatur fructus suos facere ex quo scire incepit rem alienam nempe quia non videtur dominium nactus qui ita adeptus est ut retinere non possit.

Ad l. si id quod 25. in prin.]

Non pugnat l. 44. hoc tit. quia hic perdidit rem, ibi non perdidit sed certo loco recondidit cuius licet non recorderetur dum tamen quærît possessionem retinet quam recondens non amisit. Denique hic protinus ex quo amisit desinit possidere, licet à nullo possideatur, ibi licet non inueniatur sub custodia tamen recondentis perseverat, & præsentia eius est, sed tantum cessat interim diligens inquisitio.

Ad l. quamuis 32. §. infans.]

Infans qui nullum adhuc possidendi affectum habet, potest tutore autore adipisci possessionem, secus in furioso vt l. 1. §. adipiscimur. hoc tit. l. in contrahendis de reg. iur. & hic. Idque vtilitatis causa receptum est: qui vero aliquem habet possidendi affectum licet non plenum is potest & cum tutore & sine tutore eadem vtilitate suadente possessionem acquirere. l. 3. C. eodem. Quare nullum hic occurrit legum dissidium.

Ad l. si me 34. ibi: *ergo nec amittet.*]

Eadem ratione responsum est cum quis testamento perfecto, postea aliud minus perfectum facit, prius valere, & legata etiam deberi, quia ita demum creditur recedere voluisse à priore voluntate, si posterior rata esset. Sic & creditori qui consensit vt debitor pignus distraheret si postea rescindatur contractus, ius pignoris redintegratur, quia non omnino pignus remisit, sed ita demum si emptor rem retineat nec vëditori reddat l. 4. & 10. quib. mo. pig. & c.

Ad l. peregre 44. §. vlt.]

Duas affert differentias inter possessionem quæ per nosmet ipsos, & eam quæ per alios quæritur. Prima hæc est quia illo casu etiam solo animo amitti potest vel corpore si eo animo inde digrediamur ne possideamus. At hoc casu licet is qui in possessione est eo animo discedat non tamen amittitur nisi alius ingrediat possidendi animo; atq; adeo corpore amitti non potest hoc casu nec animo eius qui in possessione est. Secunda est quia illo casu licet alius

alius ingrediatur nobis ignorantibus non tamen ante possessionem acquirit quam ab ipso occupatam rescuerimus : At hoc casu statim etiam ignorantes amittimus colono seruo filio procuratoreue nostro expulso. Ergo in querenda possessione non interest per nos an per alios queramus sed in amittenda plurimum interest.

IN TITVLVM DE VSVCA-
pionibus.

Ad l. 4. §. Labeo quoq; ibi: *Nec enim.*]

L Egeadum suadet & disputationis series & Pauli ratio: *Etenim sufficit si eam rem quam perdidit* (scilicet me sciente) *ignorante me seruus meus apprehendat, si modo in peculio eam esse volui: Nam si nolui &c.* Labeo ita demum rediisse aiebat si ignorante domino surrepta esset: at Paulus idem probat, etiam si domino sciente surrepta, ignorante autem restituta sit si modo peculiaris fuit. Cuius ratio patet quia scilicet ex peculiari causa & possessio & usucapio etiam ignorantia domino quaritur. l. quod seruus 24. & l. peregre §. quaesitum. de acq. poss. l.

Ad eand. l. 4. §. idem Labeo.]

Non mirum si in potestatem domini rediisse videtur hoc casu cum omnia retroagantur emptione resoluta, imo nulla intercessisse fingitur. l. 10. de alien. iud. mut: Vnde merito in potestatem rediisse, imo ne discessisse quidem videtur, siue dominus sciuerit vtrumq; siue ignorauerit vtrumq; secus si alterutrum: nam si sciuit scire etiam debet redemptam.

Ad eandem l. 4. §. si antequam.]

Ratio est euidens quia partus tum primum incipit possideri, cum natus est. Itaque si ante scio alienum, initium possessionis bonæ fidei ratio non tuetur, si vero postea, superueniens mala fides non obest. Eadem ratione fit ut si filius liberum hominem emat licet ignarus eius status & peculiari nomine tamen patri scienti actionem non quærit (quæ in duplum competit & in factum concepta est) si modo pater præsens fuit cum emeret l. 16. de lib. cau. Nam vitium ab ipsa radice oritur ob præsentiam alias per filium ignorantem iusta quæreretur possessio.

Ad eand. l. 4. §. lana.]

Si consumpti sint agni quasi dicat licet statim fiant emptoris cum in fructu sint, tamen si extent eo tempore quo oves repetuntur ipsi quoque in restitutionem veniunt, unde videtur retro eos suos non fecisse licet revera interim in eius bonis fuerint. Sic loquitur l. 23. & 40. de acq. rer. dom. Quod probatur ex l. 48. eodem tit. de acq. rer. dom. ubi disertè & ouium fœtus in fructu esse dicuntur & ideo ad bonæ fidei possessorem pertinere. Sic Instit. §. si quis à non domino, de rer. diuis. dicitur, si dominus superuenerit & fundum vendicet de fructibus à possessore consumptis agi non posse: malæ fidei autem possessorem omnes restituere cogi etiam consumptos.

Ad

Ad l. vſucapionem 9.]

Ne pugnare videatur l. 15. §. ſi de vectigalibus. de dam. inf. dicendum eſt res Ciuitatum eſſe duplices: quædam ſunt in vſu tantum publico vt campus Martius, theatra, ſtadia & ſimilia. Et hæc neque poſſideri neque diſtrahi, nec legari, nec vſucapi poſſunt & de his loquitur hic Caius & ſic illud *publicis* refertur ad duo ſequentia ſcilicet publicis populi Romani & publicis Ciuitatum. Alia ſunt in pecunia populi vt loquitur l. 6. de contr. empt. ſiue in patrimonio fiſci vt l. 72. eodem, vt molendina vectigalia prædia tabernæ horrea ſalinæ metalla Ciuitatum. Et hæc vtique in commercium veniunt atque adeo diſtrahi poſſideri & vſucapi poſſunt & de illis loquitur l. 15. dam. infect. Vnde paret male à quibuſdam obiici, prædia vectigalia vſucapi non poſſe ex hac lege cum de iis loquatur quæ Municipales non poſſident ſed tantum promiſcue videntur vt eleganter ait l. 1. §. ult. de acq. poſſ.

Ad l. pignori 13. §. ſi mandauero.]

Hic quoque paragraphus loquitur de procuratore qui ſuo nomine poſſeſſionem naſtus eſt: vt ait l. 1. §. per procuratorem, non autem de eo qui alienæ tantum poſſeſſionis præſtitit miniſterium vt ait l. 18. de acq. poſſ. Cæterum & d. l. 1. & l. 59. de acq. rer. dom. & l. 49. de acq. poſſ. agunt de eodem procuratore, de quo hic paragraphus. Differunt primo quia ille nuncius potius eſt quam procurator, & in perſona domini concipit verba vnde per ſtipulationem nihil ipſi

nio non continetur vt ait l. 19. ex quib. cau. maior. At si sibi decedat tum cessat hæc ratio, quia non est verum ipsum in vita sua desisse possidere siue possessionem viuenti interruptam, id eoq; hæredi merito procedit vsucapio licet & hoc iure singulari receptum sit. Quod autem subiicit: *quemadmodum enim*, &c. hunc sensum habet. Probat legis Corneliæ fictionem producendam etiam ad hunc casum cum scilicet dominus apud hostes decessit vt rerum peculiarium vsucapio procedat hæreditati tanquã defuncti personam repræsentanti quomodo enim, cum postliminio plus iuris concessum sit rebus peculiaribus quam iis quæ vel per se vel per seruos extra causam peculii possidebat ante captiuitatem; legis Corneliæ fictionem negabimus habere locum atq; adeo minus iuris dabimus eisdem rebus peculiaribus, domino ibidem mortuo, quam reuerso? Certe nulla ratione id defendi potest, ac proinde cum vsucapio rerum peculiarium procedat reuersio procedet etiam successoribus eius eo ibidem mortuo idq; multo fortius cû hoc casu etiã cæterarû rerû ab eo ante possessorû vsucapio cõtinuetur vt explurib. locis cõstat. Gloriatur quidã perquã Thrasonice nullã se infeliciore offēdisse legē feliciusq; restituisse. Ego vero ausim affirmare nullam infelici⁹ ab eo laceratã ac corruptã. Parco nomini.

Ad l. ei a quo 21.]

Collige hinc si rē tuã q̃ bona fide possidebã tibi ignoratī locaui, interrūpi possēss. atq; adeo licet possidendi affectū non habeas, nec ego desinendi animum, tamē reuera desino possidere.

Ad l. cum qui 23. ibi: *quod absurdum, &c.*]

Quid mirum cum & mancipia quæ in prædiis morantur, non alia præscriptione acquirantur quam qua ipsa prædia quasi partes scilicet eorum, ut ait l. 3. de diuers. temp. præscr.

Ad l. Celsus in prin. 27.]

Omnis possessio quæ usucapionem parit titulum habet pro suo: traditionis autem plures possunt esse causæ pro legato, pro dote, pro herede pro dote & similes. Vnde patet in omni præscriptione titulum esse necessarium: Iure civili, secus Iure Canonico quo bona fides & possessio sufficiunt nisi præsumptio iuris communis contraria sit.

Ad l. nunquam 31. in prin.]

Procul dubio legendum est: *autor factus non sit: vel post &c.* Sensus enim est: Siue emptor putarit pupillum sine autoritate tutoris vendere posse siue existimauerit eam quidem necessariam, verum quandocumque etiam post longum tempus interponi posse errat in Iure atque adeo non præscribit: Tutor enim statim autor fieri debet, id est, vel initio contractus vel subito eo perfecto & antequam ad alia diuertatur. Et ita accipienda est l. 25. §. iussum. de acq. her. Et cum dicitur postea autor fieri non potest. Sic intelligendum vel hinc patet, id est, post longum tempus siue post alios actus interpositos, quæ idmodum pactum in continenti appositum inefficere intelligitur.

Ad

Ad l. non solum 33. §. si dominus.]

Melius legitur vt & alii annotarunt: *extimuerit*: Nam & verba sequentia id innuunt: *quamuis nemo &c.* & ratio ipsa dicitur ita legendum. Si enim falso tantum rumore accepto vel etiam vero, non tamen visis armatis venientibus, profugerit nec illi possessionem occuparint, vi deiectus non videbitur vt diserte ait l. 1. §. idem Labeo. vnde vi: At si iis visis profugit, tum locum habet, siue ingressi sint, siue alio deflexerint, sufficit enim armorum terror l. 3. §. qui armorum. Vnde vi.

Ad l. furtum 37.]

Nota tribus modis vacare fundi possessionem atque adeo sine vi acquiri posse: ex negligentia domini, id est, si deserat siue pro derelicto habeat l. 40. de acq. poss. si absque successore decedat idem dominus; & si longo tempore abfuerit quia & hinc præsumitur deserendi animus siue possidendi obliuio. Potest addi & quartus modus ex l. 33. §. si dominus. hoc tit. si dominus vi deiectus sit non tamen deiiciens vi possessionem occuparit.

Ad l. iusto 44. §. filiusfam.

Confirmat hic §. Iuliani sententiam dicentis sufficere conditionem iuris extitisse, licet filius seruusve id ignoret, vnde adeundo hereditatem licet se liberum patremfam. factum ignoret fit heres l. multum 21. de condit. & demonstr. Eadem ratione dicitur qui sub conditione emit,

pro emptore possidere incipere ea impleta, licet ignoret impletam & usucapionem sequi, Idque ex Sabini sententia qui potius substantiam intuetur quam opinionem l. 2. §. 2. pro emptore.

Ad eandem l. 44. §. ultimo.]

Hic §. adeo clarus est ut torqueri vel à distortis ingeniis nequeat. Hoc enim vult si filius servusve, dū pater dominusve apud hostes est, ex causa peculii quid acquirat aut tenere incipiat, statim usucapionem inchoari, quod ipsum probat l. 1. §. item acquirimus. de acq. poss. & l. 15. hoc tit. Proinde ambigendum non est quin in l. seq. in fine interponenda sit negatio & ita legendum: non peculii nomine. Alias enim quorsū illa verba, cū simpliciter dicere potuisset: *servus hereditarius rē cepit tenere*: ut & alibi notavi.

Ad l. si existimans 3. pro soluto.]

Ratio differentiae hic redditur cui alia evidentior addi potest, nempe quia titulus pro soluto, nascitur tantum ex ipsa solutione eius quod debitum credebatur siue obligatio praecesserit siue non: At pro emptore titulus non nascitur ex traditione, sed potius impletur siue consummatur unde nisi praecesserit emptio, pro emptore non usucapietur id quod traditione accipitur.

Ad l. pro emptore 2. §. si à furioso. pro emptore.]

Emptor censetur hoc casu quoad solam usucapionē, non quoad alia. Sicut & debitor pignus creditori traditum possidere intelligitur quoad
eam

rem solam causam. Ergo cum emptio non sit, contra furiosum neque cuiusque nomina agere potest, neque accessione possessionis uti, neque Publiciana, quæ tamen uti potest contra extraneos l. 8. de publ. in rem act.

Ad l. 2. §. filium quoque pro herede.]

Principium huius paragraphi loquitur cum pater rem alienam donavit, finis vero §. cum rem suam, quo casu pro parte hereditaria cessat usufructus cum pro ea dominus fiat statim: pro partibus autem coheredum etiam cessat, quia nec pro donato cum non valuerit donatio, nec pro suo, cum scire debuerit suam factam non esse, nec pro herede cum heres non sit pro eis partibus, denique omnium summa ratio est, quia cum semel naturalem tantum possessionem acquisierit non potest sibi mutare eius causam.

Ad l. 1. pro donato.]

Oportet esse donatum & valuisse donationem alioquin si error iuris intercedat constat usufructum non procedere ut patet ex l. nunquam 31. de usufructu. Si tamen iustissima subsit causa opinandi donationem intercessisse procedet usufructus: Nam id post multas varietates obtinuisse ait Hermogenianus in l. ult. pro legato. Unde in omnibus his titulis puto idem statuendum, id est, probabilem errorem facti non impedire usufructuendi facultatem.

Ad eandem l. 1. §. si pater. Eodem.

Donatio morte confirmatur quoad causam domini scilicet non item quoad causam possessionis, ut si aliena sit, id est, non donantis patris usufructus.

pionis ius ne quidem post mortem eius, filio
 quaritur quia titulus vitiosus imo nullus est. Im-
 mo nec si propria fuisset, filius pro donato sed
 pro suo potius possideret argumento l. 2. §. ult.
 pro herede & l. 4. hoc tit. Alii dicunt hoc tem-
 pore nondum conualuisse donationes inter
 coniunctos factas morte donatoris, sed demum
 per Iustinianum id introductum esse l. 25. C. de
 don. inter vir. & vx. Sed hæc solutio aperte falsa
 est, ut patet ex l. filia 18. C. fam. ercisc. ubi Im-
 peratores Dioclecianus & Maximianus asse-
 runt sæpe rescriptum esse eiusmodi donationes
 præcipuas adiudicari ei in quem collatæ essent,
 si pater contrario iudicio eas non reuocauerit.
 Itaque prima solutio verissima est & ipsissima
 legis ratio.

Ad l. pro legato ult. Pro legato.]

Nota hinc dubitatum olim & controuersum
 fuisse inter Prudentes, an iustus error vsucapio-
 ni obesset? Et post multas varietates negantem
 sententiam obtinuisse. Quare in omnibus his
 titulis idem iuris esse ut probabilis error possi-
 dentis vsucapioni non obstet probabiliter de-
 fenditur argumento l. ult. pro suo.

Ad l. est species 2. pro suo.]

Hæc verba: *item quæ ex rebus alieno nomine
 possessis nata possidemus &c.* corrupta sunt & ita
 restituenda: *Item ex rebus alienis aut à nemine
 possessis &c.* Idque exempla subiecta haud ob-
 scure indicant: partus enim ancillæ hereditariæ

à ne-

à nemine possidetur; ancillæ vero emptæ, alienus est.

Ad l. si ancillam. 4. §. si pater. Eodem.]

Non pugnat l. 2. §. ult. pro herede. Nec l. 1. §. 1. pro donato, quia ibi pater inter viuos donauit, quod non licet, vnde ex ea donatione seu traditione naturalem tantum possessionem filiusfam. nactus est, cuius causam ex postfacto mutare sibi non potest: hic vero arbitri familiæ ereiscundæ partes suscepit & officium eius præuenit quod licet & effectum diuisionis post mortem suam distulit, vnde ciuilitè possidere incipiunt, morte secuta, l. 21. C. fam. ereisc.

IN LIBRVM XLII.

Digestorum.

Ad l. ex contractu. 44. in princ. de re iudicata.]

PVgnare videtur l. si minor. 61. de acq. her. vbi Marcellus ait coheredes non cogi huius restituti partes agnoscere, sed creditoribus dandam bonorum possessionem. Quicquid alii hic argutentur, probabiliter dici potest hanc de iure antiquissimo loqui: illamius nouissimum referre. Hæc quippe lex est Sceuolæ quem constat Galli Aquilii, Papirii & Sulpicii præceptorem fuisse, & ducentis circiter annis Marcellum anteisse, vt proinde mirum videri non debeat si aliud tunc, aliud postea obinuerit. Quod no.

grátis dicere videar, aperte confirmatur ipsius-
met l. 61. verbis. quibus diserte dicitur, Diuum
Seuerum constituisse; quibus innuitur nouum
ius ab eo latum veteri abrogato. Cæterum,
quod quidam distinguunt, vtrum suo iure ab-
stinere possit, vt hic: an impetrato demum
Prætoris beneficio, vt ibi, nihil est: confuta-
tur enim ea distinctio l. 8. sed etsi. de minor.
vbi non separatur pupillus suus, ab extraneo.
Item eadem loquitur in pupillo, & tamen ait,
non posse heredem existere substitutum pupil-
lo, &c. Verum his omissis respondẽo, non
pugnare: Illa enim negat coheredem cogen-
dum agnoscere partem abstenti; hæc verò
intelligenda cum vltro eam agnoscit, quo ca-
su quaeritur, quid iuris pupillo prius conde-
mnato, & postea restituto, an actio rei iudica-
tæ in substitutum, vel coheredem detur? Si vi-
delicet vel substitutus adire vel coheredes a-
gnoscere pupilli restituti portionem voluerint,
non enim cogi possunt; quod patet manifeste
ex eo, quod non distinguit substitutum à cohe-
redibus. atqui palam est substitutum non cogi
ergo nec coheredes.

Ad l. sæpe 63. in princ. E. dem.]

Et si sæpe rescriptum, ac quasi generaliter
constitutum sit res inter alios iudicatas, aliis
non præiudicare; Id tamen non perpetuo ve-
rum esse exemplis aliquot subiectis ostendit,
docerque interdum euenire vt sententia inter
alios lata, aliis etiam, scientibus tamen, noceat;
inter-

interdum e contra etiam scientibus non no-
ceat. Vnde vulgata lectio defendi potest. Sed
tamen quia Manuscripta variant vt ordini ex-
emplorum respondeant membra distinctio-
nis; ita commodius legi potest: *Nam senten-
tia inter alios dicta aliis quibusdam etiam scienti-
bus non obest; quibusdam vero etiam si contra ipsos
iudicatum sit nihil nocet, &c.* Exempla prioris
sunt, vt si alter horum condemnetur; alteri et-
iam scienti non obest aut si ex duobus petitori-
bus alter vincatur, alteri etiam scienti nullum
generatur præiudicium. Exempla posterioris vt
si debitorem experiri passus sit creditor (sic e-
nim legendum docet Pisanus codex, & recte,
intelligitur autem passus si admonitus fuit à
debitore vt ait l. 29 §. ult. de except. rei iud.) de
proprietate pignoris aut maritus socerum vxo-
remue de proprietate rei in dotem acceptę, &c.
Hęc lectio etli eundem sensum habeat cum Ac-
curfiana, expeditior tamen est & exemplis ad-
ductis melius quadrat.

Ad l. Fulcinius 7. §. si in diem. quib.
ex ca. in poss.]

Nihil inter est vtrum debitor quis non sit, an
nondum conueniri possit, ait Vlpianus: hinc il-
lud vulgare sumptum videtur: qui a terme, ne
doibt rien: Quod tamē verū est, quoad laten-
tium pœnā bonorumq; venditionē, nō quoad
omnia: quia ille omnino debitor nō est. hic re-
uera est nec obligatio, sed exactio tantū differ-
tur: Quin etiā qui sub conditione debet, licet

multo minus debitor dicendus videatur: est tamen debitor spe sicut filiusfam. dicitur dominus viuente adhuc patre.

Ad l. hereditarium æs. 7. de bonis aut. iud. poss.]

Delenda est prima pars paratitli Glossæ stipulatio minime collata est post mortem, aliàs enim non valuisset hoc iure post mortem, cum Iustinianus nouo iure introduxerit etiam ab heredibus incipere posse obligationem. Itaque stipulatio ita concepta fuit in hac specie: *promittis cum morieris*: vt sic obligatio à defuncto inceperit, & actio in heredem competierit.

Ad l. si ventri. §. §. eorum. De priuile. cred.]

Merito horum ratio habenda est nec habent quod cōquerantur cæteri creditores chirographarii: Nā vt ante nuptias natus, iis postea secutis, succedit cum postea legitime natis, nec iniuriam eis facit cum eius beneficio ipsi legitime nati sint: Ita & hoc casu queri non debent cæteri, cum horum opera effectum sit, vt hypothecæ si quæ ante cōpetebant, liberatæ sint, & priuilegia sublata: sin minus in locum eorum videntur successisse: Nam si pecuniam nō mutassent anteriorum priuilegia salua adhuc forent & his obstarent.

Ad l. paterfam. 12. in princ. ibi: *se abstinit*: Eodem.

Non per restitutionem in integrum, sed quia nunquam

nunquam se immiscuit: Nec valet Accursii illatio; Ergo pupillares tabulæ irritæ sunt. Imo valent illæ semper & primæ etiam quoties suus heres instituitur: Neque enim est sine herede qui suum heredem relinquit licet se abstincentem.

Ad eandem l. 12. ibi: *seruandum non est.*
&c. Eodem.]

Male quidam hic tollendam negationem putant, ea enim sublata sensus totius responsi inuertitur & ratio subiecta reluctatur ibi: *quoniam filii pudori parcitur*, &c. Ostendit enim Prætozem non causæ sed personæ hoc privilegium indulgisse; proinde ea sublata in heredem non transire, sed cum ea simul deficere. Id quod confirmatur argumento l. 42. de acq. her. vbi Iulianus eandem sententiam Præceptoris sui Iauoleni sequitur: Verum recentiores Iureconfulti contrariam amplexi sunt sententiam, & Marcellus eo nomine Iulianum notauit vt ibidem videre est.

Ad eandem l. 12. circa finem, ibi: *quod si substitutus heres*, &c.]

Hoc ipsum est quod ait Iulianus d. l. 42. de acq. her. ibi: *non esse compellendum, nisi ei substitutus sit*, &c. Quasi vterque dicat: si ab intestato ei heres existat, denegabitur creditoribus paternis actio etiam in eum, non modo in pupillum; at si adiit ex substitutione, tum tenebitur.

Ad l. debitor 3. ibi: *neque enim ratio iuris*, &c. De separat.]

Eadem plane ratione responsum est in l. 59. ad Trebellia. creditorem hypothecarium heredem institutum, restituta hereditate, & debitor non deducto saluam adhuc habere pignoris petitionem: propter pignus enim, id est, ne pignoris commodo quo sibi consuluit, frustratur, remanere naturalem obligationem. Ratio hic redditur: neque enim ratio iuris quæ causam pignoris propter principalem obligationem confusione sublatam exclusit, damno afficere debet creditorem qui sibi diligenter prospexerat. Facit & l. 22. §. quod si. de fideiuss. & l. 21. de iure fisc.

Ad l. si creditores 5. ibi: *quidam putant*. &c. eodem.]

Vides hic discordes Autorum sententias in eadem materia: ut mirum videri non debeat, si in diuersis idem sæpe occurrat. Paulus hic, & Ulpianus in l. 1. apertè negant hæreditarios creditores ad bona heredis propria ullo pacto venire posse, ne quidem propriis creditoribus dimissis. Papinianus contrariam sententiam magis probat æquitatem scilicet secutus l. 3. §. sed in quolibet. hoc ipso tit. nec vlla conciliatio sequenda est nisi quod illi rigorem; hic æquitatem sequitur, ut dixi. Æquiores autem esse huius sententiam certum est;

est; quia cum heres adeundo hereditatem in solidum obligetur, profecto ubicunq; bona reperiantur, aut vndecunq; veniant, creditoribus hereditariis satisfieri inde debet. Nec obstat, quod separationem impetrarunt, quia non propterea iuri suo in cæteris eius bonis renunciarunt, sed hereditaria præcipua habere curarunt exclusis propriis creditoribus heredis. Proinde sicut creditor, qui sub pignore credit, sibi non præiudicat, si eo vendito solidum servare nequeat, quominus ex cæteris quoq; bonis reliquum persequi possit, & cum reliquis creditoribus chirographariis concurrere. Ita sane in nostra specie diligentia creditorum hereditariorum nocere ipsis non debet, nec ideo excludi à residui petitione in propriis heredis bonis (creditoribus eius prius dimissis) debent, quod à defuncti facultatibus removeri eius creditores curaverint. Nec vera est Pauli ratio hic adducta, non enim à persona heredis, quem debitorem suum agnoscunt, recedere volunt separationem impetrantes, sed hereditaria præcipua habere affectant, quod cum favore eorum introductum sit & prætoris beneficio inductum non debet in dispendium eorum torqueri, quod utiq; fieri videtur contraria sententia.

Ad l. quoties 6. in fine. Eodem]

Itaque patroni potior est causa, quam reliquorum creditorum, q̃ mirum est, cū ille de lu-

cro, hi de damno certent; nisi dicamus ideo pot-
torem, quia ille ipsi tantum libertæ consuluit,
libertate data, eiusque beneficio factum ut li-
berta sibi acquirere posset: hi sibi potius quam
debitori contulere voluerunt, unde patronalis
verecundiæ ratio haberi debet: Quod ipsum
tamen putarim causa cognita admittendum, v-
trum scilicet in fraudem eius adierit nec ne.

Ad l. si fraudator. 25. in fine primi re-
sponsi. Quæ in fraud. cred.]

Hinc diligenter notandum aliud esse lucrum
facere, aliud detrimentum non pati. Sicut aliud
est lucrum non facere siue lucro carere & da-
mnum sentire siue damno affici. Hæc distin-
ctio magnum in Iure habet & multijugem v-
sum. Eoque sensu accipi oportet quod dicitur
errorem iuris nocere, id est non prodesse lucrū
excludere non etiam obesse siue damnum in-
ferre.

IN LIBRVM XLIII.

Digestorum.

Ad l. primam. §. quod ait Prætor:
Quorum legatorum.]

NOta hinc differentiam inter possidere &
tenere, nempe ratione obiecti. Incorpo-
ralia enim tenentur non possidentur. Itaque il-
lud ad iura, hoc ad corpora refertur, & hinc pa-
tet fructuarium nullo modo possidere, sed ta-
men

men quia in quasi possessione est, vtile interdictum vnde vi ei competit. Habere verbum vtroque superiorum latius patet, quæ autem veniant ea voce, innuit l. i. §. quod autem Prætor. vnde vi. Differunt etiam tenere & possidere ratione subiecti. Nam seruus nihil possidet ne quidem peculium sed tenet tantum, qui enim ab alio possidetur possidere ipse nihil potest sed tenere, vnde patet hoc esse facti illud iuris vocabulum. Hinc l. i. §. quod seruus. de vi & vi arm. seruus colonus & procurator tenere dicuntur non possidere. Ergo tenere & in possessione esse, eandem vim habent in iure nostro.

Ad l. locum 3. §. condemnatio in fine.
De tab. exhib.]

Merito non est compellendus: quod enim pænæ nomine à quoquam exactum est, id eadem restituere nemo cogitur. l. 47. de reg. iuris. Et ei permittitur pœnam petere, qui in eam non incidit, vt habet alia iuris regula.

Ad l. i. §. item fluminum. De fluminibus & ne quid & c.]

Argumentum hinc sume ex eo, quod plerunque fit, denominari quodlibet nec quod fortuito & per accidens aliquando euenit mutare naturam rei. Hinc illud vnica hirundo non facit ver.

Ad eandem l. i. §. Ripa. Eodem.]

Perperam Accursius iungit verbum, *tenens*,

ad ripam; Imo ad flumen referendum est: Sensus enim est, ripa est illud, quod flumen continet, flumen non quoquo modo, id est, etiam si exundet, sed quatenus naturalem rigorem cursus sui tenet. Vnde si imbrium vi excresecat, ac diuagerur extra alueum, locus qui tum vtrinque exundantem aquam continebit, non ideo dicitur ripa.

Ad l. vnic. §. sunt autem. Ne quid in flum. publ. &c.

Collige hinc cum alter de maxima utilitate, aut de damno enormi vitando certat, alter de minimo commodo incommode illius poriore esse conditionem, & huic præferri. Id quod multiplicem habet usum, & iustam etiam rationem cum malitiæ, inuidiæ ue, aut certe nimis delicatis quorundam votis faciendum non sit.

Ad l. 1. §. hoc interdictum. De vi & vi arm.]

Merito hoc interdictum non pertinet ad omnem vim, sed ad solam atrocem, id est, absolutam ac meram vim, quæ scilicet nullam plane habet voluntatem, ne quidem coactam, vnoq; verbo violentia dicitur, cui resisti non potest: Non etiam ad vim compulsuam, quia hæc actionem parit quod merus causa nec corpori vrilla, sed ipsi potius voluntati insidiatur, ab eaq; consensum elicit, quo omnino caret illa.

Ad

Ad eandem l. 1. §. deicitur. Eodem.]

Nota hinc ciuilitè possidere, qui animo domini siue pro suo possidet, naturaliter autem siue corporaliter, qui ita rem tenet, vt alienam sciat, vt creditor rem pignori corporaliter traditam, aut vxor à marito donata. Denique qui titulum vfucapiendi non habet: Fructuario autem hoc interdictum ideo competit, quia in possessione est suo nomine: Colono e contra, quia alieno: vnde si deiciatur ipse dominus deiectus intelligitur, ipsiq; soli interdictum hoc competit.

Ad eandem l. 1. §. quod autem ait Prætor.]

Ideo res cominodatæ & depositæ veniunt, licet neutro casu vis maior præstetur, quia iniquum est prædonem siue inuasorem ex dolo suo lucrum facere. Quare cum interdictum depositario competat, etiam earum nomine depositi actione & commodatarius commodati, tenetur actiones suas cedere, argumento l. 16. depositi, vbi depositarius apud alium deposuit, & hic secundus dolum commisit, primus eatenus teneri dicitur, vt actiones suas domino siue depositori præstet. Vnde cessat Accursii obiectio.

Ad l. idem est. 3. in prin. ibi: Sufficit &c. Eodem.]

Inuerſa eſt hæc periodus ita enim legendum: *ſufficit enim damnum non ſubire, non etiam in lucro verſari eum heredem: &c.*

Ad eandem l. 3. §. ſi quis autem. Eodem.]

Non otioſa ſunt hæc verba: *qui aliò tendebant*: Nam ſi eò tendebant licet ingreſſi non ſint interdictum locum habet; quando viſis armatis profugit. & ſic loquitur l. 31. §. 2. de vſucap. At ſi non viſu ſed rumore tantum perterritus profugit, non aliter locum habet, quam ſi poſſeſſionem occuparint, vt ſubiicit.

Ad l. 1. §. Interdictum. Vti poſſidetis.]

Fruſtra obiicit Accuſius actionem iniuriarum. Neque enim ea poſſidenti datur; Imo is qui agit perſequitur ius ſuum, quod alter iniſue uſurpauit & id agitur vt in priſtinam æqualitatem res reducat compensatione ſcilicet pœnæ mulctæque ad ius læſum ſiue ablatum.

Ad l. ſi duo 3. §. Non videor. Eodem.]

Hoc verum eſt rigore Iuris Ciuilis: at Iure Canonico æquitatem præferre placuit. vnde ſancitum eſt, vt ſi quis ſciens fundum eiufmodi acceperit ſine vi à prædone, eadem actione ſiue interdicto conueniatur, qua ipſe prædo & meritò cum ipſi ſpoliatori quaſi ſuccedat in

dat in vitium; nec multum intersit quoad periculum animæ iniuste quis inuadat, an retineat alienum. Caterum æquitas huius constitutionis evidens est: dum enim aduersus secundum possessorem non subuenitur restitutionis beneficio, commodo possessionis amisso, propter probationum difficultatem, proprietatis amittitur effectus, & dominii ius in periculum adducitur. Cap. 18. extra. de restit. spoliat.

Ad l. si alius 7. §. est & alia. Quod vi aut clam.]

Hic dubitare dicitur Celsus, at in l. 50. ad lege Aquil. idem Vlpianus ait, eundem Celsum existimasse, cessare Aquiliæ legis actionem, siue ignis peruenierit, siue ante extinctus sit, quia iusto metu ductus id fecerit: Tum enim tuæ res agitur, paries cum proximus ardet: Et neglecta solent incendia sumere vires. Æquior sane videtur Celsi opinio quam & ipsi Vlpiano probari video in l. 3. §. quod ait. de incend. ubi Labeonem, qui actionem dabat, refellit, & nec ex eo edicto, nec ex lege Aquilia agi posse, defendit. quia, inquit, iniuria non fecit qui se tueri voluit, cum aliàs non posset, & ita scribit Celsus, &c.

Ad eand. l. 7. in fine eiusd. §. est & alia. eodem.]

Non absimili ratione, qui cum non puta-

ret defuncti uxorem esse prægnantem, adiit hereditatem, etsi postea abortum fecerit, tamen nihil egit, quia reuera additioni tempore prægnanserat. l. 30. §. quid ergo. de acq. heredit. Sic qui mortuo reo desistit ab accusatione in pœnam Turpiliani non incidit: at si posteaquam desistit, reus decesserit, secus est l. 15. ad Turpil. Eademque ratione sponsio sponsationem mortua, restituuntur arrhæ sine pœna: at si causam ut nuptiæ non implerentur, alteruter dedit, licet statim postea moriatur, incidit in pœnam. l. 3. C. de spons. & arris.

Adeandem l. 7. §. notauimus.]

Qui fructum tangit, nec interdicto hoc tenetur, nec legis Aquiliæ iudicio, quia non iniuria damnum dat, sed potius furtum committit, nisi immaturum fructum contrectet. l. 27. §. si oliuam ad l. Aquil. tum enim & Aquilia tenetur, ut ibidem dicitur, & hoc interdicto, ut l. 18. hoc tit.

Adeandem l. 7. §. si quis acervum.]

Non pugnat l. ultim. §. si stercus. hoc tit. quia hic exoneravit acervum stercoris in agro vicini, quo facto mutatur species fundi, quippe cum solum in ateam redigatur, & herba seu fœnum crescere prohibeatur, ubi iacet idem acervus. Ibiverò non exoheravit, sed tantum transmisit siue transuexit prohibitus.

Ad

Ad l. is qui in puteum. 11. §. Aristo
autem. ibi, *ergo si post* &c. Eodem.]

Supra dixit fundo in diem addicto, ei com-
petere interdictum, cuius interfuit opus non
esse factum. Ergo, inquit, siue traditus fue-
rit, siue precario tantum concessa eius posses-
sio emptori utroque casu competit ipsi interdi-
ctum, quia eius interest qualitercunque possi-
deat: At si traditio secuta non est, vel ea secuta
venditor precario rogavit eundem fundum
non emptori, sed ipsi venditori dabitur interdi-
ctum.

Ad l. vim facit 19. §. item si prohibi-
ti. Eodem.]

Non pugnat l. 8. §. ult. de noui op. nunci-
quia illa intelligenda est secundum l. penult.
eiusdem tituli, nempe heredem & emptorem
teneri tantum ad patientiam: verum non ex-
tinguitur defuncto, venditorie facta praece-
dens nunciatio, quo minus demoliri opus ne-
cesse sit, etiam iure factum, non tamen impen-
sis eius. Eodem plane modo intelligenda est l.
ultim. eodem titul. Nec rursus pugnat l. 6. §.
ultim. de aq. pl. arc. quia ut ibi notauimus aliud in
actione, aliud in hoc interdicto, & noui o-
peris in actione obtinet; his enim casibus de-
dictum vertitur rei, illo non item, sed de damno
tantum.

Ad l. vnicam. ibi: *vbi nunciatio tenet,*
&c. de remiss.]

Ergo vbi nunciatio non tenet, inutilis est remissio, ut si servus nunciet alicui novum opus, quia nunciatio nullum effectum de iure sortitur, ipsa quoque remissio non tenet, non valet, non est necessaria, inutilis est. l. §. in prin. de novi op. nunc. Eiusmodi est etiam ea nunciatio, quæ fit reficienti riuos vel cloacas, & generaliter quoties mora periculum allatura est: his enim casibus impune spernitur nunciatio, atque adeo inutilis erit remissio. d. l. §. §. si quis. de novi op. nunc.

Ad eandem l. vnicam. §. Item Iuliano. Eodem.]

Dixi ad finem l. i. de novi op. nunc. Vlpianum hic non sequi, sed referre tantum Iuliani sententiam fructuario tribuentis servitutem vindicandarum ius. Ex quo sequitur etiam nunciare novum opus vicino posse eundem fructuarium non etiam ipsi domino, qui servitutem debere non potest, ac proinde aduersus hunc ususfructus tantum petitionem competere idem Iulianus docet. Quem tamen Vlpianus non sequitur, ut patet ex l. i. si ususfr. pet. vbi Marcellus eo nomine Iulianum notat, & contrariat opinionem Neræ & Labeonis probat^{ca} eademque mens est eiusdem Vlpiani in l. i. in fine. de novi op. nunc. ut ibidem ostendi. Itaque nihil hic in textu mutandum, ut pro *utilis* reponatur *inutilis*: & postea pro *inutilis*, reponatur *utilis*.

utilis. Hoc enim vult Vlpianus: Si fructuarius ex mente Iuliani potest nunciare nouum opus vicino. Ergo remissio utilis erit secundum eundem, id est, non frustra sed utiliter nunciationem remitti petet vicinus: Ipsi vero domino nunciare opus nouum non potest &c. nec tenet nunciatio ipsi facta; ergo & remissio inutilis erit eo casu.

Ad l. in rebus 4. in fine. De precario.]

Eadem ratione ædibus ad certum tempus locatis, si eo finito conductor adhuc habitet sciente locatore denuo locare ad idem tempus intelligitur dominus, ac proinde expellere eum non poterit quasi noua locatione tacite interposita nisi finito repetiti temporis termino.

Ad l. & habet 15. §. penult. Eod.]

Ergo ex Pomponii mente duo possunt in solidum possidere, diuerso tamen respectu: atque adeo accessione vtetur rogatus eius temporis quo apud rogantem fuit res precatio concessa. Verum hæc opinio reiicitur ab Vlpiano aliisque Iureconsultis in l. 1. & 3. de acq. poss. Cæterum quæstionem hanc mire olim in vtramque partem agitatam fuisse & controuersam ex plurimis quæ subinde occurrunt locis patet, idemque innuit vox: *placet* hic. sic Vlpianus loquitur in l. 13. §. si is qui. de acq. poss. *ego puto.* Nec mirum Pomponium hic locutum Sabini sententiam in hac specie, cum hæc lex desumpta sit ex libro.

quem ad Sabinum scripsit. Sabino assentitur Trebacijs sed Labeo refragatur cuius opinio verior dicitur ab Vlpiano d. l. 3. §. 5. de acquir. posses.

Ad l. in Saluiano 2. De Sal. interd.]

Ideo descendendum est ad Seruianum iudicium, quia in interdicto Saluiano de possessione tantum queritur, non de iure pignoris: Vnde is vincit cui in solidum nexa fuit. Ergo si utriusque, potior erit possessor: At in iudicio Seruiano de iure pignoris queritur unde si utrique communiter nexum sit fiet diuisio pignoris ut quisque partem ferat.

IN LIBRVM XLIV. Digestorum.

Ad l. exceptiones 7. in fine. De exceptis.]

ERGO à contrario sensu si deceptus non est ab aduersario, sed ætatis lubrico, iudiciine infirmitate lapsus est, hoc casu restitutio eius fideiussori dato non proderit. Atque sic conciliantur leges quæ contra hanc sentire videntur ut C. de fideiul. Minor. Proinde optima est Accursii distinctio & solutio in l. 51. de procur.

Ad l. generaliter. 12. Eod.]

Qui habet intentionem, id est, Prætoris formulam, ut si Titius, Seium dicat esse in sua potestate,

itate, si Prætor ita concipiat formulam: *si paret Seium patrem suum esse*: ipse Seius actoris partes sustinebit, quia habet ipse intentionem secundum quam intendit: At si ita concipiatur Prætoris formula: *si paret Seium esse in potestate Tui*: tum ipse Titius actoris partes sustinebit.

Ad l. si quis cum 7. in fine primi re-
ponfi. De except. rei iud.]

Insula petita, si postea tigna, vel camenta petantur adhuc coherentia scilicet, obstat, exceptio rei iudicata: at si dirempta sunt non obstat ut sequitur §. proximo. Potest & aliter intelligi locus iste ut hic loquatur cum tigna petuntur & lapides tanquam partes ædium quo casu obstat exceptio & merito, quia iam iudicatum est. At infra loquitur cum eadem petit non quasi partes ædium sed ut res mobiles & separatas, quæ antequam iungerentur suæ erant atque adeo separatæ redeunt in pristinam causam. Et hoc casu non obstat exceptio rei iudicata. Quamvis hæc verba: *aut tigna vel lapides petat*: suspecta mihi sint quasi ex glossemate aliquo in margine textui inserta maxime cum illud: *petat*: repetatur in editione vulgata: *deinde*, inquit, *arcam petat*, *aut tigna vel lapides petat*, &c.

Ad l. Et an ead. 7 4. §. actiones. Eod.]

Recte omnes causæ apprehenduntur: nam cum ex vna tantum dominium obtingat, si ea non expressa in libello agat & succumbat postea nouo iudicio acturus licet certam aliquam causam

exprimat tamen repellitur exceptione rei iudicatæ quia cum res eius dominii esse non possit nisi ex vna causa: qualiscunque ea sit in primum iudicium deducta & ex ea res petita intelligitur. Hinc est quod in actionibus personalibus semper causa exprimitur in libello quia cum ex pluribus causis idem nobis deberi possit nisi aliquam exprimamus, libellus tanquam incertus & vagus reiiceretur: In realibus autem non exprimitur causa, sed plerunque dicit petitor: *Hanc rem vendico: Hanc rem meam esse dico:* nec propterea libellus incertus est quia ut dixi illa causa expressa intelligitur ex qua sola mea esse potest res petita. Proinde cauti aduocati etiam in his iudiciis certam causam exprimere solent ut sic victis non obstat exceptio rei iudicatæ secundo agentibus. Ergo non otiosum est quod hic dicitur: *at cum in rem ago non expressa causa, &c.* Eadem fere ratione qui in gregis petitione succubuit si postea caput inde petat, repellitur exceptione rei iudicatæ quia scilicet gregem petens singulas oves generali nomine petere intelligitur. nec enim grex nomen est iuris ut peculum.

Ad l. si cum testamento 2 r. §. si fundum. Eodem.]

Deest hic proculdubio negatio, ita enim legendum est: *quia qui fundum non habet, usufruct. suum vindicare non potest, &c.* Sentus enim est quia cum in fundi petitione succubuerim sine quo usufructus materialis (vulgo causa-

causalem vocant admodum inepte. nam cum forma sit causa : formale erit causale) hic esse non potest, per consequens vindicare hunc non potero quasi iam meum non esse pronunciatum sit eo ipso dum fundus mihi abiudicatus est. Adde quod qui fundum petit duo petere intelligitur proprietatem, & vsumfructū. vnde si succumbat in fundi petitione merito vsumfructum postea petens (materialem scilicet) repellitur. Eadem ratione qui fundum petit & succubuit postea viam eidem fundo vendicanti obstat exceptio rei iudicatæ. cum enim seruitus sine prædio esse non possit eo ipso dum prædium meum non esse iudicatum est, ipsa quoque seruitus mea non esse necessaria consequentia pronunciat. Eodem modo dico, qui in fundi petitione victus est, si postea insulam in flumine è regione eius natam petat, repellendum, qui enim fundum nō habet insulam suam vindicare non potest. Omnibus his speciebus secundo agens iterum in iudicium deducere intelligitur quod iam iudicatum est, qui enim vsumfructum materialem aut viam, aut insulam petit suum esse fundum prædiumue dicit.

Ad l. si is qui 25. §. 1. Eodem.]

Continet redhibitionem hoc modo scilicet vt ex quacunque causa, res emptæ redhiberi potest intra sex menses, ex eadem quanto minoris agi possit intra annum.

Ad l. ego tecum. 26. in prin. Eod.]

Merito obstabit quia quodammodo idem corpus petitur, licet adiectione facta petatur, quod antea petatum est. Et in posteriori specie idem corpus petitur, licet non omni pristina qualitate seruata: nec enim adiectio diminutione corpus mutat ut eleganter definitur L. 14. hoc titul.

Ad l. ex sextante. 30. in fine primi responsi. Eod.]

Sed quomodo obstabit exceptio hoc casu cum partem hereditatis petierit ab intestato nunc vero vnciam petat ex testamento: atque adeo non ex eadem quod necessarium est L. 14. & 27. hoc tit. sed ex alia causa? Respondeo ita accipienda est hæc species ut primo partem dimidiâ petierit proposita hereditatis petitione: causa tamen intestati non expressa unde merito postea iterum agenti & sextantis partem petenti etsi causam nunc exprimat, ea ipsa tamen in primo iudicio videtur allegata cum ex vna tantum causa vindicare possit ut diximus ad L. 14. §. actiones. Nâ si causa adiecta ut loquitur l. 11. §. deniq; eodem primo egisset proculdubio non repelleretur secundo agens ex testamenti causa ad partem sextantis.

Ad cand. l. 30. in fine.]

Facit apprimè hæc lex ad l. 59. ad Trebell. & altera alteri lucem adfert: Pignus enim in neutro casu saluum perdurat sed ipsa actio pignoratitia ut hic dicitur, vel pignoris petitio & Seruiana actio.

in actio ut ibi loquitur Paulus. Atque adeo ex his duabus legibus, sume exemplum eius quod dicitur in l. cum principalis. de reg. iuris. ibi: *plerumque &c.* Huc facit l. i. de except. doli. ubi dicitur eam exceptionem introductam, ne contra naturalem æquitatem per occasionem Iuris civilis dolus suus cuiquam proffit. Cæterum notanda huius responsi ratio: *verum est enim & pignori datum & satisfactum non esse, &c.* Quasi dicat licet subtilitas iuris civilis nos fateri cogat pignus extinctum dominio quæsito rei pigneratæ, tamen æquitas iuris naturalis præferenda est. Eadem ratione nititur d. l. 59. & l. 90. de verb. oblig.

Ad l. cum hæres II. De diuers. temp. præscr.

Non tenet ignorantem, quia noua voluntate opus est ut precarium instauretur: desinit enim & finitur precarii rogatio morte rogantis; actio vero siue interdictum inde competens tenet etiam heredem ex persona scilicet defuncti. sicut tutelæ iudicium & similia: ex sua vero persona nullo modo & sic conciliandus est hic locus cum l. 8. §. ult. de precario. Vnde cum ex persona sua incipiat possidere pro herede ignarus precarii à defuncto accepti videbatur posse usucapere ex sua persona. Sed hoc falsum est cum causam possessionis mutare sibi nō possit, atqui iam defunctus ceperat precario possidere quæ possessionis ratio ad usucapionem inutilis & inidonea est quare cum eadem persona censeatur cum defuncto vitium huius, illi

quoque obstat & initium possessionis bonæ fidei ratio non tueretur.

Ad l. apud Celsum 4. §. Labeo ait. de except. dol.]

Non pugnat l. 43. §. ult. de act. & oblig. ubi ait, nouationem fieri posteriori stipulatione: quia ibi duæ sunt stipulationes, quarum prior nouatur per posteriorem; at hic una tantum est nimirum pœnæ, non item hominem dari. Unde non mirum si stipulatio pactum præcedens non nouat licet nouet stipulationem præcedentem.

Ad eand. l. 4. §. apud Iulianum.]

Non pugnat hic §. cum superiori ut recte Accursius hic animaduertit: nam ibi maritus suo nomine & ex sua persona agit, hic ex persona mulieris atque adeo soluto matrimonio. Hanc distinctionem probant & verba illa: *cui pecunia quæreretur, &c.* Et rursus l. sequenti §. si eum ibi: *qui suo nomine agit, &c.* & paulo post: *nisi iam diuerterit, &c.*

Ad eandem l. 4. §. illud non explicat Iulianus.]

Delenda est vox *nulla* & ita legendum: *licet videatur illa dos filia, ut ait, quæri &c.* Hoc enim vult, nocere exceptionem etiam hoc casu, licet cōtra videatur cum dos illa quærat filia, non ipsi marito atque adeo dolus mariti non videtur ipsi nocere debere. Cæterum si *nulla*: legatur: ratio

ratio hæc potius pugnabit ; nam si nulla dos videtur quæri mulieri ergo quæritur ipsi viro & per cōsequens merito dolus suus ei nocere debet. Denique illa verba, *ut ait*, idem euincunt. Iulianus enim paulo ante bis repetiit illam (non nullam) dotem filia quæri. quo pertinent hæc ipsa verba: *ut ait*.

Ad l. fideiussor 15. in fine. Eod.]

Distingue vtrum ex continenti siue modico interiecto spatio, an ex interuallo, siue multo post ut loquitur l. 135. §. Seia. de verb. oblig. siue post tempus ut l. 67. de euict. Illo enim casu admittitur ut hic quod innuunt verba: *paratus est*. & in l. 135. de verb. oblig. *si non multo post* : Hoc casu non admittitur & sic intelligenda d. l. 67. de euict. ibi: *post tempus*. Ratio differentia est quia factum non videtur, quod non durat factum, nec diuertisse videtur breui reuerſa vxor: sic nec euicta res videtur, quæ mox post euictionem offertur ut sic intelligatur, habere licere.

IN TITVLVM DE ACT.
& obligat.

Ad l. sub hac 7. in prin.]

Nec stipulatio valet in rei promittendi arbitrium collata conditione l. 17. de verb. obligat. Ratio patet quia eiusmodi conditio est contra naturam obligationis: Is enim obligatus est qui

inuitus cogi potest. Vnde sicut conditio contra substantiam matrimonii reddit contractum nullum; ita & hac stipulationem eludit.

Ad l. cum quis. 21.]

Hæc lex proculdubio accipienda est de eo qui adueniente die fideiussorem accepit, non eo tempore quo contraxit : quod patet ex verbis : *eius temporis* : quasi dicat, non eius quo contraxit cum reo : solent enim qui sua die pecuniam repræsentare nequeunt, oblata cautione, laxamentum à creditoribus impetrare. Quare nulla hic occurrit antinomia.

Ad l. traiecticiæ. 22. §. de illo.]

Probat argumento à simili quo nullum vel in iure frequentius, vel Iureconsultis familiaris pœnam committi etiam citra interpellationem quia & in arbitrio committitur ex sola cessatione debitoris. Quod vsque adeo verum est ut etsi arbiter diem non exprefferit modicum spatium datum videtur intra quod nisi ultro soluat, eo exacto pœna committitur. Ergo omnibus his casibus ita demum non committitur pœna si per eum qui dare iussus est non stetit, Id est, si obtulit.

Ad l. non solum. 30.]

Hic habes elegantem rationem, quare conditio impossibilis vitiet contractus, non etiam suprema iudicia nempe quia ex plurium consensu constant quorum singulorum voluntas spectatur ut sic merito contra eum fiat interpretatio qui eiusmodi conditionem admisit in-

seriue

seriue contractui passus est : At hic nullus intercedit consensus eius cui consulitur , nec ei quicquam imputari potest : vnde ea fit interpretatio vt & testatoris iudicium exitum habeat & ipsi impossibilis conditio non noceat. Nec enim testator in extremis forte constitutus edificandi animum habuisse præsumitur sed vel vimorbi, vel metu imminētis mortis turbatum conditionem non animaduertisse impossibilem esse.

Ad l. qui seruum. 33. in fine.]

Certum est aut negationem deesse ibi: verius est, aut redundare ibi: *non habet*. Etenim si dicas non remanere: vt in l. actione. §. sed & conditio ibi: *tollitur hoc iudicium* : de tut. & rat. distr. interponenda est negatio & legendum: *non remanere* : Siue è contra manere asseras quod & verius videtur, sequens negatio expungenda est & ita legendum: *& simpto subdueto locum habet, &c.* Sic consonat Paulus cum Vlpiano in l. 7. Commod. ibi: *quod videtur habere rationem*. Adde quod in hac ipsa lege paulo supra idem tueri & disertis verbis videtur exprimere, ibi, *rationabilius itaq; est, &c.* & postea: quod autem amplius in altera est, etiam hoc consequi. Denique repetitur in l. 40. hoc tit. quæ est eiusdem Pauli.

Ad l. is cui sub conditione. 41.]

Sed quare legatarius conditionalis, creditor non est, stipulator autem conditionalis, creditor censetur? quia ea demum in heredem transeunt quæ

defuncto adhuc superstite cesserunt. Atque legati conditionalis dies ante euentum nō cedit, promissionis vero licet cōditionalis dies statim cedit l. 26. de stip. seru. Est & alia ratio eaque subtilior nec minus vera quia scilicet legatum conditionale non retrahitur vnde pendente conditione legatarius non est creditor siue postea existat siue deficiat conditio : At stipulatio conditionalis existente conditione retrahitur ad diē stipulationis interpositæ vnde etiam interim ea pendente creditor. Denique in stipulatione condicionali existente cōditione certum est debituiri : at non item in legato condicionali quia potest interim mori quo casu legatum deficit non etiam stipulatio.

Ad l. quod quis 49.]

Diei enim adiectio promissoris fauore præsumitur fieri l. 41. §. ult. de verb. obligat. vnde renūciare ei potest. Qua ratione etiam fit, vt qui hoc anno vel mense dare quid promisit nisi omnibus partibus anni mensi sue præteritis, non recte conueniatur l. 42. de verb. oblig. Sic l. 38. §. inter d. tit. certa die promissum vel statim dari potest; totum enim medium tempus ad soluendum promissori liberum relinquitur. Et l. 1 §. 7. §. cum ita. quod in diem debetur ante solui potest, licet ante peti non possit : Eadem ratione si in diem res addicta sit, ita, vt si intra mensem pecunia soluta non fuisset res inempta fieret etiam si pecunia intra diem repræsentata non fuerit, tamen si venditor velit venditio non resolui-

soluitur : quia scilicet eius favore non emptoris pactum illud adiectum intelligitur.

IN LIBRVM XLV. DIGESTO-
rum in titul. de verborum
obligat.

Ad l. stipulationum 2. §. Ex his igi-
tur.]

NOTANDA hæc regula ex persona heredis non mutatur conditio obligationis; quæ tamen cum grano salis accipienda est nempe ut natura substantiæ eius nec corrumpatur nec alteretur. imo nec causa, si vnicus sit heres. Vnde in l. 3. §. cum quinquennium de iure fisci si posteriori creditori fiscus successerit eo iure vitur quo ipse creditor vsus fuisset atque adeo priori non præfertur : Sic qui cum patre pupilli contraxit si eo defuncto pupillus non defendatur, bona eius venire possunt non tantum possideri quia scilicet cum patre contractus initus est non cum pupillo herede vnde non mutatur eius conditio ex persona eiusdem pupilli. Eadem ratione si obligatio defuncti fuit vsuraria non desinet ex persona heredis esse vsuraria nec si indiuidua fiet diuidua nec si privilegiata amittet privilegium aut contra l. 3. quib. ex cau. in poss.

Ad l. Eadem. 4. §. Cato. ibi: *veluti iter fieri, &c.*]

Legendum est: *per te non fieri*: tùm quia intelligi non potest quid sibi velit anomala illa stipulatio: *iter fieri*. cum seruitus itineris sola patientia constet ac uideatur, tum quia hoc idem exemplum infra repetit eodẽ verbis, quot substituenda hic dicimus: omnes commississe videntur, inquit, illam stipulationem in priori casu: *per te non fieri &c.* Quod verò sequitur: *sed videamus ne non idem hic sit, &c.* hunc habet sensum, sed videamus an non idem dici possit in posteriori etiam specie siue stipulatione hac scilicet: *amplius non agi*: vt nimirum etiam hoc casu omnes heredes commississe in stipulationem videantur vno eorum agente quasi stipulatoris parum intersit ab omnibus, an ab vno iterum in iudicium vocetur, cum nec molestia minor sit nec facultas probationum expeditior, vno, quam pluribus agentibus maxime si per communem procuratorem litigent: Sed his non obstantibus respondet nõ esse idem in posteriore casu quod in priore stipulatione (quia pro parte agi potest: prohiberi iter pro parte non potest) sed potius idem esse cum stipulatione, rem ratam haberi, quia vtrobiq; solus tenebitur qui ratum non habuerit aut denuo egerit & solus aget à quo fuerit petitum.

Ad l. stipulationum. 5. §. si fortem.]

Non pugnat §. Cato l. 4. quia ibi loquitur in
stipu-

stipulatione faciendi, hic dādi; ibi eatenus tantum interest, quatenus ratum non habetur, vel amplius agitur, non ultra; hic autem omnino creditoris interest quia particularis solutio habet magnam incommoda. At cautio de rato infringi non potest nisi per partes nec actio in iudicio deduci, vnde eius non interest, nisi pro ea parte pro qua rursus agitur ratumue non habetur. Atque hoc est quod innuitur hic in fine ibi: *nec enim aliud, &c.* Ratio autem sequentis speciei est quia pœna compromissi in stipulationem deducitur ne arbitri autoritas impune contemnatur, atqui non minus contemnitur si pro parte eius non stetur sententiæ quam si tota deferatur.

Ad l. Is cui bonis. §. ibi: *& ideo.*]

Quasi dicat, cum lege vetante contrahat, sequitur ut & quod ipse fecit inutile sit & pro infecto habeatur; & quod ex eo secutum est, adeoque nec stipulatio nec mandatum nec fideiussio ullius erit momenti l. non dubium §. C. de legib. Sed quomodo Ius civile hic grassatur in Ius naturale ut illud penitus absorbeat: nam si nec fideiussor pro eo interuenire potest sicut nec pro furioso ut hic subiicit; ergo ne naturalis quidem obligatio subesse intelligitur? Respondet Baldus, Ius naturale tolli nō posse Iure civili in esse producto at potest in esse fieri, Id est impediri & prohiberi potest ne nascatur, at ubi iā natū est tolli nequit. Cū n. natura legib. parere ac

obtemperare homines velit, per consequens quod iisdem vetantibus fit, damnat & vim omnem negat atque adeo ne naturalis quidem obligatio inde oriri potest. Eadem ratione iura sanguinis Iure ciuili tolli non possunt at gradus limitare & definire potest extra quos Iura sanguinis nulla intelliguntur. Sic Ecclesia matrimonium soluere non potest contractum: at ne contrahatur impedire potest constitutione sua, verbi gratia intra certos cognationis & affinitatis gradus sustulit connubium item post votum solenne & aliis quibusdam casibus. Finge enim aliquos contraxisse matrimonium in quarto gradu ante quam vlla emanaret canonica sanctio: non poterit postea dirimi tolliue hoc matrimonium vlla constitutione, contra finge post constitutionem id vetantem eosdem contraxisse certe hic nullum penitus erit matrimonium. Ergo & hoc casu matrimonium tolli non potest ab Ecclesia in esse producto: at in esse fieri secus est. Potest tamen & aliter responderi huic obiectioni nempe vt naturalem obligationem nasci non negemus verum fideiussorem illi accedere non posse quia id expresse legibus cauetur vnde sicut bona fides non prodest vbi lex impedimento est l. bona fides 1; 7. de reg iuris: ita nec naturali obligationi fideiussor accedere potest lege prohibente.

Ad l. hoc iure 10.]

Putat Accursius hanc legem aduersari l. 8. hoc iplotit. quasi ibi dicatur non ante peti posse quam

quam dies venerit: hic autem contra statim peti
 posse vbi certum esse ceperit diem non ventu-
 ram siue conditionem non extitutam. Sed to-
 to calo aberrat & longe fallitur. Imo idem pla-
 ne sentiunt Pomponius & Paulus harum dua-
 rum legum auctores: Nec mirum cum Sabinus
 & Proculus perpetui Antagonistæ in hanc sen-
 tentiam conuerint vt Paulus testatur in ius com-
 mune transisse vt Pomponius indicat. Vtraque
 ergo lex idem respondet nempe stipulatione ita
 concepta, *Si Titius ante calendas non venerit, de-
 cem dare spondes?* Non ante ex ea agi posse
 quam calendæ præterierint licet ante Titius
 moriatur alioque casu certum sit eum non ven-
 turum atque adeo conditionem defecisse. Cu-
 ius elegans ratio redditur in d. l. 8. quia obliga-
 tio sub conditione & in diem collata est. Vnde
 l. 10. non dicitur peti non posse antequam ex-
 ploratum sit ante eam diem Titium venire
 non posse. Sed additur (in quo tota vis quod
 Gloilatores non obseruarunt vnde errarunt)
neque venisse. Ergo si ante moriatur exploratum
 quidem esse incipiet eum non venturum at non
 item verum erit eum non venisse: Verum erit
 conditionem non extitutam sed non erit verum
 conditionem non extitisse nisi post calendas.
 Denique in specie l. 8. mortuo Stichum ante ca-
 lendas, verum erit Stichum non dari: at non
 item verum erit dicere datum non esse. Adde
 quod si Pomponii mens in hac lege ea esset
 quam putant veteres Interpretes scilicet dicens

non expectandum ex quo certum est conditio-
nem non exituram, inepte loqueretur ibi: *non
ante quicquam peti possit, &c.* imo e contra ita
dicere oportebat: *statim peti posse explorato
ante eam diem Titium venire non posse.* Idem
vult l. 27. & 99. hoc tit. & l. 35. de usufr. leg. & l.
4. de condit. & demonstr. Quare ea stipulatio
eandem vim habet ac si ita concepta fuisset: *si
Titius ante calendas non venerit, tum decem dare
spondes?* quo casu nemo dubitaret nihil ante peti
posse cum vox: *tum*: extremum temporis signi-
ficet l. 40. de reb. cred.

Ad l. si id. 22.]

Collige hinc errorem materiæ non violare
stipulationem sicut nec pignus: secus quam in
emptione l. 22. de act. emp. l. 9. & 14. de con-
trah. empt. Ratio differentiæ est quia stipulato-
ris interest & creditoris hypothecarii saltem in
ære obligationem consistere unde merito te-
net: At emptoris non interest in ære valere em-
ptionem, imo eius interest nõ valere, cum pre-
cium non æris sed auri pactum sit nec ille forte
ære egeat. Eadem ratione parte euicta tota em-
ptio rescinditur quia forte alias non fuisset em-
pturus; cum partem habere non præstet.

Ad l. multum. 34. in fine.]

Merito ipsi promissori nocet: non enim inu-
tilem stipulationem reddit difficultas præstatio-
nis l. 2. §. ex his. hoc tit.

Ad

Ad l. stipulatio ista. 38. §. sed si quis promittat.]

Hoc vult : potest quis promittere per se non fieri quo minus habere liceat : at per alium non fieri inutiliter promittitur nisi per heredem aliumve successorem ; per hos enim non fieri promitti recte potest, tum quia eadem persona censentur cum promissore , tum quia obligare heredem suum potest quilibet, tum deniq; quia etsi heredis personam non exprimat tamen etiam sic eum obligat; vnde nihil interest vtrum ita stipulet, *per te non fieri* : an ita : *per te heredem-que tuum non fieri* : utrobique enim obligatio transit in heredem : Ergo per alium quam per heredem suum, non fieri promittens non obligatur nisi ut sequitur. Vnde patet Glossam delendam in verbo : *heredem* : quæ non est asscuta sensum huius loci.

Ad eand. l. 38. §. hi qui sunt.]

Non committitur stipulatio ex subtilitate iuris, cum ius vertatur in hac stipulatione, non factum. Nam qui promittit per se non fieri controuersiam de iure suo se non facturum nec iudicio impetiturum stipulatorem, spondet : At seruus filiusue fam. nec ius vllum sibi vindicare possunt nec controuersiam mouere cum legitimam personam standi in iudicio neuter habeat. Eademq; ratio est in stipulatione habere licere. At Paulus etiam his casib. valere stipulationem

existimat quasi non ad ius sed ad factum referatur, id est de possessione actum videatur retinenda, aut non auferenda ut in fine huius §. docet. Quæ sententia humana est & in aliis etiam speciebus probata.

Ad cand. l. 38. §. inter.]

Reprehendit hic doctissimus quidam huius seculi iurēconsultus Accursium distinguentem cuius gratia dies adiectus sit, quasi Accursius putarit, si stipulatoris gratia, tum debitorem ne quidem volenti stipulatori ante diem recte solvere, nec solventem liberari. Verum pace eius immerito sugillat eundem & falso ei affingit, quod ne quidem somniauit: quippe cum hoc tantum velit: si debitoris gratia dies appositus sit, tum etiam invito solvere eum posse & ante diem: si vero stipulatoris tum invito non posse volenti vero etiam hoc casu posse & solventem liberari. Hanc esse eius mentem innumeris locis colligi potest & ipsa Bolognini glossa in margine adiecta ibi: *non tenetur creditor recipere, &c.* Quare nec illa glossa delenda est, ut idem monet, nec Accursius male hac in re sensit.

Ad l. eum qui 41. §. quoties.]

Non pugnat l. promissor de constit. pecun. quia ibi singulare ius est, ut licet pure quis constituat tamen decem dierum inducias habeat, idque ex natura ipsius contractus & ex vi nominis *constituere*: quod extensivum & paraticum est.

est. Extra eam conuentionem locum semper habet quod hic dicitur.

Ad l. qui hoc anno 42.]

Contra qui hoc anno manumitti iussus est, statim libertatem petere potest, quemadmodum ille qui anno decimo à morte testatoris, in principio anni decimi videtur manumitti iussus l. 41. de manum. test. Vtriusque ratio eadem est scilicet fauor, hic quidem promissoris ibi vero legatarii, atque adeo contrariorum interdum vna est causa. Sic tutor qui se falso excusauit & sic absolutus est ipso iure tutelæ periculū agnoscit si pupillus eum obrepisse doceat; Contra qui semel Concilio probauit causam manumissionis licet falso libertas recte data intelligitur nec causam semel probatam retractare licet. Quæ vtriusque ratio? fauor nempe pupilli & manumissi quibus consulitur l. 9. de man. vind. §. ult. Instit. de excusat. tut.

Ad l. quodcunque 45. §. si quis ita stipulatus.]

Eadem ratione Caius in l. 23. de op. libert. ait; si libertus operas se daturum patrono promiserit nec adiecerit: *liberisque eius*: constat liberis eius ita demum deberi si patri heredes extiterint. Ceterum si sibi liberisque suis stipulatus sit liberis heredibus existentibus directa queritur actio: non existentibus nihilominus utilis competit ex stipulatione patris: At si sibi tan-

tum nulla liberorum facta mentione stipulatus sit tum nec directa nec utilis competit liberis si heredes non existant: si vero existant directa illis queritur perinde ac si nominatim stipulationis verbis expressi essent.

Ad l. cum filiusfam. 49. in fine primi responsi.]

Ergo si fideiussor tantum in mora fuerit non etiam reus & res perierit in fideiussorem utilis actio dabitur ex stipulatu, nempe quia directa extincta est ne tamen mora sua impunis ipsi fiat: restituitur ex edicto actio ut ait l. 38. §. penult. de solut. Sed hoc casu ait in ipsum fideiussorem ex edicto actionem restitui debere & l. 9. Eodem. quia tenetur ex stipulatu actione fideiussor. Ergo restituitur actio ex edicto si post moram fideiussoris non etiam debitoris principalis res perierit: at si ante moram fideiussorem in stipulationem deductam facto suo corruperit: ita ut præstari amplius non possit, hoc casu de dolo aduersus eum solum actio dabitur reo scilicet liberato non utilis ex stipulatu ut in priori casu. Atque sic frustra obiicitur l. si fideiussor. de dolo.

Ad l. in stipulationibus. 54. §. operarum ibi: *partem operæ tantam, &c.*]

Obiicit Accursius l. 72. hoc titul. & l. 15. de oper. libert. quæ negant partem operæ deberi
aut

aut peti aut solui posse cum opera indiuidua sit. Respondeo facilem esse conciliationem si distinguas operas artificiales ab officialibus; illæ non possunt peti nisi post moram & in iudicio atque adeo non nisi præterita sint, quæ cum amplius præstari non possint æstimatione succedit quæ diuidua est ac proinde pars operæ præterita, id est, æstimationis, petitur: At hæ petuntur etiam ante moram & extra iudicium (quippe cum ex commodo imperantis præstandæ sint) nempe cum indicuntur, & hæ pro parte peti non possunt nec deberi nec solui. Et ita loquitur Vlpianus in d. l. libertus & in l. 72. hoc titul Vnde si singulis patronis partem offerat, id est senarum horarum laborem nihil agit sed aut tota opera semel præstanda consentientibus aut singulis pars æstimationis offerenda si malit libertus operas redimere. Quod si nec libertus pecuniam dare velit nec illi in opera coniunctim accipienda consentire hoc casu per libertum non videbitur stare sed per patronos. Confirmatur hæc solutio argumento dict. leg. 72. vbi diserte dicitur quamuis stipulationes in faciendo conceptæ non diuidantur si tamen factum non fuerit, pecuniam dari oportere, atque adeo etiam has diuidi & secundum æstimationem facti dandam esse petitionem; &c.

Ad l. cum qui ita § 6. §. te & Titium.]

Merito superuacua censetur persona Titii

quippe cum pro ea tantum parte obligetur quæ heres est. Ratio patet quia eatenus defuncti personam repræsentat, quoad coheredum partes extraneus censetur, unde sicut extraneum obligare non potest; ita nec hunc ultra partem suam: Nec prodest hoc cæteris, quia voluit hunc solum obligare in solidum, quod lex duodecim tabularum non patitur, cui derogare non potuit: Alias vni heredum soli nec obligationem acquirere nec eum solum obligare potest, licet vni consulere possit pacto de non petendo. *l. auus. de pactis.*

Ad eand. l. 56. §. si hominem. }

Dele in Glossmate Bartholi hic verbum: *precedentem* & substitue: *sequentem*: Nam præcedentem moram semper purgat si præsens sit res eo tempore quo secunda stipulatio licet conditionalis interponitur, & sic locuntur leges quæ hic obiciuntur. Unde verissima est secunda solutio. Et ratio est, quia stipulatio posterior habet se instar oblationis ut sic mora tollatur, quod dici non potest ubi adhuc mora nulla intercessit, nec oblatio tollit moram sequentem, ergo nec stipulatio conditionalis quæ vim habet oblationis. Quod autem oblatio antequam conditionem non tollat moram futuram docet l. 38. §. inter. hoc tit. ubi aperte ait ante diem certum dari quod promissum est posse ante incertum (id est ante conditionem) non posse, nec videri fecisse quod promisit nisi conditione impleta

pleta dederit. Ergo idem multo magis si tantum
obtulit. Maiorem difficultatem excitat l. 31. de
Notat. vide quæ ibidem dixi.

Ad l. illa stipulatio 67.]

Reum locupletem intellige Expromissorem
non appromissorem aut fideiussorem. hic enim
non liberatur: at expromissor liberatur omni-
no: soluit enim & qui alium pro se reum dat, &
ipso iure delegatio inter modos tollendæ obli-
gationis annumeratur. Quare cum leges in hac
specie de reo locuntur accipiendæ sunt de ex-
promissore non de fideiussore.

Ad l. stipulationes 72. §. plane si.]

Hæc vox *plane* frequens occurrit & ubique
fere exceptionem vel diuersam rationem signi-
ficat, vt l. 11. §. ult. & l. 13. de fideiuss. & præce-
dentia solet vel distinguere vel restringere vt in
hac lege animaduertere licet: Nam cum dixisset
ita stipulatum: *si ante calendas opus perfectum non
erit, tunc quanti id opus erit tantam pecuniam da-
ri*: non ante agere posse quam calendæ præteri-
tæ fuerint: aliam esse rationem subiicit si insu-
lam fulciri quis stipulatus sit: hoc enim casu non
esse expectandum vt ruat sicut in superiori spe-
cie expectantur calendæ vt prætereant, vt & hic
tum demum agere possit sed statim promisso-
rem conueniri posse vbi moram facere cæperit
insula fulciendæ.

Ad eand. l. 72. eundemq; §. plane.]

Corruptus videtur iste textus & ita restituendus : *Plane si insulam fulciri quis stipulatus sit ; non est expectandum ut insula ruat ; ut sic denique agi possit ; ac si insulam fieri (scilicet stipulatus esset) ut tantum temporis prætereat , quanto insula fabricari possit ; sed ubi iam ceperit mora fulcienda insula fieri , tunc agatur diesq; obligationis cedet , &c.* In hac lectione duæ tantum voces mutantur scilicet : *Nec si : pro : ac si : & : faciendæ : pro : fulciendæ.* Quæ tamen voces & sensum penitus inuertunt auctoris ; & Interpretum vexant ingenia contentionesque alunt : Sensus enim huius paragraphi hic est. Si insulam fulciri quis stipulatus sit non est expectandum ut insula ruat, ut sic demum agi possit : quemadmodum euenit cum insulam fieri quis stipulatus est (hoc enim casu non ante agi potest quam tantum temporis prætetierit quanto insula fabricari possit) sed statim agi poterit ubi mora fieri ceperit insulæ fulciendæ. Si quis tamen malit vulgatam lectionem sequi , non refragabor , potest enim & illa defendi. Nam & Venuleius eandem sententiam probauit in l. 137. eodem. Contra sensit Marcellus in l. 98. §. ult. eodem.

Ad l. ubi autem. 75. §. illud. ibi : *sed qui vinum.*]

Obiicit Accursius hic non apparere quid, quale, vel quantum sit in obligatione atq; adeo incet-

incertam esse stipulationem. Dele eius solutionem quæ ridicula est & dic; hoc casu peti non ut quantitatem, sed ut corpus siue speciem, quæ apparet, quæ & qualis sit nec oportet etiam constare quanta sit : Nam hoc solum exigitur in pondere & mensura. Non item in numero, quia ibi bonitas non attenditur, licet enim pro aureis numis argenteos reddas, idem reddere intelligeris quia idem præcium, eademque æstimatur est, ut omittam hæc in suo genere functionem recipere ut alibi dicitur. Et sic respondetur ad l. præcedentem quam idem Accursius obiicit. Sic l. 37. de aur. & arg. leg. auro legato, materia certi ponderis præstari potest.

Ad l. si filiusfam. 78. in prin.]

Non pugnat l. 132. hoc tit. nec l. 48. de fideiuss. quia hæc loquitur de obligatione principali quæ per se subsistit; illæ de fideiussoria, quæ à principali pendet eiusque naturam sequitur. Unde si ante stipuletur quis à fideiussore quam cum reo contraxerit non ex præsentī vires capit eius stipulatio sed demum secuta rei obligatione. Quare cum reus emancipato tantum obligetur nec fideiussor alteri poterit esse obligatus licet filiofam. promiserit. Unde humanitatis intuitu dicitur ibi dandam actionem filio in fideiussorem. Itaque ibi conditio non retrahitur ad tempus contractus, nec in ipso contractus sed quo reus obligatur inspicimus, alioqui riuum fingemus absque fonte aut superficiem absque fundamento.

Ad l. inter stipulantem § 3. §. sacram.
ibi: nam & cum quis &c.]

Ita argumentatur seruo aut re profana in stipulationem deducta, si postea vel ille liber, vel hæc sacra fiat, extinguitur obligatio. Ergo multo ab initio nulla contrahitur: Multa quippe impediunt fieri, quæ non impediunt facta. Eodem argumēto vitur in §. penult. huius l. Mortuus homo in stipulationem deduci non potest, quia etsi ab initio vivus promissus esset, eo mortuo obligatio iam nata exstingeretur. Ergo multo magis ab initio mortuo promisso nulla nascetur obligatio actione.

Ad eand. l. § 3. eundemque §. sacram.
ibi: nam de iis rebus &c.]

Nota elegantem regulam: de iis tantum rebus negotium recte geri, quæ subici vñbus dominioque nostro statim possunt. Atque hinc intelligere licet quid sit esse in commercio hominum, id est vñbus dominioque nostro subici posse.

Ad l. cum stipulati. § 0. in fine.]

Hac ratione sæpe vtuntur autores Iuris, cuius hæc est vis; licet videatur nouatione tolli prior obligatio principalis ac per consequens & pœna; tamen contra est quia verum est pecuniam solutam non esse ac proinde pœnam efficaciter commissam. Eadem ratione nititur Paulus in l.

§9. ad Trebell. & l. penult. de except. dol. nempe in omnibus istis legibus contra strictam iuris ciuilis disputandi rationem æquitas defenditur & potior habetur.

Ad l. si seruum § 1. in fine primi responsi ibi: *non in non faciendo.*]

Patet hinc grauiorem esse culpam peccati quam delicti, illud committendo quod fieri non debuit: hoc omittendo quod fieri debuit contrahitur & distinguitur. Sensus huius loci est, non omnem culpam præstari à promissore sed eam tantum, quæ in faciendo consistit, non etiam illam quæ in non faciendo verbi gratia si occidat, tenetur si vero infirmum negligat non tenetur, quia scilicet qui dare promisit ad dandum non ad faciendum tenetur: id est si uiuat die stipulationis veniente dare tenetur, at curare ut uiuat & diligentiam præstare non tenetur. unde si citra dolum latamue eius culpam ante pereat liberatur secus quam in rei alienæ possessore responsum est. hic enim utramque culpam præstat.

Ad l. exist[im]o § 8. §. ult.].

Conueniunt Marcellus hic, & Ulpianus in l. 72. hoc tit. in eo quod neuter expectari vult ut ruat insula ut sic agi possit. At differunt in eo quod ille idem iuris statuit in hac stipulatione: *insulam fulciri*: atque in illa: *insulam fieri*: utrobique enim non ante agi posse existimat quam

tantum temporis præterierit quo fulciri fieri potuerit. At Vlpianus in posteriore specie assentitur, in priori autem refragatur Marcello: & putat ubi iam ceperit mora fulciendæ insulæ fieri agi posse. Quæ sententia videtur æquior, ratio enim diuersitatis euidentis est quia ex mora imminet periculum casus & ruinæ, vnde sicut cautio damni infecti celeritatem desiderat ita multo magis in hac specie. Adde quod cum multa cadant intra calicem supremæque labra, & Marcellus ipse fateatur non esse expectandum ut ruat, tutior sane est Vlpiani sententiâ cum inter moras id est à die quo cepit moram facere vsque ad diem quo fulciri potuit ruere non semel sed sæpius queat. Porro monui in eadem l. 72. illud: *Nec si*: tollendum & ita reponendum: *ac si*: Potest & ita legi: *Nec sicut si insulam fieri*: quæ lectio licet eundem sensum habeat clarior tamen est, quasi dicat: nec expectandum est ut ruat, nec rursus ut tantum temporis præterierit quo fulciri potuerit sicut obseruatur in illa stipulatione: insulam fieri, sed potius ubi mora fieri ceperit, &c.

Ad l. quicquid. 99. §. ult.]

Ambigua sunt hæc verba: *si intra biennium Capitolium non ascenderis*: quia dubitari potest utrum conditionem tantum contineant, an etiam diem. Id est utrum ita accipiendâ sint cum certum esse ceperit te in Capitolium intra biennium ascendere non posse ut quia post annum moriturus

moritur aut Capitolium incendio vel chalmate perit) An vero, ita: cū certum esse ceperit nec re ascendere intra biennium posse: nec ascendisse ut sic etiam si ante moriatur nondum tamen cōditio extitisse intelligatur nisi toto biennio exacto: ante enim verum est ipsum non ascensurum, sed fallum; ipsum non ascendisse intra biennium. Quæ est etiam mens l. 8. & 10. hoc tit.

Ad l. si fundum. 114.]

Non pugnant leges quæ hic ab Accursio obiciuntur, quia non sequitur: Consequat quanti mea interest. Ergo & fructus rei promissæ: quanti enim mea interest hic precium significat & si quid pluris intersit circa rem; non autem fructus, & sic concordat l. 78. hoc tit.

Ad l. ita stipulatus. 115. in prin.]

Non obstat l. 94. hoc tit. quia ibi de certo tritico actum est licet postea expressum non sit, unde habetur pro expresso quia ambo de certo tritico senserunt velut de corpore quodam. Hic autem agebatur ut certo die reus se sisteret sed non apparet de quo unde pro expresso non habetur quod non apparet: Idemque dicendum in exemplis subiectis. Nam si certa vini dolia certæque tritici modios vel aceruum in horreo repositum mercaturus ita stipulet vi-

num promittis aut triticum, valet stipulatio in
eamque res certa deducta intelligitur. At si cum
nec de certo vino nec de certo tritico actum el-
set per errorem modus omissus sit vtiq; nihil
agitur nec stipulatio vllius est momenti. Rur-
us non pugnat l. 15. dam. infect. nec l. 8. qui satis-
dare cog. quia hic agitur de stipulatione con-
ventionali, quæ nullum habet diem, nisi qui ap-
ponitur à contrahentibus. agitur enim certo lo-
co sisti non in iudicio: At illæ ambæ sunt præto-
riæ. Et quidem damni infecti cautio diem habet
vltatum & solennem: Iudicio sisti stipulatio ad
eum refertur diem quem actor elegerit in cuius
potestate est quando agat:

Ad l. decem. 116.]

Vtiq; non sunt duo rei Titius & Meuius in
hac specie: Duo enim rei esse non possunt nisi
qui eiusdem obligationis vinculo tenentur, &
quorum vno conuento & exacto, alter libera-
tur: At hic vno exacto alter non liberatur quia
nunquam fuit obligatus. Nec est fideiussor Me-
uius quia sic prior conveniri posset quod hic
negatur & expresse actum intelligitur vt ita de-
mum & in id tantum conveniatur quo minus à
Titio consequi poteris vnde non aliter constare
potest an quid Meuius debeat quam Titio
prius excusso.

Ad l. qui Romæ. 122. §. Flavius.]

Non pugnat l. 43. §. vlt. de act. & obl. quia ibi
duæ

duæ sunt stipulationes, unde posterior nouat priorem, imo stipulatio ibi quasi seipsam nouat: At hic non sunt duæ stipulationes, sed vna tantum facto præcedenti subiecta, unde posterior stipulatio prius pactum non potest intelligi nouare. Idemque euenit in specie l. prædia 29. de act. empt. Nam nec ibi factum in stipulationem deductum est, sed pacto conuenit quod fieri debeat, & nisi fieret, pœna in stipulationem deducta est. Magis pugnat l. 1. & ultim. C. si mancip. ita &c. Sed distinguenda sunt tempora: Diuus Marcus constitutionem edidit, cuius mentio fit toto titulo, qui sine manumiss. &c. qua seruo sub conditione manumissionis vendito consuluit, ac emptore conditioni non obtemperante libertatem competere voluit. Sub eo vixit Scevola huius legis autor; de seruo autem manumissionis causa donato illa Constitutio non agit: unde Scevola verbis eius fertuens merito aliud respondet in donato. At vt in aliis; ita in hac quoque specie lura paulatim incrementa sumplere, & Prudentum interpretationibus producta sunt ac ampliata. Vnde licet de seruo donato nihil caueret Marci Constitutio, tamen etiam ad eum, non ex verbis, sed ex sententia eiusdem Constitutionis produci postea eandem placuit, vt patet ex l. 8. qui sine manumiss. vbi disertè Papinianus ait, ex sententia constitutionis diui Marci libertatem competere, se respondisse. Quæ interpretatio postea noua Constitutione A-

lexandri, quę refertur d. l. 1. C. si mancip. ita
&c. confirmata est, quę omni dubitationis al-
tercationisve materia sublata, ad donata quo-
que mancipia priorem Constitutionem pro-
ductam ostendit: *quoniam placuit, inquit, non
solum ad venditor, sed etiam ad donatos eam legem
pertinere* &c. Quare hodie inutilis & inepta
est eiusmodi pœnæ stipulatio, cum committi
non possit, ut recte d. l. ult. C. si manci. ita &c.
monet.

Ad eandem l. 122. §. coheredes.]

Non pugnat l. nemo. penult. de pactis, quia
pactum, ne omnino liceat vendere, nullum est
vribi: at ut huic aut illi vendere non liceat, vel
ut venditurus huic aut illi primo offerat, non
prohibetur. Iure: nec enim his pactis impedi-
tur alienatio, sed limitatur tantum, siue, ut vul-
go locuntur, modificatur. Eadem ratione non
licet sic legare: si heres voluerit: at ita licet: cui
heres voluerit, non enim hoc casu dandi arbi-
trium, sed personæ tantum electio collata in-
telligitur. Ita aliud est, *Si Titio non nupservis*: a-
liud: *si non nupservis*.

Ad l. si pupillus 127.]

Vel huius legis argumento refellitur eorum
opinio, qui pupillum naturaliter obligari ne-
gant, nisi quatenus locupletior factus est: Nam
aut hic pupillus locupletior non est, & sic fi-
deiussor non potuit obligari: aut est: & per
consequens actio datur in eum, ex rescripto
divi

diui Pii. Quo admissio falsum est quod sequitur: *ubi nulla petitio est.* Cum efficaciter aduersus pupillum locupletiozem agere potuerit, ac proinde post petitionem mortuo seruo, fideiussoꝝ non liberabitur: Nec valet illud effugium, quo euadere nituntur, scilicet Rescripto primuꝝ diui Pii petitionem competere cepisse. Nam vt hoc verum esse fateor, ita illis aliquod afferre subsidium nego: An ignorant Sceuolam vixisse temporibus Marci & Commodi, qui diui fratres in lute nuncupantur, quos tamen pꝛecessit diuus Pius? Quare dicendum est, pupillum si actum rei intelligat & iudicii pꝛæcôitate ætatis maturitatem mentiatur, & maxime si pubertati vicinus sit, naturaliter obligati ex contractu suo etiã citra tutoris auctoritatem inito, licet locupletior factus non sit. Si vero locupletior euaserit, tum & naturaliter & ciuilitex ex rescripto diui Pii. Quæ sententia firmatur diuersis responsis, vt l. 25. quand. dies leg. l. 3. §. pupillus. de neg. gest. l. 95. §. aditio. de solut. l. 1. §. an in pupillum depositi. & l. 12. de duob. reis. & innumeris aliis locis.

Ad l. Titia 134.]

Collige hinc inhonestum & contra bonos mores esse vinculo pœnæ matrimonia obstringi siue futura siue iam contracta: At contra inhonestum non est pꝛæmiis & muneribus matrimonia inuitare ac procurare, l. 97. §. vlt. hoc

tit. Sic præmium accipere licet ad furem prædandum, ad non prodendum non licet.

Ad l. si ita quis 135. §. ea lege.]

Non pugnat l. 9. de alien. iud. mut. quia duo sunt necessaria, ut illi iudicio locus sit, nempe ut iudicii mutandi causa alienet, & ut dolo malo alienet, cuius utriusque præsumptio cessat in herede aut legatario, nec enim iudicii mutandi causa videri potest alienare, qui mortis cogitatione de iis, quæ post mortem suam fieri vult disponit: At hic ipse donator certas personas expressit, ad quas peruenire seruum prohibuit, quæ voluntas, cum nec legibus, nec bonis moribus aduersetur, merito seruari debet, unde non quaritur de dolo, sed quoquo modo alienatio in personas vetitas facta sit à donatario stipulatio committitur aduersus eum heredemue eius.

Ad l. continuus. 137. §. cum ita.]

Diplomatis mentio sæpe fit in Iure nostro. Est autem diplomate uti, literis à Principe impetratis, siue venia ab eo petita equis publicis siue cursoriis iter facere, quod vulgo dicitur ire per postas. Olim enim id non licebat Principe inconsulto: Aliàs accipitur pro commeatu, id est, eundi ac redeundi facultate, quam vulgo passeportum nuncupamus. Cæterum ex eo quod infra subiicit, si maturius peruenerit, diplomate forte vsus aut felici nauigatione sta-

ne statim obligari, infero heredem, quamvis intra tempora inuentario conficiendo legibus præscripta, conueniri non possit, si tamen prius conficiat illud & perficiat, statim à creditoribus conueniri posse, nec expectandum, vt residuum tempus prætereat.

Ad l. eum qui 138.]

Proculi opinio præualuit, & tam Imperatorum rescriptis quam Prudentum responsis in ius commune transiit, qua ratione Iulianus etiam in l. 56. §. qui ita, hoc tit. respondit eum, qui ante calendas quid dari fieriue stipulatur, nihil differre ab eo, qui calendis stipulatur. Et Ulpianus in l. 13. idem sentit, id quod hodiernis quoque moribus receptum est.

IN TIT. DE DVOBV\$

reis stipul.

Ad l. cum duo 2.]

NEC stipulatorum nec promissorum numerus auget siue multiplicat obligationem, quia hæc semper vna est, licet plures sint obligati, quo fit vt petitione vnius ex reis stipulandi debitor liberetur etiam ab altero: Et contra acceptilatione à creditore vni ex reis debendi facta alter quoque liberatur. Secus in pacto de non petendo, nam ex duobus reis stipulandi pactum vnius alteri non nocet l. 28. in prin. de pactis, at ex duobus reis promittendi

Dd 3

vni factum pactum prodest & alteri l. 26. eodem tit. de pactis, quæ duæ leges inter se non pugnant.

Ad l. duos reos 6. §. duo rei.]

Duo rei constituuntur, siue ambo simul & semel respondeant; *Spondemus* siue vterque seorsim: *Spondeo*: siue alter statim, alter ex interuallo, modico tamen: Nec omnis actus intermedius constitutionem duorum reorum impedit, sed ita demum, si magnus sit & rei, qua de agitur contrarius. Sic intelligendum est initium Instit. eiusdem tituli.

Ad l. reos. 11. in princ.]

Præter utilitates, quæ hic numerantur, accedit & illa non minima creditori; nempe, quia mora vnius reorum debendi hoc casu nocebit & alteri quasi fideiussori, quod vtrique secus esset, si vice mutua non fideiussissent nec socii essent, l. 32. de usur. & l. 134. §. vnicuique. de regul. iuris. Hinc apertissimè refellitur opinio Martini, & contraria Iohannis confirmatur, & multo apertius in l. 72. de fideiuss.

Ad l. si id quod 15. ibi: quæ sententia.]

Ostendit, quid subtilitate iuris inde sequatur, qua tamen neglecta æquitatem potius spectandam suadet & merito. est enim & hæc quæstio de bono & æquo, quo in genere plerunque sub autoritate iuris scientiæ perniciosè erratur, vt ex Celso refert Paulus in l. 91, §. se.

§. sequitur. de verb. obligat. Hinc illud: *Summum ius summa iniuria*, verissime dictum intelligitur.

Ad l. siue 17. in princ.]

Non pugnat l. turpia § 7. de leg. 1. nec l. 127. eodem, nec reliquæ ab Accursio hic allegatæ, quia longe alia species in illis, alia in hac tractatur & proponitur. In hac quæritur vero, an cum à pluribus heredibus legata relinquuntur, rei fiant debendi, quasi singulos in solidum obligare voluerit testator? Et responderet non esse reos, debendi, quia singuli pro partibus obligantur non in solidum. In contrariis legibus quæritur, cum singuli non in solidum obligentur, ut hæc docet; Pro quibus ergo partibus teneantur pro hereditariis ne, an pro virilibus? & respondent, si nominatim legatum sit pro virilibus. Si vero in genere siue nominibus non expressis tum pro hereditariis. Caterum subesse mendum oportet, in illis verbis: *Pro hereditariis portionibus in totum eos legatum debituros aiunt.* Nam si in totum accipiamus pro eo quod est in solidum, manifesta occurrat contradictio: pro hereditariis portionibus: & in solidum eos legatum debituros. Unde existimo illud, **IN** expungendū, & **NON** reponendum, idemq; præstandum in ratione sequenti: *quia hereditas non in totum eos obligat* &c. Sic enim optime quadrant omnia, sensus enim est: Pro hereditariis portionibus non in solidum eos legatum debituros, quia heredes onera hereditatis p. parte non in solidū

agnoscunt. At inquires, etiam sic pugnabit hæc lex cum illis, quia illæ pro virilibus, hæc pro hereditariis partibus eos obligat. Respondeo, ubi partes sunt æquales, eadem sunt & viriles & hereditariæ, nec eas distinxit Paulus in hac specie, cum ut dixi, quæstio non sit, pro quibus partibus teneantur, sed utrum in solidum, & quasi plures rei debendi constituantur, an obligatio diuidatur. Aliàs enim non video, cur huic titulo inserta fuerit hæc lex, si non ea quam dixi mens illius sit. Nec rursus obstat l. si ex toto 8. de leg. 1, quia ibi dis-iunctim legauit ita: *Titius aut Menius dato*, quo casu singuli obligantur in solidum electione data legatario quasi ita legasset: A Titio aut Mevio utro volueris decem petito, quo casu duo rei debendi videntur, hic vero coniunctim legauit ita: *Titius & Meuius decem dato*, quo casu in viriles partes non in solidum obligantur, nec sunt duo rei debendi. Sic legendum est etiam in l. 9. hoc tit. ut Florentina editio habet, ita videlicet: *Titius aut Menius Sempronio decem dato*.

Ad l. ult.]

Utique multum interest: Nam si obligatio extinguatur, ipse quoque fideiussor liberatur & correus, si vero obligatus subtrahatur, tum nec fideiussor nec correus liberatur, quia non obligationis, sed obligati conditio mutatur. Vnde cum debitor capitis diminutione obligationi eximatur, fideiussor postea interueniens

piens non obligabitur, cum nulla sit persona principalis obligata cui accedat: at si ante capitis minutionem interuenit, non liberatur postea secuta eadem diminutione. Atque hæc est species huius legis, de illa vero extat l. 48. de fideiuss.

*IN TITVLVM DE STIP.
SERVORVM.*

Ad l. 1. §. communis seruus.]

NOta elegantem regulam: Communis seruus, ex quibus causis vni tantum dominorum acquirere potest, perinde habetur ac si eius solius esset. Ex qua regula sequitur & illud, si rem vnius dominorum stipuletur sibi, vel alteri domino, vel simpliciter totam alteri domino acquirere. Imo etsi vtrique dominorum nominatim stipuletur, idem iuris est l. 9. hoc tit. Cæterum hæc regula locum habet, vbi ab extraneo seruus communis rem vnius dominorum stipulatur, vt hic & d. l. 9. in princ. Eodem. Secus si ab vno ex sociis tum enim distinguendum est. Nam si nominatim alteri domino aut iussu eius stipuletur, idem iuris est, vt illi totam acquirat: si vero simpliciter & sine adiectione stipuletur, tum pro portione dominica tantum socio acquirit, pro ea parte vero eius domini à quo stipulatur, inutilis est stipulatio, nec cuiquam acquirit. Ratio differentia est euident, quia hoc casu idem est debitor

Dd 5

& creditor, idem stipulator & promissor, quod nec iuris disciplina nec natura recipit. Cum n. seruus stipulatur dominus ipse stipulari per eū intelligitur, & si pluriū seruus sit, singuli pro sua portione stipulari videntur, proinde in proposita specie idem dominus pro sua parte à se ipso stipulari intelligitur, & sibi ipsi promittere; At cū ab extraneo stipulatur: distincta est persona stipulantis & promittentis etiam quoad singulas partes dominicas, atq; adeo inter duos pluresve res geritur vnde valet stipulatio tota, & quia pars domino cuius res est, eidem quæri non potest, non quod eadem sit persona stipulantis & promittentis, vt in superiori casu: sed quia res sua amplius sua fieri non potest, idcirco alteri domino accrescit siue tota quæritur ob hanc ipsam regulam in principio traditam. Quare nulla est pugna inter hanc legem cū l. 7. §. si seruus. & legem 9. in princ. Eodem.

Ad l. sed si sibi 11. in fin. Eod.]

Nam qui sic stipulatur: Titio aut Meuiō, nulla est ratio, quare alteruter dicatur adiectus, cū vtriusq; par sit conditio & ius, vnde non inuenitur, in cuius persona stipulatio consistat: At cum ita stipulatur, Mihi, aut Titio, aut Meuiō dominis meis, valet stipulatio, quia bis idem stipulari videtur eisdem dominis: Nam sibi stipulando omnibus dominis stipulatur, vnde stipulatio tenet & utilis est, proinde cum addit *aut Titio aut Meuiō* idem inaniter repetit, vnde solutionis tantum causa nomina expressa videntur, Perinde namq; est ac si ita stipulatus esset,

esset, Titio & Mevio, aut Titio aut Mevio dominis meis, quo exemplo clarius perspicitur stipulationem utilem non vitiari inutili adiectione siue repetitione.

Ad l. si seruus 18. §. si seruus Titii. *ibi: sibi dari stipuletur.*]

Hinc animaduerte quod supra in l. 1. in prin. dicitur nihil interesse, vtrum seruus sibi an domino an simpliciter stipuletur, restringendum ad seruum proprium tantum, non etiam ad communem; Quo ad hunc enim interest quandoque simpliciter stipuletur, an SIBI, vt in hac specie: quando seipsum stipulatur aut partem alterutrius domini: Si n. ita stipuletur seruus Meui & Titii: *Partem Meui mihi dare spondes?* nihil agit. At si simpliciter detracta voce, MIHI, stipuletur ita: partem Meui dare spondes: valet stipulatio & Titio quaeretur. Ratio differentiae est, quia priori casu repugnat natura, eundem esse stipulantem & rem in stipulationem deductam siue promissam, non minus quam eundem esse stipulatorem & promissorem, vt paulo ante dixi. Vnde eleganter Seneca: nemo sibiipso beneficium dare potest, aut sibiipso credere aut donare, nec in vnus persona consistere, q̃ duos desiderat &c. Ergo & hic videtur locum habere iuris regula: expressa nocent, non expressa non nocent. Facit hucl. 38. hoc tit.

Ad l. si alienus 19. in prin.]

Pugnare videntur l. 32. de usufr. & l. 24. hoc tit. quibus dicitur partem tantum acquirere ei, ex cuius re stipulatur, Sed non pugnant, si penitus inspiciantur. Hæc enim lex comparat ipsos bonæ fidei possessores, & usufructuarios, & quærit, vtrum ex re vnius stipulando ipsi tantum pars acquiratur, altera vero inutilis sit, id est, pro parte tantum valeat stipulatio, an in solidum? Et respondet in solidum valere. At illæ quæ videntur contrariæ leges, non quærunt vtrum pro parte valeat, an in solidum, sed vtrum tota quæratur ipsi, ex cuius re servus stipulatur, an pars tantum illi, pars altera domino vero? Et respondent partem illi, partem domino quæri, quod intelligendum est in iis casibus in quibus ipsi possessori aut fructuario totum acquirere servus nequit, tum enim pars quæ ei acquiri nō potest, ne sic quidē est inutilis, quia domino acquiritur, qui tamen condictione sine causa restituere eandem tenetur. Itaque vtrumque verum est, pro parte duntaxat ei acquiri, ex cuius re stipulatur: & solidum ei acquiri: sed diuerso respectu: hoc enim verum quoad vim stipulationis: illud autem quoad effectum. Potest & aliter distingui, vtrum scilicet simpliciter vel sibi stipuletur, & hoc casu pars tantum ei, ex cuius re stipulatur, quæritur; altera vero ipsi domino, an nominatim dominis suis, id est, fructuariis vel possessoribus, & hoc casu habet locum quod hic dicitur, & in l. 23. de acq. rer. dom. quia vero domino quæri non potest, cum aliorum nomina expressa sint, illo.

illo casu loquitur d. l. 32. de usufr. Ergo semper valet stipulatio & quidem in solidum, nisi cum ab altero dominorum vel fructuarius, vel bonæ fidei possessorum stipulatur. Cæterum si totum alteri quæri potest, totum ei quæritur, sin pars tantum, altera quæretur ipsi vero domino.

Ad l. usufr. 26.]

Collige hinc etiam stipulationem conditionalem statim cedere, at legatum conditionale ante euentum conditionis non cedit: unde fit, vt is cui sub conditione legatur ea pendente, creditor non censeatur: at is qui sub conditione stipulatur etiam ea pendente creditor est l. 41. de act. & obligat.

Ad l. seruus. 27.]

Diuerſa causa est fructuarii, nam hoc casu non vtrique fructuario, sed ei tantum ex cuius peculio pecunia datur: acquiritur, & ratio differentia euidens est, quia veris dominis acquiritur ex quacunque causa, unde non quæritur, ex cuius re stipulatus sit servus, sed cui ex dominis. At in fructuariis duobus siue bonæ fidei possessoribus vtrumque quæritur scilicet & ex cuius re, & cui acquirere voluit, cum his ex duabus tantum causis quætere possit, ex operis suis & ex rebus eorum, extra has nihil agit alterutri stipulando.

Ad l. si ex re 28. §. illud quæsitum.]

Sabinianorum opinio videtur verior; quin etiam in aliis quoque casibus locum habet ratio quæ hic adducitur. Nam & Africanus quaerit in l. 46. §. 1. de leg. 1. an per vindicationem (sic enim accipienda est) legari possit res aliena testatori ignorantæ legata? Et respondet posse, quia, si ex quo cognouit rem sibi legatam & ad se pertinere voluit, retro ipsius fuisse videtur, ex quo hereditas adita est. Ergo cum heres quodcumque adeat, à tempore mortis adiisse & heres extitisse videatur, merito stipulatio & hoc casu valet.

Ad l. si cum 32.]

Legendum est; *quoniam inter eos nuda communio iuris esset* &c. expuncta voce: *nulla*: Sensus enim est, cum nuda communio iuris, id est, ususfructus inter eos sit, non etiam corporis, id est, ipsius serui, ut accidit, quando communis est duobus dominis, quo casu nemo dubitat, quin illi, ex cuius re stipulatus est seruus, actio communi diuidendo competat ad partem recuperandam alteri socio quaesitam, Cum, inquam, isti duo fructuarii nudam iuris communionem habeant, si ex re communi vni tantum eorum nominatim stipulatus sit, qua actione partem suam recuperabit? Et respondet vtili nihilominus communi diuid. actione ipsi succurrendum. Quare non directa, ut in l. 28. §. 1. hoc fit? nempe quia hæc actio locum non habet, nisi in diuisione rerum corporalium, quatenus dominium habetur, non etiam here-

hereditatis alteriusve iuris meri (vt hoc casu)
l. 4. commun. diuid. Cæterum si nulla esset
nec iuris nec corporis communio, nullo modo
agi posset communi diuidendo iudicio.

Ad l. si seruus 38.]

Accipienda est hæc lex, vt & l. 10. de oper.
libert. de operis tam officialibus, quarum
singulare ius est, vt nec alteri deberi possint,
quam patrono, nec alteri solui tanquam adiec-
cto, nec per seruum earum obligatio acquiri sibi
videlicet stipulantem (secus si domino aut
simpliciter, vt supra etiam dixi in alia specie, l.
18. §. si seruus. hoc tit.) vt hic & l. 9. & 10. de
oper. libert. vsque adeo vt iurando sic: patro-
no aut Titio libertus non liberetur si Titio sol-
uat. Ratio in eadem l. 9. redditur, quia pro-
prietas earum, & in edentis, & in eius cui e-
duntur, persona consistit. Adde quod eiusmodi
operæ naturaliter debentur & naturali iure
æstimantur, quo nemo est seruus ac per conse-
quens in hac stipulatione distincta est persona
serui & domini, vt sic simpliciter stipulando vel
nominatim domino eidem recte acquirat: sibi
vero stipulando nihil agat, perinde ac si viam
stipuletur domino, qui nullum habet prædi-
um. Eadem ratione in l. 57. de fideiuss. qui
cum se libertum putaret, operas se præstitu-
rum iurauit, si fideiussorem dedit, non
tenebitur fideiussor.

IN LIBRVM XLVI.

*Digestorum.*IN TIT. DE FIDEIVSSO-
ribus.

Ad l. si reus 6.]

Non pugnant leges, & obiecta scilicet l. 18. §. ult. de const. pec. l. 17. de obligat. & act. & l. 14. hoc tit. Quia hæc loquitur in duobus reis stipulandi, quorum propter coniunctionem una tantum censetur obligatio, unde una solutione omnis omnino tollitur, & una in iudicium deducta, altera quoque consumitur, nec amplius alteri correo, qui litem non occupavit, solvi potest. At illæ quæ videntur contrariæ leges, loquuntur non de duobus reis, sed de pluribus obligationibus ex diversis causis & separatim initis. Lex enim 18. de const. pec. agit de prima obligatione, & de ea quæ constitutiva dicitur; Lex 17. de stipulatione & conditione ex testamento; l. 14. deniq; de mandati actione & mutui conditione, quibus casibus tantum abest, ut unius petitione altera consumatur, ut ne quidem solutione secuta, tollatur ipso iure, sed exceptione doli tantum obiecta elidatur.

Ad l. si stipulatus 16. §. si duobus.]

Non pugnat l. 95. §. penult. de solut. quia diversa est ibi species: hæc enim loquitur de duobus fideiussoribus, illa de reo & mandatore; Certum est exceptionem rei prodesse etiam fideiuss-

deiusiori, siue mandatori eius, quia eius interest hunc quoque liberari: At pactum fideiusoris alteri confideiusiori vel reo non prodest, quia eius non interest. Denique ibi nullam actionem cedere potest; hic licet contra confideiusorem non possit, potest tamen contrarium. Postremo ibi is qui obtinuit, rursus conueniretur & quasi res iudicata referretur; hic secus, quia semper pacti exceptio prodest paciscenti, etiam si alter fideiusor vel reus conueniatur.

Ad l. seruus in scio 20. in princ.]

Seruus aut fideiubet ex causa peculiari; aut extra causam peculiarem: Primo casu; si peculiarem pecuniam soluit; repeti non potest; siue extet siue consumpta sit: si dominicam; extans vindicari potest; consumpta non potest condici, quia & ipse & reus liberari sunt secuta consumptione. Secundo casu non refert quam pecuniam soluerit, dominicam an peculiarem, quia utraq; si extat, vindicari potest; consumpta v. condici; non tamen ab eo cuius nomine fideiussit; sed ab eo apud quem fideiussit. quia obligatus non fuit; nec ipsum reum liberauit. Et hoc est quod innuit lex sequens, nisi dominus mandati agere instituerit contra reum; tum enim eo ipso liberatur; quasi ratam habeat solutionem, ut l. 67. Eodem: Cæterum legendum puto in principio legis 21. *Sed si seruus domini pecuniam soluerit* &c. Non ab simili ratione, si pupillus soluat sine tutore, pecunia extans vindicari potest; at consumpta condici non potest;

quippe liberatione secuta, l. 14. in fine. de solut.

[Ad l. heres 22. in prin.]

In suo statu ; nam directa actio ex stipulatu remanet penes heredem, nec utilis transit ; illæ enim actiones transeunt, quæ ex bonis defuncti pendunt, ait Paulus l. 66. §. 1. ad Trebell. unde etsi hypothecam acceperit in contractum defuncti, non tamen transit pignoris persecutio l. 73. ad Trebell. ideoque fideicommissarius ex fideicommissio actionem habet contra heredem : ut cedat commodo eorundem actionum, ut ait d. l. 73. ad Trebell. Quare non dubito quin legendum sit : *in utraque specie non transeunt actiones &c.* Alias enim Dædus sum non Oedipus, ut ænigma solvam, id est, argumenti siue consequentiæ rationem intelligam. Obligatio manet in suo statu. Ergo actio transit.

[Ad eandem l. 22. §. seruo.]

Servus manumissus rectè accipitur fideiussor in obligationem contractam tempore servitutis, tum quia alius nunc est, non idem homo, qui ante, imo nunc primum aliquis esse incipit, qui antea vix aliquid erat ; tum quia emancipatione duæ constituuntur personæ, ut eleganter ait l. 10. de opt. leg.

[Ad eandem l. 22. §. quod si.]

Hic paragraphus æquitatem naturalem potius, quàm civilis iuris subtilitatem sequitur, secundum hanc enim fideiussoriam tolli necesse esset.

esset. Itaq; hoc casu idem erit suuspius fideiussor, quod paradoxum ideo admittitur, ne Iuris subtilitas damno afficiat creditorem, qui sibi diligenter prospexit. Quinimo generaliter dico, ita demum confusione tolli seu extinguí alterutram actionem, si nulla cuiusquam inde captio emergat.

Adl. Marcellus 26.]

Et exemplarium varietas in legendo & consuetudinum numerus in assequenda huius legis mente varias & multiuges peperit Interpretum opiniones. quibus sepositis dicam, quod sentio, quodq; ni fallor res est. Certum est legem hanc sibi non constare iis verbis, quibus vulgo proponitur atq; adeo textum corruptum esse, qui tamen facile restituitur & Vlpiani mens explanatur vnica voce *obligato*: sublata, quam reducere puto & à librario aliquo adiectam quasi obliuione prius omissam, idq; dū non animaduertit agi de eo, qui fideiussit pro pupillo sine tutoris autoritate; pro pupillo, inquam, efficaciter, id est, ciuilitè *obligato*, vt ostendunt sequentia exempla, de prodigo & furioso quos certum est, durāte motum & mentis insania obligari non posse, nec fideiussorem interuenire. Species ergo legis hæc est: Titius centum mutuo dedit pupillo cum tutoris autoritate, vel Seio, cui postea bonis interdictū est, vel ei, qui postea in furorem incidit, postea pupillus fideiussorem eidem Titio dedit sine tutoris autoritate, vel prodigus iā bonis interdictus, vel furore agitato, in statu tamen inumbrato

quietis, quæritur, an hic fideiussor Titio efficaciter obligetur, ut sic ex stipulatu conveniri possit, an vero ei succurrendum sit exceptione, si ab eodem Titio impetatur? Et respondetur efficaciter, eum obligari actionemque citra exceptionem in eum dari. Ratio dubitandi erat, tum quia cum hæ personæ principales non obligentur, nec ipsos eorum fideiussores obligari videbatur exemplo eius, qui pro filiofam. contra Macedonianum mutuato, vel eius qui pro muliere contra Velleianum intercedente expromisit vel appromisit: quibus casibus etiam fideiussori succurritur, tum quia cum pars sit causa creditoris & fideiussoris in hac specie (uterque enim de damno vitando certat) potior per consequens conditio fideiussoris tanquam possessoris videbatur deterior creditoris, id est, Titii petitoris. Ratio decidendi est, tum quia his personis (fideiubentibus pro pupillo sine auctoritate tutoris vel prodigo furioso) contraria mandati actio non competit adversus eundem pupillum, prodigum furiosumve, unde nihil eorum interest eidem fideiussori non succutri, tum quia fideiussor ideo accipitur, ut creditori creditum suum in tuto sit, proinde pro ipso potius creditore, qui sibi prospexit, quam pro fideiussore, qui alieni periculi succedaneum se fieri non ignoravit, nec cogitavit illud verissimum, sponde damnum præsto est, sit interpretatio. Quod tamē causa cognita admittendum est, cum possit evenire, ut æquius sit fideiussori quam credito-

ri con-

consuli. quid enim si dolo creditoris indu-
ctus sit ut fideiuberet? quid si cum ignoraret
reum prodigum aut furiosum esse, fideiussit
creditori impedimenti non ignato? Certe his
casibus nemo negabit, quin ei succurrendum
sit, idque argumento l. in causę 7. de minor. &
l. 1. & 2. C. de fideiuss. min. Sed, inquires,
cum illa verba, *sine tutoris autoritate*, referantur
ad verbum, *Fideiussit*, cur ergo non æque di-
xit vel prodigo vel furioso sine Curatoris au-
toritate? Respondeo, rationem in promptu
esse, quia hi non contrahunt curatoris au-
toritate, ut pupillus aliquo iam pollens iudicio
licet non pleno, sed curator eorum solus cun-
cta administrat, l. in contrahendis. de regul.
iur. Hanc legem si aliter intelligas, verba eius
aliter mutes, senties te in angustias undiquaq;
detrudi, nec facile elabi. Contraria ratione
contrarium respondetur in l. 47. hoc titul. ubi
dicitur, venditione legibus infirmata etiam fi-
dussori subueniri, quoniam per eiusmodi a-
ctionem ad rem peruenitur, id est, mandati
contraria actione repetit à venditore, quod fi-
dussionis causa soluit emptori. Quare non
iustra suadetur, ut minor cæterive, qui in ea-
dem causa sunt, ut restitutionis beneficium pe-
tere possint, aduersus vtrumque, creditorem
scilicet & fideiussorem restitui petant, l. 14. de
min.

Ad l. si Stichum 39. in princ.]

At potest fideiussor ita accipi: *Stichum uirum*

Pamphilum *utrum fideiussor voluerit*: Si modo ita concepta est sortis obligatio: *Stichum aut Pamphilum*; *utrum ego stipulator voluero*: Ratio differentię manifesta est, quia stipulator accipiendo fideiussorem potest conditionem suam deteriotem facere: at ipsius debitoris non potest, quod utiq; fieret hoc casu electione ab eo in fideiussorem translata. Itaq; frustra obicitur l. 9. §. ult. hoc tit.

Ad l. si Titius 49. ibi: *si postea &c.*]

Id est, si diuisim seu disiunctim, siue ante siue post acceptus est, quia hoc casu non fundo rei seu confideiussores, vnde beneficium diui Pii locum non habet inter eos, nisi dolo creditoris inductus sit. Quod si simul accepti essent tum beneficium diuisionis, sequens restitutio confideiussori non auferret.

Ad l. si ex testamento 50. §. ult.]

Taciti temporis multoq; magis expressi, vt intra certum tempus fieri quid conuenerit 43. de iudiciis. Idem respondit Vlpianus in l. §. ult. de duobus reis, cum à duobus quis stipulatur aliquid Romę dari, & illi rei in diuersis locis sunt constituti, ex persona cuiusq; rationem proprii temporis habendam.

Ad l. inter eos 52. in princ.]

Solidum & partes viriles, id est, qui simul interrogati promiserunt, atq; sic rei debendi facti sunt; Vnde sicut ius accrescendi inter eos proprię locum habet, quib. ab initio solidum & simul debetur nõ item si ab initio partes vel di-

uisione

visum solidū. Ita & Epistola diui Pii siue Hadriani inter eos tantum locū habet, quorum singuli in solidum tenentur & simul accepti sunt.

Ad eand. l. 52. §. fideiussor.]

Sed humanius est, id est, præsumendum est eum, qui partem soluit, tacitè pactum esse, ne amplius à se peteretur, perinde ac si id expressisset, quo casu liberaretur exceptione pacti (hic verò exceptione doli vel in factum) ut casus est in l. 37. de solut. quæ cum hac non pugnat, ut ibi notauimus.

Ad l. si quis 57. in prin.]

Ratio duplex est, cur non teneatur, tum quia nulla est principalis obligatio impediens errorem, tum quia impossibilis est promissio, quia operæ non nisi patrono & à liberto præstari possunt, cum in edentis & eius cui eduntur persona, proprietates earum consistat. Quod si reuera libertus esset, utique teneretur fideiussor & utiliter intercederet, nec factum alienum promitteret, sed vel se effecturum, ut operæ præstentur, vel certè id quanti interest præstare non esse: Non enim hoc casu fideiussor potest prius conueniri, sed necesse est, ut operæ prius indicantur, & si præstare non fuerint ex commodo patroni, tum succedit æstimatio utilitatis, in quam acceptus fideiussor intelligitur.

Ad l. si à reo. 71. §. si reo.]

Vfusfr. propriè non est pars fundi. l. 14. de ac-

ceptil. siue vt ait l. 68. §. fundo. de leg. 2. non in parte sed in iure consistit, tamen multis casibus pars censetur quasi fundus ex proprietate & usufructu, ceu homo ex anima & corpore constet. Vnde in l. 58. de verbor. obligat. qui fundum stipulatur, & postea usufructum similis dicitur esse ei qui primo totum, postea partem stipulatur. Hoc tamen accipiendum est de usufructu mixto siue materiali, quem vulgo causalem vocant, non demero siue formali, quia hoc casu, si fidem suam interponeret, fideiussor non obligaretur, quasi in aliam rem acceptus aliudue promittens.

Ad l. Vranus 72. ibi: *& quidem &c.*]

Collige ex hac lege, cum debitor succedit creditori, vel contra tolli obligationem non in re solutionis sed confusione obligationis, vnde merito liberatur fideiussor. Si vero plures sint rei & vni tantum succedat creditor, salua manet solidi petitio aduersus alium, quia persona tantum exempta est confusione obligationis. Eademque ratione si creditor succedat fideiussori, reus non liberatur. Denique patet interesse, vtrum quis pro vno tantum reorum, an pro vtroq; intercedat; illo casu liberatur si eius pro quo fideiussit, confundatur obligatio, hoc non item, quia vnius persona exempta, altera permanet obligata, & per consequens ipse quoque fideiussor eius

nomine.

IN

8276

